

БЕЛОРУССКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ

ЖУРНАЛ
БЕЛОРУССКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

ФИЛОЛОГИЯ

ЧАСОПІС
БЕЛАРУСКАГА ДЗЯРЖАЎНАГА ЎНІВЕРСІТЭТА

ФІЛАЛОГІЯ

JOURNAL
OF THE BELARUSIAN STATE UNIVERSITY

PHILOLOGY

Издается с января 1969 г.
(до 2017 г. – под названием «Вестник БГУ.
Серия 4, Филология. Журналистика. Педагогика»)

Выходит три раза в год

3

2024

МИНСК
БГУ

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

- Главный редактор** **ПРИГОДИЧ Н. Г.** – доктор филологических наук, профессор; профессор кафедры белорусского языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета, Минск, Беларусь.
E-mail: prigodichNG@bsu.by
- Заместители
главного редактора** **ГОНЧАРОВА-ГРАБОВСКАЯ С. Я.** – доктор филологических наук, профессор; профессор кафедры русской литературы филологического факультета Белорусского государственного университета, Минск, Беларусь.
E-mail: goncharova_s@tut.by
РОВДО И. С. – доктор филологических наук, профессор; заведующий кафедрой русского языка филологического факультета Белорусского государственного университета, Минск, Беларусь.
E-mail: rovdois@bsu.by
- Ответственный
секретарь** **ЕФИМОВА Н. В.** – кандидат филологических наук; доцент кафедры белорусского языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета, Минск, Беларусь.
E-mail: natallia.janienka@gmail.com
- Аллиньёль К.* Гренобльский университет 3 им. Стендаля, Гренобль, Франция.
Буняк П. Белградский университет, Белград, Сербия.
Бутырчик А. М. Белорусский государственный университет, Минск, Беларусь.
Важник С. А. Белорусский государственный университет, Минск, Беларусь.
Воевода Е. В. Московский государственный институт международных отношений, Москва, Россия.
Володина Т. В. Институт искусствоведения, этнографии и фольклора им. Кондрата Крапивы Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы Национальной академии наук Беларуси, Минск, Беларусь.
Волочко А. М. Национальный институт образования, Минск, Беларусь.
Вольнец Т. Н. Белорусский государственный университет, Минск, Беларусь.
Гладкова Г. Карлов университет, Прага, Чехия.
Дубинко С. А. Белорусский государственный университет, Минск, Беларусь.
Золтан А. Будапештский университет им. Лоранда Этвёша, Будапешт, Венгрия.
Колер Г.-Б. Ольденбургский университет им. Карла фон Осецкого, Ольденбург, Германия.
Кречмер А. Венский университет, Вена, Австрия.
Кузнецов С. А. Центр экспертиз Санкт-Петербургского государственного университета, Санкт-Петербург, Россия.
Лебединский С. И. Белорусский государственный университет, Минск, Беларусь.
Мечковская Н. Б. Белорусский государственный университет, Минск, Беларусь.
Поплавская Т. В. Минский государственный лингвистический университет, Минск, Беларусь.
Саверченко И. В. Институт литературоведения им. Янки Купалы Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы Национальной академии наук Беларуси, Минск, Беларусь.
Саевич М. Государственный университет им. Марии Кюри-Скловской, Люблин, Польша.
Синькова Л. Д. Белорусский государственный университет, Минск, Беларусь.
Стариченок В. Д. Белорусский государственный педагогический университет им. Максима Танка, Минск, Беларусь.
Тараненко А. А. Институт языковедения им. А. А. Потемнина Национальной академии наук Украины, Киев, Украина.
Хаустович Н. В. Варшавский университет, Варшава, Польша.
Хентшель Г. Ольденбургский университет им. Карла фон Осецкого, Ольденбург, Германия.
Хмельницкий Н. Н. Белорусский государственный университет, Минск, Беларусь.
Цзян Цюнь Даляньский политехнический университет, Далянь, Китай.
Чеховский Г. К. Белорусский государственный университет, Минск, Беларусь.
Шешкен А. Г. Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, Минск, Россия.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

- Галоўны рэдактар** **ПРЫГОДЗІЧ М. Р.** – доктар філалагічных навук, прафесар; прафесар кафедры беларускага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Мінск, Беларусь.
E-mail: prigodichNG@bsu.by
- Намеснікі галоўнага рэдактара** **ГАНЧАРОВА-ГРАБОЎСКАЯ С. Я.** – доктар філалагічных навук, прафесар; прафесар кафедры рускай літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Мінск, Беларусь.
E-mail: goncharova_s@tut.by
РОЎДА І. С. – доктар філалагічных навук, прафесар; загадчык кафедры рускай мовы філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Мінск, Беларусь.
E-mail: rovdois@bsu.by
- Адказны сакратар** **ЯФІМАВА Н. В.** – кандыдат філалагічных навук; дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Мінск, Беларусь.
E-mail: natallia.janienka@gmail.com
- Алінёль К.* Грэнобльскі ўніверсітэт 3 імя Стэндаля, Грэнобль, Францыя.
Буняк П. Бялградскі ўніверсітэт, Бялград, Сербія.
Бутырчык Г. М. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь.
Важнік С. А. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь.
Валодзіна Т. В. Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Кандрата Крапівы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь.
Валочка Г. М. Нацыянальны інстытут адукацыі, Мінск, Беларусь.
Вальнец Т. М. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь.
Ваявода А. У. Маскоўскі дзяржаўны інстытут міжнародных адносін, Масква, Расія.
Генчэль Г. Альдэнбургскі ўніверсітэт імя Карла фон Асецкага, Альдэнбург, Германія.
Гладкава Г. Карлаў універсітэт, Прага, Чэхія.
Дубінка С. А. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь.
Золтан А. Будапешцкі ўніверсітэт імя Лоранда Этвёша, Будапешт, Венгрыя.
Колер Г.-Б. Альдэнбургскі ўніверсітэт імя Карла фон Асецкага, Альдэнбург, Германія.
Крэчмер А. Венскі ўніверсітэт, Вена, Аўстрыя.
Кузняцоў С. А. Цэнтр экспертыз Санкт-Пецярбургскага дзяржаўнага ўніверсітэта, Санкт-Пецярбург, Расія.
Лебядзінскі С. І. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь.
Мячкоўская Н. Б. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь.
Паплаўская Т. В. Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь.
Саверчанка І. В. Інстытут літаратуразнаўства Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь.
Савіч М. Дзяржаўны ўніверсітэт імя Марыі Кюры-Складоўскай, Люблін, Польшча.
Сінькова Л. Д. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь.
Старычонок В. Д. Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка, Мінск, Беларусь.
Тараненка А. А. Інстытут мовазнаўства імя А. А. Патабні Нацыянальнай акадэміі навук Украіны, Кіеў, Украіна.
Хаўстовіч М. В. Варшаўскі ўніверсітэт, Варшава, Польшча.
Хмяльніцкі М. М. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь.
Цзян Цюнь Далянскі політэхнічны ўніверсітэт, Далян, Кітай.
Чахоўскі Г. К. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь.
Шэікен А. Г. Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя М. В. Ламаносава, Масква, Расія.

EDITORIAL BOARD

Editor-in-chief **PRYHODZICH M. R.**, doctor of science (philology), full professor; professor at the department of Belarusian linguistics, faculty of philology, Belarusian State University, Minsk, Belarus.
E-mail: prigodichNG@bsu.by

Deputy editors-in-chief **GONCHAROVA-GRABOVSKAYA S. Y.**, doctor of science (philology), full professor; professor at the department of Russian literature, faculty of philology, Belarusian State University, Minsk, Belarus.
E-mail: goncharova_s@tut.by
ROVDO I. S., doctor of science (philology), full professor; head of the department of Russian language, faculty of philology, Belarusian State University, Minsk, Belarus.
E-mail: rovdois@bsu.by

Executive secretary **JAFIMAVA N. V.**, PhD (philology); associate professor at the department of Belarusian linguistics, faculty of philology, Belarusian State University, Minsk, Belarus.
E-mail: natallia.janienka@gmail.com

- Allignol C.* Stendhal University Grenoble 3, Grenoble, France.
Bunjak P. University of Belgrade, Belgrade, Serbia.
Butyrchik G. M. Belarusian State University, Minsk, Belarus.
Chahouski G. K. Belarusian State University, Minsk, Belarus.
Dubinko S. A. Belarusian State University, Minsk, Belarus.
Gladkova H. Charles University, Prague, Czech.
Hentschel G. Carl von Ossietzky University of Oldenburg, Oldenburg, Germany.
Jiang Qun Dalian Polytechnic University, Dalian, China.
Khaustovich M. V. University of Warsaw, Warsaw, Poland.
Khmielnitski M. M. Belarusian State University, Minsk, Belarus.
Kohler G.-B. Carl von Ossietzky University of Oldenburg, Oldenburg, Germany.
Kretschmer A. University of Vienna, Vienna, Austria.
Kuznetsov S. A. Centre of Expertise of the Saint Petersburg University, Saint Petersburg, Russia.
Lebedinskiy S. I. Belarusian State University, Minsk, Belarus.
Mechkovskaya N. B. Belarusian State University, Minsk, Belarus.
Poplavskaya T. V. Minsk State Linguistic University, Minsk, Belarus.
Sajewicz M. Maria Curie-Skłodowska University, Lublin, Poland.
Saverchanka I. V. Institute of Literature Researches of the Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Research of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus.
Sheshken A. G. Lomonosov Moscow State University, Moscow, Russia.
Sin'kova L. D. Belarusian State University, Minsk, Belarus.
Starichenok V. D. Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank, Minsk, Belarus.
Taranenko A. A. A. A. Potebnya Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
Valochka H. M. National Institute of Education, Minsk, Belarus.
Valodzina T. V. Kandrat Krapiva Institute of Arts Studies, Ethnography and Folklore of the Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Research of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus.
Vazhnik S. A. Belarusian State University, Minsk, Belarus.
Voevoda E. V. Moscow State Institute of International Relations, Moscow, Russia.
Volynets T. M. Belarusian State University, Minsk, Belarus.
Zoltan A. Eötvös Loránd University of Budapest, Budapest, Hungary.

ТЕМАТИЧЕСКИЙ РАЗДЕЛ

ТЭМАТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

SPECIAL TOPIC SECTION

К 85-летию филологического факультета БГУ
Да 85-годдзя філалагічнага факультэта БДУ
To the 85th anniversary of the faculty of philology of BSU

УДК 82.09(476)(092) + 908(476)(092)

НА ПЛЕЧАХ ГИГАНТОВ: К ВОПРОСУ О ВЫДЕЛЕНИИ НАУЧНЫХ ШКОЛ НА ФИЛОЛОГИЧЕСКОМ ФАКУЛЬТЕТЕ БЕЛОРУССКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

С. А. ВАЖНИК¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Названы имена филологов, которые внесли значительный вклад в развитие филологического факультета Белорусского государственного университета. В настоящее время мы не можем установить научное «родство» отдельных филологов, их принадлежность к той или иной научной школе. В частности, речь идет об определении научных руководителей кандидатских диссертаций многих преподавателей факультета, которые работали в университете в 1920–60-х гг. Показано, что появление белых пятен вызвано объективными причинами. Впервые выделены научные поколения преподавателей. Исследование проведено в рамках филологического источниковедения.

Образец цитирования:

Важник С.А. На плечах гигантаў: да пытання аб вылучэнні навуковых школ на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2024;3:5–19.
EDN: YZDAZS

For citation:

Vazhnik SA. On the shoulders of giants: on the issue of the allocation of scientific schools at the faculty of philology of the Belarusian State University. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2024;3:5–19. Belarusian.
EDN: YZDAZS

Автор:

Сергей Александрович Важник – кандидат филологических наук, доцент; профессор кафедры белорусского языкознания, декан филологического факультета.

Author:

Syarhei A. Vazhnik, PhD (philology), docent; professor at the department of Belarusian linguistics, dean of the faculty of philology.
vazhnik@bsu.by
<https://orcid.org/0009-0000-1679-0746>

Выявлены существующие источники информации и сделан вывод о том, что их недостаточно для определения всех научных школ факультета. Выяснено, что слабо разработан такой жанр, как мемуаристика.

Ключевые слова: научная школа; кадры высшей научной квалификации; научное «родство»; научный «род»; научные поколения; филологическое источниковедение.

НА ПЛЯЧАХ ГІГАНТАЎ: ДА ПЫТАННЯ АБ ВЫЛУЧЭННІ НАВУКОВЫХ ШКОЛ НА ФІЛАЛАГІЧНЫМ ФАКУЛЬТЭЦЕ БЕЛАРУСКАГА ДЗЯРЖАЎНАГА ЁНІВЕРСІТЭТА

С. А. ВАЖНИК^{1*}

^{1*} *Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь*

Анотацыя. Названы імёны філолагаў, якія зрабілі важкі ўнёсак у развіццё філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У цяперашні час мы не можам устанавіць навуковую «роднасць» асобных філолагаў, іх прыналежнасць да той ці іншай навуковай школы. У прыватнасці, гаворка ідзе аб вызначэнні навуковых кіраўнікоў кандыдацкіх дысертацый многіх выкладчыкаў факультэта, якія працавалі ва ўніверсітэце ў 1920–60-я гг. Паказана, што з’яўленне белых плям выклікана аб’ектыўнымі прычынамі. Упершыню вылучаны навуковыя пакаленні выкладчыкаў. Даследаванне праведзена ў рэчышчы філалагічнага крыніцазнаўства. Выяўлены існуючыя крыніцы інфармацыі і зроблена выснова аб тым, што іх недастаткова для вызначэння ўсіх навуковых школ факультэта. Высветлена, што слаба распрацаваны такі жанр, як мемуарыстыка.

Ключавыя словы: навуковая школа; кадры вышэйшай навуковай кваліфікацыі; навуковая «роднасць»; навуковы «род»; навуковыя пакаленні; філалагічнае крыніцазнаўства.

ON THE SHOULDERS OF GIANTS: ON THE ISSUE OF THE ALLOCATION OF SCIENTIFIC SCHOOLS AT THE FACULTY OF PHILOLOGY OF THE BELARUSIAN STATE UNIVERSITY

S. A. VAZHNIK^a

^a *Belarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus*

Abstract. The names of philologists who have made a significant contribution to the development of the faculty of philology of the Belarusian State University are named. Currently, we cannot determine the scientific «kinship» of individual philologists, their belonging to one or another scientific school. In particular, we are talking about the definition of scientific supervisors for the PhD theses of many faculty teachers who worked at the university in the 1920–60s. It has been shown that white spots are caused by objective reasons. For the first time, scientific generations of teachers have been distinguished. The research was conducted within the framework of philological source studies. Existing sources of information have been identified and the conclusion that they are insufficient to identify all scientific schools of the faculty is made. It was found that such a genre as memoiristics is poorly developed.

Keywords: scientific school; personnel of the highest scientific qualification; scientific «kinship»; scientific «genus»; scientific generations; philological source studies.

Уводзіны

У лістападзе 2024 г. флагман філалагічнай адукацыі нашай краіны – філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта – святкуе сваё 85-годдзе.

Як казалі старажытныя, мы стаім на плячах папярэднікаў. Сённяшнія поспехі філалагічнага факультэта БДУ, бясспрэчна, звязаны з дасягненнямі нашых настаўнікаў, якія, як сапраўдныя гіганты, трымаюць нас і сучасную філалагічную навуку на сваіх плячах. Гісторыю і навуку робяць асобы!

Сучасны філалагічны факультэт – найбуйнейшы ва Усходняй Еўропе цэнтр *беларусістыкі, русістыкі і славістыкі*. Менавіта гэтыя міждысцыплінарныя вобласці, што ахопліваюць мову, літаратуру, культуру і гісторыю таго ці іншага народа, плённа вывучаюцца і даследуюцца з першых дзён функцыянавання БДУ як нацыянальнага ўніверсітэта – з 1921 г.

З 1990-х гг. на філалагічным факультэце пачынаюць распрацоўвацца такія напрамкі, як *класічная філалогія, германістыка і раманістыка*, што звязана з заснаваннем профільных кафедраў. З 2001 г. плённа развіваецца і *кітаістыка*.

Гонар і славу філалагічнага факультэта стваралі цэлыя пакаленні, навуковыя школы (НШ) моваведаў, літаратуразнаўцаў, фалькларыстаў, метадыстаў, а таксама паэты і празаікі. Не злічыць імёны пісьменнікаў – выхаванцаў факультэта. Многія грамадскія і культурныя дзеячы вучыліся і (або) працавалі на філалагічным факультэце БДУ. Так, напрыклад, 8 з 18 народных паэтаў і пісьменнікаў Беларусі звязалі свой лёс з галоўнай установай вышэйшай адукацыі краіны. Гэта класікі нацыянальнай літаратуры Якуб Колас, Кандрат Крапіва, Пятрусь Броўка, Іван Мележ, Рыгор Барадулін, Ніл Гілевіч, Іван Навуменка, Іван Чыгрынаў.

На дадзены момант на факультэце існуюць пяць афіцыйна вызначаных НШ [1]:

- 1) НШ «Беларуская мова і мовазнаўства» (ля вытокаў стаялі Я. Ю. Лёсік, С. М. Некрашэвіч, П. А. Бузук, А. Я. Багдановіч, І. А. Воўк-Левановіч, Л. М. Цвяткоў);
- 2) НШ «Культурна-гістарычнае літаратуразнаўства» (заснавальнік – І. І. Замоцін);
- 3) НШ «Руская мова ў сітуацыі дзяржаўнага двухмоўя» (заснавальнік – П. П. Шуба);
- 4) НШ «Тэорыя мовы і славістыка» (заснавальнік – А. Я. Супрун);
- 5) НШ «Тэорыя і метадыка выкладання мовы, літаратуры і рыторыкі» (заснавальнік – Л. А. Мурына).

Тым не менш факультэцкіх НШ істотна больш, чым прынята лічыць. Паспрабуем гэта паказаць і даказаць, прымаючы ў разлік навуковую «роднасць» выкладчыкаў факультэта. Пачнём з першых «абароненых».

Мы не думалі, што сутыкнёмся з сапраўднай праблемай, звязанай з вызначэннем навуковай «роднасці» і «сваяцтва» выкладчыкаў нашага факультэта. Так, пошук навуковага кіраўніка кандыдацкіх дысертацый асобных выкладчыкаў вельмі часта выклікаў цяжкасці. Аднак пытанне застаецца адкрытым па многіх выкладчыках, што працавалі на факультэце ў 1940–60-я гг.

Метад суцэльнай выбаркі працуе надзейна не заўсёды. Мы апыталі ўсіх, хто можа яшчэ хоць нешта памятаць, і сутыкнуліся з праблемай: мала хто ведаў пра абароны першых выкладчыкаў той ці іншай факультэцкай кафедры. Выпалі 1940–60-я гады. У сувязі з гэтым мы хацелі б падзякаваць Д. В. Дзятко, І. Л. Капылову, А. І. Бельскаму, М. Р. Прыгодзічу і Т. П. Шубе за дапамогу ў пошуках новых крыніц інфармацыі. У нашай пошукавай рабоце былі выкарыстаны таксама існуючыя бібліяграфічныя ўказальнікі і даведнікі¹.

У 1940–50-я гг. існавала практыка запрашаць у БДУ вядомых спецыялістаў па мове і літаратуры або з іншых устаноў вышэйшай адукацыі, у тым ліку з маскоўскіх і ленінградскіх, або з АН БССР. Кадры вышэйшай навуковай кваліфікацыі ў 1940–50-я гг. прыходзілі ў асноўным «абароненыя». Так, напрыклад, прыйшлі на ўніверсітэцкую кафедру з АН БССР вядомыя літаратуразнаўцы і пісьменнікі Алесь Адамовіч і Юльян Пшыркоў.

Першыя навуковыя «дынастыі», узгадаваныя і выпеставаныя непасрэдна на філалагічным факультэце БДУ, пачалі з’яўляцца ў 1950-я гг.

Устанавіць навуковую «роднасць» не заўсёды проста і па другой прычыне. Праблема ў тым, што сёння нават па аўтарэфератах бывае цяжка вызначыць навуковага кіраўніка той ці іншай дысертацыі. Так, напрыклад, у аўтарэфератах Е. С. Мяцельскай (1958) указаны кіраўнік – доктар філалагічных навук М. А. Жыдовіч, а ў аўтарэфератах Я. М. Камароўскага (1965) імя кіраўніка на вокладцы няма. У аўтарэфератах І. В. Шадурскага (1967) кіраўнік зноў ёсць. Многія дакументы той пары здадзены ўжо ў Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь, таму застаецца толькі архіўная работа.

З улікам вышэйзгаданых прычын прыведзены ніжэй даныя патрабуюць праверкі і ўдакладнення. Белья плямы непазбежны. Аднак набліжэнне да праблемы вывучэння факультэцкіх НШ дазваляе назваць імёны славытых філолагаў, што далі жыццё цэлым навуковым пакаленням сваіх вучняў. Пры гэтым

¹Беларускае мовазнаўства: бібліяграфічны ўказальнік (1825–1965 гг.) / склад.: А. Д. Васілеўская [і інш.] ; рэд. Л. М. Шакун. Мінск : Навука і тэхніка, 1967. 415 с. ; Беларускае мовазнаўства: бібліяграфічны паказальнік (1966–1975) / склад.: А. Д. Васілеўская, Я. М. Рамановіч ; [рэд. М. В. Бірыла]. Мінск : Навука і тэхніка, 1980. 350 с. ; Беларускае мовазнаўства: бібліяграфічны паказальнік (1976–1985) / склад.: А. Д. Васілеўская, Я. М. Рамановіч. Мінск : Цэнтр. навуц. б-ка імя Я. Коласа АН Беларусі, 1993. 556 с. ; Беларускае мовазнаўства: бібліяграфічны паказальнік (1986–1991) / склад.: А. У. Каратышэўская, А. У. Трацякова ; рэд. В. П. Русак. Мінск : Беларус. навука, 2004. 484 с. ; Беларускае мовазнаўства: дысертацыі па беларускай мове, абароненыя ў Рэспубліцы Беларусь (1990–2011 гг.) : навуц. давед. / Д. В. Дзятко, С. У. Шахоўская. Мінск : Беларус. дзярж. пед. ун-т, 2011. 400 с. ; Лінгвістыка Беларусі: анатэіраваны ўказальнік дысертацый (1991–2013) / сост.: П. А. Михайлов, Н. П. Теслюк. Мінск : Ковчег, 2015. 268 с.

мы прытрымліваемся наступнага падыходу: нас цікавяць тыя выкладчыкі і даследчыкі, якія пасля сваіх абарон засталіся працаваць на філалагічным факультэце БДУ. Такім чынам, у публікацыі прымаліся ў разлік толькі факультэцкія вучні пры падліках прадуктыўнасці навуковых кіраўнікоў.

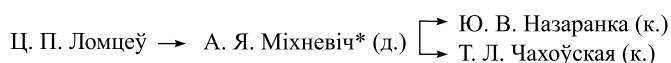
Вынікі і іх абмеркаванне

1. Беларускае мовазнаўства. Калі казаць пра беларускае мовазнаўства, то тут выразна прасочваецца «дынастычная» лінія М. А. Жыдовіч – Л. М. Шакун (гл. падп. 1.2 і 1.3). Але пад нумарам адзін лагічна разгледзець лінію прафесара Ц. П. Ломцева, які ўвайшоў у гісторыю не толькі як першы дэкан філалагічнага факультэта БДУ (1939–1943).

1.1. НШ Ц. П. Ломцева. Слова *першы* можа неаднаразова гучаць адносна гэтай легендарнай асобы. Цімафей Пятровіч – аўтар першай доктарскай дысертацыі па беларускай мове. Даследаванне «Састаўны выказнік і яго змены ў гісторыі беларускай мовы» (Мінск, 1941) напісана ў рэчышчы гістарычнага сінтаксісу беларускай мовы. Ц. П. Ломцеў вядомы і як вучоны, што стаяў ля вытокаў цэлага навуковага напрамку – рускага семантычнага сінтаксісу.

Вучаніца Цімафея Пятровіча прафесар М. У. Усеваладава працягнула дзейнасць свайго настаўніка ў галіне беларускага мовазнаўства. Узяўшы за аснову функцыянальную класіфікацыю беларускіх прыназоўнікаў, распрацаваную П. П. Шубам, Мая Уладзіміраўна апісала рускія прыназоўнікі і іх функцыянальныя аналагі, а таксама ўзначаліла міжнародны навуковы праект «Славянскія прыназоўнікі ў сінхраніі і дыяхраніі: марфалогія і сінтаксіс». Сярод беларускіх вучоных у праекце прынялі ўдзел прафесар М. І. Канюшкевіч і дацэнт С. А. Важнік.

Навуковы «род» прафесара Ц. П. Ломцева прадстаўлены на мал. 1.

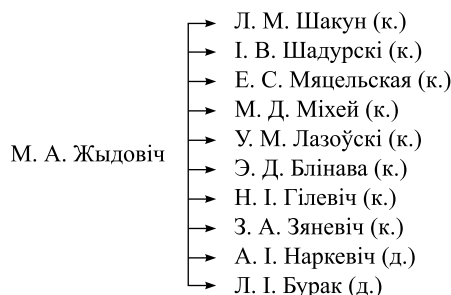
Мал. 1. Навуковы «род» прафесара Ц. П. Ломцева.
Знакам * пазначаны ідэйны вучань Ц. П. Ломцева

Fig. 1. Scientific «genus» of professor C. P. Lomcew.
Sign * denotes the disciple of C. P. Lomcew

Афіцыйным навуковым кіраўніком прафесара А. Я. Міхневіча быў Кандрат Крапіва, але сваім навуковым настаўнікам Арнольд Яфімавіч лічыў Цімафея Пятровіча, таму манаграфію «Праблемы семантыка-сінтаксічнага даследавання беларускай мовы» (Мінск, 1976) прысвяціў памяці Ц. П. Ломцева. А. Я. Міхневіч пазнаёміўся з Ц. П. Ломцевым падчас працы ў Камісіі па граматычным ладзе славянскіх моў пры Міжнародным камітэце славістаў. Ц. П. Ломцеў узначальваў камісію, а А. Я. Міхневіч прадстаўляў на яе пасяджэннях Беларусь.

Арнольд Яфімавіч прыйшоў у БДУ ўжо ў статусе доктара навук, прафесара. З'яўленне на кафедры сучаснай беларускай мовы ў 2000 г. А. Я. Міхневіча стала для многіх сапраўдным святам. Лепшы граматыст краіны энцыклапедыстам і пачуццём гумару ўлюбіў у сваю асобу і калег-выкладчыкаў, і студэнтаў. Вынік супрацоўніцтва з кафедрай – навуковыя «дзецці», дацэнты Ю. В. Назаранка і Т. Л. Чахоўская.

1.2. НШ М. А. Жыдовіч. На мал. 2 прадстаўлены далёка няпоўны спіс «абароненых» вучняў прафесара М. А. Жыдовіч. Марыя Андрэеўна – першы доктар філалагічных навук (беларуская мова) не толькі ў БДУ, але і ў рэспубліцы [2, с. 140–149] – стала навуковай «мамай» для многіх тагачасных моваведаў. Найбольш выбітны вучань Марыі Андрэеўны – Л. М. Шакун, які мае ўласную шматлікую НШ (гл. падп. 1.3).

Мал. 2. Навуковы «род» прафесара М. А. Жыдовіч

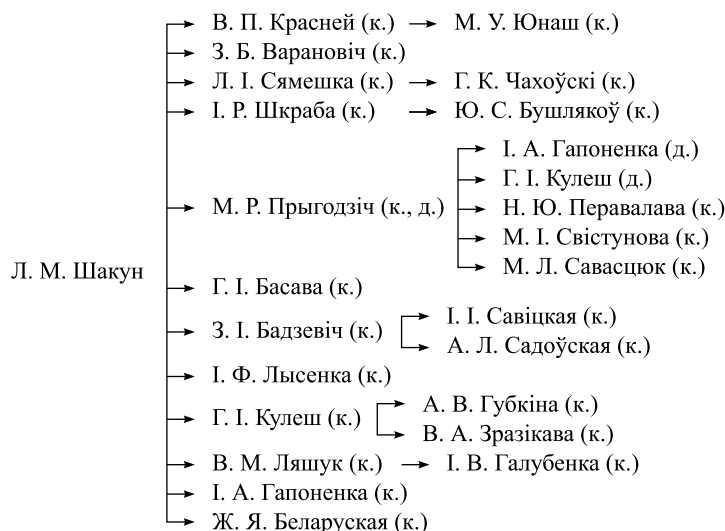
Fig. 2. Scientific «genus» of professor M. A. Zhydovich

Навуковы кансультант Марыі Андрэеўны па доктарскай дысертацыі – вядомы спецыяліст па гістарычным сінтаксісе рускай і беларускай моў акадэмік АН СССР В. І. Баркоўскі. З кандыдацкай ды-

сертацияй усё значна цяжэй. М. А. Жыдовіч абараніла кандыдацкую дысертацию ў вучоным савецце БДУ 15 жніўня 1944 г. На жаль, звестак аб абароне ў архіве БДУ няма. Тэкст дысертцыі і аўтарэферата адсутнічае ў Фундаментальнай бібліятэцы БДУ, як і ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Прагакол пасяджэння савета здадзены ў Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (фонд 205), аднак на момант напісання артыкула архіў знаходзіўся на рамонце, таму надзея ўстанавіць імя кіраўніка пакуль застаецца...

1.3. НШ Л. М. Шакуна. Галоўнае навуковае дасягненне Л. М. Шакуна – фарміраванне НШ «Беларускае дыяхранічнае мовазнаўства» [3, с. 15].

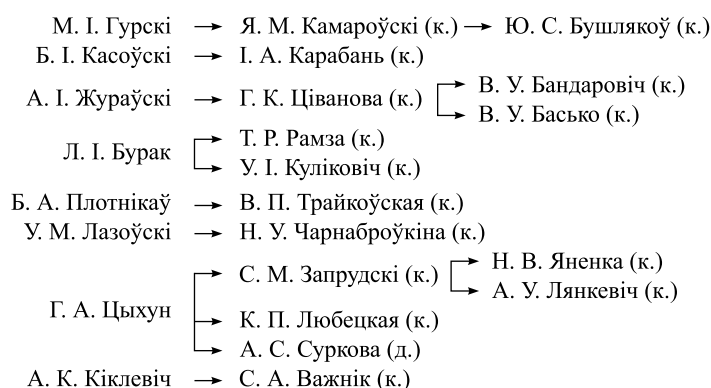
Многія з вучняў Льва Міхайлавіча працягнулі яго навуковы «род» (мал. 3).

Мал. 3. Навуковы «род» прафесара Л. М. Шакуна
(складзена па даных [3, с. 198–199; 4, с. 163–172])

Fig. 3. Scientific «genus» of professor L. M. Shakun
(compiled based on [3, p. 198–199; 4, p. 163–172])

Як бачым, асобае месца займае НШ прафесара М. Р. Прыгодзіча. Пры гэтым адзначым, што Мікалай Рыгоровіч рыхтуе спецыялістаў не толькі для сваёй кафедры, але і для іншых кафедраў факультэта. Іншыя абароны па беларускім мовазнаўстве прадстаўлены на мал. 4.

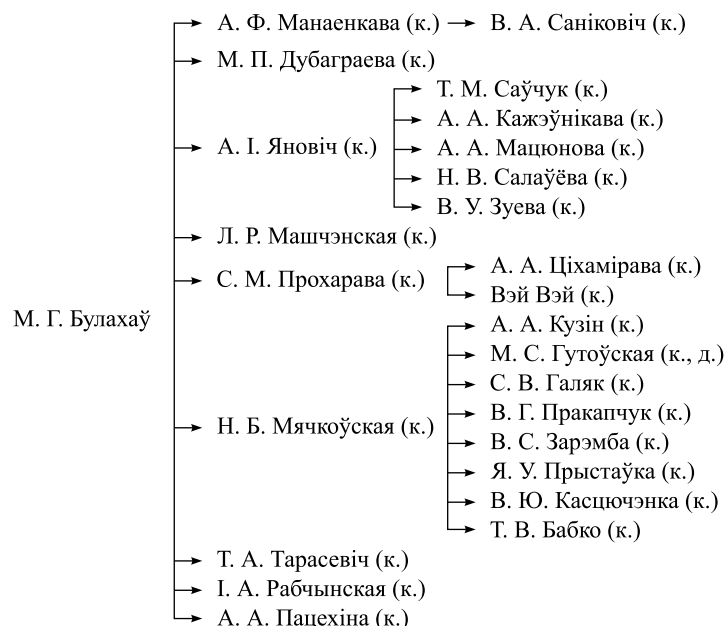
Мал. 4. Іншыя абароны па беларускім мовазнаўстве

Fig. 4. Other defenses in Belarusian linguistics

2. Рускае мовазнаўства. У моваведаў-русістаў выразна вылучаюцца два цэнтры. Прычым традыцыі і аднаго, і другога актуальныя да сённяшняга дня, яны звязаны з імёнамі выдатных моваведаў – прафесараў М. Г. Булахава (гл. падп. 2.1) і П. П. Шубы (гл. падп. 2.2).

2.1. НШ М. Г. Булахава. Падрыхтоўка навуковых кадраў у галіне русістыкі на факультэце пачалася з прыходам на кафедру рускай мовы ў 1965 г. вядомага вучонага М. Г. Булахава. Даследчыка цікавілі пытанні не толькі рускага, беларускага і славянскага мовазнаўства, але і агульнага мовазнаўства, што знайшло адлюстраванне ў яго асабістых працах і працах выкладчыкаў кафедры [5, с. 110–111]. Відавочна, на навуковыя інтарэсы Міхаіла Гапеевіча паўплываў навуковы кіраўнік кандыдацкай дысертцыі – леныградскі прафесар С. Р. Бархударав [6, с. 257].

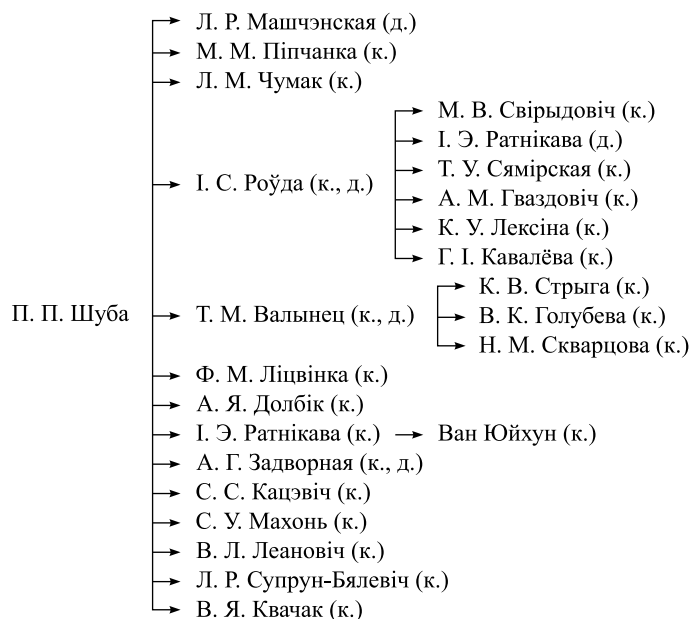
Навуковыя традыцыі М. Г. Булахава працягнулі прафесары А. І. Яновіч, С. М. Прохарава і Н. Б. Мячкоўская (мал. 5).

Мал. 5. Навуковы «род» прафесара М. Г. Булахава
 Fig. 5. Scientific «genus» of professor M. G. Bulahaw

Калі С. М. Прохарава [4, с. 285–294] і А. І. Яновіч у асноўным умацоўвалі пазіцыі русістаў, то Н. Б. Мячкоўская прычынілася да развіцця кафедры класічнай філалогіі і кафедры англійскага мовазнаўства.

2.2. НІШ П. П. Шубы. У працэсе пошуку навуковага кіраўніка кандыдацкай дысертацыі П. П. Шубы ўзніклі пэўныя цяжкасці. Як выпускнік Слуцкага педагагічнага вучылішча, Павел Паўлавіч працягнуў адукацыю ў педагагічным інстытуце, у тым ліку скончыў у ім аспірантуру, але абараняўся ў Інстытуце мовазнаўства АН БССР. Пошукі даных у архівах Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка і БДУ не далі патрэбных вынікаў, бо архіў першага быў затоплены і значная колькасць дакументаў знікла, а ў архіве другога не было інфармацыі пра гэты перыяд. Апошняя надзея заставалася на Фундаментальную бібліятэку НАН Беларусі, але тэксту дысертацыі ў яе каталозе не аказалася. Унучка Паўла Паўлавіча – Таццяна Шуба – падказала, што на тытульнай старонцы яго дысертацыі пазначана імя навуковага кіраўніка – прафесара М. І. Гурскага.

Мал. 6. Навуковы «род» прафесара П. П. Шубы
 Fig. 6. Scientific «genus» of professor P. P. Shuba

З прыходам у 1961 г. на кафедру рускай мовы П. П. Шубы, які загадваў ёй у 1975–1999 гг., пачынаюцца даследаванні па пытаннях функцыянавання рускай мовы ў Беларусі і беларуска-рускіх моўных узаемадзейненняў [4, с. 183–195; 5, с. 112]. Гэта праблематыка знайшла адлюстраванне ў шматлікіх працах вучняў прафесара П. П. Шубы.

«Паўшубкі» (як жартоўна называюць сябе вучні Паўла Паўлавіча) праслаўляюць імя свайго настаўніка па ўсёй сінявокай. Да іх адносяцца такія вядомыя лінгвісты, як прафесары Л. М. Чумак, Т. М. Валынец, М. І. Канюшкевіч, У. І. Коваль, Л. Р. Машчэнская, Г. М. Мезенка, І. С. Роўда.

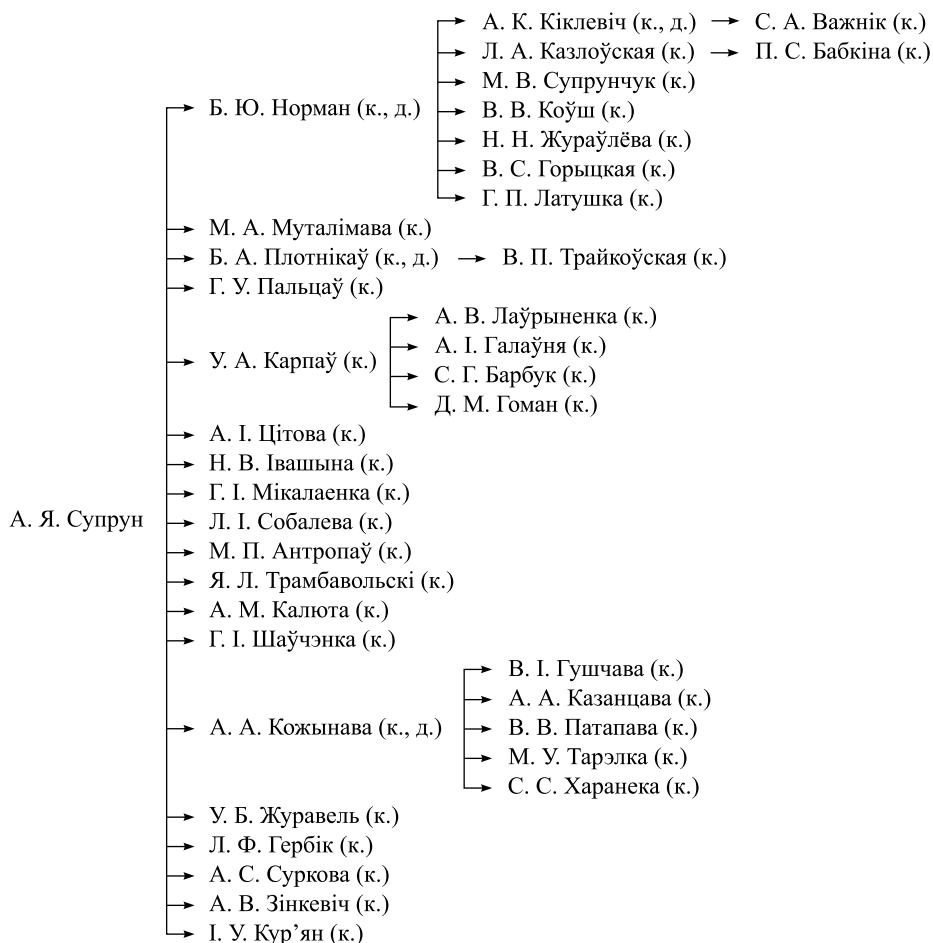
Менавіта кадры, выпеставаныя П. П. Шубам, складаюць сёння касцяк кафедры рускай мовы і блізкароднасных кафедраў (мал. 6).

Як бачым, былы дэкан філалагічнага факультэта І. С. Роўда мае шэсць «абароненых» вучняў, што засталіся на факультэце, Т. М. Валынец – трох, І. Э. Ратнікава – аднаго.

3. Тэарэтычнае і славянскае мовазнаўства. Мэтанакіраваная падрыхтоўка славістаў пачалася на факультэце трохі пазней за падрыхтоўку беларусістаў і русістаў. У 1963 г., пасля заканчэння V Міжнароднага з’езда славістаў, М. Р. Суднік (на той час дырэктар Інстытута мовазнаўства АН БССР) звярнуўся да рэктара БДУ А. Н. Сеўчанкі з просьбай стварыць славістычную кафедру ў складзе галоўнай установы вышэйшай адукацыі рэспублікі. Па рэкамендацыі М. І. Талстога і В. У. Мартынава кафедру мусіў узначаліць ужо вядомы вучоны-славіст Адам Яўгенавіч Супрун [2, с. 304; 5, с. 124]. З 1966 г., калі была заснавана кафедра тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства, вядзецца гісторыя самай вялікай НШ філалагічнага факультэта – школы А. Я. Супруна.

Адам Яўгенавіч стварыў адну з лепшых у былым СССР кафедраў агульнага мовазнаўства – кафедру тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства. Абрэвіятура КАТЕОСЯ з павагай гучала з вуснаў вучняў і дасведчаных асоб.

Некаторыя вучні А. Я. Супруна займелі сваіх «дзяцей», утварыўшы ўласныя НШ (мал. 7).

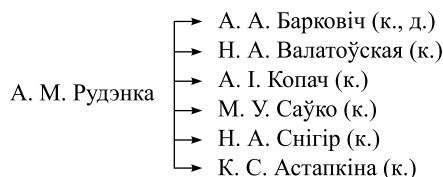

Мал. 7. Навуковы «род» прафесара А. Я. Супруна
(складзена па даных [7])

Fig. 7. Scientific «genus» of professor A. Ja. Suprun
(compiled based on [7])

Праведзенае даследаванне навуковай «роднасці» той ці іншай навуковай асобы дазволіла выявіць адну прынцыповую памылку: Н. Б. Мячкоўская, якая, паводле даных публікацыі [7, с. 46], лічылася вучаніцай А. Я. Супруна, пры інтэрв’юіраванні адзначыла, што кандыдацкую дысертацыю пісала ў прафесара М. Г. Булахава, а доктарскую – без кансультанта. Такім чынам, у выпадку Ніны Барысаўны паспяхова працуюць іншыя навуковыя «гены».

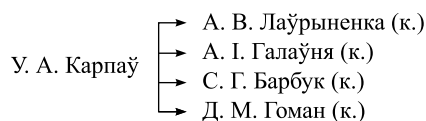
Вучаніца прафесара В. У. Мартынава прафесар А. М. Рудэнка таксама дапамагала факультэту рыхтаваць навуковыя кадры, робячы ўхіл у бок славянскай (украінскай) і рамана-германскай філалогіі (мал. 8).

Мал. 8. Навуковы «род» прафесара А. М. Рудэнка

Fig. 8. Scientific «genus» of professor A. M. Rudjenka

4. Прыкладная лінгвістыка. Найбольш значныя дасягненні ў развіцці прыкладной лінгвістыкі на факультэце звязаны з імем прафесара У. А. Карпава. Яго НШ па сістэمالогіі налічвае чатырох вучняў (мал. 9).

Мал. 9. Навуковы «род» прафесара У. А. Карпава

Fig. 9. Scientific «genus» of professor U. A. Karpa

Як бачым па спісе «абароненых», Уладзімір Аляксандравіч рыхтуе пераважна спецыялістаў па прыкладной лінгвістыцы. На жаль, мусім канстатаваць, што карпаўскія традыцыі на дадзены момант на факультэце страчаны. Сёння кафедра прыкладной лінгвістыкі займаецца выключна выкладаннем рускай мовы як замежнай.

5. Беларуская літаратура. Чырвонай ніткай праз універсітэцкае літаратуразнаўства праходзіць «дынастычная» лінія І. І. Замоцін – М. Р. Ларчанка (гл. падп. 5.1 і 5.2).

5.1. НШ І. І. Замоціна. Разам з аднадумцамі (М. М. Пятуховічам, Я. І. Барычэўскім, А. М. Вазнясенскім, А. А. Бабарэкам) прафесар Іван Іванавіч Замоцін заклаў асновы НШ «Культурна-гістарычнае літаратуразнаўства» [1; 8].

5.2. НШ М. Р. Ларчанкі. Вучань І. І. Замоціна, першы доктар філалагічных навук (беларуская літаратура) М. Р. Ларчанка быў «шматдзетным» навуковым «бацькам». Па ўспамінах В. П. Рагойшы, ён стаў 40-м (!) вучнем Міхася Рыгоравіча, прычым гэта была ўсяго толькі першая абарона ў літаратурным савеце па абароне дысертацый, які быў створаны на факультэце ў 1967 г.

Развіццё школы працягнулі навуковыя «дзедзі» вучняў прафесара М. Р. Ларчанкі (мал. 10).

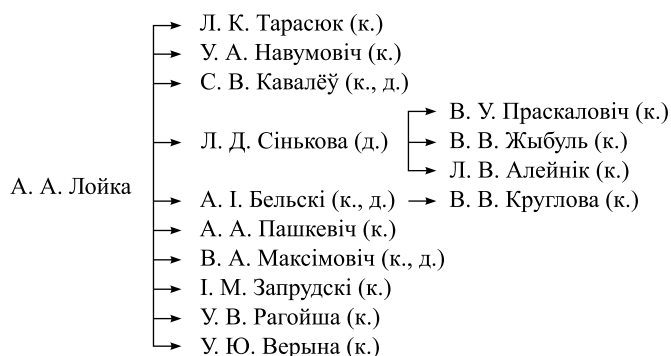
Мал. 10. Навуковы «род» прафесара М. Р. Ларчанкі
 (складзена па даных [4, с. 95–103; 9, с. 262])

Fig. 10. Scientific «genus» of professor M. R. Larchanka
 (compiled based on [4, p. 95–103; 9, p. 262])

Найбольш пладавітым, аднак, стаў вучань Ю. С. Пшыркова, былы дэкан філалагічнага факультэта БДУ, А. А. Лойка (гл. падп. 5.3).

5.3. НШ А. А. Лойкі. Алег Антонавіч даў жыццё цэламу пакаленню маладых дактароў навук, якія складаюць сённяшняю літаратуразнаўчую эліту нашай краіны (А. І. Бельскі, С. В. Кавалёў, Л. Д. Сінькова і інш.). Па ўспамінах прафесара А. І. Бельскага, ва ўніверсітэцкім савеце пры А. А. Лойку было абаронена 17 доктарскіх дысертацый і больш за 80 кандыдацкіх дысертацый. Алега Антонавіча моцна крытыкавалі за такое шчыраванне, аднак «чалавек з сонечнай усмешкай» ведаў: ён дазваляе расці нацыянальным навуковым кадрам і такім чынам спрыяе развіццю філалагічнай навукі і адукацыі [10, с. 140].

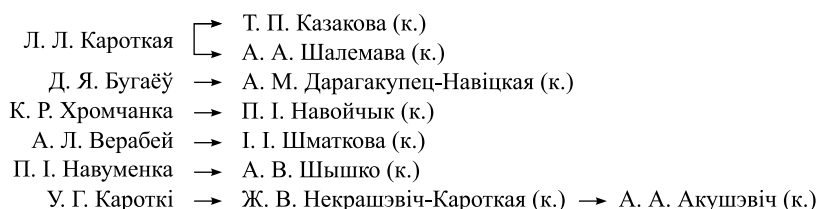
Вучні працягнулі навуковы «род» прафесара А. А. Лойкі (мал. 11).

Мал. 11. Навуковы «род» прафесара А. А. Лойкі
(складзена па даных [4, с. 83–94])

Fig. 11. Scientific «genus» of professor A. A. Lojka
(compiled based on [4, p. 83–94])

Іншыя абароны па беларускай літаратуры прадстаўлены на мал. 12.

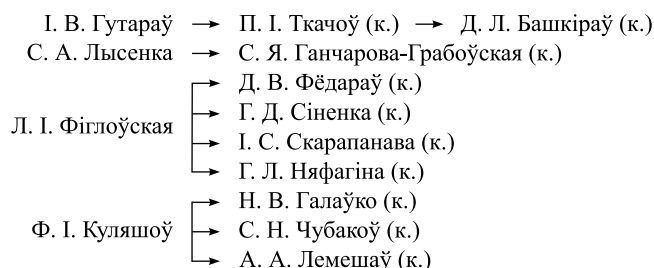

Мал. 12. Іншыя абароны па беларускай літаратуры

Fig. 12. Other defenses in Belarusian literature

На думку прафесара А. І. Бельскага, літаратуразнаўцы БДУ – прадстаўнікі НШ «Культурна-гістарычнае літаратуразнаўства». Больш за тое, усе яны стваралі і ствараюць гісторыю нацыянальнай літаратуры, даследуючы творчасць класікаў беларускай літаратуры і закладаючы такім чынам падмурак літаратурнай адукацыі ў нашай краіне [11].

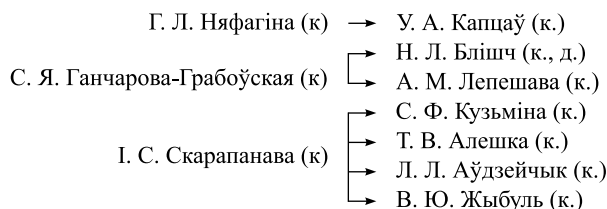
6. Руская літаратура. На кафедры рускай літаратуры сёння выразна прасочваюцца дзве лініі – ганчароўская і скарапанаўская. Першая ўзыходзіць да легендарнай С. А. Лысенкі, у якой абараняла кандыдацкую дысертацыю С. Я. Ганчарова-Грабоўская, другая – да не менш легендарнай Л. І. Фіглоўскай (мал. 13).

Мал. 13. Навукоўцы, якія стаялі ля вытокаў стварэння
ў кафедры рускай літаратуры

Fig. 13. Founders of the department of Russian literature

Лініі І. В. Гутарава [2, с. 129–139], Ф. І. Куляшова і П. І. Ткачова складаюць гісторыю кафедры і факультэта: з іх вучняў на кафедры застаўся толькі дацэнт Д. Л. Башкіраў, што абараняўся ў П. І. Ткачова. Сучасныя НШ больш пладавітыя (мал. 14).

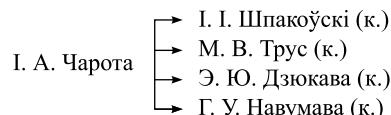

Мал. 14. Сучасныя НШ кафедры рускай літаратуры

Fig. 14. Modern scientific schools of the department of Russian literature

7. Тэарэтычнае і славянскае літаратуразнаўства. Прафесар В. П. Рагойша даўно заслужыў рэнаме галоўнага айчыннага тэарэтыка і спецыяліста па беларуска-ўкраінскіх літаратурных узаемадачыненьнях. Працяг даследчыцкіх інтэнцый Вячаслава Пятровіча – у доктарскіх дысэртацыях Т. І. Шамякінай і Ж. В. Некрашэвіч-Кароткай.

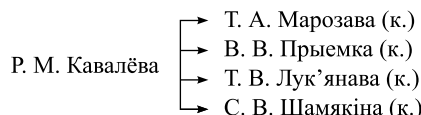
Цэнтральнай фігурай літаратуразнаўчай славістыкі ў нашай краіне без перабольшвання з’яўляецца спецыяліст па Сербіі і сербскай літаратуры І. А. Чарота. У яго ёсць чатыры факультэцкія вучні (мал. 15). Рэальныя спадзяванні на «доктарскі» працяг бачны ў асобах М. В. Трусы і Г. У. Навумавай.

Мал. 15. Навуковы «род» прафесара І. А. Чароты

Fig. 15. Scientific «genus» of professor I. A. Charota

8. Фалькларыстыка. Універсітэцкая фалькларыстыка пачынаецца з прац В. А. Захаравай у далёкія 1950-я гг. Найбольш вядомая вучаніца В. А. Захаравай – дацэнт Р. М. Кавалёва, навуковая школа якой налічвае сёння чатыры вучні (мал. 16).

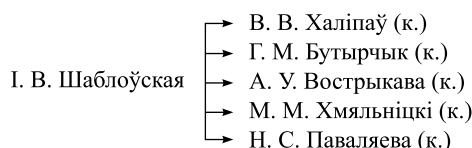

Мал. 16. Навуковы «род» дацэнта Р. М. Кавалёвай

Fig. 16. Scientific «genus» of docent R. M. Kavaljova

Прафесар І. В. Казакова развівае ўласны напрамак. Разам са сваім навуковым «сынам», кандыдатам філалагічных навук Чжанам Хуншанем, Ірына Валер’еўна адкрыла ў мінулым годзе кабінет супастаўляльнага вывучэння беларускай і кітайскай традыцыйных народных культур.

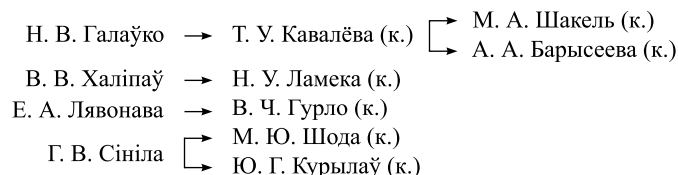
9. Замежная літаратура. Прафесар І. В. Шаблоўская [4, с. 151–162], падсумоўваючы дзейнасць сваіх папярэднікаў (Д. Я. Фактаровіча, Б. П. Міцкевіча, Н. І. Лапідуса, В. М. Цімафеевай і інш.), стварыла на факультэце доктарскі савет па замежнай літаратуры. Першая абарона – абарона В. В. Халіпава – адбылася ў савецкім 1998 г. Гэта была кропка адліку ў стварэнні Ірынай Вікенцьеўнай НШ «Кампаратыўнае вывучэнне літаратур», што налічвае пяць факультэцкіх вучняў (мал. 17).

Мал. 17. Навуковы «род» прафесара І. В. Шаблоўскай

Fig. 17. Scientific «genus» of professor I. V. Shablowskaja

Іншыя абароны ў межах кафедральнай школы прадстаўлены на мал. 18.

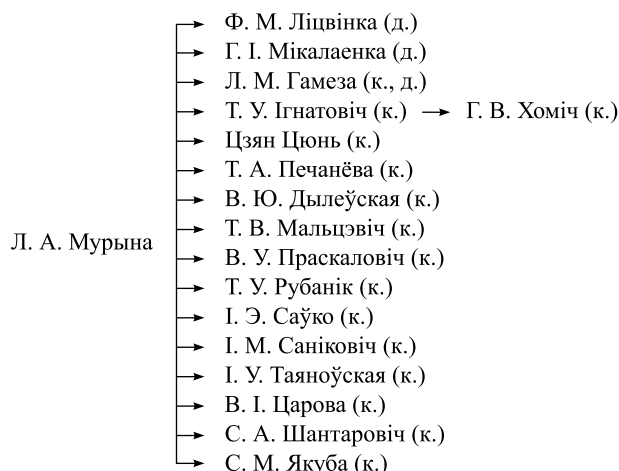
Мал. 18. Іншыя абароны па замежнай літаратуры

Fig. 18. Other defenses in foreign literature

10. Методыка выкладання мовы і літаратуры. Як і А. Я. Супрун, Л. А. Мурына стварыла аўтарскую НШ [12]. Гэта яшчэ адна вялікая па колькасці «абароненых» школа, праўда ў першым «калене». Пры Ларысе Аляксандраўне ўся кафедра рыторыкі і методыкі выкладання мовы і літаратуры была «абароненай».

Навуковы «род» прафесара Л. А. Мурынай прадстаўлены на мал. 19.

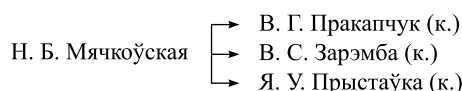
Толькі І. М. Саматый нежк удалося абараніцца не ў Л. А. Мурынай (яе навуковы кіраўнік – М. Г. Яленскі). Аднак Ларыса Аляксандраўна была першым апанентам на абароне Ірыны Мікалаеўны.

Мал. 19. Навуковы «род» прафесара Л. А. Мурынай

Fig. 19. Scientific «genus» of professor L. A. Muryna

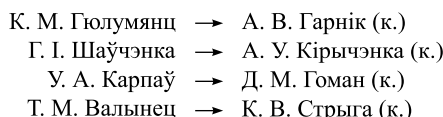
11. Класічная філалогія. Супрацоўніцтва прафесара Н. Б. Мячкоўскай з класікамі прыносяць свае вынікі: у Ніны Барысаўны тры «класічныя» вучні (мал. 20).

Мал. 20. «Класічныя» вучні прафесара Н. Б. Мячкоўскай

Fig. 20. «Classic» students of professor N. B. Mjachkowskaja

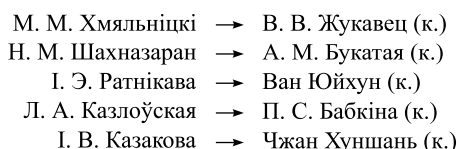
Іншыя абароны па класічнай філалогіі прадстаўлены на мал. 21.

Мал. 21. Іншыя абароны па класічнай філалогіі

Fig. 21. Other defenses in classical philology

12. Кітаістыка. У кітаістаў няма выразнага цэнтра. Школа кітаістаў на факультэце толькі фарміруецца за кошт спецыялістаў па замежнай літаратуры, рускай мове, тэорыі мовы, фалькларыстыцы (мал. 22).

Мал. 22. Абароны па кітаістыцы

Fig. 22. Defenses in Chinese studies

ВЫСНОВЫ

Вялікі ўнёсак у развіццё філалагічнага факультэта БДУ зрабілі тыя навукоўцы, што былі і застаюцца першымі: М. А. Жыдовіч і М. Р. Ларчанка, М. Г. Булахаў і П. П. Шуба, Л. М. Шакун і А. А. Лойка, А. Я. Супрун і Л. А. Мурына. Гэта тыя самыя пачынальнікі, якія і сёння трымаюць на сваіх магутных плячах факультэт.

На факультэце традыцыйна дамiнуюць НШ беларусістаў, русістаў і славістаў. НШ па класічнай філалогіі і кітайскай філалогіі толькі фарміруюцца. Тое ж адзначым і ў дачыненні да рамана-германскай філалогіі.

Самыя вялікія факультэцкія НШ створаны А. Я. Супруном (19 «абароненых» выкладчыкаў факультэта), Л. А. Мурынай (17) і П. П. Шубам (14). Дадатковыя вынікі гл. у табл. 1.

Табліца 1

Факультэцкія НШ: колькасць «абароненых» выкладчыкаў

Table 1

Faculty scientific schools: number of «defended» lecturers

Кіраўнік НШ	Колькасць «абароненых» выкладчыкаў	Кіраўнік НШ	Колькасць «абароненых» выкладчыкаў
А. Я. Супрун	19	І. С. Скарапанав	4
Л. А. Мурына	17	І. А. Чарота	4
П. П. Шуба	14	Ф. І. Куляшоў	3
Л. М. Шакун	12	Г. А. Цыхун	3
М. А. Жыдовіч	10	Л. Д. Сінькова	3
А. А. Лойка	10	Т. М. Валынец	3
М. Г. Булахаў	9	С. А. Лысенка	2
Н. Б. Мячкоўская	8	Л. І. Бурак	2
М. Р. Ларчанка	7	С. М. Прохарова	2
Б. Ю. Норман	7	Т. У. Кавалёва	2
І. С. Роўда	6	А. Я. Міхневіч	2
А. М. Рудэнка	6	З. І. Бадзевіч	2
І. В. Шаблоўская	5	Г. К. Ціванова	2
А. І. Яновіч	5	В. П. Рагойша	2
А. А. Кожынава	5	Т. І. Шамякіна	2
М. Р. Прыгодзіч	5	С. Я. Ганчарова-Грабоўская	2
Л. І. Фіглоўская	4	Г. І. Кулеш	2
У. А. Карпаў	4	Г. В. Сініла	2
Р. М. Кавалёва	4	С. М. Запрудскі	2

Амаль цалкам у плане вызначэння навуковага кіраўніцтва выпалі 1920–30-я гг., часткова – 1940–50-я гг., што ілюструе табл. 2. Асноўная колькасць пералічаных у артыкуле НШ былі створаны ў 1960–90-я гг.

На жаль, засталіся белыя плямы: не вызначана навуковая «роднасць па кандыдацкай лініі» І. В. Гутарава, М. А. Жыдовіч, Ю. С. Пшыркова, Д. Я. Фактаровіч, Л. І. Фіглоўскай, С. А. Лысенкі, Ф. І. Куляшоў, Б. П. Міцкевіч, В. А. Захаравай, Л. Л. Кароткай, Л. І. Бурака, А. Х. Александровіч і многіх іншых. Такім чынам, праца мусіць быць працягнута, таму заклікаем загадчыкаў кафедр далучацца да пошукавай работы і складаць «дынастычнае дрэва» кожнай кафедры.

Найбольшая колькасць навуковых пакаленняў зафіксавана ў даследчыкаў беларускага прыгожага пісьменства: І. І. Замоцін – М. Р. Ларчанка – В. П. Рагойша – Т. І. Шамякіна або Ж. В. Некрашэвіч-Кароткая – вучні Т. І. Шамякінай або Ж. В. Некрашэвіч-Кароткай. Па тры пакаленні ўстаноўлена ў моваведаў-беларусістаў, моваведаў-русістаў і славістаў: М. А. Жыдовіч – Л. М. Шакун – М. Р. Прыгодзіч – вучні М. Р. Прыгодзіча; П. П. Шуба – І. С. Роўда – І. Э. Ратнікава – вучні І. Э. Ратнікавай; А. Я. Супрун – Б. Ю. Норман – А. К. Кіклевіч – С. А. Важнік; А. Я. Супрун – Б. Ю. Норман – Л. А. Казлоўская – П. С. Бабкіна. Ва ўсіх астатніх у лепшым выпадку налічваецца па два пакаленні.

Факультетська НШ: часова перспектива

Table 2

Faculty scientific schools: a time perspective

Период	БМ	РМ	ТіСлМ	ПрЛ	БЛ	РЛ
1920-я гг.	–	–	–	–	І. І. Замощін	–
1930-я гг.	–	–	–	–	–	–
1940-я гг.	М. А. Жыдовіч	–	–	–	М. Р. Ларчанка	І. В. Гутараў
1950-я гг.	–	–	–	–	–	–
1960-я гг.	Л. М. Шақун	М. Г. Булахаў	А. Я. Супрун	–	Д. Я. Бугаёў	Л. І. Фіглюўская С. А. Лысенка Ф. І. Куляшоў
1970-я гг.	Л. І. Бурак	П. П. Шуба	Б. Ю. Норман	У. А. Карпаў	І. Я. Навуменка В. В. Казлова	П. І. Ткачоў
1980-я гг.	М. Р. Прыгодзіч	А. І. Яновіч	Б. А. Плотнікаў	С. М. Прохарова	А. А. Лойка	–
1990-я гг.	Г. І. Кулеш	І. С. Роўда Т. М. Вальнец	Н. Б. Мячкоўская	Л. М. Чумак	–	І. С. Скарапанова С. Я. Ганчарова- Грабоўская Г. Л. Няфагіна
2000-я гг.	А. Я. Міхневіч	І. Э. Рагнікава	А. А. Кожынава А. М. Рудэнка	–	А. І. Бельскі Л. Д. Сінькова	–
2010-я гг.	–	–	–	–	–	–
2020-я гг.	–	–	–	–	–	–
Период	ТіСлЛ	ЗЛ	Ф	Мет	КлФ	КітФ
1920-я гг.	–	–	–	–	–	–
1930-я гг.	–	–	–	–	–	–
1940-я гг.	–	–	–	–	–	–
1950-я гг.	–	–	В. А. Захарова	–	–	–
1960-я гг.	–	–	–	–	–	–
1970-я гг.	–	–	–	–	–	–
1980-я гг.	В. П. Рагойша І. А. Чарота	–	Р. М. Кавалёва	–	–	–
1990-я гг.	Т. І. Шамякіна	І. В. Шаблюўская	–	Л. А. Мурына	–	–
2000-я гг.	–	–	–	–	–	–
2010-я гг.	–	–	–	–	–	–
2020-я гг.	–	–	–	–	–	Н. Б. Мячкоўская М. М. Хмяльніцкі

У цэнтры той ці іншай буйной НІШ знаходзіцца асоба даследчыка-навукоўца, які робіць адкрыцці, прапаноўвае наватарскія ідэі, што развіваюцца калегамі і вучнямі-аднадумцамі і прадвызначаюць развіццё філалагічнай навукі [11, с. 57].

Філалагічнаму факультэту БДУ ўсяго толькі 85 год. А значыць, гісторыя роднай альма-матар працягваецца. І нам нельга паўтарыць памылку папярэднікаў: сёння амаль няма крыніц мемуарнага характару і ўспамінаў. Заклікаем пачаць ствараць такія ўспаміны, пакуль мы помнім тых, хто нас вучыў і выхоўваў. У сувязі з гэтым ухвалім дзейнасць прафесара А. І. Бельскага, які са студэнцкіх гадоў пачаў збіраць успаміны пра выбітных выкладчыкаў факультэта (гл. публікацыі [10; 13; 14]).

Такім чынам, не гісторыі нам бракуе, а напісанага пра яе... Далучайцеся да стварэння поўнай гісторыі філалагічнага факультэта БДУ! Без белых плям.

Скарачэнні

БЛ – беларуская літаратура; **БМ** – беларускае мовазнаўства; **д.** – доктарская дысертацыя; **ЗЛ** – замежная літаратура; **к.** – кандыдацкая дысертацыя; **КітФ** – кітайская філалогія; **КлФ** – класічная філалогія; **Мет** – метадыка выкладання мовы і літаратуры; **ПрЛ** – прыкладная лінгвістыка; **РЛ** – руская літаратура; **РМ** – рускае мовазнаўства; **ТіСлЛ** – тэарэтычнае і славянскае літаратуразнаўства; **ТіСлМ** – тэарэтычнае і славянскае мовазнаўства; **Ф** – фалькларыстыка.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Бельскі АІ, Ровдо ІС, Козловская ЛА, Проскалович ОВ, Пригодич НГ. Научные школы филологического факультета. В: Абламейко СВ, Зеленков АИ, редакторы. *Научные школы БГУ в воспоминаниях и размышлениях профессоров*. Минск: БГУ; 2023. с. 229–250.
2. Король АД, редактор. *Интеллектуальная элита Беларуси. Основоположники белорусской науки и высшего образования (1919–2001)*. Минск: БГУ; 2021. 319 с.
3. Прыгодзіч МР, рэдактар. *Памяць і слава: Леў Міхайлавіч Шакун. Да 90-годдзя з дня нараджэння*. Мінск: БДУ; 2016. 214 с.
4. Король АД, редактор. *Интеллектуальная элита Беларуси. Основоположники белорусской науки и высшего образования (1919–2021)*. Минск: БГУ; 2021. 319 с.
5. Роўда ІС, рэдактар. *Філалагічны факультэт. Да 70-годдзя заснавання*. Мінск: БДУ; 2008. 191 с.
6. Дзятко ДВ, Міхайлаў ПА. *Мовазнаўцы: нарысы на гісторыі беларускай лінгвістыкі*. Мінск: А. М. Янушкевіч; 2017. 496 с.
7. Кожінова АА. О научной школе проф. А. Е. Супруна. В: Шевченко ГИ, редактор. *Память и слава. К 75-летию со дня рождения А. Е. Супруна*. Минск: БГУ; 2003. с. 43–46.
8. Шумейко МФ. Иван Иванович Замотин. Первопроходец белорусской текстологии. В: Абламейко СВ, редактор. *Интеллектуальная элита Беларуси. Основоположники белорусской науки и высшего образования (1919–1941)*. Минск: БГУ; 2017. с. 151–161.
9. Шумейко МФ. Михаил Григорьевич Ларченко. Один из крупнейших белорусских литературоведов. В: Король АД, редактор. *Интеллектуальная элита Беларуси. Основоположники белорусской науки и высшего образования (1919–1961)*. Минск: БГУ; 2019. с. 260–271.
10. Бельскі АІ, укладальнік. *Чалавек з сонечнаю ўсмішкай: кніга пра Алега Лойку*. Мінск: Зміцер Колас; 2019. 324 с.
11. Бельскі АІ. Тры асобы: матэрыялы для нацыянальнага «Педагагічнага энцыклапедычнага слоўніка». У: Бельскі АІ, рэдактар. *Філалагічная адукацыя. Выпуск 2*. Мінск: БДУ; 2011. с. 57–62.
12. Праскалович ВУ, Валочка ГМ, Зелянко ВУ. Службы навукі. Да юбілею Л. Мурынай. *Роднае слова*. 2016;3:60–61.
13. Бельскі АІ, рэдактар. *Навукоўцы кафедры беларускай літаратуры ХХ стагоддзя БДУ*. Мінск: БДУ; 1999. 99 с.
14. Бельскі АІ, укладальнік. *Імёнаў светлае аблічча*. Мінск: БДУ; 2002. 210 с.

References

1. Bel'skii AI, Rovdo IS, Kozlovskaya LA, Proskalovich OV, Prigodich NG. [Scientific schools of the faculty of philology]. In: Ablameiko SV, Zelenkov AI, editors. *Nauchnye shkoly BGU v vospominaniyakh i razmyshleniyakh professorov* [Scientific schools of BSU in the memories and reflections of professors]. Minsk: Belarusian State University; 2023. p. 229–250. Russian.
2. Karol AD, editor. *Intellektual'naya elita Belarusi. Osnovopolozhniki belorusskoi nauki i vysshego obrazovaniya (1919–2001)* [The intellectual elite of Belarus. Founders of Belarusian science and higher education (1919–2001)]. Minsk: Belarusian State University; 2021. 319 p. Russian.
3. Pryhodzich MR, editor. *Pam'jac' i slava: Lev Mihajlavich Shakun. Da 90-goddzja z dnja naradzhhennja* [Memory and glory: Lev Mikhailovich Shakun. To the 90th anniversary]. Minsk: Belarusian State University; 2016. 214 p. Belarusian.
4. Karol AD, editor. *Intellektual'naya elita Belarusi. Osnovopolozhniki belorusskoi nauki i vysshego obrazovaniya (1919–2021)* [The intellectual elite of Belarus. Founders of Belarusian science and higher education (1919–2021)]. Minsk: Belarusian State University; 2021. 319 p. Russian.
5. Rovdo IS, editor. *Filalagichny fakul'tjet. Da 70-goddzja zasnnavannja* [Faculty of philology. To the 70th anniversary of the foundation]. Minsk: Belarusian State University; 2008. 191 p. Belarusian.
6. Dzjatko DV, Mihajlaw PA. *Movaznavcy: narysy pa gistoryi belaruskaj lingvistyki* [Linguists: essays on the history of Belarusian linguistics]. Minsk: A. M. Janushkevich; 2017. 496 p. Belarusian.

7. Kozhinova AA. [About the scientific school of professor A. E. Suprun]. In: Shevchenko GI, editor. *Pamyat' i slava. K 75-letiyu so dnya rozhdeniya A. E. Supruna* [Memory and glory. To the 75th anniversary of A. E. Suprun]. Minsk: Belarusian State University; 2003. p. 43–46. Russian.
8. Shumeiko MF. [Ivan Ivanovich Zamotin. Pioneer of Belarusian textual criticism]. In: Ablameiko SV, editor. *Intellektual'naya elita Belarusi. Osnovopolozhniki belorusskoi nauki i vysshego obrazo-vaniya (1919–1941)* [The intellectual elite of Belarus. Founders of Belarusian science and higher education (1919–1941)]. Minsk: Belarusian State University; 2017. p. 151–161. Russian.
9. Shumeiko MF. [Mikhail Grigorievich Larchenko. One of the largest Belarusian literary scholars]. In: Karol AD, editor. *Intellektual'naya elita Belarusi. Osnovopolozhniki belorusskoi nauki i vysshego obrazovaniya (1919–1961)* [The intellectual elite of Belarus. Founders of Belarusian science and higher education (1919–1961)]. Minsk: Belarusian State University; 2019. p. 260–271. Russian.
10. Bel'ski AI, compiler. *Chalavek z sonechnaju wsmeshkaj: kniga pra Alega Lojku* [A man with a sunny smile: a book about Oleg Loika]. Minsk: Zmicer Kolas; 2019. 324 p. Belarusian.
11. Bel'ski AI. [Three persons: materials for the national «Pedagogical encyclopedic dictionary»]. In: Bel'ski AI, editor. *Filalogichnaja adukacyja. Vypusk 2* [Philological education. Issue 2]. Minsk: Belarusian State University; 2011. p. 57–62. Belarusian.
12. Praskalovich OV, Valochka GM, Zeljanko VU. [To serve science. To the anniversary of L. Murina]. *Rodnae slova*. 2016;3:60–61. Belarusian.
13. Bel'ski AI, editor. *Navukowcy kafedry belaruskaj litaratury XX stagoddzja BDU* [Scientists of the department of Belarusian literature of the 20th century of the BSU]. Minsk: Belarusian State University; 1999. 99 p. Belarusian.
14. Bel'ski AI, compiler. *Imjonaw svetlae ablichcha* [Names light face]. Minsk: Belarusian State University; 2002. 210 p. Belarusian.

Артыкул наступіў у рэдкалегію 08.07.2024.
Received by editorial board 08.07.2024.

УДК 821.162.3.09 + 821.581.09

БЕЛОРУССКО-КИТАЙСКИЕ ЛИТЕРАТУРНЫЕ СВЯЗИ: ДОСТИЖЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАФЕДРЫ КИТАЙСКОЙ ФИЛОЛОГИИ

Н. Н. ХМЕЛЬНИЦКИЙ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Рассмотрено современное состояние изучения белорусско-китайских литературных связей с учетом исторических событий, общественно-политической ситуации и литературного процесса двух стран. Охарактеризованы основные виды рецепции китайской литературы в Республике Беларусь, а также формы присутствия и функционирования белорусской литературы в социокультурном пространстве Китайской Народной Республики XX–XXI вв. Выявлена роль имеющихся переводов произведений белорусских и китайских писателей в процессе взаимного познания народов. Определен вклад сотрудников кафедры китайской филологии филологического факультета Белорусского государственного университета в разработку данной научной проблемы, а также перспективы ее исследования в контексте литературного диалога и межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: белорусская литература; китайская литература; рецепция; художественный перевод; литературные связи; автор; компаративистика; межкультурная коммуникация; литературоведение.

БЕЛАРУСКА-КИТАЙСКИЯ ЛІТАРАТУРНЫЯ СУВЯЗІ: ДАСЯГНЕННІ І ПЕРСПЕКТЫВЫ ДЗЕЙНАСЦІ КАФЕДРЫ КІТАЙСКОЙ ФІЛАЛОГІІ

М. М. ХМЯЛЬНИЦКІ^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анотацыя. Разгледжаны сучасны стан вывучэння беларуска-кітайскіх літаратурных сувязей з улікам гістарычных падзей, грамадска-палітычнай сітуацыі і літаратурнага працэсу дзвюх краін. Ахарактарызаваны асноўныя віды рэцэпцыі кітайскай літаратуры ў Рэспубліцы Беларусь, а таксама формы прысутнасці і функцыянавання беларускай літаратуры ў сацыякультурнай прасторы Кітайскай Народнай Рэспублікі XX–XXI стст. Выяўлена роля існуючых перакладаў твораў беларускіх і кітайскіх пісьменнікаў у працэсе ўзаемнага пазнання народаў. Вызначаны ўнёсак супрацоўнікаў кафедры кітайскай філалогіі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў вырашэнне дадзенай навуковай праблемы, а таксама перспектывы яе даследавання ў кантэксце літаратурнага дыялогу і міжкультурнай камунікацыі.

Ключавыя словы: беларуская літаратура; кітайская літаратура; рэцэпцыя; мастацкі пераклад; літаратурныя сувязі; аўтар; кампаратывістыка; міжкультурная камунікацыя; літаратурнаўства.

Образец цитирования:

Хмельницкий ММ. Беларуско-китайские литературные связи: достижения и перспективы деятельности кафедры китайской филологии. *Журнал Белорусского государственного университета. Филология.* 2024;3:20–25.
EDN: YLARZM

For citation:

Khmalnitski MM. Belarusian-Chinese literary relations: achievements and prospects of the activity of the department of Chinese philology. *Journal of the Belarusian State University. Philology.* 2024;3:20–25. Belarusian.
EDN: YLARZM

Автор:

Николай Николаевич Хмельницкий – доктор филологических наук, доцент; заведующий кафедрой китайской филологии филологического факультета.

Author:

Mikalai M. Khmalnitski, doctor of science (philology), docent; head of the department of Chinese philology, faculty of philology.
khmelnickinn@bsu.by

BELARUSIAN-CHINESE LITERARY RELATIONS: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS OF THE ACTIVITY OF THE DEPARTMENT OF CHINESE PHILOLOGY

M. M. KHMIALNITSKI^a

^aBelarusian State University, 4 Niezalezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The article examines the current state of the research on Belarusian-Chinese literary connections, considering historical events, the socio-political situation and the literary process of the two countries. The main types of reception of Chinese literature in the Republic of Belarus and the forms of presence and functioning of Belarusian literature in the socio-cultural space of the People's Republic of China (20th–21st centuries) are characterised. The role of available translations of works of Belarusian and Chinese writers in the process of mutual perception of peoples is revealed. The contribution to the development of this scientific problem by the staff of the department of Chinese philology of the faculty of philology of the Belarusian State University as well as the prospects of its research in the context of literary dialogue and intercultural communication are defined.

Keywords: Belarusian literature; Chinese literature; reception; literary translation; literary relations; author; comparative studies; intercultural communication; literary criticism.

Уводзіны

На сучасным этапе дыялог беларускай і кітайскай культур – гістарычная неабходнасць і аб'ектыўная заканамернасць, што абумоўлена ў першую чаргу станам міждзяржаўных адносін, традыцыямі, закладзенымі яшчэ ў савецкі час, новымі кірункамі супрацоўніцтва Рэспублікі Беларусь і Кітайскай Народнай Рэспублікі ў гуманітарнай сферы, высокім узроўнем развіцця інтэрнэт-камунікацыі і інш. У гэтым працэсе асабліва роля належыць літаратуры, бо вусная і пісьмовая славеснасць найбольш глыбока і шматаспектна сярод іншых відаў мастацтва адлюстроўвае нацыянальнае быццё народаў, раскрывае менталітэт жыхароў краіны – ад побытавых паводзін, традыцый і звычаяў да культуры ў шырокім сэнсе.

Сённяшні стан беларуска-кітайскіх літаратурных сувязей, безумоўна, характарызуецца дыялагічнасцю: з абодвух бакоў назіраецца жаданне супрацоўнічаць, папаўняць уласную сацыякультурную прастору дасягненнямі іншанацыянальнага мастацтва. Фактычна народы Рэспублікі Беларусь і КНР толькі некалькі дзесяцігоддзяў шырока адкрываюць адзін аднаму свае краіны, і ў гэтым працэсе ўзаемапазнання неабходна выкарыстоўваць любую магчымасць – ад прыватных момантаў да паўнацэнных міжнародных праграм супрацоўніцтва. Дыялог паміж Рэспублікай Беларусь і КНР мае разнастайныя вектары рэалізацыі, грунтуецца на традыцыйных культурнай дыпламатыі, гістарычна вывераных асновах, абумоўленых нацыянальнымі прыярытэтамі, дзяржаўнай палітыкай.

Вядома, што рэцэпцыя – адна з форм літаратурнага ўзаемадзеяння, якая адлюстроўвае асаблівасці прысутнасці і функцыянавання той ці іншай літаратуры ў іншанацыянальным кантэксце. Гэты працэс у сістэме беларуска-кітайскіх міжкультурных сувязей сёння набыў розныя праявы: у Рэспубліцы Беларусь выдаюцца новыя пераклады паэзіі і прозы кітайскіх аўтараў, у КНР – твораў беларускага прыгожага пісьменства, навукоўцы актыўна даследуюць літаратурныя ўзаемадачынненні, ва ўніверсітэтах адкрываюцца цэнтры па вывучэнні беларускай і кітайскай моў, літаратур і культур, на старонках сродкаў масавай інфармацыі перыядычна публікуюцца агляды літаратурна-мастацкага жыцця, а таксама інтэрв'ю з пісьмёнікамі, перакладчыкамі, літаратуразнаўцамі і крытыкамі дзвюх краін.

Феномен нацыянальнага найбольш яркага ўвасабляецца ў літаратуры, таму даследаванне рэцэпцыі твораў беларускіх пісьмёнікаў у сацыякультурнай прасторы КНР і прысутнасці кітайскай славеснасці ў Рэспубліцы Беларусь з'яўляецца ў вышэйшай ступені актуальным і прыярытэтным напрамкам айчыннага літаратуразнаўства. Пра важнасць і запатрабаванасць такога вывучэння сведчаць прынамі публікацыі апошняга дзесяцігоддзя ў перыядычным і навуковым друку нашай краіны¹. Сёння ў гэтым

¹Карлюкевіч А. М. Беларусь – Кітай: літаратурнае братства. Мінск : Звязда, 2022. 208 с. ; *Он же*. Дарогі да Паднябеснай: старонкі беларуска-кітайскіх літаратурных сувязей. Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2022. 168 с. ; *Карлюкевіч В. А.* Беларуская літаратура ў Кітаі: пераклады твораў беларускіх пісьмёнікаў на кітайскую мову ў XX ст. // Род. слова. 2015. № 10. С. 19–22 ; *Яна ж.* «Залаты век» беларуска-кітайскіх літаратурных стасункаў // Там жа. 2023. № 1. С. 36–40 ; *Яна ж.* «Залаты век» беларуска-кітайскіх літаратурных стасункаў. Заканчэнне // Там жа. № 3. С. 34–36 ; *Яна ж.* Працавітасць адточвае майстэрства // Беларусь. Belarus. 2023. № 3. С. 62–69 ; *Яна ж.* Першы ў гісторыі беларуска-кітайскіх літаратурных стасункаў // Маладосць. 2023. № 5. С. 74–77 ; *Ван Чэнь.* История белорусской литературы и ее распространение в Китае // Літаратура ў культурнай прасторы Беларусі і Кітая : зб. навук. арт. па матэрыялах міжнар. канф., прысвеч. нар. паэту Беларусі Я. Коласу (Цяньцзінь, 17–18 мая 2019 г.) / пад рэд. У. І. Куліковіч, В. В. Шахаб. Мінск : Беларус. дзярж. тэхнал. ун-т, 2019. С. 234–238 ; *Лапцёнак І. Б.* Характар развіцця беларуска-кітайскіх літаратурных узаема сувязей у галіне мастацкага перакладу // Кітайско-белорусские языковые, литературные и культурные связи: история и современность : материалы Междунар. науч. конф. (Минск, 17–18 мая 2019 г.) / редкол.: Н. Н. Хмельницкий (отв. ред.) [и др.]. Минск : БГУ, 2019. С. 134–143 ; *Линь Чэжан, Рагойша В. П.* К вопросу об эквивалентности в переводе с белорусского языка на китайский // Белорусско-китайский культурный и образовательный диалог: история, современное состояние, перспективы : сб. науч. ст. / под ред. Н. Н. Хмельницкого. Минск : Респ. ин-т высш. шк., 2017. С. 7–18.

кірунку зроблена нямала, аднак існуе яшчэ дастаткова лакун у гісторыі даследавання праблемы. Таксама адсутнічаюць яе цэласнае асэнсаванне і навуковае апісанне.

Улічваючы дадзены аспект, супрацоўнікі кафедры кітайскай філалогіі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта выступілі ініцыятарамі і выканаўцамі навуковых тэм «Кітайская мова і літаратура ў сацыякультурнай прасторы Беларусі: функцыянаванне, сувязі, методыка выкладання» (№ дзярж. рэгістрацыі 20212833), «Беларуская літаратура ў сацыякультурнай прасторы Кітая» (№ дзярж. рэгістрацыі 20212231) на 2021–2025 гг. у рамках дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў «Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы» (падпраграма «Беларуская мова і літаратура»). Адзначым, што ў айчынным навуковым дыскурсе падобнае даследаванне з пункту гледжання і канцэпцыі, і аб'ёму, і спецыфікі эмпірычнага матэрыялу ажыццяўляецца ўпершыню.

Для дасягнення мэты калектывам выканаўцаў былі пастаўлены наступныя задачы: выявіць асноўныя віды і формы рэцэпцыі беларускай і кітайскай літаратур у сацыякультурнай прасторы дзвюх краін (XX–XXI стст.) на прыкладзе канкрэтных аўтараў і твораў; скласці, прааналізаваць і сістэматызаваць выбраную бібліяграфію перакладаў і літаратуразнаўчых публікацый (артыкулаў у навуковых выданнях і энцыклапедыях, матэрыялаў агляднага характару ў літаратурна-мастацкіх выданнях, СМІ і інш.) па пытаннях міжлітаратурных узаемадчынненняў Рэспублікі Беларусь і КНР; апісаць шляхі і спосабы мастацка-публіцыстычнай канцэптуалізацыі беларускага дыскурсу ў тэкстах айчынных аўтараў, што былі перакладзены на кітайскую мову. Безумоўна, праблема ўспрымання беларускай літаратуры ў Паднябеснай і кітайскай літаратуры ў Рэспубліцы Беларусь павінна разглядацца ў першую чаргу на класічным нацыянальным матэрыяле ў гісторыка-культурнай эвалюцыі з улікам грамадска-палітычнай сітуацыі і спецыфікі літаратурнага працэсу дзвюх краін, вывучацца ў параўнальна-тыпалагічным аспекце для выяўлення суадносін творчага метаду і паэтыкі, аўтарскай пазіцыі і дзяржаўных прыярытэтаў у сферы літаратуры.

Адным з вынікаў гэтай працы стаў шэраг публікацый, прысвечаных беларуска-кітайскім літаратурным сувязям, мастацкай рэцэпцыі, праблемам творчага ўзаемадчыннення, актуальным пытанням кампаратывістыкі². Сёння ёсць неабходнасць засведчыць навуковыя дасягненні ў гэтым кірунку, а таксама акрэсліць кола нявырашаных праблем, якія тычацца ўспрымання, перакладу твораў беларускіх і кітайскіх майстроў слова, бо дадзеная сфера ўтрымлівае цікавыя даследчыцкія ракурсы і адкрывае шырокія перспектывы іх вывучэння.

Вынікі і іх абмеркаванне

У беларускай сацыякультурнай прасторы, як вядома сёння, першая публікацыя твораў кітайскай літаратуры адбылася ў 1910 г., калі газета «Наша ніва» надрукавала пераклады з праявічнай спадчыны Пу Сунліна. Пасля гэтай даты літаратурнае ўзаемадчынненне дзвюх краін мела сваю спецыфіку, дынаміку і нападненне, але толькі ў апошнія дзесяцігоддзі беларуска-кітайскія літаратурныя сувязі набылі цэласны характар і паўнацэнны фармат.

У перакладчыцкім і навуковым дыскурсах КНР цікавасць да беларускай літаратуры як да часткі агульнасавецкай літаратуры праявілася ў сярэдзіне XX ст. З таго часу працэс рэцэпцыі прыгожага пісьменства Рэспублікі Беларусь зведаў эвалюцыю, значна пашырыў праблема-тэматычныя далягяды. Аднак і на сучасным этапе актуальнай застаецца задача па даследаванні вяршынных твораў беларускай літаратуры праз прызму іх успрымання ў КНР з улікам нацыянальнага кампанента і ідэйна-мастацкай спецыфікі, эстэтычнай вартасці, разнастайнасці тэматыкі, жанравых форм, вобразна-выяўленчых сродкаў і стылістычных асаблівасцей.

Дадзены факт пацвярджаецца дынамікай перакладаў твораў беларускай літаратуры ў КНР і твораў кітайскай літаратуры ў Рэспубліцы Беларусь, якая адзначаецца на працягу апошніх 20 год. Мастацкая славеснасць Паднябеснай выступае для чытачоў нашай краіны своеасаблівымі ўводзінамі ва ўсходнюю

²Хмяльніцкі М. М., Жукавец В. В. Зборнік апавяданняў І. Шамякіна «У Маскву»: спецыфіка перакладу на кітайскую мову // Беларуская літаратура на сучасным этапе: аўтар, герой, чытач : зб. навук. арт. : да 85-годдзя з дня нараджэння акад. У. В. Гніламёдава / уклад. К. В. Часнакова ; навук. рэд. М. У. Мікуліч. Мінск : Беларус. навука, 2023. С. 263–269 ; Жукавец В. В. Современная китайская литература. Мінск : БГУ, 2023. 120 с. ; *Она же*. Китайская литература в Беларуси: проблемы рецепции и художественного перевода // Китайский язык в образовательном пространстве Республики Беларусь : монография / под ред. А. А. Тозица, Ю. В. Молотковой, А. М. Букатой. Мінск : Восточ. культура, 2022. С. 126–143 ; *Букатая А. М.* Китайская литература конца XX – начала XXI в.: творчество Чжан Лин : учеб.-метод. пособие. Мінск : БГУ, 2021. 95 с. ; Жукавец В. В. Сборник переводов китайской прозы Г. Кашубы «Жизнь после смерти» в белорусском культурном пространстве // Традиционная духовная культура восточнославянских и китайского народов : сб. науч. ст. Вып. 2 / редкол.: В. И. Коваль (гл. ред.) [и др.]. Гомель : Гомел. гос. ун-т им. Франциска Скорины, 2019. С. 77–83 ; *Она же*. Китайская проза в Беларуси: рецепция и общая характеристика // Китайско-белорусские языковые, литературные и культурные связи: история и современность : материалы Междунар. науч. конф. (Мінск, 17–18 мая 2019 г.) / редкол.: Н. Н. Хмельницкий (отв. ред.) [и др.]. Мінск : БГУ, 2019. С. 189–201 ; Хмяльніцкі М. М. Кітайская літаратура ў Беларусі: маналог ці дыялог? // Традиционная духовная культура восточнославянских и китайского народов : сб. науч. ст. / редкол.: В. И. Коваль (гл. ред.) [и др.]. Гомель : Гомел. гос. ун-т им. Франциска Скорины, 2017. С. 201–204.

філасофска-рэлігійную парадыгму і эстэтычны кантынум, застаючыся пры гэтым глыбока нацыянальнай, выключна кітайскай. Таму вельмі важнымі здаюцца пытанні выяўлення аб'ектыўных заканамернасцей, што абумоўліваюць міжлітаратурныя сувязі і вызначаюць іх ролю ў дзяялогу культур. У гэтым кантэксце беларускіх і кітайскіх даследчыкаў асабліва цікавяць мадэль рэцэпцыі, якая ўключае ў сябе пазнаванне, адкрыццё, прысутнасць падобных ці агульных праблем і эстэтычных перажыванняў, набліжэнне да чужой (іншай) рэчаіснасці праз такую рэцэпцыю, рэакцыя на невядомае, новую эстэтыку і мову, а таксама спосабы мастацкай прэзентацыі.

Як сведчыць аналіз наяўнай базы па акрэсленай праблематыцы, амаль адсутнічаюць працы, прысвечаныя пытанню шматаспектнага асэнсавання самых ранніх (1950–70-я гг.) з зафіксаваных фактаў прысутнасці тэкстаў беларускага прыгожага пісьменства ў КНР – выданняў і перакладаў твораў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Петруся Броўкі, Аркадзя Куляшова, Максіма Танка, Івана Шамякіна, Янкі Маўра, Кандрата Крапівы і інш. Па-першае, айчынныя даследчыкі спрабуюць прасачыць гісторыю і спецыфіку ўспрымання твораў беларускай літаратуры ў Паднябеснай, якія складаюць залаты фонд нацыянальнага мастацтва слова, прэзентуюць літаратурныя здабыткі нашай краіны на сусветнай арэне³. У працэсе навуковага асэнсавання выяўляюцца разнастайныя віды і формы рэцэпцыі на прыкладзе канкрэтных аўтараў і твораў, даследуюцца прычыны іх выбару, а таксама разглядаюцца пытанні тэорыі і практыкі мастацкага перакладу, лінгвістыкі, літаратурнай крытыкі, міжлітаратурных сувязей і міжкультурнай камунікацыі.

У свой час В. А. Карлюкевіч, разважаючы аб будучыні беларуска-кітайскіх літаратурных сувязей, са шкадаваннем адзначыла, што «...у іх развіцці пэўны непакой выклікаюць дзве тэндэнцыі. Па-першае, беларускія спецыялісты, якія займаюцца даследаваннямі кітайскай літаратуры, у большай ступені звяртаюць увагу на класічныя творы. Сучасная літаратура ў ролі аб'екта навуковага інтарэсу іх, як правіла, не прыцягвае. Таму ніякіх асацыяцый у беларускага чытача не выклікаюць і імёны зорак кітайскага літаратурнага небасхілу XXI стагоддзя – Бі Фэюй, Мо Янь, Янь Лянькэ, якія ўжо даўно сталі прадметам сусветнай увагі і чые творы актыўна перакладаюцца на розныя мовы свету. Па-другое, пасля распаду Савецкага Саюза, калі творы беларускіх пісьменнікаў амаль не перакладаюць на рускую мову, наша літаратура выпала з поля зроку кітайскіх перакладчыкаў.

І тым не менш, як водгалас былых поспехаў беларускай літаратуры, у Кітаі часам выходзяць новыя ці перадрукоўваюцца старыя пераклады ўжо добра вядомых твораў Максіма Танка, Івана Шамякіна, Кандрата Крапівы, Янкі Маўра. Але ж ці з'явіцца ў такім разе ў Кітаі творы пісьменнікаў наступных пакаленняў?» [1, с. 57]. Адказваючы на пастаўленае пытанне, мы можам канстатаваць, што на працягу апошніх двух дзесяцігоддзяў працэс засваення кітайскай літаратуры розных гістарычных перыядаў зведаў у Рэспубліцы Беларусь своеасаблівы рэнесанс (выходзяць серыі перакладаў паэзіі і прозы, анталогіі, творы асобных пісьменнікаў Паднябеснай на рускай і беларускай мовах, кнігі публіцыстыкі, вучэбныя дапаможнікі, даведачныя выданні, прысвечаныя гісторыі і нацыянальнай спецыфіцы кітайскай літаратуры, культуры, фальклору і інш.); сучасная беларуская літаратура таксама з'яўляецца прадметам увагі перакладчыкаў і навукоўцаў у КНР: яна атрымала новы віток успрымання і асэнсавання, пра што сведчаць адносна нядаўнія пераклады на кітайскую мову твораў А. Карлюкевіча, А. Бадака, Р. Баравіковай, А. Федарэнкі, Ю. Алейчанка, В. Шніпа і інш. (падкрэслім, што гэты корпус перакладных твораў айчынных аўтараў чакае сваіх даследчыкаў).

Адзначым, што на аснове праведзенай працы калектывам выканаўцаў складзена эмпірычная і бібліяграфічная база для далейшага асэнсавання і даследавання праблемы рэцэпцыі творчай спадчыны Івана Мележа, Івана Шамякіна, Максіма Танка, Янкі Брыля, Рыгора Барадзіліна і іншых беларускіх пісьменнікаў у КНР на працягу XX–XXI стст. Атрыманыя даныя выкарыстоўваюцца для напісання і публікацыі артыкулаў у рэспубліканскіх навуковых часопісах, а таксама для апрабавання прамежкавых вынікаў на канферэнцыях і тэматычных семінарах як у Рэспубліцы Беларусь, так і ў КНР.

Беларуская літаратура ў Паднябеснай (як і кітайская літаратура ў Рэспубліцы Беларусь) – запатрабаваная тэма ва ўстановах вышэйшай адукацыі нашай краіны, бо яна адпавядае сучасным стратэгіям і падыходам літаратуразнаўчай адукацыі, улічвае дасягненні навукова-тэарэтычнай думкі і мастацкай практыкі, арыентуе на цэласнае вывучэнне літаратурнага матэрыялу ў сістэме міжкультурнай камунікацыі. Акрамя таго, у філалагічным дыскурсе дзвюх краін плённа выяўляецца спецыфіка інтэграцыі нацыянальных літаратур у сацыякультурную прастору Рэспублікі Беларусь і КНР (ступень інтэнсіўнасці

³Карлюкевіч В. А. Першае знаёмства з беларускай літаратурай у Кітаі – «Жалейка» Янкі Купалы // Польшыя. 2015. № 5. С. 151–156; Яна ж. Жыццёпіс гераічнай постаці: пераклад апавесці «Дрыгва» Якуба Коласа на кітайскую мову // Род. слова. 2022. № 11. С. 36–38; Яна ж. Максім Танк па-кітайску – паэт-грамадзянін ці майстра лірычнай паэзіі // Там жа. 2023. № 10. С. 41–44; Яна ж. Анталогія «“Родныя вобразы” на мовах свету» папоўнілася перакладам на кітайскую мову // Беларусь. Belarus. 2023. № 5. С. 65–67; Яна ж. Новыя пераклады Янкі Купалы на кітайскую мову // Там жа. № 6. С. 62–65; Яна ж. У Кітаі выданыя бестселер беларускай дзіцячай літаратуры // Там жа. С. 72–75; Яна ж. Пясняр чыстай красы, альбо Максім Багдановіч па-кітайску // Там жа. № 7. С. 73–77.

літаратурных сувязей, прычыны і фактары іх актывізацыі ці заняпаду, колькасныя і якасныя аспекты існуючых мастацкіх перакладаў, матывацыя адбору твораў тых ці іншых жанраў для перакладу і наступнага выдання, характар іх функцыянавання ў іншанацыянальным кантэксце і інш.).

Менавіта з мэтай вырашэння адзначаных вышэй задач на кафедры кітайскай філалогіі былі распрацаваны канцэпцыя і змест вучэбнай дысцыпліны «Беларуска-кітайскія літаратурныя сувязі», якая выкладаецца студэнтам 4-га курса спецыяльнасці «ўсходняя філалогія» (аўтар-складальнік – кандыдат філалагічных навук дацэнт В. В. Жукавец). У працэсе яе засваення будучыя філалагі-кітаісты маюць магчымасць павысіць моўную і літаратурную кампетэнцыі, удасканаліць навукова-даследчыцкія і практычныя ўменні і навыкі, а таксама перакладчыцкае майстэрства на матэрыяле перш-наперш класічных твораў беларускай і кітайскай літаратуры.

Змест вучэбнай дысцыпліны «Беларуска-кітайскія літаратурныя сувязі» ўключае тэмы як тэарэтычнай скіраванасці («Літаратурныя сувязі», «Рэцэптыўна-эстэтычны метады», «Віды і формы рэцэпцыі», «Мастацкі пераклад у сістэме міжкультурнай камунікацыі»), так і практыка-арыентаванага характару («Перыядызацыя беларуска-кітайскіх літаратурных сувязей», «Феномен кнігі перакладаў кітайскай паэзіі “Пад крыламі дракона. Сто паэтаў Кітая”», «Серыя “Светлыя знакі: паэты Кітая” ў сістэме беларуска-кітайскіх літаратурных сувязей: Лі Бо, Ду Фу, Ван Вэй і інш.», «Зборнік “Пялёсткі лотаса і хрызантэмы. Сто паэтаў Кітая XX стагоддзя”: сучасная кітайская паэзія ў беларускіх перакладах», «Кітайская проза ў Беларусі: літаратурна-крытычны дыскурс і пераклады», «Кітайскія перакладчыкі і даследчыкі беларускай літаратуры», «Рэцэпцыя паэзіі Янкі Купалы ў Кітаі», «Творчасць В. Быкава ў літаратурнай прасторы Кітая» і інш.). Кожная з прапанаваных тэм можа стаць прадметам асобнага навуковага даследавання. Разам з вывучэннем заяўленай праблематыкі студэнты арыентаваны на грунтоўнае засваенне тэарэтыка-літаратуразнаўчых катэгорый, звязаных не толькі з гісторыяй літаратуры, фальклорам, культурай, але і з тэорыяй і практыкай мастацкага перакладу.

Важныя кірункі вывучэння беларуска-кітайскіх літаратурных сувязей, якія прадугледжаны праграмай дысцыпліны, – цэласны разгляд рэцэпцыі творчасці таго ці іншага беларускага або кітайскага пісьменніка, выяўленне спецыфікі яе літаратурна-крытычнага асэнсавання ў навуковым дыскурсе дзвюх краін, а таксама сістэматызацыя існуючых даследаванняў па праблеме, аналіз перакладаў выбраных твораў ці іх фрагментаў на кітайскую мову (тут мы маем справу з яшчэ адным цікавым вектарам творчага ўзаемадзеяння – выкарыстаннем рускай мовы як мовы-пасрэдніцы). Несумненна, паграбуюць разгляду ўспрымання і пераклады прэцэдэнтных твораў беларускіх аўтараў. Напрыклад, на сённяшні дзень не атрымалі такога навуковага аналізу ваенныя аповесці Васіля Быкава, трылогія Івана Мележа «Палеская хроніка», раманы Івана Шамякіна, проза Янкі Брыля, творчасць Якуба Коласа і Уладзіміра Караткевіча, паэзія Аркадзія Куляшова, Рыгора Барадуліна і інш. У рамках вучэбнай дысцыпліны прапануюцца заданні падобнага характару, вынікі работы над якімі ўжо знайшлі адлюстраванне ў айчынным навуковым друку⁴.

У рэчышчы заяўленай праблематыкі перспектыўным напрамкам бачацца кампаратывісцкія даследаванні беларускай і кітайскай літаратуры, калі на падставе параўнальна-тыпалагічнай метадалогіі навукоўцы выходзяць на новы ўзровень у вывучэнні нацыянальнай літаратуры як складовай часткі сусветнай літаратуры. Падобны ракурс аналізу, безумоўна, дасць імпульс цікавым напрацоўкам, прысвечаным, напрыклад, адлюстраванню ў літаратурах вясковай праблематыкі і гістарычных калізій жыцця беларускага і кітайскага народаў, асэнсаванню лёсу чалавека ў часы сацыяльных узрушэнняў, тэме вернасці бацькаўшчыне і працы, паэтызацыі роднай зямлі, прысутнасці і функцыянаванню ў сучасным мастацкім тэксце фальклорнай і міфалагічнай спадчыны. Гэты праблемна-тэматычны блок можна знайсці ў творах пісьменнікаў дзвюх, здавалася б, такіх далёкіх краін і зрабіць яго прадметам параўнальных даследаванняў.

Як вядома, прыгожае пісьменства з’яўляецца яркім адлюстраваннем пэўных гістарычных падзей, грамадска-палітычнай сітуацыі, дзяржаўных прыярытэтаў, настрояў, якія пануюць у сацыюме, а таксама духоўнай культуры і нацыянальнага характару таго ці іншага народа. У гэтым кантэксце беларуская і кітайская літаратуры праз сваю прысутнасць на працягу XX–XXI стст. у эстэтычнай прасторы КНР і Рэспублікі Беларусь адпаведна, безумоўна, даюць багаты матэрыял для даследаванняў, а таксама спрыяюць эфектыўнаму дыялогу нацыянальных традыцый і культур, узаемнаму пазнанню народаў дзвюх краін.

Заклучэнне

Вывучэнне асноўных тэндэнцый станаўлення і развіцця беларуска-кітайскіх літаратурных сувязей у XX–XXI стст., відаў і форм рэцэпцыі нацыянальных літаратур у Рэспубліцы Беларусь і КНР скіравана на вырашэнне двухадзінай задачы. Па-першае, праз шматаспектную характарыстыку катэгорый

⁴Баравік М. А. Творчасць Васіля Быкава ў крытыцы і літаратуразнаўстве Кітая // Вестн. Мин. гос. лингв. ун-та. Сер. 1, Филология. 2023. № 4. С. 43–51.

нацыянальна абумоўленага і індывідуальна адметнага ў пісьменстве будуць вызначаны найбольш паказальныя творчыя і духоўна-культурныя акцыі, здзейсненыя асобнымі прадстаўнікамі дзвюх літаратур. Па-другое, разгляд гісторыі і спецыфікі ўзаемнага ўспрымання прыгожага пісьменства Рэспублікі Беларусь і КНР дасць магчымасць азнаёміць у першую чаргу студэнтаў-філолагаў устаноў вышэйшай адукацыі нашай рэспублікі з рознымі праявамі рэцэптыўнай эстэтыкі ў іх канкрэтным увасабленні. Арыентацыя на міждысцыплінарны падыход пры вывучэнні літаратуры і яе кантэкстаў, беларуска-кітайскай рэцэпты мастацкага слова будзе спрыяць спасціжэнню важных праблем творчага ўзаемадзеяння, тэндэнцый сучаснага літаратурнага працэсу.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Карлюкевіч ВА. Творчы мост між народамі. *Беларуская думка*. 2011;9:52–57.

References

1. Karljukovich VA. [Creative bridge between peoples]. *Belaruskaja dumka*. 2011;9:52–57. Belarusian.

*Артыкул наступіў у рэдкалегію 16.05.2024.
Received by editorial board 16.05.2024.*

УДК 821.161.1.09:378.4(476-25)096

НАУЧНАЯ И ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАФЕДРЫ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Л. Л. АВДЕЙЧИК¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Представлены краткие сведения из истории кафедры русской литературы филологического факультета Белорусского государственного университета со времени ее основания. Дана комплексная оценка научно-исследовательского и учебно-методического потенциала кафедры. Рассмотрены основные направления ее литературоведческой и проектной деятельности, а также перспективы дальнейшего развития.

Ключевые слова: кафедра русской литературы; современное литературоведение; научно-исследовательская деятельность; учебно-методическая работа; инновационный проект.

НАВУКОВАЯ І ПРАЕКТНАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ КАФЕДРЫ РУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Л. Л. АЎДЗЕЙЧЫК^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анацыя. Прадстаўлены кароткія звесткі з гісторыі кафедры рускай літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ад часу яе заснавання. Дадзена комплексная ацэнка навукова-даследчага і вучэбна-метадычнага патэнцыялу кафедры. Разгледжаны асноўныя напрамкі яе літаратуразнаўчай і праектнай дзейнасці, а таксама перспектывы далейшага развіцця.

Ключавыя словы: кафедра рускай літаратуры; сучаснае літаратуразнаўства; навукова-даследчая дзейнасць; вучэбна-метадычная работа; інавацыйны праект.

SCIENTIFIC AND PROJECT ACTIVITIES OF THE DEPARTMENT OF RUSSIAN LITERATURE

L. L. AVDEYCHIK^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. Brief information from the history of the department of Russian literature of the faculty of philology of the Belarusian State University since its foundation is presented. A comprehensive assessment of the research, educational

Образец цитирования:

Авдейчик ЛЛ. Научная и проектная деятельность кафедры русской литературы. *Журнал Белорусского государственного университета. Филология.* 2024;3:26–30.
EDN: SOXYPX

For citation:

Avdeychik LL. Scientific and project activities of the department of Russian literature. *Journal of the Belarusian State University. Philology.* 2024;3:26–30. Russian.
EDN: SOXYPX

Автор:

Людмила Леонидовна Авдейчик – кандидат филологических наук, доцент; заведующий кафедрой русской литературы филологического факультета.

Author:

Lyudmila L. Avdeychik, PhD (philology), docent; head of the department of Russian literature, faculty of philology.
milar25@gmail.com

and methodological potential of the department is given. The main directions of literary criticism and design activities and prospects for its further development are considered.

Keywords: department of Russian literature; modern literary criticism; research activities; educational and methodological work; innovative project.

Введение

Кафедра русской литературы была образована на филологическом факультете Белорусского государственного университета в 1939 г. в числе первых. Согласно архивным данным это структурное подразделение, заведующим которого стал кандидат филологических наук, доцент Иван Васильевич Гуторов, носило название «кафедра русской и всеобщей литературы». В 1944 г. его переименовали в кафедру всеобщей литературы, однако в 1950 г. возвратили первоначальное название.

В 1954 г. кафедра разделилась на два структурных подразделения – кафедру русской литературы и кафедру зарубежной литературы. Первую из них на десять лет вновь возглавил И. В. Гуторов, защитивший к тому моменту докторскую диссертацию и ставший профессором.

В разное время кафедрой русской литературы заведовали Любовь Ивановна Фигловская (с 1960 по 1979 г.), Игорь Павлович Кохно (с 1979 по 1988 г.), Федор Иванович Кулешов (с 1966 по 1969 г.), Павел Иванович Ткачев (с 1969 по 1997 г.), Светлана Яковлевна Гончарова-Грабовская (с 1998 по 2018 г.), а с конца 2018 г. ее возглавляет кандидат филологических наук, доцент Людмила Леонидовна Авдейчик.

Многолетний опыт в разных направлениях деятельности, передающийся от поколения к поколению, позволил успешно организовать работу кафедры русской литературы на всех уровнях. Общими усилиями преподавателей, в числе которых на сегодняшний день насчитываются шесть доцентов и два доктора наук, на кафедре осуществляется учебно-методическое обеспечение образовательного процесса, идет активная воспитательная и идеологическая работа, постоянно ведутся филологические исследования.

Учебно-методическая и научно-исследовательская деятельность

Кафедра русской литературы обеспечивает преподавание дисциплин «История русской литературы» (всех периодов), «Литература русского зарубежья», «История русской литературной критики», «Современная русская литература», а также ряда спецкурсов и спецсеминаров.

В 2020 г. была успешно завершена научно-исследовательская работа по теме «Русская литература: автор, герой, социум в динамике художественного процесса». С 2021 г. начата новая научно-исследовательская работа по теме «Русская литература XI–XXI вв.: аксиология, проблематика, образная система, жанровый диапазон», результаты которой систематически внедряются в учебный процесс: включаются в учебно-методическое оснащение дисциплин, обсуждаются на литературоведческих конференциях и семинарах, издаются в научных сборниках. Кафедра выступает инициатором и организатором различных мероприятий. На ней ежегодно проходят научные встречи, круглые столы, конференции, отражающие основное направление научной деятельности – системное, аксиологически ориентированное изучение русской литературы разных периодов.

Отдельно стоит отметить внедрение в образовательный процесс с 2022/23 учебного года спецкурса «Библия и русская литература»¹, который под руководством заведующего кафедрой Л. Л. Авдейчик и доцента Т. П. Сидоровой дал начало одноименному проекту и синтезировал несколько векторов деятельности – научно-исследовательский, религиозно-культурный и духовно-нравственный. Проект развивает представление о важнейшей роли Библии как культурно-исторического феномена и мощного источника формирования русской литературы. В работе с библейскими текстами и их рецепцией в литературе особое внимание уделяется вопросам структуры, специфики, аксиологии и филологической значимости Библии, подчеркивается ее неоспоримое влияние на становление русской национальной картины мира в целом и авторской позиции в частности.

Проект «Библия и русская литература» активно развивается и, помимо научно-исследовательской деятельности, включает другие направления работы:

- налаживание связей с Минской духовной академией и Институтом теологии имени святых Кирилла и Мефодия БГУ (совместное консультирование по научным работам, проведение конференций и круглых столов, участие в заседаниях богословско-философского клуба «Эйдос», посещение

¹Библия и русская литература : учеб. прогр. учреждения высш. образования по учеб. дисциплине для спец. 1-21 05 02 «Русская филология (по направлениям)», направление спец. 1-21 05 02-01 «Русская филология (литературно-редакционная деятельность)» / сост.: Л. Л. Авдейчик, Т. П. Сидорова. Минск : БГУ, 2022. 19 с.

специализированных библиотек в целях изучения духовной литературы и факсимильного издания Евангелия, принадлежавшего Ф. М. Достоевскому, и др.);

- укрепление взаимодействия с минскими приходами Свято-Елисаветинского монастыря (участие в книжных выставках и духовно-просветительских мероприятиях культурного центра «Ковчег»), Храма равноапостольной Марии Магдалины (работа литературного клуба «Башня»), Храма иконы Божией Матери «Всех Скорбящих Радость» и др.;

- приглашение лекторов – специалистов в области богословия и литературоведения, например профессоров А. Н. Ужанкова, В. А. Воропаева, архимандрита Саввы (Мажуко), иереев Белорусской православной церкви (игумена Ергомена (Панасюка), протоиерея Сергия (Мовсесяна) и др.), с целью познакомить студентов с результатами своей духовно-просветительской и научно-исследовательской деятельности.

Для расширения и поддержания научных связей ученые кафедры русской литературы активно участвуют в международных конференциях, симпозиумах, круглых столах, а также регулярно проводят мероприятия в рамках актуальных тем и проектов. Так, под руководством заведующего кафедрой Л. Л. Авдейчик при содействии преподавателей с привлечением гостей из ближнего и дальнего зарубежья на высоком уровне организуются международные конференции, которые становятся значимыми событиями в сфере современных исследований русской литературы. В данном контексте стоит отметить прошедшие на базе кафедры Вторые Международные научно-литературные чтения, посвященные 100-летию Вениамина Блаженного и 100-летию Белорусского государственного университета (2021), и Международную научную конференцию «Детская литература на современном этапе: к 140-летию К. И. Чуковского» (2022). Ведется активная работа по подготовке запланированной на сентябрь 2024 г. Международной научной конференции «Библия и русская литература».

Обозначенные выше научные мероприятия стимулируют публикационную деятельность кафедры русской литературы. В сборник «Моя судьба, безумье, бытие...» (Минск, 2021) вошли материалы научно-литературных чтений, посвященных памяти Вениамина Блаженного – яркого представителя русскоязычной поэзии Беларуси конца XX в. Вклад в изучение русской детской литературы – актуальной области литературоведения – внес изданный по материалам конференции сборник «Детская литература на современном этапе» (Минск, 2023).

Начиная с 2019 г. регулярно выходят сборники научных трудов кафедры («Русская литература: известные и новые имена» (Минск, 2019), «Анализ одного произведения» (Минск, 2020), «Диалог эпох в литературе» (Минск, 2021), «Аксиологический диапазон русской литературы» (Минск, 2022), «Русская литература: история и современность» (Минск, 2023)), в которых широко представлены актуальные исследования как преподавателей, так и молодых ученых, начинающих литературоведов – студентов, магистрантов и аспирантов. В 2024 г. готовится к публикации очередное издание данной серии под названием «Жанровый диапазон русской литературы». Эти сборники, а также отдельные статьи и монографии преподавателей кафедры демонстрируют широкий диапазон научных интересов ее сотрудников в области изучения русской литературы.

Особым почетом и уважением пользуется на кафедре доктор филологических наук, профессор С. Я. Гончарова-Грабовская – знаменитый в Беларуси и других странах ученый. Она является специалистом высокого профессионального уровня, обладает глубокими фундаментальными знаниями в области как отечественного, так и зарубежного литературоведения. Опубликованные ей труды по русской и белорусской драматургии, которые отличаются широкой известностью, активно цитируются, издаются и внедряются в учебный процесс филологических факультетов учреждений высшего образования.

С 2021 г. С. Я. Гончарова-Грабовская выступает руководителем научной темы кафедры «Современная русская и белорусская драматургия: стратегии развития», в рамках которой ведется большая работа, дающая свои результаты. Учебное пособие «Современная русская драматургия (конец XX – начало XXI в.)» (Минск, 2021), вышедшее под грифом Министерства образования Республики Беларусь, получило высокую оценку в России, Польше, Чехии и было внедрено в учебный процесс. Вызвала ряд положительных откликов в научных кругах и монография «Рецепция Великой Отечественной войны в русской и белорусской драматургии (1941 – 2020-е гг.)» (Минск, 2023), которая стала первым на постсоветском пространстве исследованием военной темы в творчестве русских и белорусских драматургов. Она обладает несомненной научной значимостью и новизной.

Под руководством С. Я. Гончаровой-Грабовской за последние годы были защищены кандидатская диссертация Е. М. Лепишевой «Пьесы Елены Поповой в контексте русской драматургии последней трети XX – начала XXI в. (герой, конфликт, хронотоп)» (Минск, 2018), а также докторские диссертации Н. Л. Блищ «А. М. Ремизов и русская литература XIX–XX вв.: рецепция, рефлексия, авторефлексия» (Минск, 2014) и Е. В. Крикливец «Жанрово-стилевая модификация повести в русской и белорусской реалистической и модернистской прозе второй половины XX века: сравнительно-типологический аспект» (Минск, 2021).

О высоких достижениях С. Я. Гончаровой-Грабовской в сфере образования и науки свидетельствует то, что она стала лауреатом премии имени В. И. Пичеты. Данная награда присуждается в области социальных и гуманитарных наук за плодотворную научную и учебно-методическую работу.

Заслуженным авторитетом в отечественном и мировом литературоведении пользуется доктор филологических наук, профессор Ирина Степановна Скоропанова как ученый, внесший большой вклад в исследование парадигмы реализм – модернизм – постмодернизм в русской литературе XX в. И. С. Скоропанова – автор более 300 публикаций, 6 учебных пособий и 5 монографий. Особой популярностью пользуется ее учебное пособие «Русская постмодернистская литература» (М., 1999), к настоящему моменту выдержавшее 6 переизданий. Оно не утрачивает своей научной значимости и внедряется в учебный процесс Беларуси и зарубежья.

И. С. Скоропанова ведет активную научно-исследовательскую и преподавательскую деятельность, разрабатывает новые дисциплины и спецкурсы, обращается к актуальным вопросам изучения русской поэзии и прозы XX–XXI вв., является специалистом в области стиховедения и на текущем этапе углубленно исследует специфику развития жанровой системы русской поэзии. В течение нескольких лет она выпустила монографии «Стихи-диссиденты Всеволода Некрасова» (Минск, 2020), «Феномен мещанства в творчестве русских писателей (социокультурный аспект)» (Минск, 2020), «Культурфилософские шифры Анатолия Королёва» (М., 2021), «Интегративное письмо в поэтической книге Михаила Сухотина “4 поэмы нулевых и неправильные стихи”» (Минск, 2023).

Кроме того, И. С. Скоропанова – опытный руководитель диссертационных работ. За последние годы под ее руководством была защищена кандидатская диссертация А. А. Кабылковой «Творчество В. Н. Крупина 2000–2010-х годов: аксиология, проблематика, образная система, жанровый диапазон» (Минск, 2022), а также докторская диссертация Т. В. Данилович «Модели чистого искусства в литературно-критическом наследии русских писателей» (Минск, 2024).

Труды доцентов кафедры охватывают разные периоды развития русской литературы, свидетельствуя о высоком научно-исследовательском потенциале и широком проблемном поле. Так, кандидат филологических наук, доцент Дмитрий Леонидович Башкиров является известным в Беларуси и России достоевсковедом, специалистом по истории русской классической литературы и русской литературной критике. Особое внимание в его последних публикациях уделяется проблеме заимствования в литературном процессе. Например, он выделяет динамические элементы кирилло-мефодиевской традиции как фундамента восточнославянской письменности в аспекте ее воздействия на русскую литературу XIX в. В рамках изучения наследия русской классической литературы Д. Л. Башкировым ставится вопрос о различении сфер воплощения и выражения начал, образующих типы культур. В недавно вышедшем учебном пособии «История русской литературы второй четверти XIX века» (Минск, 2023) рассматривается художественная архитектоника образа человека, ведущая к пересмотру стадильности европетрической художественной модели.

Научная деятельность кандидата филологических наук, доцента Елены Станиславовны Ивановой (Шишко) связана с чеховедением и ориентирована на анализ ассоциативной природы художественного творчества, изучение эмоционально-смысловых полей и художественного пространства в контексте мифопоэтики. В ее публикациях значительное место занимают вопросы рецептивной поэтики и интертекстуальности.

Круг научных интересов Л. Л. Авдейчик лежит в области изучения литературного наследия В. С. Соловьева, его философско-поэтического и метакритического творчества в контексте русской литературы рубежа XX–XXI вв. Монография «Философская поэзия Владимира Соловьева» (Минск, 2006) до сих пор является единственным в постсоветском литературоведении исследованием литературного творчества известного философа. В последних работах Л. Л. Авдейчик обращается к рассмотрению феномена предсимволизма как важного, хотя и малоизученного этапа развития русской литературы Серебряного века. Однако основное внимание ученого по-прежнему сфокусировано на анализе рецепции личности и творчества В. С. Соловьева в произведениях авторов XX и XXI вв., чему посвящен ряд статей и выступлений на конференциях.

Татьяна Петровна Сидорова, кандидат филологических наук, доцент, является признанным специалистом по творчеству Н. В. Гоголя, исследователем литературного процесса XIX в., однако сегодня приоритетным направлением ее работы выступает изучение литературного процесса русского зарубежья. Настоящим открытием ученого стало введение в научный оборот нового в истории литературы русской диаспоры имени – писателя, журналиста, литературного критика, религиозного мыслителя Н. Д. Городецкой. В 2024 г. Т. П. Сидоровой впервые был осуществлен перевод с английского языка² монографии

²Перевод монографии частично опубликован, см.: Сидорова Т. П. Н. Д. Городецкая, «Принятие самоумаления как национальный идеал» (пер. Т. П. Сидоровой) // Stud. Rossica Gedanensia. 2019. № 6. С. 243–257.

Н. Д. Городецкой «Уничиженный Христос в современной русской мысли»³. Она глубоко и многоаспектно проанализировала художественное и литературно-критическое наследие Н. Д. Городецкой, понимание представительницей русского зарубежья культурно-исторического и философско-литературного процессов России XX в.

Исследования кандидата филологических наук, доцента Людмилы Викторовны Камлюк-Ярошенко, посвященные вопросам риторики и стратегиям коммуникации, отличаются инновационностью. В ее работах по изучению современной прозы рассматриваются механизмы деконструкции и аксиологической переориентации чужого текста, травестирования и пародирования заимствованных мифологем и архетипов, а также игровые писательские стратегии. В сферу научных интересов Л. В. Камлюк-Ярошенко входят вопросы исторической поэтики, теории и методологии анализа и интерпретации художественного текста. В последние годы она уделяет особое внимание изучению инклюзивной литературы⁴, тем самым поддерживая развитие инновационного направления работы кафедры «литература и инклюзия».

Заключение

На сегодняшний день кафедра русской литературы ведет многовекторную научно-исследовательскую и учебно-методическую работу, которая охватывает различные области изучения классической и современной русской литературы. Усилиями преподавателей развиваются такие направления, как гоголеведение, достоевскоеведение, чеховедение, соловьевоведение; углубленно изучаются русская и белорусская драматургия, русская классическая проза, современное стихосложение; делаются научные открытия и защищаются диссертации; активизируются инновационные проекты кафедры, в том числе образовательно-воспитательный проект «Библия и русская литература», включенный в учебный процесс филологического факультета БГУ.

Опираясь на мощный фундамент прошлого, не теряя духовно-нравственных ориентиров, коллектив кафедры русской литературы неустанно вносит свой вклад в развитие литературоведения с учетом сложившихся традиций и современных тенденций в науке, а также совершенствует процесс преподавания русской литературы, последовательно внедряя новейшие образовательные технологии, – одним словом, уверенно шагает в ногу со временем, устремляясь в будущее.

*Статья поступила в редакцию 27.05.2024.
Received by editorial board 27.05.2024.*

³Gorodetzky N. D. The humiliated Christ in modern Russian thought. L. : Soc. for Promot. Christ. Knowl., 1938. 185 p.

УДК 821.162.3.09 + 821.581.09

БЕЛОРУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА XI–XXI вв.: СТАНОВЛЕНИЕ И ЭВОЛЮЦИЯ ЖАНРОВ

Л. Д. СИНЬКОВА¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Представлены исследования по проблеме движения жанровых форм в отечественной художественной словесности, проведенные учеными кафедры истории белорусской литературы филологического факультета Белорусского государственного университета в 2023 г. Выделены жанровые процессы в текстах старобелорусской ораторской прозы XII–XIII вв., памятниках книжной традиции XVI – начала XVII в., описан жанровый синкретизм в полемических произведениях конца XVI – первой половины XVII в., охарактеризованы инновации в жанровой системе белорусской поэзии и прозы XIX и XX–XXI вв. Очерчены перспективы компаративного и семиотического исследования жанровых канонов и их модификаций в современном отечественном литературоведении.

Ключевые слова: белорусская литература; фольклор; литературные памятники; ораторская проза; полемическая литература; жанровый канон; движение жанров; жанровые модификации; жанровый синкретизм; формат.

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА XI–XXI стст.: СТАНАЎЛЕННЕ І ЭВАЛЮЦЫЯ ЖАНРАЎ

Л. Д. СІНЬКОВА^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анотацыя. Прадстаўлены даследаванні па праблеме руху жанравых форм у айчынным мастацкім пісьменстве, праведзеныя навукоўцамі кафедры гісторыі беларускай літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў 2023 г. Вылучаны жанравыя працэсы ў тэкстах старабеларускай аратарскай прозы XII–XIII стст., помніках кніжнасці XVI – пачатку XVII ст., апісаны жанравыя сінкрэтызм у палемічных творах канца XVI – першай паловы XVII ст., ахарактарызаваны інавацыі ў жанравай сістэме беларускай паэзіі і прозы XIX і XX–XXI стст. Акрэслены перспектывы кампаратыўнага і семіятычнага даследавання жанравых канонаў і іх мадыфікацый у сучасным айчынным літаратуразнаўстве.

Ключавыя словы: беларуская літаратура; фальклор; літаратурныя помнікі; аратарская проза; палемічная літаратура; жанравы канон; жанравы рух; жанравыя мадыфікацыі; жанравы сінкрэтызм; фармат.

Образец цитирования:

Синькова ЛД. Белорусская литература XI–XXI стст.: становление и эволюция жанров. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2024;3:31–36.
EDN: SQSHDY

For citation:

Sinkova LD. Belarusian literature of 11th–21st centuries: establishment and evolution of genres. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2024;3:31–36. Belarusian.
EDN: SQSHDY

Автор:

Людмила Дмитриевна Синькова – доктор филологических наук, профессор; заведующий кафедрой истории белорусской литературы филологического факультета.

Author:

Ljudmila D. Sinkova, doctor of science (philology), full professor; head of the department of history of Belarusian literature, faculty of philology.
ludmilasinkova@gmail.com

BELARUSIAN LITERATURE OF 11th–21st CENTURIES: ESTABLISHMENT AND EVOLUTION OF GENRES

L. D. SINKOVA^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The article describes the research on the problem of the movement of genre forms in domestic artistic writing carried out by scientists of the department of history of Belarusian literature of the faculty of philology of the Belarusian State University in 2023. Genre processes in the texts of Old Belarusian oratorical prose of the 12th–13th centuries, literary monuments of the 16th – beginning of the 17th centuries, genre syncretism in polemical works of the end of the 16th – the first half of the 17th centuries are highlighted, innovations in the genre system of Belarusian poetry and prose of the 19th and 20th–21st centuries are characterised. The prospects for comparative and semiotic research of genre canons and their modifications in modern domestic literary criticism are outlined.

Keywords: Belarusian literature; folklore; literary monuments; oratorical prose; polemical literature; genre canon; movement of genres; genre modifications; genre syncretism; format.

Уводзіны

Узаемасувязь статьикі і дынамікі ў любым культуратворчым працэсе застаецца бяспрэчнай. Аднак тэмпы глабальных змен у соцыуме, з якімі сутыкнуўся чалавек на постсавецкай прасторы, стварылі ў яго, між іншым, ілюзію поўнай нестабільнасці самых розных структур рэальнага свету. У літаратуры і літаратуразнаўстве таксама з’явіліся тэндэнцыі да абсалютызацыі пэрыядычных форм, найперш жанравых. Паколькі жанравыя межы з асаблівай інтэнсіўнасцю размываліся ў эпоху постмадэрнізму, які прынцыпова супрацьстаіць любой цэнтраімкліваасці і кананізацыі, у сучаснай Беларусі дастаткова шырока распаўсюдзілася меркаванне пра тое, што катэгорыя жанру канчаткова састарэла.

Аднак практыка сусветнага, у тым ліку беларускага, літаратурнага працэсу пярэчыць згаданай вышэй інвектыве пра архаічнасць катэгорыі жанру хоць бы з той відавочнай прычыны, што без жанравай дамінанты ў літаратуры не можа быць мастацкай цэласнасці (іншымі словамі, якаснага мастацкага тэксту). Тым больш не падлягае бязжанраваму прачытання літаратурная спадчына, якая датуецца мінулымі эпохамі.

Пытанне жанравых форм у літаратуразнаўстве адносіцца да кола праблем гістарычнай паэтыкі. Звяртаючыся да гэтай тэмы, Ю. М. Лотман яшчэ ў 1970 г. прапанаваў адну з самых канструктыўных семіятычных ідэй: «Дуалізм формы і зместу павінен быць заменены паняццем ідэі, якая рэалізуе сябе ў адэкватнай структуры і не існуе па-за гэтай структурай» (пераклад наш. – Л. С.) [1, с. 19]. З лотманаўскай ідэі вынікае, што «...у сапраўды наватарскіх, этапных для мастацкага мыслення творах нам адкрываецца дынаміка жанравай структуры – момант няпэўнасці, нясталасці, нестандартнасці формы; момант унікальнасці, момант якасна новага для свайго часу мастацкага сэнсавага звязу; момант нараджэння новай, дастаткова значнай мастацкай ідэі. У процівагу звычайнаму, таксама прадуктыўнаму і абавязкова-непазбежнаму руху вядомых формаў, які ўвасабляе сабою момант стабільнасці, узбагачае і мацуе жанравую тыпалогію, забяспечвае літаратурны працэс як штодзённую бытнасць літаратуры» [2, с. 5]. Для беларускай мастацкай традыцыі абедзве названыя тэндэнцыі маюць вялікае значэнне: патрабуюцца і адкрыцці адзінкавых мастацкіх структур, якія вонкава разбураюць звыклыя жанры і тым самым ствараюць новыя ўзоры для мультыплікацыі, і ўзнаўленне пісьменнікамі вядомых, нават банальных жанраў (у эпоху масавай культуры найперш формульных жанраў), што забяспечваюць назапашванне аналагічных з’яў, дазваляючы пашыраць ды насычаць актуальнымі феноменамі поле літаратуры і выбудоўваць тыпалагічныя шэрагі ў літаратурным працэсе.

Акрэсленыя праблемныя аспекты ў галіне жанралогіі абумовілі выбар супрацоўнікамі кафедры гісторыі беларускай літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта тэмы навуковых даследаванняў «Беларуская літаратура XI–XXI стст.: станаўленне і эвалюцыя жанраў» (№ дзярж. рэгістрацыі 20212928), прадугледжанай для выканання на 2021–2025 гг., з ажыццяўленнем у 2023 г. этапу «Праблема родава-жанравай дыфузіі ў літаратуры Беларусі XI–XXI стст.». Навуковыя распрацоўкі прафесарска-выкладчыцкага калектыву кафедры ў 2023 г. былі скіраваны на вывучэнне жанраўтваральных працэсаў у кардынальна адрозныя перыяды гісторыі беларускай літаратуры. У ходзе працы высветлілася, што выбраныя даследчыцкія падыходы дазваляюць сцвердзіць новыя трактоўкі хрэстаматыйных здабыткаў айчыннай літаратуры XI–XXI стст.

Вынікі і іх абмеркаванне

Прынцып гістарызму, характэрны для метадалогіі культурна-гістарычнай школы, якую развіваюць літаратуразнаўцы філалагічнага факультэта БДУ, найбольш відавочна выявіўся ў работах спецыялістаў па літаратуры перыяду старажытнасці і эпохі Сярэднявекі. У ходзе навукова-даследчай працы па тэме «Беларуская літаратура XI–XXI стст.: станаўленне і эвалюцыя жанраў» да разгляду мастацкіх форм араатарскай прозы ў даўняй беларускай літаратуры XII–XIII стст. звярнулася старшы выкладчык В. П. Крычко. Такі ракурс аналізу паспрыў актуальнаму асэнсаванню рыс нацыянальнай адметнасці ў літаратурнай эпісталаграфіі. Спецыялістам быў вызначаны сацыяльна-культурны статус старабеларускай прозы названага тыпу. Дзякуючы ўвазе да тэкставага матэрыялу В. П. Крычко ўдакладніла жанравую спецыфіку ўрачыстага красамоўства Кірылы Тураўскага, а таксама сувязь творчасці Францыска Скарыны з усходнеславянскай традыцыяй араатарскай прозы. Развіццё літаратуры ў часы Рэнесансу і барока паслядоўна і глыбока даследуе кандыдат філалагічных навук дацэнт У. Г. Кароткі. Вядомы вучоны ў межах кафедральнай навуковай тэмы распрацаваў кола пытанняў, якія тычацца гістарычных артэфактаў, і акрэсліў свой плён за 2023 г. назвай «“Малая” і “падарожная” кніжкі ў пісьмовай культуры Беларусі XVI–XVII стст.». Вынікам вывучэння У. Г. Кароткім корпусу кірылічных помнікаў дадзенага перыяду стала акрэсленне поля адрасатаў і адрасантаў «малых» і «падарожных» кніжак. Гэтыя параметры адсылаюць да праблемы жанравай эвалюцыі і асобных жанрава-стылістычных мадыфікацый, прыкметных у пісьменстве згаданай эпохі. Адною з вядучых персаналій у даследаванні, безумоўна, з’яўляецца Францыск Скарына. Істотная ўвага была нададзена таксама плёну Міколы Гусоўскага¹. Абгрунтавана выснова пра тое, што пераадоленне замкнёнасці, абмежаванасці асяроддзя адрасатаў кніжнай прадукцыі абумовілі доступ да друкаванай кнігі даволі шырокаму колу дэмакратычных слаёў насельніцтва, у першую чаргу гараджанам і дробнай шляхце. Фармат «малых» кніжак спрыяў фарміраванню ўласных бібліятэк, а кнігі богаслужэбнага характару задавальнялі патрэбы людзей у набажэнстве без наведвання храмаў. Спецыфічнае развіццё жанрава-стылістычных асаблівасцей твораў палемічнай літаратуры канца XVI – першай паловы XVII ст. прааналізавала кандыдат філалагічных навук дацэнт Л. А. Гедзімін. Даследчыца вылучыла і ахарактарызавала жанравы сінкрэтызм некаторых палемічных твораў адзначанага перыяду, выявіла і сістэматызавала выразныя заканамернасці ў будове такіх тэкстаў.

Трансфармацыі традыцыйных фальклорных жанраў і іх адлюстраванне ў розных пластах беларускай і кітайскай культур, а таксама ў абрадавых практыках сучасных беларусаў і кітайцаў вывучаліся доктарам філалагічных навук прафесарам І. В. Казаковай². Мадыфікаваныя мастацкія формы фальклорнай прыроды на песенным матэрыяле часоў Вялікай Айчыннай вайны з архіваў НАН Беларусі і іншых крыніц аналізаваліся таксама дактарантам кафедры гісторыі беларускай літаратуры філалагічнага факультэта БДУ, дацэнтам кафедры беларускай і замежнай філалогіі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Н. А. Шэйбак (Гулак), навуковым кансультантам якой з’яўляецца І. В. Казакова. Даследчыца прадставіла тэкст доктарскай дысертацыі «Беларускі ваенны фальклор XX ст.: эвалюцыя, міфасемантыка, спецыфіка мастацкага дыскурсу», па матэрыялах якой выйшла адпаведная манаграфія³. Праца прайшла абмеркаванне на пасяджэнні кафедры гісторыі беларускай літаратуры і літаратуразнаўчым навуковым семінары філалагічнага факультэта БДУ, паступіла ў Вучоны савет па профільнай спецыяльнасці 10.01.09 «Фалькларыстыка».

Беларуская літаратура перыяду XX–XXI стст. дае асабліва шмат магчымасцей для вывучэння эвалюцыі жанравых форм у пісьменстве, прыналежным да розных літаратурных родаў і відаў. Доктар філалагічных навук прафесар А. І. Бельскі, які аналізуе класічную і сучасную беларускую літаратуру, у 2023 г. засяродзіў увагу на праблематыцы «Дыялог праз творчасць: пісьменнік – тэкст – жанр». Ён асэнсаваў спецыфіку трансфармацыі жанру малітвы ў творчасці Якуба Коласа, уплыў экзістэнцыяльнай свядомасці на жанравую сістэму і паэтыку тэкстаў Янкі Купалы, разгледзеў структураўтваральныя біяграфічныя элементы ў мастацкім мысленні і прозе Кузьмы Чорнага, прааналізаваў жанравыя і стылістычныя асаблівасці лірыкі Рыгора Барадуліна, Яўгеніі Янішчыц і інш. Матэрыялы і вынікі даследавання былі адлюстраваны ў часопісе «Роднае слова», зборніках навуковых артыкулаў, электронных публікацыях на сайтах філалагічнага факультэта БДУ «Народныя паэты і пісьменнікі Беларусі» і «Бібліятэка філолага»⁴. Праца па навуковым

¹Кароткі У. Г., Некрашэвіч-Кароткая Ж. В. «Песня пра зубра» Міколы Гусоўскага ў кантэксце хрысціянскай традыцыі эпохі Рэнесансу // Наша вера. 2023. № 2. С. 7–11.

²Казакова І. В. Жаночая доля ў беларускіх і кітайскіх народных песнях // Род. слова. 2023. № 9. С. 94–96; Яна ж. Кітайскія легенды і паданні пра каханне // Там жа. 2024. № 3. С. 94–96.

³Гулак Н. А. Беларускі ваенны фальклор: эвалюцыя, міфасемантыка, паэтыка. Мінск: Рэсп. ін-т выш. шк., 2022. 240 с.

⁴Бельскі А. І. «Гэта ўсё адтуль, сапраўднае»: Цімавічы ў жыцці і творчасці Кузьмы Чорнага // Род. слова. 2023. № 7. С. 32–37; Ён жа. Літаратураведческая культурна-історыя школа // Научные школы БГУ в воспоминаниях и размышлениях профессоров / под ред. С. В. Абламейко, А. И. Зеленкова. Минск: БГУ, 2023. С. 229–232; Ён жа. Плён маладога натхнення // Маладая плынь: навук. і літ. альм. каф. гісторыі беларус. літ. БДУ. Вып. 2 / рэдкал.: А. І. Бельскі (гал. рэд. і ўклад.) [і інш.]. Мінск: БудМедыаПраект, 2023. С. 3–4; Ён жа. Янка Купала і Кузьма Чорны // Беларус. мова і літ. 2024. № 1. С. 45–50.

кіраўніцтве гэтымі сайтамі таксама вядзецца А. І. Бельскім. Доктарант кафедры гісторыі беларускай літаратуры філалагічнага факультэта БДУ, дацэнт кафедры беларускай філалогіі філалагічнага факультэта Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы А. А. Брусевіч, навуковым кансультантам якога з'яўляецца А. І. Бельскі, прадставіў на абмеркаванні калег тэкст даследавання «Беларуская і польская паэзія другой паловы XIX – пачатку XX ст.: станаўленне і дыялог мастацкіх парадыгм». У гэтым рукапісе, праца над якім працягваецца, істотная роля нададзена праблеме станаўлення жанравых форм у творчасці аўтараў беларуска-польскага геаграфічнага і культурнага памежжа.

Гісторыю і актуальны стан беларускай літаратуры XX–XXI стст. разглядае кандыдат філалагічных навук дацэнт І. І. Шматкова. Яе ўвага ў 2023 г. была звернута на выяўленне ідэйна-тэматычных і жанрава-стылістычных заканамернасцей беларускай жаночай паэзіі XX ст.⁵ У публікацыях даследчыцы сістэматызуецца шырокая шматжанравая паэтычная плынь, асобна вылучаецца лірыка аўтараў-жанчын. Вывучаецца тыпалогія жанраў у вершатворчасці і арыгінальных мастацкіх формах драматызаванай лірыкі. Жаночая лірыка пазіцыянуецца менавіта як сістэмна-тыпалагічнае цэлае ў беларускай літаратуры XX ст., адметны складнік агульнага літаратурнага працэсу з улікам спецыфікі гістарычнага часу і яго руху⁶. Кандыдат філалагічных навук дацэнт Г. М. Мятліцкая прааналізавала ідэйна-эстэтычную і жанравую спецыфіку ўзораў беларускай класічнай літаратуры першай паловы XX ст. У выніку даследавання з'явіліся публікацыі, прысвечаныя творчасці Якуба Коласа і Кузьмы Чорнага і звязаныя з вывучэннем жанраў казак жыцця і аповесці, узаемасувязі эпічных жанраў, а таксама творчай дзейнасці загадчыцы кафедры беларускай літаратуры філалагічнага факультэта БДУ ў 1972–1985 гг., заслужанага работніка вышэйшай школы Беларусі В. В. Казловой, якая вывучала творчасць Якуба Коласа⁷.

У навукова-даследчай дзейнасці кандыдата філалагічных навук дацэнта П. І. Навуменкі з 2008 г. значнае месца займалі праекты, якія выконваліся ў межах супрацоўніцтва БДУ і Альдэнбургскага ўніверсітэта імя Карла фон Асецкага. Сумесна з выпускнікамі кафедры, яе аспірантамі і дактарантамі, вялася работа з прафесарам Г.-Б. Колер, дырэктарам Інстытута славістыкі Альдэнбургскага ўніверсітэта імя Карла фон Асецкага, а таксама з іншымі еўрапейскімі калегамі-славістамі. Працягваецца плённае вывучэнне спецыфікі важнейшых сегментаў літаратурнага поля Беларусі першай трэці XX ст. Пры гэтым П. І. Навуменка звярнуў увагу на жанрава-тэматычную разнастайнасць мастацкай творчасці ў названы перыяд. Ажыццяўляецца падрыхтоўка падручніка па гісторыі беларускай літаратуры для еўрапейскіх універсітэтаў, у змест якога ўвойдуць пытанні дынамікі мастацкіх (жанравых) форм беларускага пісьменства. Таксама П. І. Навуменка выступіў укладальнікам і навуковым рэдактарам тома навуковых прац Г.-Б. Колер, які выйшаў у межах універсітэцкай серыі «Замежная беларусістыка», і напісаў прадмову да яго⁸.

Праблематыка інавацый у жанравай сістэме беларускай прозы XX–XXI стст. вывучалася доктарам філалагічных навук прафесарам Л. Д. Сіньковай. У яе публікацыях была вызначана карэляцыя паміж традыцыйнымі паняццямі «тэкст», «наратыў», «стыль» («ідэястыль пісьменніка», «функцыянальны стыль», «стыль эпохі») і «дыскурс», а таксама паміж тэрмінамі «жанр» і «фармат»⁹. Гэтыя сэнсавыя ўдакладненні пададзены як уводныя даныя для кампаратыўнага і семіятычнага прачытання мастацкіх, дакументальна-мастацкіх, мастацка-публіцыстычных тэкстаў¹⁰, яны прадстаўлены ў якасці важнага складніка пры вывучэнні дынамікі літаратуразнаўчай катэгорыі жанру ў літаратуры XXI ст. Пад навуковым кіраўніцтвам Л. Д. Сіньковай дактарант кафедры гісторыі беларускай літаратуры філалагічнага факультэта БДУ, прафесар кафедры сусветнай літаратуры і замежных моў гуманітарнага факультэта По-

⁵ Шматкова І. І. Беларуская жаночая паэзія XX стагоддзя : вучэб.-метад. дапам. Мінск : БДУ, 2023. 199 с. ; Яна ж. Беларуская жаночая паэзія і літаратурны працэс XX стагоддзя // *Софія*. 2023. № 1. С. 41–49 ; Яна ж. Беларуская жаночая паэзія першай паловы XX в. в літаратурным кантэксце // *Государства Центральной и Восточной Европы в исторической перспективе* : сб. науч. ст. Вып. 8 / под ред. В. И. Дуная. Пинск : ПолесГУ, 2023. С. 112–115.

⁶ Шматкова І. І. Гінокрітыка і жаночая паэзія ў беларускай літаратуры XX стагоддзя // *Наука как ключевой фактор развития современного общества : материалы I Междунар. науч.-практ. конф. (Краснодар, 29 марта 2024 г.)*. Краснодар : ИП Алзидан Махер, 2024. С. 622–629 ; Она же. «Женская поэзия» в белорусской литературе: становление термина // *Софія*. 2023. № 2. С. 49–56 ; Она же. Сучасная беларуская жаночая навіла: высокая проза альбо любоўнае чытво? // *Род. слова*. 2024. № 3. С. 11–16.

⁷ Мятліцкая Г. М. Натурфіласофская стыхія агню ў «Казках жыцця» Якуба Коласа // *Род. слова*. 2023. № 11. С. 12–15 ; Яна ж. Рушная працаўніца на філалагічнай ніве (Вольга Васільеўна Казлова) // *Софія*. 2024. № 1. С. 81–86.

⁸ Навуменка П. І. Некалькі слоў пра аўтара і кнігу: прадмова // *Выбраныя працы па беларускай літаратуразнаўстве* / Г.-Б. Колер ; склад. П. І. Навуменка ; пад рэд. П. І. Навуменкі. Мінск : БДУ, 2021. С. 3–10.

⁹ Сінькова Л. Д. Наратыў, фармат, дыскурс у сучаснай мастацкай публіцыстыцы // *Польмя*. 2023. № 7. С. 90–100 ; Яна ж. Палеміка 2000-х – 2010-х гг. пра паэму Якуба Коласа «Новая зямля» // *Род. слова*. 2022. № 12. С. 17–19 ; Яна ж. Стыль эпохі і мастацкі дыскурс у тэкстах Янкі Купалы 1910–1920-х гадоў // *Там жа*. 2023. № 1. С. 7–9.

¹⁰ Сінькова Л. Д. Карэляцыя як метады ў параўнальным вывучэнні літаратур // *Acta Albaruthenica*. 2014. № 14. С. 347–356 ; Яна ж. Метадалогія кампаратывістыкі // *Białorusistyka Białost.* 2016. № 8. С. 501–508 ; Яна ж. Прафесія – журналіст, пакліканне – мастак: жанравая дынаміка на памежжы журналістыкі і мастацкай прозы пра вайну // *Журн. Беларус. гос. ун-та. Журналистика. Педагогика*. 2020. № 2. С. 13–18.

лацкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Еўфрасіні Полацкай З. І. Трацяк паспяхова абараніла доктарскую дысертацыю «Беларуская і амерыканская проза пра Першую сусветную вайну: структурныя ўзроўні і дамінантныя матывы» (Мінск, 2022). У гэтай працы, як і ў дзвюх манаграфіях па яе матэрыялах¹¹, праблемы тыпалагічнага і карэлятыўнага параўнальна-супастаўляльнага вывучэння нацыянальных літаратурных традыцый, што з’яўляюцца максімальна аддаленымі ў геаграфічным, а таксама ў гісторыка-культурным плане, атрымалі прынцыпова новае ды цалкам карэктнае вырашэнне. Інавацыйнасць або формульнасць жанру кожнага твора патрабавала вызначэння ўжо на самым пачатку кампаратывнага разгляду тэкставых матэрыялаў, і гэта патрабаванне было паслядоўна выканана ў работах З. І. Трацяк, эмпірычнай базай якіх выступіла арыгінальная англамоўная і беларускамоўная мастацкая літаратура. Пад кіраўніцтвам Л. Д. Сіньковай у рэчышчы згаданай вышэй навуковай тэмы на этапе 2023 г. плённа прааналізаваны рух жанравых структур іншымі дактарантамі кафедры. Так, дацэнт Л. В. Алейнік ажыццявіла даследаванне на тэму адлюстравання ў жанрах сучаснага беларускага апавядання, аповесці і рамана працэсу сацыялізацыі сучаснай моладзі¹², дацэнт В. М. Губская, загадчык кафедры беларускай і рускай моў факультэта міжнародных бізнэс-камунікацый Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта, – на тэму жанрава-відавочнай дыферэнцыяцыі беларускай класічнай прозы дакументальна-мастацкага характару¹³, а таксама літаратуры ХХІ ст. у сувязі з лічбавым інструментарыем¹⁴, А. П. Чарнякевіч-Бязлепкіна, дацэнт кафедры літаратурна-мастацкай крытыкі факультэта журналістыкі БДУ, – на тэму пазіцыянавання жанрава-відавочнага руху мастацкіх форм у літаратурным працэсе Беларусі на розных этапах яго гістарычнага развіцця ў ХІХ–ХХІ стст.¹⁵

Не менш актыўная даследчыцкая дзейнасць у акрэсленым праблема-тэматычным коле вядзецца адоранымі студэнтамі, магістрантамі, аспірантамі ў тандэме з вопытнымі навукоўцамі кафедры. Так, значныя публікацыі ў 2023 г. падрыхтавалі, напрыклад, выхаванцы А. І. Бельскага (выпускніца аспірантуры Т. А. Лаўрык¹⁶), П. І. Навуменкі (магістрантка Э. А. Мурзіч¹⁷), Л. А. Гедзімін (студэнт Г. А. Леонцьеў¹⁸), Л. Д. Сіньковай (аспіранты К. А. Крыцук-Тарасова¹⁹, К. Д. Мажэйка²⁰, Д. А. Юркойць²¹) і інш.

Заклучэнне

Сучаснае беларускае літаратуразнаўства – гэта навуковая прастора, дзе ў складаным кантрапункце, у разгалінаваных узаемасувязях суіснуюць акадэмічныя традыцыі БССР (СССР) і мегатэндэнцыі, што прыйшлі ў сусветную навуку разам з эпохай глабальнай вёскі (М. Маклюэн): развіццём неахопнага інтэрнэту, экспансіяй штучнага інтэлекту, самымі размаітымі крыніцамі новай інфармацыі. Аднак з гэтымі знакамі цывілізацыйнага памкнення чалавецтва наперад сутыкаліся людзі заўсёды, і спрадвечная задача па захаванню аўтэнтчных культур застаецца нязменнай для ўсіх народаў. Навуковая культура не з’яўляецца выключэннем. Тое, што шэраг базавых тэрмінаў з літаратуразнаўчай галіны патрабуюць пераасэнсавання

¹¹Трацяк З. І. Беларуская і амерыканская проза пра Першую сусветную вайну: узроўні параўнальнага вывучэння. Наваполацк : Полац. дзярж. ун-т імя Еўфрасіні Полацкай, 2021. 319 с. ; Яна ж. Беларуская і амерыканская літаратура пра Першую сусветную вайну: вопыт карэлятыўнага даследавання. Наваполацк : Полац. дзярж. ун-т імя Еўфрасіні Полацкай, 2024. 256 с.

¹²Алейнік Л. В. Сучасная беларуская проза для дзяцей і юнацтва ў функцыянальным аспекце : манаграфія. Мінск : БДУ, 2024. 215 с.

¹³Губская В. М. Даследаванне літаратуры з дамінантным дакументальным пачаткам у беларускім літаратуразнаўстве: развіццё традыцыі // Часоп. Беларус. дзярж. ун-та. Філалогія. 2023. № 2. С. 30–37.

¹⁴Губская В. М. Художественный текст в цифровом пространстве: новые возможности существования // Медиа в современном мире. 62-е Петербургские чтения : сб. материалов ежегод. 62-го Междунар. науч. форума (Санкт-Петербург, 28 июня – 1 июля 2023 г.) : в 2 т. Т. 1 / под ред. А. А. Малышева. СПб. : Медианапир, 2023. С. 142–144.

¹⁵Бязлепкіна А. П. Беларуская літаратура мяжы ХХ–ХХІ стст.: тэндэнцыі развіцця // Stud. Białorutenistyczne. 2013. № 7. С. 149–163 ; Бязлепкіна-Чарнякевіч О. П. Эволюция понятия «тутэйшасць» в белорусской литературе конца XIX – начала ХХІ в. // Миргород. 2021. № 18. С. 18–44.

¹⁶Лаўрык Т. А. Гістарычная проза Леаніда Дайнекі: актуальныя аспекты вывучэння // Беларус. мова і літ. 2022. № 3. С. 33–40.

¹⁷Мурзіч Э. А. Белетрыстычныя элементы ў малой прозе М. Зарэцкага (навелы «Бель», «На чыгунцы» і «Кветка пажоў-кляя») // Мова і літаратура : матэрыялы 79-й навук. канф. студэнтаў і аспірантаў філал. фак. БДУ (Мінск, 11 мая 2022 г.) / пад рэд. Г. У. Навумавай (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск : БДУ, 2022. С. 150–153.

¹⁸Леонцьеў Г. А. Уладзіслаў Сыракомля ва ўспрыманні беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі 1903–1917 гадоў // Мова і літаратура ў ХХІ стагоддзі: актуальныя аспекты даследавання : матэрыялы VII Рэсп. навук.-практ. канф. маладых вучоных (Мінск, 3 сак. 2023 г.) / рэдкал.: В. У. Зуева (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск : БДУ, 2023. С. 345–348.

¹⁹Крыцук-Тарасова К. А. Прыжыццёвы вобраз-імідж Янкі Купалы ў перыядычным друку БССР 1920–1930-х гг. // Мова – літаратура – культура : матэрыялы X Міжнар. навук. канф., прысвеч. 140-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа (Мінск, 29–30 верас. 2022 г.) / рэдкал.: А. І. Бельскі (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск : БДУ, 2022. С. 114–121.

²⁰Можейко Е. Д. Поняття аллюзії і цитаты в контексте інтертекстуальних включень // На перекрестке культур: единство языка, литературы и образования – III : сб. науч. ст. по материалам III Междунар. науч.-практ. интернет-конф. (Могилёв, 12–16 дек. 2022 г.) / под ред. А. К. Шевцовой. Могилёв : МГУ им. А. А. Кулешова, 2023. С. 240–242.

²¹Юркойць Д. А. Вобраз будучыні праз бінарныя апазіцыі ў «масавай паэзіі» Заходняй Беларусі // Вестн. Полоц. гос. ун-та. Сер. А, Гуманит. науки. 2024. № 2. С. 37–42.

і абноўленага ўжывання, толькі спрыяе інтэнсіўнаму развіццю славістычных даследаванняў. Супрацоўнікі кафедры гісторыі беларускай літаратуры філалагічнага факультэта БДУ таксама пацвердзілі гэта, адэкватна карыстаючыся выверанай метадалагічнай базай. Яны развіваюць кампаратыўны і семіятычны навуковы пошук, працягваюць істотна ўзбагачаць здабыткі культурна-гістарычнай літаратуразнаўчай школы, заснавальнікам якой быў І. І. Замоцін, акадэмік АН БССР, член-карэспандэнт АН СССР, загадчык кафедры беларускай літаратуры і этналогіі, адкрытай у БДУ ў далёкім ужо 1922 г.

Праведзеныя калектывам кафедры гісторыі беларускай літаратуры даследаванні па тэме «Беларуская літаратура XI–XXI стст.: станаўленне і эвалюцыя жанраў» у 2023 г. дазволілі аргументавана звязаць жанр прытчы з паэтыкай дыдактычнага красамоўства ў літаратуры старажытнай Беларусі, паглыбіць жанравую спецыфіку кірылічных старадрукаў Беларусі XVI–XVII стст. і лацінамоўнай паэзіі гэтага гістарычнага перыяду, выявіць сінкрэтызм жанравай сістэмы беларускай літаратуры XIX ст., вылучыць праблемы новых трактовак жанраў на матэрыяле творчасці класічных аўтараў XX ст., апісаць і ацаніць жанравы-стылістычную разнастайнасць беларускай жаночай паэзіі XX ст., ахарактарызаваць заканамернасці жанрава-тэматычнага развіцця беларускай літаратуры пачатку XX ст., вызначыць жанравы аспект развіцця беларускай прозы 1920–30-х гг., раскрыць і прааналізаваць станаўленне і дынаміку жанраў у беларускай прозе XX–XXI стст., выявіць жанравы аспект у традыцыйных культурах розных народаў і пазіцыянаваць беларускі фальклор у сусветным кантэксце. Значная ўвага пры гэтым надавалася камунікатыўнаму падыходу да асэнсавання жанравых працэсаў (дыскурсіўнасці, інтэрмедыяльнасці, новаму функцыянальнаму патэнцыялу літаратурных тэкстаў з кананічнымі і спецыфічнымі жанравымі формамі), выяўленню агульных заканамернасцей і тэндэнцый станаўлення (эвалюцыі) таго ці іншага літаратурнага жанру ў кампаратыўным аспекце.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Лотман ЮМ. *Структура художественного текста*. Москва: Искусство; 1970. 384 с.
2. Корань ЛД. *Цукровы пёўнік*. Мінск: Мастацкая літаратура; 1996. Дынаміка жанравых структур у беларускай прозе XX ст.; с. 3–70.

References

1. Lotman YuM. *Struktura khudozhestvennogo teksta* [The structure of the artistic text]. Moscow: Iskusstvo; 1970. 384 p. Russian.
2. Koran' LD. *Cukrovyy pevnik* [Sugar cockerel]. Minsk: Mastackaja litaratura; 1996. [Dynamics of genre structures in Belarusian prose of the 20th century]; p. 3–70. Belarusian.

*Артыкул паступіў у рэдакцыю 07.06.2024.
Received by editorial board 07.06.2024.*

УДК 821.161.3 + 821

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА В ПРОЦЕССЕ НАЦИОГЕНЕЗА: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАФЕДРЫ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В 2021–2025 гг.

А. М. БУТЫРЧИК¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Рассмотрены основные направления научно-исследовательской деятельности кафедры зарубежной литературы филологического факультета Белорусского государственного университета. Исходя из концепций Бхабхи (нация как нарратив), Андерсона (нация как воображаемое сообщество), Хюбнера (нация как мифическая субстанция), Хобсбаума (изобретение традиции), нарративной истории Тойнби и влиятельных подходов Германа, Брокмейера и Харре к пониманию нарратива в литературоведческом дискурсе, предложено определение национального нарратива и обозначены векторы его многоаспектного изучения через художественные тексты. Отмечена особая роль контекста в создании и интерпретации нарратива.

Ключевые слова: белорусская литература; зарубежная литература; контекст; национальный нарратив; мифологизация; дискурсивные практики; компаративистика; литературоведение; кафедра зарубежной литературы.

МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА Ў ПРАЦЭСЕ НАЦЫЯГЕНЕЗУ: АСНОЎНЫЯ НАПРАМКІ НАВУКОВАЙ ДЗЕЙНАСЦІ КАФЕДРЫ ЗАМЕЖНАЙ ЛІТАРАТУРЫ Ў 2021–2025 гг.

Г. М. БУТЫРЧЫК^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анацыя. Разгледжаны асноўныя напрамкі навукова-даследчай дзейнасці кафедры замежнай літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Зыходзячы з канцэпцый Бхабхі (нацыя як наратыв), Андэрсана (нацыя як уяўная супольнасць), Хюбнера (нацыя як міфічная субстанцыя), Хабсбаума (вынаходніцтва традыцыі), наратыву гісторыі Тойнбі і ўплывовых падыходаў Германа, Бракмеера і Харэ да разумення наратыву ў літаратуразнаўчым дыскурсе, прапанавана азначэнне нацыянальнага наратыву і акрэслены вектары яго шматаспектнага вывучэння праз мастацкія тэксты. Акцэнтавана роля кантэксту ў стварэнні і інтэрпрэтацыі наратыву.

Ключавыя словы: беларуская літаратура; замежная літаратура; кантэкст; нацыянальны наратыв; міфалагізацыя; дыскурсіўныя практыкі; кампаратывістыка; літаратуразнаўства; кафедра замежнай літаратуры.

Образец цитирования:

Бутырчык ГМ. Мастацкая літаратура ў працэсе нацыягенезу: асноўныя напрамкі навуковай дзейнасці кафедры замежнай літаратуры ў 2021–2025 гг. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2024;3:37–44.
EDN: RXHYVP

For citation:

Butyrchyk HM. Artistic literature and its role in the natiogenesis: the main vectors of the research of the department of foreign literature in 2021–2025. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2024;3:37–44. Belarusian.
EDN: RXHYVP

Автор:

Анна Михайловна Бутырчык – кандидат филологических наук, доцент; заведующий кафедрой зарубежной литературы филологического факультета.

Author:

Hanna M. Butyrchyk, PhD (philology), docent; head of the department of foreign literature, faculty of philology.
butyrchyk@bsu.by

ARTISTIC LITERATURE AND ITS ROLE IN THE NATIOGENESIS: THE MAIN VECTORS OF THE RESEARCH OF THE DEPARTMENT OF FOREIGN LITERATURE IN 2021–2025

H. M. BUTYRCHYK^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The main vectors of the research work at the department of foreign literature of the faculty of philology of the Belarusian State University are considered. Based on the theories of Bhabha (nation as narration), Anderson (nation as an imagined community), Hübner (nation as a mythical substance), Hobsbawm (invention of tradition), Toynbee (narrative history) and taking into consideration the main approaches of Herman, Brokmeier, Kharre to narrative in literary studies the definition of national narrative was suggested. The vectors of the multidimensional analysis of national narrative through fiction were delineated. The specific role of context was designated.

Keywords: Belarusian literature; foreign literature; context; national narrative; mythologisation; discourse practices; comparative studies; literary criticism; department of foreign literature.

Уводзіны

Выключная роля мастацкай літаратуры ў працэсе нацыягенезу абумоўлена здольнасцю не толькі адлюстроўваць сістэму каштоўнасцей пэўнай нацыі і яе менталітэт, асобныя падзеі нацыянальнага быцця скрозь прызму індывідуальна-аўтарскага ўспрымання, але і фіксаваць найбольш характэрны набор дыскурсіўных практык, якія выкарыстоўваюцца пры расказванні сваёй гісторыі і стварэнні нацыянальнага наратыву. Апошні ўяўляе сабой корпус тэкстаў, напісаных, як правіла, носьбітамі адной мовы, спосаб расказвання гісторыі ў разнастайнасці дамінуючых жанраў, мастацкіх стыляў і прыёмаў, а таксама сукупнасць кантэкстаў, у якіх гэтыя гісторыі працываюцца. Дадзены факт асабліва ярка праступае пры параўнанні жанравых сістэм літаратур Усходу і Захаду, што нясуць на сабе адбітак пэўнай ментальнасці. Посткаланіяльны і мультыкультурны кантэксты сучаснай літаратуры дазваляюць назіраць за гібрыдызацыяй апавядальных мадэлей, уласцівых усходняй і заходняй цывілізацыям. Гісторыя сусветнай літаратуры дае шматлікія прыклады ўзаемадачыннення культур і наратыву мадэлей. Напрыклад, можна згадаць пашырэнне арыентальных матываў у літаратуры Асветніцтва і больш позніх эпох, прасякненне біблейскіх жанраў і апавядальных прыёмаў у нацыянальныя літаратуры, цікавасць да жанру хоку ў еўрапейскай славеснасці і інш.

Важным аспектам стварэння нацыянальнага наратыву з’яўляецца міфалагізацыя Бацькаўшчыны, якая стала істотным момантам фарміравання і захавання беларускай нацыянальнай ідэнтычнасці ў XX ст. У эпоху глабальнага антрапалагічнага крызісу сучаснага чалавека, што характарызуецца размываннем або нават стратай ідэнтычнасці, у перыяд пошуку нацыянальнай ідэі на новым этапе развіцця дзяржаўнасці асэнсаванне аксіялагічнай сістэмы быцця беларускага народа, якая знайшла ўвасабленне ў найбольш рэпрэзентатыўных мастацкіх творах XX ст., бачыцца надзвычай значным кампанентам гуманітарнай бяспекі дзяржавы. Адметна, што гэты працэс уласцівы і іншым нацыянальным літаратурам.

Апелюючы да думкі Ж. Лакана, згодна з якой самасвядомасць асобы знітавана з бачаннем сябе ў люстэрку *Іншага* [1], Х. Бхабха сцвярджае, што адзін з найважнейшых шляхоў пабудовы нацыянальнага наратыву – апісанне кантакту з іншым этнасам, які выступае як калектыўны *Іншы* [2; 3]. Гісторыя кожнай нацыянальнай літаратуры можа працывацца як гісторыя стварэння нацыі. Разуменне *Іншага* праз мастацкую літаратуру (у якой фіксуецца гістарычны досвед нацыі і яе прадстаўнікоў) з’яўляецца адным з галоўных момантаў міжкультурнага дыялогу.

На пачатку XXI ст. І. В. Шаблоўская, вызначаючы перспектывы даследавання літаратур замежных краін, падкрэслівала, што «...нацыянальная культура развіваецца інтэнсіўна толькі ў тым выпадку, калі сама ўспрымае сусветную культуру ў якасці больш шырокіх спектраў розных нацый, розных жанраў і філасофска-эстэтычных напрамкаў. Успрымае праз сістэму адукацыі, праз пераклад і навуку, праз кантакты і іншыя формы ўзаемадачыннення культур» [4, с. 37]. Тады ж былі прапанаваны асноўныя парадгмы вывучэння беларускай і замежнай славеснасці – аналіз сусветнай літаратуры ў беларускай прасторы і разгляд беларускага мастацтва слова ў сусветным літаратурным кантэксце, што пазней было ў поўнай меры рэалізавана І. В. Шаблоўскай у яе манаграфіі¹. Е. А. Лявонава, разважаючы пра блізкія

¹Шаблоўская І. В. Сусветная літаратура ў беларускай прасторы. Рэцэпцыя. Тыпалогія. Кантакты. Мінск: Радыёла-плюс, 2007. 304 с.

і далёкія кантэксты мастацкага твора, падкрэслівала: «Чым шырэй кантэкст у кожным выпадку асэнсавання таго ці іншага твора нацыянальнай літаратуры, чым уважлівей стаўленне да ўдзелу ў фарміраванні яго ўнутрытэкставай стыхіі сусветнага эстэтычнага досведу, тым глыбей ён прачытваецца, тым больш новых фарбаў і адценняў, філасофска-эстэтычных і ўласна-мастацкіх граняў у ім выяўляецца» [5, с. 5]. Падобнае прачытанне тэксту вынікае і з прапанаванай М. М. Бахціным канцэпцыі дыялагічнасці, паводле якой кожнае слова паўстае поліфанічным. Сэнс расказанай ці прачытанай гісторыі вызначаецца шматлікімі кантэкстамі, рэальнымі ці ўяўнымі.

Даследаванне нацыянальных наратываў у разнастайных кантэкстах сусветнай літаратуры (і, шырэй, культуры) – адзін з асноўных кірункаў навуковай дзейнасці кафедры замежнай літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта на бягучыя пяць год. У 2021–2025 гг. на кафедры распрацоўваюцца навуковыя тэмы «Нацыянальны наратывы ў сусветнай літаратуры» (№ дзярж. рэгістрацыі 20212850), «Міфалагізацыя Бацькаўшчыны і нацыятворчасць у беларускай літаратуры ХХ стагоддзя» (№ дзярж. рэгістрацыі 20211890) у рамках дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў «Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы» (падпраграма «Беларуская мова і літаратура»).

Актуальнасць акрэсленых тэм у кантэксце прыярытэтных напрамкаў сучаснай гуманітарнай навукі абумоўлена неабходнасцю ўсвядоміць важнасць абароны гуманітарнай асновы беларускага грамадства як зарукі яго існавання. У тэарэтычным аспекце перспектыўным уяўляецца ўдакладненне ключавых паняццяў структуралісцкай нараталогіі, тыпалогіі міфалагізацыі і міфатворчасці, рэлевантных адзнак нацыянальнага наратыву і нацыянальнага міфа. У гісторыка-літаратуразнаўчым плане актуальнасць даследаванняў кафедры выклікана патрэбай ва ўстанаўленні спецыфікі фарміравання і функцыянавання варыянтаў нацыянальнага наратыву і нацыянальнага міфа ў беларускай і замежнай літаратурах, асэнсаванні і сістэматызацыі назапашаных ведаў у пазначаным рэчышчы.

У 2022 г. тагачаснымі студэнтамі і сённяшнімі выкладчыкамі і аспірантамі кафедры Я. А. Аляксеенка, Ю. А. Афанасьевай, А. А. Карпіевічам па гранце Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь на выкананне навукова-даследчых работ дактарантаў, аспірантаў, саіскальнікаў і студэнтаў распрацоўвалася тэма «Нацыягенез і міфатворчасць у мастацкай літаратуры ў кантэксце дыскурсіўных практык ХІХ–ХХІ стагоддзяў» (№ дзярж. рэгістрацыі 20220653). У 2023 г. яны працягнулі свае даследаванні ў межах кафедральных навуковых тэм. У 2024 г. па гранце Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь аспірант кафедры У. В. Салодкі ажыццяўляе навукова-даследчую работу па тэме «Спосабы мастацкай рэпрэзентацыі аўтара ў аўтафікцыянальных тэкстах К. Ішэрвуда» (№ дзярж. рэгістрацыі 20241156).

Вынікі і іх абмеркаванне

У гуманітарных навукх пашырана распрацаваная Б. Андэрсанам канцэпцыя нацыі як уяўнай супольнасці. Згодна з дадзенай канцэпцыяй нацыя – тое, што ўяўляюць пра яе людзі, якія ўспрымаюць сябе як яе частку і апелююць да вобраза іх агульнасці [6, р. 6]. Характэрна, што Б. Андэрсан, гаворачы пра гэты вобраз, дае пастаронкавую спасылку на кнігу Х. Сэтана-Уотсана: «...нацыя існуе тады, калі мноства людзей у супольнасці лічаць, што яны стварылі нацыю, альбо паводзяць сябе так, быццам яны яе стварылі»² [7, р. 5]. Б. Андэрсан дадае: «Мы можам перакласці “лічаць сябе” як “уяўляюць сябе”» [6, р. 6]. Вобраз агульнасці найбольш ярка фіксуецца ў мастацтве слова. Уяўленне, як форма адлюстравання рэчаіснасці і сродак стварэння вобразаў і ўніверсумаў, аднолькава добра рэалізуецца ў мастацтве і нацыятворчасці. Х. Бхабха канстатуе, што вобраз нацыі і яна сама мадэлююцца праз калектыўны аповед на нацыянальнай мове [2]. Э. Гэлнер развівае ідэю нацыі як пісьмова зафіксаванай нарацыі [8], што суадносіцца з канцэпцыяй наратывунай гісторыі, прапанаванай А. Тойнбі, які разглядаў гістарычныя падзеі ў кантэксце аповеду пра гэтыя падзеі і іх інтэрпрэтацыі [9]. Распрацоўваючы міфічнае разуменне нацыі, К. Хюбнер падкрэслівае, што нацыя вызначаецца згодна са сваёй гісторыяй і прасторай, у якой гэтая гісторыя лакалізавалася, і ўдакладняе, што гісторыя складаецца з выключных падзей, якія пастаянна знаходзяцца ў памяці і паўстаюць ва ўяўленнях людзей дзякуючы рэгулярным урачыстасцям [10, с. 324]. Такім чынам, К. Хюбнер звязвае паняцце нацыянальнай ідэнтычнасці з асаблівай інтэрпрэтацыяй гісторыі, акцэнтуючы ўвагу на знітанні нацыянальнай свядомасці з ідэяй нацыі як міфічнай субстанцыі. Ён вылучае такія канстанты нацыі, як каштоўнасці, звычаі, духоўная культура, мова, палітычныя ідэі і мэты, а таксама геаграфія, клімат, матэрыяльная культура [11, с. 293]. Гэтыя складнікі фіксуюцца ў кананічных тэкстах той ці іншай нацыянальнай літаратуры. У значнай ступені абапіраючыся на тэорыі, прапанаваныя К. Хюбнерам, Г. Б. Гутнер выводзіць паняцце нацыянальнага наратыву. Першая яго асаблівасць суадносіцца са спосабам пашырэння: «Ён (нацыянальны наратывы. – Г. Б.) распаўсюджваецца з дапамогай кніг, газет, а пазней з дапамогай радыёвяшчання і тэлебачання. Ён фіксуецца ў творах мастацтва, даступных масаваму ўспрымання. Акрамя таго, ён літаральна навіязваецца праз сістэму адукацыі, якая

²Тут і далей пераклад наш. – Г. Б.

таксама становіцца масавай у індустрыяльную эпоху» [12, с. 101]. Другая асаблівасць вынікае з таго, што нацыянальны нарратыў «легітымізуе нацыю і ўсе інстытуты, якія яе ўстанаўліваюць» [12, с. 101]. Сярод апошніх даследчык называе дзяржаву, мову, межы, тэрыторыі. Асобна ўказваецца на неабходнасць легітымізаваць стасункі з іншымі народамі. Звернем увагу на важную ў пазначаным рэчышчы канцэпцыю вынаходніцтва традыцыі, якая была прапанавана Э. Хабсбаумам. Вынайздзеная традыцыя – сукупнасць рытуальных і сімвалічных практык, якія безумоўна прымаюцца грамадскасцю. Іх мэтай з’яўляецца ўкараненне пэўных каштоўнасцей і паводзінавых норм, а сродкам дасягнення – паўтарэнне [13; 14]. Мастацкая літаратура замацоўвае гэтыя традыцыі.

Зыходзячы з акрэсленых вышэй тэорый, можна прапанаваць наступнае азначэнне. Нацыянальны нарратыў – пэўным чынам інтэрпрэтаваная ў залежнасці ад кантэксту гісторыя (апавед), што звязвае мінулае і сучаснасць, а таксама абумоўлівае каштоўнасць арыенціры нацыі на будучыню. Гэта калектыўная гісторыя ствараецца, як правіла, носьбітамі адной мовы альбо прадстаўнікамі білінгвальнага ці мультылінгвальнага асяроддзя ў тым выпадку, калі яны маюць агульны папярэдні досвед і падобную сістэму каштоўнасцей, замацаваную ў нейкіх традыцыях. Нацыянальны нарратыў фіксуецца ў каноне нацыянальнай літаратуры, прычым і нацыянальны нарратыў, і канон нацыянальнай літаратуры – зменлівыя з’явы, іх рухомасць выклікана трансфармацыяй сацыякультурных кантэкстаў, у якіх яны існуюць. Нацыянальны нарратыў прадугледжвае асаблівую структуру і можа мець спецыфічныя для нацыі формы агучвання (жанравую сістэму, нарратыўныя мадэлі і інш.). Дадзены працэс у перыяд «узвышэнства» называлі пошукам нацыянальных форм быцця.

У кантэксце пошукаў беларускага стылю і нацыянальнай формы варта згадаць аквітызм (раней вітаізм) тэарэтыка «узвышэнства» А. Бабарэкі³ як альтэрнатыву сацыялістычнаму рэалізму ці рэвалюцыйнаму канцэптуалізму (тэрмін, прапанаваны І. Багдановіч). Аквітызм характарызуецца імкненнем да сінтэзу нацыянальнай традыцыі і агульнаеўрапейскага мастацкага наватарства, спробай замацавання на беларускай глебе, найперш у паэтычных тэкстах, еўрапейскіх традыцый Антычнасці, Асветніцтва, (неа)рамантызму, мадэрнізму. Эстэтыцы і паэтыцы аквітызму, рэалізаваным у мастацкіх практыках «узвышэнцаў», уласцівы нацыянальная адраджэнская дамінанта, злучэнне розных мастацкіх прыёмаў і школ (сімвалізму, акмеізму, імажынізму, імпрэсіянізму, (неа)рамантызму), стылізацыі (галоўным чынам фальклорныя), эзопава мова, алегарызм, складаная метафорыка (калі вобраз прачытваецца ў візуальным, рэальным і абстрактным планах; напрыклад, метафара ўзвышша), эксперыменты з формай (пошук нацыянальных жанравых форм і кампазіцыйных рашэнняў), канцэнтраваная вобразнасць і сімволіка, эстэтыка някідкага характава (кветкавая сімволіка, якая ўжываецца для раскрыцця вобраза Бацькаўшчыны; напрыклад, «цвяток радзімы васілька», шыпшына, найдрабнейшая кветка верас), пошук беларускага меласу, жыватворная адухоўленасць тэксту, словатворчасць.

Другі яркі прыклад пошуку нацыянальнай формы – феномен «бясконца ліючайся формы», прапанаваны Ігнатам Абдзіраловічам. Яго можна разглядаць як у кантэксце эйдасаў Платона і формы Арыстоцеля, нігілістычных ідэй Ф. Ніцшэ (пераацэнка старых ідэалаў, каштоўнасцей, стварэнне ўласных форм жыцця), канцэпцыі культурна-гістарычных тыпаў, распрацаванай О. Шпенглерам, М. Я. Данілеўскім, і канцэпцыі, якія развіваў А. Бергсан, так і ў кантэксце нашаніўскага адраджэння, у тым ліку ў кантэксце віленскай культурнай традыцыі, беларускага інтэгральнага рэнесансу (тэрмін, вынайздзены Г. Гарэцкім), больш ранніх нацыянальных традыцый, звязаных з культуам Бацькаўшчыны, вольнасці і (сармацкага, «краёвага») патрыятызму.

Такім чынам, беларуская славеснасць не адрозніваецца ад мастацтва слова іншых краін з пункту гледжання пошуку спецыфічных нацыянальных форм самавыяўлення. Для асэнсавання гэтых феноменаў у плыні часу не ставала грунтоўнай акадэмічнай адукацыі, разумення дыскрэтнасці літаратурнага працэсу на «тугэйшых» тэрыторыях ды, зрэшты, беларускай дзяржаўнасці, якая выступае неабходнай умовай фарміравання нацыянальнага нарратыву, прынамсі яго замацавання праз сацыяльныя інстытуты.

У гуманітарных навуках існуе досыць вялікая колькасць падыходаў да разумення нарратыву і нарталогічных тэорый. На постсавецкай прасторы ў большай ступені распрацавана лінгвістычная нарталогія. Літаратуразнаўчая нарталогія, на наш погляд, патрабуе фундаментальнага асэнсавання ў яе карэляцыі найперш з фармалізмам і структуралізмам. Найбольш прадуктыўнымі ў рэчышчы заяўленага кафедрай даследавання бачацца тэорыі нарратыву, прапанаваныя Д. Германам, Й. Бракмеерам, Р. Харэ і П. Рыкёрам. Наратыву як фундаментальны спосаб арганізацыі чалавечага досведу (ментальнае перажыванне рэчаіснасці) і інструмент пабудовы мадэлей свету разглядае Д. Герман. Даследчык трактуе яго як «спосаб рэпрэзентацыі, які лакалізаваны – і павінен быць інтэрпрэтаваны – у межах спецыфічнага дыскурсіўнага кантэксту ці сітуацыі гаварэння або раскавання» [15, р. 9]. Яшчэ адна крыніца, да якой

³Бабарэка А. Аквітызм у творчасці Ул. Дубоўкі // Узвышша. 1928. № 1. С. 134–170; Ён жа. Узвышэнская паэзія (аналіз паняцця) // Там жа. 1929. № 6. С. 75–95; Ён жа. Паэзія як уяўленне // Скарыніч. 1999. № 4. С. 117–122.

часта звяртаюцца літаратуразнаўцы, – артыкул Й. Бракмеера і Р. Харэ [16]. Наратыў як спосаб прыставання людзей да часовага характару іх існавання аналізуе П. Рыкёр. Вышэй прыводзілася дэфініцыя наратыву як спосабу стварэння культуры і перадачы традыцый, аксіялагічнай сістэмы і перакананняў, што вызначаюць культурныя ідэнтычнасці.

Названыя канцэпцыі наратыву дазваляюць на матэрыяле літаратурных тэкстаў даследаваць шматлікія міждысцыплінарныя праблемы, напрыклад выяўляць спецыфіку катэгорыі памяці на апавядальным і дыскурсіўным узроўнях, а менавіта асаблівасці тэкставага быцця культурнай памяці праз абгрунтаванне механізмаў яе захавання ў мастацкім тэксце, з аднаго боку, і рысы функцыянавання мастацкага тэксту ў працэсе трансляцыі, трансфармацыі і якаснага захавання культурнай памяці, з другога боку. Цікавымі кірункамі аналізу паўстаюць вывучэнне культурнай памяці як рэсурсу самаідэнтыфікацыі чалавека, супольнасці і нацыі, даследаванне трансгенерацыйнай траўмы і траўматычнага досведу перажывання наступстваў вайны, тэрактаў, асабістых драм, раскрыццё мастацкай спецыфікі літаратуры сведчання, суадносін факта і фікцыянальнасці ў кантэксце стварэння нацыянальнага наратыву, вылучэнне дамінуючых жанравых мадыфікацый у мастацкай і дакументальнай літаратуры ў працэсе фарміравання нацыянальнага наратыву, наратывуных мадэлей, а таксама разгляд асаблівасцей іх функцыянавання і форм рэпрэзентацыі ў літаратурах Еўропы, Азіі, Амерыкі і Афрыкі.

Гэтыя і іншыя аспекты даследавання нацыянальнага наратыву адлюстраваны ў індывідуальных тэмах, якія выконваюць супрацоўнікі кафедры. Так, прафесар Г. В. Сініла вывучае ролю біблейскай архетэкстуальнасці ў генезісе і дынаміцы нацыянальнага наратыву ў нямецкай паэзіі XVII–XX стст. Дацэнт Н. М. Шахназаран аналізуе нацыянальны наратыв у сувязі з сінтэзам лірычных, драматычных, эпічных жанраў у творчасці англійскіх рамантыкаў. Да нацыянальнага наратыву ў сучаснай шведскай эсэістыцы звярнулася дацэнт Н. С. Павалыева. Дацэнт А. А. Барысеева разглядае наратыву як суб'ектную форму рэпрэзентацыі нацыянальнага і ўніверсальнага, а таксама вылучае фактары, якія абумоўліваюць тып нарацыі ў мастацкім тэксце. Наратыўныя стратэгіі на сучасным этапе падаюцца як рэалізацыя аўтарскай задумы, рэтрансляцыя нацыянальнай літаратурнай традыцыі, рэпрэзентацыя жанравых, сюжэтных, вобразных універсальных. Канцэпт патаемнай Германіі, паэтыку дэкадансу ў паэзіі С. Георге даследуе дацэнт Ю. Г. Курылаў. Нямецкі і аўстрыйскі тэкст знаходзіцца ў цэнтры ўвагі выкладчыц В. М. Бранавец-Янковіч і Д. К. Давыдзенка. Да пытання міфалагізацыі асобы ў працэсе стварэння нацыянальнага наратыву звярнуліся старшы выкладчык А. С. Гінак і аспірантка Я. А. Аляксееўка. Спецыфіка італьянскага нацыянальнага наратыву раскрываецца ў працах і лекцыйных курсах дацэнта С. В. Логіша. Французскі літаратурны кубізм прыцягнуў увагу аспіранткі Н. С. Івановай. Праблемы адметнасці і ідэнтычнасці даследуе выкладчыца Д. М. Лук'янава. Да адлюстравання траўматычнага досведу ў мастацкай літаратуры звяртаецца выкладчыца А. Ю. Пупіна.

Развіццё міжнародных стасункаў Беларусі з афрыканскімі краінамі стымулюе цікавасць маладых даследчыкаў (А. В. Жылінскай, А. А. Карпіевіча) да нігерыйскай (творчасць Чынуа Ачэбе, Бэна Окры, Амаса Тутуолы) і івуарыйскай (творчасць Ахмаду Курумы) літаратур.

Шырокі спектр навуковых прац прысвечаны жанравай матрыцы сучаснай сусветнай літаратуры. Аналізуючы трансфармацыі жанравага кода дэтэктыва, аспірантка Г. А. Яфіменка пераканана ў даказвае, што французскія аўтары выкарыстоўваюць элементы жанравай літаратуры для стварэння больш складаных жанравых мадыфікацый. Спецыфіку паўднёвай готыкі ў тэкстах афраамерыканскіх аўтараў і традыцыі Гарлемскага рэнесансу выяўляе аспірантка Ю. А. Афанасьева. Жанравая разнастайнасць гісторыка-біяграфічнай прозы і шэкспіраўскі інтэртэкст знаходзяцца ў фокусе ўвагі аспіранткі Я. А. Аляксееўка.

Да ўстанаўлення культурна-гістарычных і літаратурных умоў фарміравання аўтафікцыянальных тэхнік у кантэксце відазмянення ўнутрытэкставых сувязей паміж галоўнымі актарамі тэксту – аўтарам, наратарам і героем – у англамоўнай літаратуры сярэдзіны XX ст. звяртаецца аспірант У. В. Салодкі.

Вынікі даследаванняў агучваюцца на штогадовай канферэнцыі «Рамана-германскія літаратуры: традыцыі і сучаснасць»⁴, якая праводзіцца кафедрай з 2021 г. Яе нязменным арганізатарам з'яўляецца Н. М. Шахназаран. У межах тэматычных секцый традыцыйна разглядаюцца праблемы класічнай спадчыны і сённяшняга літаратурнага працэсу, аспекты Бібліі як архетэксту, гісторыка-культурныя фактары фарміравання нацыянальнага наратыву, пытанні гістарычнай памяці ў мастацкім тэксце, ідэнтычнасці, суадносін гістарычнага факта і вымыслу, асаблівасці дыялогу паміж рамана-германскімі, беларускай і рускай літаратурамі, спецыфіка жанравага канона і яго змены, гістарычнага кантэксту і міфа ў сучаснай літаратуры.

⁴Романо-германские литературы: традиции и современность : сб. науч. ст. I Междунар. науч. конф. (Минск, 17–19 нояб. 2022 г.) / редкол.: Н. М. Шахназарян (отв. ред.) [и др.]. Минск : Изд. центр БГУ, 2023. 452 с.

З улікам распрацоўкі акрэсленых вышэй навукова-даследчых тэм былі сфармуляваны тэмы магістарскіх і кандыдацкіх дысертацый аспірантаў і саіскальнікаў кафедры. За 2021–2023 гг. былі абаронены 20 магістарскіх дысертацый і 2 кандыдацкія дысертацыі. У дысертацыі А. Л. Хаецкай «Канцэпцыя паэтычнай творчасці ў літаратурнай спадчыне Р. У. Эмерсана, Г. У. Лангфэла, Э. А. По, У. Уйтмена і Э. Дыкінсан» (Мінск, 2022), выкананай пад навуковым кіраўніцтвам дацэнта Г. М. Бутырчык, праведзена комплекснае параўнальнае даследаванне навацый аўтараў у стварэнні паэтычных канцэпцый, распрацавана сістэма мадэлявання цэласнай канцэпцыі паэтычнай творчасці прадстаўнікоў амерыканскай літаратуры XIX ст., выяўлены агульныя і адметныя законы развіцця рамантычнай пэзіі ў межах нацыянальнай школы. Пад навуковым кіраўніцтвам дацэнта В. В. Халіпава М. У. Раманюк у дысертацыі «Камічнае ў раманах Джуліяна Барнса: функцы, формы, прыёмы» (Мінск, 2022) разгледзеў камічныя прыёмы, выкарыстанне якіх абумоўлена постмадэрнісцкім светаадчуваннем пісьменніка, што, у сваю чаргу, дазволіла больш глыбока асэнсаваць спецыфіку камічнага ў літаратуры постмадэрнізму. Кафедра займаецца падрыхтоўкай замежных магістрантаў і аспірантаў. Зараз на кафедры на англійскай мове навучаюцца чатыры замежныя аспіранты.

Акрамя таго, вынікі даследаванняў па названых тэмах улічваюцца пры арганізацыі навукова-даследчай дзейнасці студэнтаў, магістрантаў і аспірантаў кафедры, вызначэнні праблемна-тэматычнага поля дыскусій у межах працы студэнцкай навукова-даследчай лабараторыі «Нацыянальнае і ўніверсальнае ў сусветнай літаратуры» (кіраўнікі – А. А. Барысеева, Г. М. Бутырчык), пасяджэнняў гурткаў «Нябачная калегія» (кіраўнік – Г. А. Яфіменка), «Светлавякоўе і ўяўленне» (кіраўнік – дацэнт Н. С. Зелязінская), а таксама пры фарміраванні праблемных секцый навуковай канферэнцыі студэнтаў, магістрантаў і аспірантаў БДУ, Шаблёўскіх чытанняў, штогадовай канферэнцыі «Беларуская літаратура ў сусветным кантэксце». Студэнты і аспіранты паспяхова ўдзельнічаюць у конкурсах. Так, за 2021–2023 гг. на Рэспубліканскі конкурс навуковых работ студэнтаў было пададзена 29 работ. А. А. Карпіевіч (двойчы) і Я. А. Аляксеенка сталі лаўрэатамі конкурсу, 15 работ атрымалі дыплом першай катэгорыі. Пераможцамі гэтага конкурсу былі сённяшнія маладыя выкладчыкі кафедры В. М. Бранавец-Янковіч, Д. К. Давыдзенка, Д. М. Лук'янава, А. Ю. Пупіна, практычна ўсе аспіранты. Стыпендыямі спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па сацыяльнай падтрымцы адораных навучэнцаў і студэнтаў былі В. М. Бранавец-Янковіч, Д. К. Давыдзенка, А. В. Жылінская, Г. А. Яфіменка, а А. А. Карпіевіч нават стаў яго лаўрэатам.

У мэтах паглыблення вывучэння беларускай літаратуры ў сусветным кантэксце, развіцця айчынных кампаратывістыкі з 2022 г. на кафедры штогод праводзіцца канферэнцыя маладых навукоўцаў «Беларуская літаратура ў сусветным кантэксце», на якой студэнты прадстаўляюць вынікі даследаванняў рамана-германскіх літаратур на беларускай мове, тым самым павялічваючы сегмент беларускамоўных прац, прысвечаных сусветнай славеснасці. Найлепшыя даклады публікуюцца ў зборніках «Шаблёўскія чытання» і «Juventus in litteratura».

З пункту гледжання тэарэтычнай і практычнай значнасці атрыманыя вынікі могуць выкарыстоўвацца пры выкладанні гісторыі замежнай літаратуры і гісторыі літаратуры краіны вывучаемай мовы (англійскай, італьянскай, нямецкай, французскай). Супрацоўнікаў кафедры нярэдка крытыкуюць за тое, што творчасць Дантэ, Шэкспіра, Мальера, Гётэ адначасова вывучаецца ў межах некалькіх курсаў. Але спецыфіка вывучэння творчасці таго ці іншага аўтара абумоўлена сацыякультурным кантэкстам. У межах агульнага курса паказваецца пераважна жанрава-стылістычная адметнасць твора ў параўнальна-гістарычным аспекце. У межах курса нацыянальных літаратур твор падаецца ў дыяхраніі і сінхраніі літаратурнага працэсу краіны вывучаемай мовы, прадугледжваецца чытанне тэкстаў на мове арыгіналу ці прынамсі зварот да іх, што дазваляе раскрываць нацыянальную спецыфіку мастацкага тэксту, выяўляць яго месца ў працэсе фарміравання нацыянальнай свядомасці і нацыянальнага наратыву. Нават пры наяўнасці выбітных перакладаў застаюцца ўзроўні прачытання тэксту, даступныя толькі пры азнаямленні з ім у арыгінале, разуменні глыбінных кантэкстаў нацыянальнай гісторыі і літаратурнага працэсу, бо пераклад непазбежна мае маркеры нацыянальнай ідэнтычнасці і часовай прыналежнасці перакладчыка, які свядома ці падсвядома адаптуе тэкст пад іншакультурнае асяроддзе. Індывідуальна-аўтарскі стыль пісьменніка ў перакладзе можа захоўваць рысы творчага почырку перакладчыка. Даследаванне нацыянальных наратываў набліжае прачытанне тэксту да таго, як яго ўспрымаюць англічане, італьянцы, немцы ці французы, што не толькі пашырае інтэрпрэтацыйнае поле мастацкага твора, але і спрыяе развіццю здольнасці да якаснай міжкультурнай камунікацыі – важнай кампетэнцыі выпускніка аддзялення рамана-германскай філалогіі.

Істотнымі аспектамі навуковай дзейнасці кафедры з'яўляюцца рэдагаванне, падрыхтоўка прадмоў, каментарыяў да перакладных выданняў і ажыццяўленне перакладаў твораў замежнай славеснасці на беларускую і рускую мовы.

Перспектывным бачыцца вывучэнне іспанска- і партугаламоўных культур Лацінскай Амерыкі і ўласна іспанскай літаратуры. Акрамя таго, улічваючы дынаміку развіцця адносін з арабскім светам, арабістыка можа стаць новым напрамкам аналізу таленавітых філолагаў, якія не хацелі б абмяжоўвацца разглядам еўрапейскіх моў. Чым большай разнастайнасцю характарызуецца кола даследавання *Ініага*, тым дакладней праяўляюцца грані сваёй літаратуры, паглыбляецца яе разуменне.

Заклучэнне

Пошук нацыянальнай ідэі і захаванне нацыянальнай ідэнтычнасці як трывалага падмурка краіны – задачы любой дзяржавы. Безумоўна, мова адлюстроўвае спецыфічную карціну свету, якая прачытваецца ўсімі яе носьбітамі ў залежнасці ад здольнасці ўспрымаць глыбінны сэнс слоў і сувязі паміж імі. Гістарыяграфія фіксуе найбольш значныя падзеі. Нацыянальны вобраз свету, які трансліруе мастацкая літаратура, паўстае з мазаікі індывидуальна-аўтарскіх трактовак фактаў нацыянальнага быцця, гісторыі, жыцця звычайных людзей і выбітных асоб. Мастацкая літаратура паспяхова запаўняе лакуны з дапамогай уяўлення, якое іграе істотную ролю ў нацыятворчасці. Праўдзівасць ці фіктыўнасць расказанай гісторыі залежыць ад жыццёвага і эстэтычнага досведу чытача. Мастацкая літаратура часцей адлюстроўвае тое, што магло б быць, чым тое, што насамрэч было. Яна дапамагае гераізаваць і міфалагізаваць нацыянальную гісторыю, што спрыяе выхаванню пачуцця нацыянальнага гонару – важнага элемента нацыянальнай ідэнтычнасці. Мастацкая літаратура развівае ў чалавеку здольнасць чуць і разумець *Ініага* ў складанай поліфаніі індывидуальна-аўтарскага, нацыянальнага і ўніверсальнага.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Lacan J. *Écrits. A selection*. Sheridan A, translator. London: Routledge; 2005. The mirror stage as formative of the function of the I as revealed in psychoanalytic experience; p. 3–10.
2. Bhabha H. Introduction: narrating the nation. In: Bhabha H, editor. *Nation and narration*. London: Routledge; 1990. p. 1–7.
3. Бхабха Х. Местонахождение культуры. Гобзем Г, переводчик. *Перекрестки*. 2005;3–4:161–191.
4. Шаблюёская ІВ. Кафедра замежнай літаратуры ў новым стагоддзі. *Веснік БДУ. Серыя 4, Філалогія. Журналістыка. Педагагіка*. 2001;2:32–42.
5. Лявонава ЕА. *Беларускае мастацтва слова XX ст. у еўрапейскім літаратурным кантэксце: тыпалогія, рэцэпцыя, пераклад*. Мінск: БДУ; 2014. 319 с.
6. Anderson B. *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso; 2006. 240 p.
7. Seton-Western H. *Nations and states: an enquiry into the origins of nations and the politics of nationalism*. Boulder: Westview Press; 1977. 563 p.
8. Геллнер Э. *Нации и национализм*. Бердикова ТВ, Тюнькина МК, переводчики; Крупник ИИ, редактор. Москва: Прогресс; 1991. 320 с.
9. Toynbee AJ. *Mankind and mother Earth. Narrative history of the world*. Oxford: Oxford University Press; 1976. 670 p.
10. Хюбнер К. *Истина мифа*. Касавин ИТ, переводчик. Москва: Республика; 1996. 448 с.
11. Хюбнер К. *Нация: от забвения к возрождению*. Антоновский АЮ, переводчик; Касавин ИТ, редактор. Москва: Канон+; 2001. 399 с.
12. Гутнер ГБ. Национальный нарратив и национальная ответственность. *Этическая мысль*. 2017;17(1):94–109. DOI: 10.21146/2074-4870-2017-17-1-94-109.
13. Hobsbawm EJ, Ranger TO, editors. *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press; 1983. 240 p.
14. Хобсбаум Э. Изобретение традиций. Панарин С, переводчик. *Вестник Евразии*. 2000;1:47–62. EDN: HYZEGX.
15. Herman D. *Basic elements of narrative*. Chichester: Wiley-Blackwell; 2009. 272 p.
16. Брокмейер Й, Харре Р. Нарратив: проблемы и обещания одной альтернативной парадигмы. *Вопросы философии*. 2000; 3:29–42.

References

1. Lacan J. *Écrits. A selection*. Sheridan A, translator. London: Routledge; 2005. The mirror stage as formative of the function of the I as revealed in psychoanalytic experience; p. 3–10.
2. Bhabha H. Introduction: narrating the nation. In: Bhabha H, editor. *Nation and narration*. London: Routledge; 1990. p. 1–7.
3. Bhabha H. [The location of culture]. Gobzem G, translator. *Crossroads*. 2005;3–4:161–191. Russian.
4. Shablowskaya IV. The department of foreign literature in the new century. *Vesnik BDU. Seryja 4, Filalogija. Zhurnalistyka. Pedagogika*. 2001;2:32–42. Belarusian.
5. Ljvonava EA. *Belaruskae mastactva slova XX st. u ewrapejskim litaraturnym kantjeksce: typalogija, rjecjepcyja, peraklad* [Belarusian art of word of the 20th century in the European literary context: typology, reception, translation]. Minsk: Belarusian State University; 2014. 319 p. Belarusian.
6. Anderson B. *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso; 2006. 240 p.
7. Seton-Western H. *Nations and states: an enquiry into the origins of nations and the politics of nationalism*. Boulder: Westview Press; 1977. 563 p.
8. Gellner E. *Natsii i natsionalizm* [Nations and nationalism]. Berdikova TV, Tyun'kina MK, translators; Krupnik II, editor. Moscow: Progress; 1991. 320 p. Russian.

9. Toynbee AJ. *Mankind and mother Earth. Narrative history of the world*. Oxford: Oxford University Press; 1976. 670 p.
10. Hübner K. *Istina mifa* [The truth of myth]. Kasavin IT, translator. Moscow: Respublika; 1996. 448 p. Russian.
11. Hübner K. *Natsiya: ot zabveniya k vozrozhdeniyu* [Nation: from oblivion to rebirth]. Antonovskii AYu, translator; Kasavin IT, editor. Moscow: Kanon+; 2001. 399 p. Russian.
12. Gutner GB. National narrative and national responsibility. *Ethical Thought*. 2017;17(1):94–109. Russian. DOI: 10.21146/2074-4870-2017-17-1-94-109.
13. Hobsbawm EJ, Ranger TO, editors. *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press; 1983. 240 p.
14. Hobsbawm E. [The invention of tradition]. Panarin S, translator. *Acta Eurasica*. 2000;1:47–62. Russian. EDN: HYZEGX.
15. Herman D. *Basic elements of narrative*. Chichester: Wiley-Blackwell; 2009. 272 p.
16. Brokmeier I, Kharre R. [Narrative: the challenges and promises of one alternative paradigm]. *Voprosy filosofii*. 2000;3:29–42. Russian.

Артыкул наступіў у рэдкалегію 05.07.2024.
Received by editorial board 05.07.2024.

УДК 80:378.4(476-25)096(091)

КЛАССИЧЕСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ В БЕЛАРУСИ: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ

А. В. КИРИЧЕНКО¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Рассматриваются основные направления научных исследований, осуществляемых сотрудниками и выпускниками кафедры классической филологии филологического факультета Белорусского государственного университета. Демонстрируется широкий спектр научных интересов филологов-классиков: выполнение и изучение переводов на современный белорусский язык текстов римских и древнегреческих авторов и белорусских латиноязычных писателей эпохи Возрождения, рассмотрение особенностей функционирования фразеологических единиц античного и библейского происхождения в славянских языках, разноплановый анализ имеющихся русских и белорусских переводов текстов Нового Завета, установление словообразовательного потенциала лексем латинского происхождения в русском языке, выяснение возможностей формирования терминологии лингвистической поэтики на белорусском языке, перевод латинской и древнегреческой безэквивалентной лексики на белорусский язык, исследование рецепции античной мифологии в современной литературе и культуре.

Ключевые слова: классическая филология; рецепция античного наследия; латиноязычная литература Беларуси; перевод на белорусский язык; риторическая терминология; методика преподавания.

КЛАСІЧНАЯ ФІЛАЛОГІЯ Ў БЕЛАРУСІ: АСНОЎНЫЯ НАПРАМКІ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

А. У. КІРЫЧЭНКА^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анацыя. Разглядаюцца асноўныя напрамкі навуковых даследаванняў, якія ажыццяўляюцца супрацоўнікамі і выпускнікамі кафедры класічнай філалогіі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Дэманструецца шырокі спектр навуковых інтарэсаў філалагаў-класікаў: выкананне і вывучэнне перакладаў на сучасную беларускую мову тэкстаў рымскіх і старажытнагрэчаскіх аўтараў і беларускіх лацінамоўных пісьменнікаў эпохі Адраджэння, разгляд асаблівасцей функцыянавання фразеалагічных адзінак антычнага і біблейскага паходжання ў славянскіх мовах, разнапланавы аналіз існуючых рускіх і беларускіх перакладаў тэкстаў Новага Запавету, вызначэнне словаўтваральнага патэнцыялу лексем лацінскага паходжання ў рускай мове, высвятленне магчымасцей фарміравання тэрміналогіі лінгвістычнай паэтыкі на беларускай мове, пераклад лацінскай і старажытнагрэчаскай безэквівалентнай лексікі на беларускую мову, даследаванне рэцэпцыі антычнай міфалогіі ў сучаснай літаратуры і культуры.

Ключавыя словы: класічная філалогія; рэцэпцыя антычнай спадчыны; лацінамоўная літаратура Беларусі; пераклад на беларускую мову; рытарычная тэрміналогія; методыка выкладання.

Образец цитирования:

Кириченко АВ. Классическая филология в Беларуси: основные направления исследований. *Журнал Белорусского государственного университета. Филология*. 2024;3:45–49. EDN: VZVLGL

For citation:

Kirichenko AV. Classical philology in Belarus: main directions of research. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2024;3:45–49. Russian. EDN: VZVLGL

Автор:

Арина Владимировна Кириченко – кандидат филологических наук, доцент; заведующий кафедрой классической филологии филологического факультета.

Author:

Arina V. Kirichenko, PhD (philology), docent; head of the department of classical philology, faculty of philology. kirichenkoav@bsu.by
<https://orcid.org/0009-0004-4366-5675>

CLASSICAL PHILOLOGY IN BELARUS: MAIN DIRECTIONS OF RESEARCH

A. V. KIRICHENKO^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The main directions of scientific research carried out by the staff and graduates of the department of classical philology of the faculty of philology of the Belarusian State University are considered. The wide range of scientific interests of classical philologists is demonstrated: the implementation and study of translations into modern Belarusian language of texts of Roman and ancient Greek authors and Belarusian Latin-speaking writers of the Renaissance, consideration of the peculiarities of the functioning of phraseological units of ancient and biblical origin in Slavic languages, diverse analysis of existing Russian and Belarusian translations of New Testament texts, establishment of the word-formation potential of lexemes of Latin origin in Russian language, clarification of the possibilities of forming the terminology of linguistic poetics in Belarusian language, translation of Latin and ancient Greek non-equivalent vocabulary into Belarusian language, study of the reception of ancient mythology in modern literature and culture.

Keywords: classical philology; reception of ancient heritage; Latin-speaking literature of Belarus; translation into Belarusian language; rhetorical terminology; methods of teaching.

Введение

Становление школы классической филологии в независимой Беларуси началось в 1990-х гг., когда на филологическом факультете Белорусского государственного университета в 1994 г. был осуществлен первый набор на специальность «классическая филология». Необходимость в открытии новой специальности вызвал распад СССР. Ранее занятия по классическим (латинскому и древнегреческому) языкам в высших и средних учебных заведениях БССР вели выпускники университетов Москвы, Ленинграда или Львова либо преподаватели иностранных (как правило, романских) языков, имевшие дополнительную квалификацию. В 1994 г. запись в дипломе «преподаватель латинского и древнегреческого языков» получили десять выпускников отделения русской филологии филологического факультета БГУ, три из которых сейчас работают на кафедре классической филологии. Открытие сначала новой специальности, а затем, в 1995 г., кафедры стало возможным *opera et studio* Г. И. Шевченко, кандидата филологических наук, доцента, выпускницы исторического факультета БГУ, выдающегося педагога, ученого-фразеолога, человека с энциклопедическими знаниями, в течение 22 лет (1995–2017) возглавлявшего кафедру классической филологии¹.

С 1999 г. состоялось семь выпусков специальности «классическая филология», в 2025 г. дипломы получают студенты восьмого набора. Всего выпускники кафедры защитили одну докторскую диссертацию и десять кандидатских диссертаций. Сотрудники этого, по сути, общеуниверситетского структурного подразделения обеспечивают преподавание латинского языка на восьми факультетах БГУ, древнегреческого языка на двух факультетах, а также дисциплин специальности «классическая филология». Кроме того, выпускники кафедры работают в Белорусском государственном медицинском университете, Белорусском государственном технологическом университете, Витебском государственном медицинском университете, Академии управления при Президенте Республики Беларусь, Минской духовной академии и других учреждениях высшего образования.

Сфера научных интересов отечественных филологов-классиков разнообразна, но она неразрывно связана с рецепцией античного наследия на белорусских землях в разные исторические периоды. Отсутствие переводов на белорусский язык произведений многих римских и древнегреческих авторов, а также представителей латиноязычной литературы эпохи Возрождения, выходцев из белорусских земель, обуславливает актуальность исследований в этой области. Опубликованные в 2017 г. переводы Нового Завета на белорусский язык также требуют филологического анализа, особенно изучения знатоками древнегреческого языка.

Материалы и методы исследования

Материалом исследования послужили научные и учебно-методические работы сотрудников кафедры классической филологии разных лет, охватывающие широкий спектр тем в области теоретического, сравнительно-сопоставительного языкознания и литературоведения, методики преподавания латинского

¹Кириченко А. В. Г. И. Шевченко – основоположник школы классической филологии в Беларуси // София : электрон. журн. 2021. № 2. URL: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/271392/1/103-105.pdf> (дата обращения: 20.04.2024).

языка на гуманитарных и естественно-научных факультетах университетов, в медицинских учреждениях высшего и среднего специального образования, а также дисциплин классического цикла студентам специальности «классическая филология». В основном применялись описательный и сопоставительный методы исследования.

Результаты и их обсуждение

Основой гуманитарного образования со времен Средневековья является классическое образование. Нельзя представить классический университет без классической филологии. Также невозможно преувеличить значение латинского и древнегреческого языков в формировании филологической системы в частности и европейской цивилизации в целом. Наши соотечественники распространяли классическое образование не только на родине, но и в других странах: в государствах Западной Европы, России прекрасно знают имена Франциска Скорины, Николая Гуссовского, Симеона Полоцкого и др.

Сегодня филологи-классики исследуют и существующие переводы античной поэзии и прозы на белорусский язык, и богатейшую новолатинскую литературу Великого княжества Литовского, и разные аспекты влияния древнегреческого языка посредством текстов Нового Завета на современный русский и белорусский языки. В частности, изучению особенностей функционирования латинских и древнегреческих фразеологических единиц в славянских языках, вопросов и проблем калькирования на уровне фразеологии посвящена фундаментальная монография Г. И. Шевченко², высоко оцененная научным сообществом: автору присуждена премия имени В. И. Пичеты в области социальных и гуманитарных наук. В работе проведен глубокий языковой и культурологический анализ латинских и древнегреческих фразеологизмов, послуживших источником для возникновения аналогичных славянских фразеологизмов, представлены различные приемы калькирования и описан функциональный аспект использования подобных единиц. Г. И. Шевченко – автор более 200 научных работ в области классической филологии о рецепции античной культуры в европейской, в том числе в белорусской. Вопросы лексического заимствования из древнегреческого языка в латинский рассматриваются в публикации кандидата филологических наук, профессора А. В. Гарник³. Она выполнила фонетический, морфологический и семантический анализ грецизмов в латинском языке, а также установила время и способ протекания процесса заимствования.

В отечественной культурной традиции существует очень ограниченное число комментированных переводов оригинальных текстов античных авторов на белорусский язык. В трудах кандидата филологических наук, доцента О. Г. Прокопчук и Д. Г. Минкевича частично восполняются эти лакуны. Стараниями филологов-классиков издаются комментированные переводы фрагментов из риторических трактатов Аристотеля, Георгия Хировоска, продолжается работа над переводом произведений Цицерона. К 130-летию со дня рождения М. Богдановича Д. Г. Минкевич проанализировал перевод фрагмента поэмы Овидия «Метаморфозы» из сборника М. Богдановича «Венок» с составлением его альтернативного подстрочного перевода. Кандидат филологических наук, доцент Е. В. Приставка перевел отрывок из цикла стихотворных посланий Овидия «Героиды». Важность изучения переводов с латинского и древнегреческого языков текстов разных жанров обусловлена тем, что многие классические произведения до сих пор не имеют своих белорусских вариантов. В стране до настоящего времени почти не исследовались оригинальные латинские и древнегреческие источники.

Введение в научный оборот латиноязычного наследия Беларуси и пополнение корпуса переводов подобных текстов на белорусский язык – весьма актуальные задачи отечественной науки. Латиноязычная поэзия Великого княжества Литовского XVI–XVII вв. входит в сферу научных интересов доктора филологических наук, профессора Ж. В. Некрашевич-Короткой, выпускницы кафедры классической филологии. Она является автором книг «Беларуская лацінамоўная паэзія: ранні Рэнесанс» (Минск, 2009), «Беларуская лацінамоўная паэзія: позні Рэнесанс і ранняе барока» (Минск, 2011), «Шматмоўная літаратура Беларусі ў кантэксце актуальных літаратуразнаўчых канцэпцый» (Минск, 2015) и переводчиком поэм Яна Вислицкого «Прусская война», Яна Радвана «Радзивиллиада», а также большинства поэтических произведений Николая Гуссовского.

Трактату одного из наиболее выдающихся латиноязычных поэтов Европы Матея Казимира Сарбевского «De acuto et arguto» посвящена монография Е. В. Приставка⁴, в которой демонстрируются основные корреляции между идеями мыслителя и вопросами современной лингвистики и теории коммуникации, раскрывается связь художественных категорий литературного памятника с понятиями лингвистической поэтики и стилистики. В результате исследования удалось установить, что многие проблемы, актуальные

²Шевченко Г. И. Фразеологизмы античного происхождения в славянских языках : монография. Минск : БГУ, 2005. 211 с.

³Гарник А. В. Греческие лексические заимствования в латинском языке : учеб. материалы. Минск : БГУ, 2015. 56 с.

⁴Прыстаўка Я. У. Лацінскі трактат Матея Казіміра Сарбеўскага «Аб вастрэні і досціпе» (1619/1623 гг.) і яго месца ў гісторыі ведаў аб мове і камунікацыі : манаграфія. Мінск : БДУ, 2012. 163 с.

для современной лингвистики (проблема эстетической функции языка, проблема языковой игры слов и средств комического, проблема зависимости формы выражения мыслей от предположений слушателя, семасиологические проблемы метафорического переноса и семантической неоднозначности поэтического языка), изучались на белорусских землях уже в начале XVII в. В монографии Е. В. Приставко приводит свой перевод трактата на современный белорусский язык.

Исследованиям переводов Нового Завета на белорусский язык посвящены работы кандидата филологических наук, доцента А. В. Кириченко, а также К. А. Тананушко, Е. В. Приставко. Отсутствие единого для христианских конфессий и научных сообществ белорусскоязычного варианта этого библейского текста делает подобные изыскания особенно актуальными. К. А. Тананушко изучил все существующие полные белорусскоязычные переводы Нового Завета XX – начала XXI в., в том числе переводы Л. Декутя-Малея и А. Луцкевича (1931), Я. Станкевича (1970), В. Семухи (1995), В. Чернявского (1999), А. Клышко (2014), А. Бокуна (2016), Библейской комиссии Белорусской православной церкви (2017), секции по переводу литургических текстов и официальных документов католической церкви Комиссии Божьего культа и дисциплины таинств при Конференции католических епископов в Беларуси (2017). В результате анализа было установлено, что, к сожалению, источниками некоторых переводов (например, переводов В. Семухи и В. Чернявского) не всегда выступал оригинальный древнегреческий текст. Сильным оказалось влияние церковнославянского и русского синодального переводов, латинской Вульгаты и польских вариантов Нового Завета. Отмечены также лингвистические особенности переводов этого библейского текста на белорусский язык, определены возможности их применения в литургической практике. Каждый перевод имеет свои положительные черты и недостатки филологического и богословского характера. Непоследовательность в употреблении богословской терминологии или отсутствие первоначальной установки на богослужебную практику исключает возможность применения авторских переводов во время богослужений в православной и католической церквях. Для большинства переводов главной проблемой остается сохранение баланса между возвышенным конфессиональным стилем и разговорным языком. Решение этой проблемы благодаря использованию всего богатства белорусского языка позволило бы создать так называемый литературно-литургический перевод. А. В. Кириченко проанализировала специфику переводов глагольно-именных описательных выражений, употребляемых в тексте Нового Завета, на русский и белорусский языки, выяснила способы перевода отечественными специалистами отрывков из Евангелия от Матфея, на основе которых возникли белорусские фразеологизмы, зафиксированные И. Я. Лепешевым⁵. Е. В. Приставко рассмотрел переводы Нового Завета на белорусский язык с точки зрения функционирования в этих текстах пейоративов, отметив, что подобные стилистические особенности редко отражаются в них.

О. Г. Прокопчук впервые исследовала византийский трактат Георгия Хировоска «О поэтических тропах» с позиции современной теории тропов и фигур: выявила основные оппозиции, определяющие систему тропов и фигур в произведении, установила различия между системой тропов и фигур того периода и сегодняшней системой соответствующих категорий, охарактеризовала способы передачи системы понятий Георгия Хировоска в церковнославянском переводе его трактата «О образех», а также описала связанные с ним лингвистические проблемы рецепции. Предпринятые изыскания отразили рефлексию славянских книжников над семасиологическими процессами в языке, их поиски наиболее адекватного перевода, а соответственно, и пути становления ранней славянской риторической терминологии.

Значению греческой и церковнославянской грамматики «Адельфотес» для восточнославянской грамматической традиции, а также месту этого произведения в ее истории посвящены научные труды кандидата филологических наук, доцента О. С. Зарембо. Словообразовательный потенциал русских лексем с латинскими элементами рассматривает в своих работах кандидат филологических наук, доцент Е. В. Стриго. Д. Г. Минкевич занимается проблемой передачи латинской и древнегреческой безэквивалентной лексики на белорусский язык. Аллюзии на сюжеты античной мифологии и их реминисценции в произведениях русских писателей жанра фэнтези представлены в публикациях Ю. А. Седининой-Барковской.

Результаты изысканий белорусских ученых, а также их коллег из ближнего и дальнего зарубежья, переводы фрагментов произведений античных авторов и белорусских латиноязычных писателей эпохи Возрождения нашли отражение в девяти сборниках научных статей. Последний из них вышел в 2020 г. и был посвящен 25-летию кафедры классической филологии⁶.

Большое внимание филологами-классиками уделяется теоретическим и практическим аспектам преподавания латинского и древнегреческого языков в различных учебных заведениях. Так, в 2024 г. прошло третье заседание ставшего уже традиционным Межуниверситетского круглого стола «Мето-

⁵Лепешаў І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў. Мінск : БелЭн, 2004. 448 с.

⁶Філалагічныя штудыі = Studia philologica : зб. навук. арт. Вып. 9 / рэдкал.: В. Г. Пракапчук (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск : БДУ, 2020. 247 с.

дика преподавания латинского языка и дисциплин классического цикла», организованного кафедрой классической филологии. Мероприятие объединило преподавателей классических языков и античной литературы БГУ, Белорусского государственного медицинского университета, Белорусского государственного технологического университета, минских медицинских колледжей, а также Петрозаводского государственного университета и Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена. Опубликованы два сборника материалов заседаний круглого стола⁷.

Преподавание классических языков на филологическом, историческом, юридическом, биологическом, химическом факультетах, а также на факультете международных отношений и факультете философии и социальных наук БГУ требует определенного учебно-методического обеспечения с учетом профессиональных особенностей специальностей. Сотрудниками кафедры для всех факультетов, на которых изучается дисциплина «Латинский язык», созданы учебники и учебно-методические пособия. Также изданы учебные пособия по древнегреческому и новогреческому языкам и античной литературе, словари латинских и греческих дериватов в славянских, германских и романских языках. Кроме того, К. А. Тананушко составил латинско-русский словарь⁸. Многие из этих изданий размещены на сайте кафедры классической филологии *graecolatini.by*.

С 2021 г. под руководством преподавателей кафедры осуществляется научно-исследовательский студенческий проект «Латино- и грекоязычные надписи в храмовой культуре Беларуси», который направлен на сбор, перевод и комментирование инскрипций на латинском и древнегреческом языках. В 2022 г. была открыта передвижная выставка с материалами проекта, которую уже смогли посетить жители Минска и других городов.

Заключение

«*Scientia vincimus*» («Мы побеждаем знанием») – девиз кафедры классической филологии, который наилучшим образом отражает деятельность филологов-классиков, бывших и нынешних сотрудников БГУ, в области научных и педагогических исследований. Несмотря на большой объем проделанной работы, античное и белорусское латиноязычное наследие все еще требует внимания специалистов, что нашло отражение в теме научно-исследовательской работы кафедры «Рецепция античного наследия в европейской культуре» на 2022–2026 гг.

Статья поступила в редколлегию 27.05.2024.
Received by editorial board 27.05.2024.

⁷Методика преподавания медицинской и биологической латыни : материалы Межунив. круглого стола (Минск, 25 янв. 2023 г.) / редкол.: А. В. Кириченко (отв. ред.), Д. Г. Минкевич. Минск : БГУ, 2023. 56 с. ; Методика преподавания латинского языка и дисциплин классического цикла : материалы Межунив. круглого стола (Минск, 24 янв. 2024 г.) / редкол.: А. В. Кириченко (отв. ред.), Д. Г. Минкевич. Минск : БГУ, 2024. 92 с.

⁸Латинско-русский словарь / авт.-сост. К. А. Тананушко. Минск : Харвест, 2002. 1040 с.

УДК 811.111

НАУЧНАЯ РАБОТА КАФЕДРЫ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ

*М. С. ГУТОВСКАЯ¹⁾, Е. С. АСТАПКИНА¹⁾, В. Ю. КОСТЮЧЕНКО¹⁾,
О. Н. КУЛИЕВА¹⁾, Н. Н. НИЖНЕВА¹⁾*

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Описывается научная работа кафедры английского языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета. Приводятся основные научные достижения кафедры. Представляется научно-исследовательский проект «Сопоставительное описание германских и славянских языков: структурные и социолингвистические аспекты», реализуемый коллективом кафедры в 2021–2025 гг.

Ключевые слова: кафедра английского языкознания; филологический факультет; Белорусский государственный университет.

НАВУКОВАЯ ПРАЦА КАФЕДРЫ АНГЛІЙСКАГА МОВАЗНАЎСТВА

М. С. ГУТОЎСКАЯ^{1}, К. С. АСТАПКИНА^{1*}, В. Ю. КАСЦЮЧЭНКА^{1*},
В. М. КУЛІЕВА^{1*}, Н. М. НИЖНЁВА^{1*}*

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анотацыя. Апісваецца навуковая праца кафедры англійскага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Прыводзяцца асноўныя навуковыя дасягненні кафедры. Прадстаўляецца навукова-даследчы праект «Супастаўляльнае апісанне германскіх і славянскіх моў: структурныя і сацыялінгвістычныя аспекты», які рэалізуецца калектывам кафедры ў 2021–2025 гг.

Ключавыя словы: кафедра англійскага мовазнаўства; філалагічны факультэт; Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт.

Образец цитирования:

Гутовская МС, Астапкина ЕС, Костюченко ВЮ, Кулиева ОН, Нижнева НН. Научная работа кафедры английского языкознания. *Журнал Белорусского государственного университета. Филология.* 2024;3:50–55.
EDN: NXRQDK

For citation:

Gutovskaya MS, Astapkina ES, Kostyuchenko VYu, Kulieva ON, Nizhneva NN. Scientific work of the department of English linguistics. *Journal of the Belarusian State University. Philology.* 2024;3:50–55. Russian.
EDN: NXRQDK

Авторы:

Марина Степановна Гутовская – доктор филологических наук, доцент; заведующий кафедрой английского языкознания филологического факультета.

Екатерина Сергеевна Астапкина – кандидат филологических наук, доцент; доцент кафедры английского языкознания филологического факультета.

Виктория Юрьевна Костюченко – кандидат филологических наук, доцент; доцент кафедры английского языкознания филологического факультета.

Ольга Николаевна Кулиева – кандидат филологических наук, доцент; доцент кафедры английского языкознания филологического факультета.

Наталья Николаевна Нижнева – доктор педагогических наук, профессор; профессор кафедры английского языкознания филологического факультета.

Authors:

Marina S. Gutovskaya, doctor of science (philology), docent; head of the department of English linguistics, faculty of philology.

marina-gutovskaya@yandex.by

Ekaterina S. Astapkina, PhD (philology), docent; associate professor at the department of English linguistics, faculty of philology.

astapkina@gmail.com

Victoria Yu. Kostyuchenko, PhD (philology), docent; associate professor at the department of English linguistics, faculty of philology.

v82kosti@gmail.com

Olga N. Kulieva, PhD (philology), docent; associate professor at the department of English linguistics, faculty of philology.

kyls@yandex.by

Natalia N. Nizhneva, doctor of science (pedagogy), full professor; professor at the department of English linguistics, faculty of philology.

nizhneva_nn@mail.ru

SCIENTIFIC WORK OF THE DEPARTMENT OF ENGLISH LINGUISTICS

*M. S. GUTOVSKAYA^a, E. S. ASTAPKINA^a, V. Yu. KOSTYUCHENKO^a,
O. N. KULIEVA^a, N. N. NIZHNEVA^a*

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Corresponding author: M. S. Gutovskaya (marina-gutovskaya@yandex.by)

Abstract. The scientific work of the department of English linguistics of the faculty of philology of Belarusian State University is described. The main scientific achievements of the department are enumerated. The research project «Comparative description of Germanic and Slavic languages: structural and sociolinguistic aspects», which is implemented by the department's staff in 2021–2025, is presented.

Keywords: department of English linguistics; faculty of philology; Belarusian State University.

Кафедра английского языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета была образована в 2002 г. на базе кафедры романо-германских языков. С 2002 по 2018 г. кафедрой заведовала доктор педагогических наук, профессор Н. Н. Нижнева, с 2018 г. по настоящее время ее возглавляет доктор филологических наук, доцент М. С. Гутовская. На кафедре работают 1 профессор, 6 доцентов, 18 старших преподавателей.

Коллективом кафедры организуется научно-методическое обеспечение учебного процесса: создаются образовательные стандарты¹, примерные учебные планы², учебные планы БГУ, типовые учебные программы, учебные пособия³, методические рекомендации⁴ и учебно-методические комплексы⁵, разрабатываются учебно-методические материалы по всем закрепленным за кафедрой дисциплинам. Также осуществляется руководство курсовыми и дипломными работами, магистерскими и кандидатскими диссертационными исследованиями.

Кафедра английского языкознания активно участвует в международной деятельности университета, проводит работу по установлению и развитию научных связей с другими учреждениями науки и высшего образования Беларуси и зарубежья. Кафедра выступает ответственным организатором крупных международных научных конференций «Язык, культура, творчество в трансдисциплинарном измерении: традиции и инновации» (конференция проводится совместно тремя крупнейшими центрами науки и образования Беларуси и России – БГУ, Институтом языкознания РАН, Московским государственным университетом имени М. В. Ломоносова) и «Англистика в третьем тысячелетии: новые подходы и пути развития»⁶ (организаторы – БГУ, Институт языкознания РАН, Московский государственный лингвистический университет). Эти конференции помогают упрочить международные научные контакты, наладить обмен опытом и результатами исследовательской работы в научных сообществах, систематизировать в ходе дискуссий актуальные проблемы теоретической и прикладной лингвистики, преподавания иностранных языков, перевода, межкультурной коммуникации.

Кафедра ежегодно проводит Международную научно-практическую конференцию «Идеи. Поиски. Решения», в которой участвуют студенты, магистранты, аспиранты, преподаватели. Конференция позволяет приобщить молодое поколение к научной деятельности и обсудить актуальные вопросы филологии, литературы, педагогики.

¹ОСВО 6-05-0232-04-2023 : образоват. стандарт высш. образования по спец. 6-05-0232-04 «Романо-германская филология» // Об утверждении образовательных стандартов общего высшего образования : постановление М-ва образования Респ. Беларусь от 2 авг. 2023 г. № 225. С. 153–160.

²Примерный учебный план по специальности 6-05-0232-04 «Романо-германская филология» : утв. 30 янв. 2023 г. Минск : М-во образования Респ. Беларусь, 2023. 9 с.

³Савасцюк М. Л. Англицизмы белоруской мовы : дапаможнік. Мінск : БДУ, 2019. 391 с. ; Бурдыко П. В., Кулиева О. Н. Английский язык. Практикум по устной речи = English. Oral speech practice (с QR-кодами) : учеб. пособие. Минск : Респ. ин-т высш. шк., 2022. 320 с.

⁴Устный перевод (английский язык) : метод. рекомендации / сост. Е. П. Бобрикова. Витебск : Витеб. гос. ун-т им. П. М. Машиера, 2022. 75 с.

⁵Основной иностранный язык (английский). Уровень 3 : электрон. учеб.-метод. комплекс с креатив. компонентом для спец. 1-21 05 06 «Романо-германская филология» / сост. Ю. А. Жукова. Минск : БГУ, 2020. 235 с. URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/256867> (дата обращения: 24.05.2024) ; 2-й иностранный язык (английский). Модуль 2 : электрон. учеб.-метод. комплекс для спец. 1-21 05 06 «Романо-германская филология» / сост. О. Н. Кулиева. Минск : БГУ, 2020. 78 с. URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/256832> (дата обращения: 24.05.2024) ; Лексикология английского языка : электрон. учеб.-метод. комплекс с креатив. компонентом для спец. 1-21 05 06 «Романо-германская филология» / сост. В. Ф. Толстоухова. Минск : БГУ, 2023. 200 с. URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/296323> (дата обращения: 24.05.2024).

⁶Международная научная конференция «Англистика в третьем тысячелетии: новые подходы и пути развития» : сайт. URL: <https://english-studies.bsu.by/index.php/conference> (дата обращения: 24.05.2024).

В рамках ежегодной научной конференции студентов и аспирантов БГУ преподаватели кафедры организуют работу секций «Актуальные вопросы англистики» (М. С. Гутовская), «Английский язык в современной коммуникации» (Е. С. Астапкина), «Реализация семантико-прагматического потенциала и вопросы перевода языковых единиц различного уровня в современных текстах и жанрах» (В. Ю. Костюченко), «Английский язык в статике и динамике: коммуникативно-прагматический и функциональный аспекты» (О. Н. Кулиева), «Семантическое пространство англоязычного дискурса» (Н. Н. Нижнева), «Сопоставительная лексикология и межкультурная коммуникация» (М. Л. Савастюк), «Теоретико-прикладные аспекты исследования дискурсивной реализации языковых единиц» (В. Ф. Толстоухова).

На кафедре функционирует студенческий научный кружок «Школа молодого исследователя-лингвиста»⁷ (руководители – М. С. Гутовская, Е. С. Астапкина, О. Н. Кулиева). Работа кружка нацелена на популяризацию лингвистического знания и научно-исследовательской деятельности среди студентов, демонстрацию возможностей самореализации молодежи в научной сфере, создание условий для развития интеллектуального потенциала начинающих исследователей, поддержку молодежных исследовательских инициатив.

За период существования кафедрой разработаны коллективные научно-исследовательские темы «Формирование профессиональной компетентности современного преподавателя иностранного языка», «Содержание и специфика иноязычного образования в БГУ как компонента системы непрерывного образования», «Современные технологии обучения студентов иноязычной компетенции: теоретические основы и практика использования», «Лингвистические и методические основы подготовки переводчика в сфере профессиональной коммуникации», «Инновационный педагогический менеджмент: проблема формирования конкурентоспособного специалиста в системе иноязычного образования».

В 2021–2025 гг. коллектив кафедры реализует научно-исследовательский проект «Сопоставительное описание германских и славянских языков: структурные и социолингвистические аспекты». Тема проекта соответствует приоритетным направлениям научной и инновационной деятельности Республики Беларусь на 2021–2025 гг.

Актуальность проекта определяется рядом факторов. Сопоставительная лингвистика изучает и описывает системные и функциональные свойства двух или нескольких языков. Наиболее перспективными в контрастивистике являются структурное и социолингвистическое направления. В рамках структурного подхода исследуются системы и подсистемы сопоставляемых языков на разных уровнях (фонемном, морфемном, лексическом, синтаксическом), выделяются сходства и различия в наборах элементов, образующих ту или иную систему (подсистему), и схемах связей между ними. Социолингвистический подход характеризует установка на изучение проблем, касающихся общественной природы языка: взаимосвязи языка и культуры; языковых контактов, оказывающих влияние на словарь и структуру взаимодействующих языков; социальной дифференциации языка и разных форм существования одного языка, используемых в различных коммуникативных условиях (литературный язык, жаргоны, диалекты); речевого поведения как процесса выбора оптимальных языковых средств для построения социально корректного высказывания и его норм. Теоретические достижения конфронтативной лингвистики находят применение в практике перевода, обучении иностранным языкам и межкультурной коммуникации, создании двуязычных словарей. Этим отчасти объясняется рост интереса к сопоставительным исследованиям в современной лингвистике.

Цель проекта – описание сходств и различий структурно-семантических и функциональных свойств германских (английского, немецкого) и славянских (русского, белорусского) языков в лингвокультурной, лингводидактической и транслятологической перспективах. Сопоставительные исследования проводятся в рамках подтем «Сопоставительная лингвокультурология германских и славянских языков», «Семантические исследования германских и славянских языков и лингвистические информационные ресурсы», «Германские и славянские языки в современном мире: языковые контакты и переводческая практика», «Германские и славянские языки в интернет-коммуникации», «Лингводидактика германских языков в Беларуси и за рубежом». Ниже представлено состояние исследований в каждой из названных областей, очерчен круг требующих решения задач.

Сопоставительная лингвокультурология германских и славянских языков (ответственный исполнитель подтемы проекта – М. С. Гутовская). Выяснение характера отношений между языком, культурой и сознанием – одна из вечных и самых сложных проблем лингвистики. Вопрос о корреляции языка, культуры и мышления находился в поле зрения мыслящих людей с древних времен. Важную роль в его изучении в Новое время сыграли труды В. фон Гумбольдта⁸ и Л. Вайсгербера⁹. Фронтальная разработка вопроса началась в последние десятилетия XX в. Значительное место в современных лингвокуль-

⁷Научный кружок «Школа молодого исследователя-лингвиста» // Филологический факультет БГУ : сайт. URL: <https://philology.bsu.by/ru/navuka/2016-06-01-10-48-03/1764-nauchnyj-kruzhok-shkola-molodogo-issledovatelya-lingvista> (дата обращения: 24.05.2024).

⁸фон Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества // Избранные тр. по языкознанию / под ред. Г. В. Рамишвили. М. : Прогресс, 2000. С. 37–298.

⁹Weisgerber L. Sprache // Handbuch der Soziologie. Stuttgart : Enke, 1931. S. 592–608.

турологических и лингвокогнитивных исследованиях отводится человеческому фактору: акцентируется мысль о том, что человеку принадлежит активная роль в формировании смыслов и выборе языковых средств их выражения и осуществляет он свою языкотворческую деятельность в особой культурной среде. Язык изучается как форма отражения ментальности и культуры человека. Характеристика явлений языка и речи осуществляется в том числе с учетом особенностей видения мира представителями этнического сообщества (перспективы восприятия, концентрации внимания на определенных чертах, механизмов осмысливания, способов выражения результатов познавательной деятельности в языковых единицах) и материальных, морально-нравственных ценностей их культуры, выступающих ориентирами и мотиваторами в языкотворческой деятельности и вербальном взаимодействии.

Несмотря на давний высокий научный интерес к проблеме отношений языка, культуры и мышления, в ее изучении остается много нерешенных задач. Сегодня важно выяснить способы выражения этноспецифического – этнокультурного и этнокогнитивного – в языковых единицах; выработать средства формализации и экспликации глубинных механизмов взаимодействия языка, культуры и мышления; предложить принципы представления этноспецифического в словарях лексики и фразеологии; выявить оптимальные способы перевода этнокультурно и этнокогнитивно маркированных языковых единиц; определить соотношение в языках универсального (присущего всем языкам), интернационального (присутствующего в ряде генеалогически, типологически или ареально близких языков) и этноспецифического (свойственного отдельному языку); установить причины межъязыковых сходств и различий; вычленив те аспекты проблемы, которые существенны для лингводидактики. Решение обозначенных выше важных задач станет вкладом в разработку лингвокультурологической и лингвокогнитивной проблематики и даст возможность более глубоко проанализировать германские и славянские языки, выделить в них сходства и различия, продвинуться в изучении культурно-когнитивных аспектов языковой переводимости, усовершенствовать преподавание иностранного языка.

Семантические исследования германских и славянских языков и лингвистические информационные ресурсы (ответственный исполнитель – Е. С. Астапкина). Применение лингвистических информационных ресурсов в семантических исследованиях германских и славянских языков, актуальное для контрастивной лингвистики, углубленного изучения английского языка, а также для рассмотрения русского и белорусского языков в условиях двуязычия и активного использования русского языка как второго государственного языка Беларуси, является относительно новой тенденцией языкознания и обладает существенным потенциалом, что обусловлено, с одной стороны, недостаточным задействованием таких ресурсов в исследовательской практике, а с другой стороны, высокой эффективностью данного подхода.

Традиционный механический сбор лингвистического материала для семантических исследований часто представляет собой трудоемкий и достаточно длительный процесс. В данном контексте лингвистические информационные ресурсы в форме онлайн-словарей и корпусов текстов (например, Национальный корпус русского языка, Британский национальный корпус), оснащенные специализированной поисковой системой, предлагают новые возможности сбора и рассмотрения языковых фактов¹⁰. При изучении специфики использования лингвистических информационных ресурсов в семантических исследованиях германских и славянских языков необходимо сфокусироваться на выявлении возможностей корпусной методологии, описании преимуществ обращения к сетевым лексикографическим ресурсам при поиске, отборе, обработке и анализе языкового материала, раскрытии особенностей работы с онлайн-словарями по сравнению с их традиционными печатными версиями, выборе инструментов англоязычных онлайн-словарей, доступных в интернете, в преподавании и изучении языка, в частности его грамматики, стилистики, фонетики, а также на определении потенциала лингвистических информационных ресурсов в решении релевантных исследовательских задач. Практическое значение научной работы заключается в возможности использования ее результатов при проведении языковых исследований, например при отборе материала, осуществлении квантитативных и статистических изысканий, изучении редких или новых языковых явлений.

Германские и славянские языки в современном мире: языковые контакты и переводческая практика (ответственный исполнитель – О. Н. Кулиева). В ходе исторического развития все народы вступают не только в политические, экономические, культурные, но и в языковые контакты с представителями других наций. В процессе языкового взаимодействия происходит значительное взаимообогащение словарных составов контактирующих языков, а длительные языковые контакты становятся причиной интерференции и билингвизма. Уже более столетия ученых-лингвистов волнуют вопросы теории языковых контактов, кодового переключения, языковой вариативности и билингвизма¹¹. Значимость исследования

¹⁰Плунган В. А. Корпус как инструмент и как идеология: о некоторых уроках современной корпусной лингвистики // Рус. яз. в науч. освещении. 2008. № 2. С. 7–20; Barkovich A. A. Informational linguistics: the new communicational reality. Newcastle upon Tyne : Camb. Scholars Publ., 2020. 271 p.

¹¹Мечковская Н. Б., Норман Б. Ю., Плотников Б. А. Общее языкознание : учеб. пособие / под ред. А. Е. Супруна. Минск : Вышэйш. шк., 1983. 456 с. ; Myers-Scotton C. Contact linguistics. Bilingual encounters and grammatical outcomes. Oxf. : Oxf. Univ. Press, 2002. 342 p.

языковых контактов подтверждается появлением в наши дни нового самостоятельного научного направления – контактной лингвистики (лингвистики контактов, контактологии), которая изучает процесс и результат контактирования языков в конкретном геополитическом пространстве при определенных исторических и социальных условиях общения людей, говорящих на разных языках.

Несмотря на давний научный интерес к проблеме языковых контактов, в ее изучении остается много требующих решения задач: необходимо установить и описать случаи проявления лексической, грамматической (морфологической и синтаксической), семантической и лингвострановедческой интерференции; выявить ее конструктивные (положительные) и деструктивные (отрицательные) функции (в частности, в процессе заимствования); изучить ее влияние на процесс и результат перевода; определить и проанализировать разницу между речевой и языковой интерференцией; вычленить аспекты проблемы, существенные для контактной лингвистики и переводоведения; описать социолингвистический аспект интерференции при неконтактном двуязычии на материале германских и славянских языков. Решение обозначенных выше важных задач станет вкладом в исследование языковой интерференции в межкультурной коммуникации и переводоведении, даст представление о характере данного феномена и его механизмах, проявляющихся при взаимодействии разных языковых систем, а также предоставит возможность преодоления деструктивной интерференции и использования конструктивной интерференции в межкультурной коммуникации и сфере перевода в условиях билингвизма. Знания, полученные в ходе таких исследований, полезны для теоретической лингвистики, они находят практическое применение в переводческой деятельности и межкультурной коммуникации.

Германские и славянские языки в интернет-коммуникации (ответственный исполнитель – В. Ю. Костюченко). Общение, опосредованное компьютером и интернетом, становится одним из ведущих способов коммуникации. С одной стороны, бурное развитие интернет-технологий привело к появлению новых форм коммуникации и интеракции (форумов, блогов, чатов, вебинаров, постов), с другой стороны, знакомые нам жанры (ток-шоу, интервью) переходят в интернет, приобретая новые характеристики. Интернет-пространство как нельзя лучше отображает современную языковую систему в целом, предоставляет живой и интересный материал для языковедческого анализа¹². Исследования интернет-коммуникации ведутся по множеству направлений: рассматриваются изменения, которые претерпевают традиционные функциональные стили в интернете; изучаются модели, функции и виды коммуникации в интернете в зависимости от канала коммуникации (например, традиционное телевидение, радиовещание, журналы сравниваются с их компьютерно-опосредованными аналогами), количества участников (массовая, групповая или межличностная коммуникация), формы онлайн-общения; исследуются вопросы модальности в интернет-коммуникации.

Несмотря на разнообразие работ в области интернет-коммуникации, существует множество вопросов, по которым ведется полемика. Необходимо дать определение понятию «интернет-коммуникация», выделить круг синонимичных терминов, установить отличительные признаки интернет-коммуникации в сравнении с устной и письменной речью, создать типологию дискурсов и жанров компьютерно-опосредованной коммуникации, а также изучить их характеристики в германских и славянских языках. Решение названных выше актуальных задач позволит не только системно представить особенности интернет-коммуникации в германских и славянских языках, но и увидеть основополагающие тенденции в развитии интернет-коммуникации в различных странах и культурах.

Лингводидактика германских языков в Беларуси и за рубежом (ответственный исполнитель – Н. Н. Нижнева). Развитие и функционирование современного иноязычного образования характеризуются сложностью и динамичностью, что предъявляет новые требования ко всем его участникам. Особая роль при этом отводится преподавателям, поскольку они должны быть готовы умело использовать современные образовательные технологии обучения иностранным языкам, четко представлять эффективность и перспективы их развития¹³. Методическая наука включает лингводидактику и методику обучения иностранным языкам и осуществляет разработку ряда важных вопросов: рассматривает теоретико-методологические основы процесса обучения иностранному языку; изучает расширяющиеся в современных условиях функции лингводидактики, ее развитие в рамках реализации личностно ориентированного обучения, использования различных технологических форм организации учебного процесса; исследует законы овладения любым языком независимо от того, является он первым или вторым.

Остается целый комплекс задач, которые требуют решения с учетом современной ситуации обучения иностранным языкам в контексте общих проблем, стоящих перед обществом и системой иноязычного образования, а также с учетом актуального состояния методической науки и смежных с ней областей научных знаний. Необходимо уточнить содержание понятий «обучение языку», «овладение языком»,

¹²Carr C. T. CMC is dead, long live CMC! Situating computer-mediated communication scholarship beyond the digital age // J. of Comput.-Mediat. Commun. 2020. Vol. 25. № 1. P. 9–22.

¹³Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам: пространство исследования // Иностр. яз. в шк. 2017. № 3. С. 2–9.

«изучение языка»; раскрыть соотношение понятий «лингводидактика» и «методика» в контексте обучения германским языкам; выявить факторы, влияющие на специфику современной системы иноязычного образования; раскрыть содержание лингводидактических основ обучения; обосновать особенности языковой личности как ключевой категории лингводидактики; установить закономерности овладения иностранным языком в учебных условиях; определить лингводидактические принципы иноязычного образования. Лингводидактику целесообразно рассматривать как методологическую основу обучения иностранным языкам. Такой подход позволяет преодолеть существующие противоречия в использовании терминов «лингводидактика» и «методика» как синонимов и определении их объекта и предмета, а также выбрать наиболее эффективный путь к достижению необходимых результатов обучения и формированию требуемых компетенций в контексте современных технологий иноязычного образования.

По проблематике проекта «Сопоставительное описание германских и славянских языков: структурные и социолингвистические аспекты» защищены одна докторская диссертация и три кандидатские диссертации, выполненные сотрудниками кафедры, а также соискателями под научным руководством сотрудников кафедры: докторская диссертация М. С. Гутовской «Лексико-фразеологическое поле: структура и семантика (на материале русских и английских метаязыковых обозначений)» (Минск, 2022), кандидатская диссертация В. Ю. Костюченко «Грамматические и лексико-фразеологические модальные значения в интернет-коммуникации на русском и английском языках: жанрово-прагматические и лингвокультурные детерминанты» (Минск, 2021), кандидатская диссертация М. Л. Савастюк «Англицизмы ў беларускай мове канца ХХ – пачатку ХХІ ст. (лексіка-семантычны і камунікатыўна-стылістычны аспекты)» (Минск, 2023), кандидатская диссертация В. И. Корнаковой «Лексико-фразеологическое структурирование номинативных полей с семантикой ‘беспокойство’ в русском, белорусском, английском и немецком языках» (Минск, 2023; научный руководитель – М. С. Гутовская).

Результаты фундаментальных и прикладных исследований, осуществляемых в рамках проекта, нашли отражение в многочисленных публикациях профессорско-преподавательского состава кафедры, среди которых монографии¹⁴, разделы в коллективных монографиях¹⁵, словари¹⁶, статьи в белорусских и зарубежных рецензируемых научных журналах и сборниках статей¹⁷. Результаты исследований проходят апробацию на международных и республиканских научных конференциях. Разработки, подтвердившие свою эффективность и целесообразность, внедряются в учебный процесс, а также применяются в научных проектах студентов, магистрантов, соискателей и аспирантов, ведущих исследования на кафедре английского языкознания в рамках получения общего высшего образования, углубленного высшего образования (магистратура) и послевузовского образования (аспирантура).

Статья поступила в редакцию 27.05.2024.
Received by editorial board 27.05.2024.

¹⁴Гутовская М. С. Лексико-фразеологическая структура поля метаязыковых обозначений в русском и английском языках : монография. Минск : БГУ, 2019. 399 с.

¹⁵Нижнева Н. Н., Михайлова А. Г., Нижнева-Ксенофонтова Н. Л. Развитие аксиологического потенциала личности с целью актуализации межсубъектных отношений // Векторы развития контекстного образования : коллектив. моногр. / под ред. Э. П. Комаровой. Воронеж : Науч. кн., 2022. С. 257–271 ; Нижнева Н. Н., Нижнева-Ксенофонтова Н. Л. Подготовка преподавателей иностранного языка в образовательной среде вуза // Актуальные вопросы подготовки специалистов в современных условиях : коллектив. моногр. / под ред. Л. П. Костиковой, А. Ф. Марукова. Рязань : Рязан. гос. ун-т им. С. А. Есенина, 2023. С. 102–114 ; Она же. New paradigm of teaching: creativity aspect // Иноязычная профессионально-коммуникативная подготовка студентов. Повышение качества обучения иностранному языку посредством педагогических технологий : коллектив. моногр. / под ред. Д. К. Бартош, Н. Л. Нижневой-Ксенофонтовой, М. В. Харламовой. М. : Гос. ин-т рус. яз. им. А. С. Пушкина, 2023. С. 62–74 (на англ.).

¹⁶Лепта библейской мудрости : рус.-славян. слов. библ. крылатых выражений и афоризмов с соответствиями в герман., роман., армян. и груз. яз. : в 2 т. / авт.-сост.: Д. Балакова [и др.]. Могилёв : Могилёв. гос. ун-т им. А. А. Кулешова, 2019. 2 т.

¹⁷Астапкина Е. С. Категория оценочности в семантике осязательных прилагательных английского, немецкого, русского и белорусского языков // Вестн. Мин. гос. лингв. ун-та. Сер. 1, Филология. 2021. № 5. С. 7–14 ; Она же. Норма/эталон (стандарт) как универсалия и семантический ориентир качественных прилагательных // Тр. БГТУ. Сер. 4, Принт- и медиатехнологии. 2021. № 2. С. 84–89 ; Она же. Градуальность и маркеры ее интенсивности в описании семантики качественных прилагательных // Вес. БДПУ. Сер. 1, Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. 2021. № 4. С. 82–86 ; Гутовская М. С. О статусе и роли лексем и фразем в структуре номинативного уровня языка (на материале русской и английской лексики и фразеологии спора) // Word combinations in the linguistic system and language use: theoretical, methodological and integrated approaches / ed. by A. Bierich. Hamburg : Verlag Dr. Kovač, 2021. P. 31–40 ; Савастюк М. Л. З назіранняў над англа-амерыканізмамі на старонках газеты «Літаратура і мастацтва» // Род. слова. 2021. № 9. С. 73–75 ; Gutovskaya M. S. Phrasemes: reasons for reproducibility and specificity of sign functions // Intercontinental dialogue on phraseology. Vol. 9. Reproducible multiword expressions from a theoretical and empirical perspective / ed. by J. Szerszunowicz, M. Awier. Bialyst. : Univ. of Bialyst., 2022. P. 177–185 ; Астапкина Е. С. Прилагательные тактильного восприятия как источник метафоризации // Тр. БГТУ. Сер. 4, Принт- и медиатехнологии. 2023. № 2. С. 66–72 ; Костюченко В. Ю. Речевые акты побуждения в русских и английских сетевых ток-шоу и интернет-комментариях к ним // Вопр. лингвистики, переводоведения и дидактики в аспекте межкультур. диалога / под ред. О. В. Железняковой. Минск : Нац. б-ка Беларуси, 2023. С. 136–142 ; Гутовская М. С. Фразеология в лингвокогнитивной перспективе // Журн. Белорус. гос. ун-та. Филология. 2024. № 1. С. 29–41 ; Она же. Метаязыковые обозначения в русском и английском языках: когнитивный фактор формирования межъязыковых сходств и различий // Иностр. яз. в высш. шк. 2024. № 1. С. 14–25.

УДК 001.89:378.4

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ КАФЕДРЫ РУССКОГО ЯЗЫКА

И. С. РОВДО¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Рассматривается научная деятельность кафедры русского языка филологического факультета Белорусского государственного университета конца XX – начала XXI в. Перечисляются основные исследования в XXI в., значительная часть которых связана с сопоставительным изучением современных русского, белорусского и других языков. Обращается внимание, в частности, на исследование русской, белорусской и зарубежной ономастики, изучение языка текстов художественной литературы и средств массовой информации, выявление некоторых фактов при сопоставлении лексики русского и белорусского языков, подготовку докторов и кандидатов наук. Указывается, что важная роль в реализации научного потенциала сотрудников кафедры принадлежит ее бывшим заведующим профессорам М. Г. Булахову и П. П. Шубе.

Ключевые слова: кафедра русского языка; научная работа; ономастика; язык средств массовой информации; челночный перевод; М. Г. Булахов; П. П. Шуба.

АСНОЎНЫЯ НАПРАМКІ НАВУКОВА-ДАСЛЕДЧАЙ ПРАЦЫ КАФЕДРЫ РУСКАЙ МОВЫ

І. С. РОЎДА^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анацыя. Разглядаецца навуковая дзейнасць кафедры рускай мовы філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта канца XX – пачатку XXI ст. Пералічваюцца асноўныя даследаванні ў XXI ст., значная частка якіх звязана з супастаўляльным вывучэннем сучасных рускай, беларускай і іншых моў. Звяртаецца ўвага, у прыватнасці, на даследаванне рускай, беларускай і замежнай анамастыкі, вывучэнне мовы тэкстаў мастацкай літаратуры і сродкаў масавай інфармацыі, выяўленне некаторых фактаў пры супастаўленні лексікі рускай і беларускай моў, падрыхтоўку дактароў і кандыдатаў навук. Указваецца, што важная роля ў рэалізацыі навуковага патэнцыялу супрацоўнікаў кафедры належыць яе былым загадчыкам прафесарам М. Г. Булахаву і П. П. Шубе.

Ключавыя словы: кафедра рускай мовы; навуковая праца; анамастыка; мова сродкаў масавай інфармацыі; чаўнаковы пераклад; М. Г. Булахав; П. П. Шуба.

Образец цитирования:

Ровдо ИС. Основные направления научно-исследовательской работы кафедры русского языка. *Журнал Белорусского государственного университета. Филология.* 2024;3:56–61. EDN: MCOTXB

For citation:

Rovdo IS. Main directions of research work of the department of Russian language. *Journal of the Belarusian State University. Philology.* 2024;3:56–61. Russian. EDN: MCOTXB

Автор:

Иван Семенович Ровдо – доктор филологических наук, профессор; заведующий кафедрой русского языка филологического факультета.

Author:

Ivan S. Rovdo, doctor of science (philology), full professor; head of the department of Russian language, faculty of philology. rovdois@bsu.by

MAIN DIRECTIONS OF RESEARCH WORK OF THE DEPARTMENT OF RUSSIAN LANGUAGE

I. S. ROVDO^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The scientific activity of the department of Russian language of the faculty of philology of the Belarusian State University of the late 20th and early 21st century is considered. Basic research in the 21st century is listed, much of which is related to the comparative study of modern Russian, Belarusian and other languages. Attention is drawn, in particular, to the research of Russian, Belarusian, and foreign onomastics, the study of the language of fiction and media texts, the identification of some facts when comparing Russian and Belarusian lexicon, the training of doctors of science and PhD. It is confirmed that an important role in realising the scientific potential of the department's employees belongs to the former heads of the department, professors M. G. Bulakhov and P. P. Shuba.

Keywords: department of Russian language; scientific work; onomastics; media language; shuttle translation; M. G. Bulakhov; P. P. Shuba.

Введение

Преподавание русского языка на филологическом факультете Белорусского государственного университета началось сразу после его основания, однако проводить в большом объеме серьезные научные исследования не представлялось возможным, поскольку главной задачей в те годы было становление учебно-методического процесса. Современное название кафедры появилось в 1966 г. Ее возглавил профессор М. Г. Булахов, защитивший докторскую диссертацию «История аффиктивного формообразования и формоупотребления в белорусском языке» (Минск, 1965). В круг научных интересов Михаила Гапеевича входили вопросы сопоставления языков, проблемы исторической грамматики и общего языкознания. Он занимался историей имен прилагательных белорусского языка XIV–XVII вв., подготовкой разделов учебника по белорусскому языку. Самым значительным его трудом в период работы в БГУ стало составление трехтомного библиографического словаря «Восточнославянские языковеды» с его последующим изданием¹.

С 1975 по 1999 г. кафедрой руководил профессор П. П. Шуба. Ученую степень доктора филологических наук он получил в 1972 г., защитив диссертацию «Предлог в белорусском языке» (Минск, 1971). Этому же вопросу посвящена и его монография «Прыназоўнік у беларускай мове» (Минск, 1971)². В значительной мере именно Павел Павлович заложил основу тех направлений научной работы кафедры, которыми ее сотрудники занимаются на протяжении нескольких десятилетий. Активное функционирование в Беларуси русского и белорусского языков, безусловно, не могло не сказаться на исследованиях языковых контактов, о чем было написано множество работ, послуживших стимулом для создания научной школы, изучающей вопросы двуязычия. Многосторонностью проявления любого языка обусловлены его исследование в синхронии и диахронии на всех уровнях, анализ его использования в быту, вузовской, школьной практике, средствах массовой информации и др. Все эти вопросы, как и некоторые другие, не оставались без внимания преподавателей, докторантов, аспирантов, магистрантов. Научные исследования кафедры, конечно же, не начались с нуля после ее появления, точнее после разделения кафедры русского языка и общего языкознания, ведущей свою историю с 1946 г., на кафедру русского языка и кафедру общего и славянского языкознания. Работа в данном направлении осуществлялась и в предыдущие годы, однако создание того или иного подразделения с более узкой учебно-методической и научной специализацией стимулирует соответствующую исследовательскую деятельность.

Результаты и их обсуждение

В 1970-х гг. кафедра выполняла три научно-исследовательские работы. П. П. Шуба считал, что главная из них – научно-исследовательская работа по теме «Сравнительно-типологическое изучение современных и древних русского и белорусского языков», поскольку ее целью является исследование основного типа двуязычия в Беларуси. Как руководитель этой темы, он уделял значительное внимание подготовке публикаций, защите диссертаций по данному направлению. Научно-исследовательской работой по теме «Словарь русских говоров Белоруссии» руководила профессор А. Ф. Манаенкова. Она неоднократно выезжала со студентами в экспедиции для сбора фактического материала. Основным исполнителем

¹Булахов М. Г. Восточнославянские языковеды : библиограф. слов. : в 3 т. Минск : БГУ, 1976–1977. 3 т.

²О лингвистическом наследии П. П. Шубы см.: Ровдо И. С. Традиции и новаторство в лингвистическом наследии профессора П. П. Шубы // Русский язык: система и функционирование (к 80-летию профессора П. П. Шубы) : материалы III Междунар. науч. конф. (Минск, 6–7 апр. 2006 г.) : в 2 ч. Ч. 1 / редкол.: И. С. Ровдо (отв. ред.) [и др.]. Минск : Респ. ин-т высш. шк., 2006. С. 3–10.

научно-исследовательской работы по теме «Словарь старобелорусского языка» выступил Институт языкознания имени Якуба Коласа АН БССР. Соисполнителем от кафедры русского языка стала доцент Е. И. Янович.

По первой теме было опубликовано более 300 работ (17 книг – монографий, учебников, словарей, 198 статей в журналах и сборниках, 12 методических пособий, 11 программ, 30 тезисов докладов и т. д.). По второй теме был подготовлен первый выпуск словаря с материалами о говорах Гомельщины, вышла монография А. Ф. Манаенковой «Русско-белорусские языковые отношения» (Минск, 1978). По третьей теме Е. И. Янович написала словарные статьи объемом 20 авт. л. В одном из значительных трудов, монографии «Наречие в истории русского языка: генезис и функционирование основных морфологических типов производных наречий» (Минск, 1978), Елена Ивановна рассмотрела лексические и грамматические условия возникновения наречий в русском языке, отметила факторы формирования морфологических типов наречий. Кроме проведения исследований в рамках названных тем, преподаватели кафедры публиковались в изданиях АН СССР, а также в Чехословакии и Польше, регулярно выступали на международных, всесоюзных, республиканских конференциях, участвовали в работе советов по защите диссертаций при БГУ и АН БССР.

В 1980-х гг. кафедра выполняла также три научно-исследовательские работы. В частности, продолжилось сопоставительное исследование близкородственных языков в рамках темы «Функционирование русского языка в условиях близкородственного белорусско-русского двуязычия», которой руководил П. П. Шуба, а также изучение говоров в рамках темы «Словарь русских говоров на территории Белоруссии. Второй выпуск» под руководством А. Ф. Манаенковой. Защитив в 1984 г. докторскую диссертацию, Е. И. Янович продолжила свое научное сотрудничество с Институтом языкознания имени Якуба Коласа АН БССР в рамках темы «Словарь старобелорусского языка в 12 томах».

Значительным событием в указанный период было издание двухтомного труда «Беларуская граматыка» (Минск, 1985–1986), одним из авторов и редакторов которого стал П. П. Шуба. Он же и А. Ф. Манаенкова вошли в состав авторского коллектива сборника «Пытанні білінгвізму і ўзаемадзеяння моў» (Минск, 1982). Жизни и деятельности известных белорусских лингвистов посвятил свою книгу И. К. Германович (Минск, 1985). В 1981 г. вышел первый выпуск межведомственного сборника «Русский язык» [1]. Как сказано в предисловии, «ежегодный межведомственный сборник научных работ русистов призван координировать усилия ученых нашей республики в области русского языкознания» [1, с. 3]. Всего было издано 12 таких сборников, каждый из которых заканчивался статьей «Белорусско-русские языковые отношения: контакты, двуязычие, методика обучения (материалы к библиографии)». Эта статья значительно облегчала поиск необходимой лингвистической литературы для всех, кто интересовался вопросами белорусско-русского двуязычия.

Наиболее важным результатом научно-исследовательской работы в 1990-х гг. стала подготовка кадров высшей квалификации. В этот период были защищены докторские диссертации доцента Л. Г. Мощенской «Лингвистический и социолингвистический аспекты русской речи в Беларуси: грамматическое варьирование в русской речи белорусов» (Минск, 1992), доцента И. С. Ровдо «Лексічныя лакуны і сродкі іх кампенсацыі (супастаўляльнае сістэмна-функцыянальнае даследаванне беларускай і рускай моў)» (Минск, 1996), доцента Т. Н. Вольнец «Семантика и грамматика русского причастия в языковой системе» (Минск, 1998). Кандидатские диссертации защитили аспиранты и соискатели кафедры: И. С. Каспарова, М. В. Ладутько, Т. Н. Савчук, Е. А. Акуленко, Т. В. Панкратович, Н. В. Чайка, Е. В. Лексина, Е. Н. Котенко, Т. В. Арещенко, И. А. Жилинская, О. В. Щербакова.

В монографии Л. Г. Мощенской «Как белорусы говорят по-русски? Варианты рода имен существительных в русской речи белорусов» (Минск, 1992) на материале анкетных данных исследованы сходства и различия родовых форм имен существительных, функциональная норма в ее отношении к литературной, механизм воздействия белорусской речи на русскую в двуязычной среде. И. С. Ровдо в монографии «Рознаўзроўневая намінатыўная адпаведнасць беларускай і рускай моў» (Минск, 1999) рассмотрел тождественные по значению разноуровневые номинативные единицы, наличие которых обусловлено лексическими лакунами в одном из сопоставляемых языков. Т. Н. Вольнец в монографии «Грамматический феномен причастия» (Минск, 1998) провела функционально-семантический и трансформационный анализ причастий, изучила проблему выбора языковых средств в процессе перевода с одного языка на другой. Е. Г. Задворная в своем труде рассмотрела «субъект высказывания и дискурса в двух взаимосвязанных аспектах: как субъект речи и как субъект сознания», в коммуникативно-функциональном ракурсе проанализировала «эпистемические параметры высказывания и эпистемическую специфику нескольких типов дискурса (лирического, научного, политического и религиозного)» [2, с. 2].

Научные исследования кафедры русского языка в XX в. во многом стали фундаментом для изучения русского, белорусского и других языков в синхронии и диахронии в следующие годы. В начале XXI в. состоялась защита докторских диссертаций Е. Г. Задворной «Коммуникативно-эпистемические параметры высказывания и дискурса» (Минск, 2001) (основное содержание диссертации представлено в монографии [2]) и И. Э. Ратниковой «Ономастические единицы вне прямой референции в русском публицистическом тексте» (Минск, 2003). В монографии «Имя собственное: от культурной семантики к языковой» (Минск, 2003), отражающей главные положения диссертации, И. Э. Ратникова проанализировала специ-

фику метафорического процесса в сфере ономастики, подробно описала использование прецедентных онимов в публицистическом тексте. Состоялись защиты и кандидатских диссертаций Т. В. Семирской, А. В. Чухановой, С. Н. Короткой, Е. А. Болтовской, Н. Н. Скворцовой, А. С. Русских, Е. Н. Кисель, Кесаря Мехраби, О. А. Волчек, Ван Юйхун, Н. А. Михальчук, Е. В. Стриго, Хоанг Тхи Бен, Т. В. Земляник.

Более 20 лет на кафедре глубоко исследуются проблемы русской, белорусской и зарубежной ономастики³. В число вопросов, которые разрабатываются сотрудниками кафедры, входят: поэтические имена собственные как константы культуры; множественность ономастических идентификаций человека в связи с проблемой тождества личности; имена собственные как образное средство в русско- и белорусскоязычной публицистике; имена собственные в современном фольклорном дискурсе; ключевые имена белорусской культуры в русле метафорического анализа; «ономастический алфавит» белорусов, в частности топонимы-концепты *Полацк, Вильня, Менск* в литературе и публицистике; имена собственные как этнокультурные стереотипы в современной массовой коммуникации; имена исторических деятелей в метафорическом осмыслении современности; имя собственное – метафора как выражение исторической и политической аналогии при осмыслении меняющейся социальной реальности; персонификация русского языка (имена персонажей облигаторных художественных текстов как средство познания и оценки современной действительности в массмедиа).

К работе над обозначенной проблематикой активно привлекались участники специальных семинаров, магистранты и аспиранты кафедры. Их исследования носили самостоятельный, новаторский характер, что позволило использовать результаты магистерских и дипломных сочинений в учебном процессе. Так, результаты научных исследований Ю. Н. Гойко (сопоставительный анализ интертекстуальной роли прецедентных имен собственных в русской, белорусской и польской литературе), С. В. Липницкой (выявление роли поэтонимов Ф. М. Достоевского в картине мира говорящего по-русски человека), А. С. Коляго (установление фоносимволического и социокультурного значения русских фамилий) и других дипломников кафедры применяются при чтении специального курса «Имя собственное в языке, науке, культуре», в работе научного семинара «Семантика и прагматика лексических единиц».

Кроме того, началась разработка нового для белорусской лингвистики направления – сопоставительного изучения русской, китайской и вьетнамской ономастики. Компаративные ономастические изыскания осуществлялись в контакте с молодыми исследователями из Китая и Вьетнама: Ян Жуй, Ван Юйхун, Хоанг Тхи Бен. Объектами анализа явились русские и китайские фамилии и псевдонимы, русские и вьетнамские антропонимы и эргонимы. Актуальность таких исследований обусловлена их соответствием перспективному лингвистическому направлению – контрастивному описанию типологически далеких языков, отсутствием монографий, посвященных национально-культурному своеобразием структуры, внутренней формы и особенностям функционирования русских, китайских и вьетнамских ономастических единиц, важностью изучения китайских и вьетнамских имен собственных в сопоставлении с русскими именами собственными для межкультурной коммуникации (специфика передачи имен одного языка средствами другого языка, речевой этикет в сфере антропонимии), а также для практики преподавания русского, китайского и вьетнамского языков как иностранных.

В рамках ономастических исследований велась также подготовка кадров высшей квалификации по специальностям 10.02.02 «Русский язык», 10.02.19 «Теория языка» и 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Так, под руководством профессора И. Э. Ратниковой были подготовлены и успешно защищены кандидатские диссертации Ян Жуй «Национально-культурная специфика русской ботанической номенклатурной терминологии в сопоставлении с китайской» (Минск, 2009), Т. Н. Лариной «Семантика, структура и функционирование ономастических тропов в русско-, польско- и англоязычной публицистике» (Минск, 2012), магистерская диссертация А. Ю. Пуцкович «Личные имена жителей Беларуси середины XXI – начала XX в.: региональный и дидактический аспекты (на материале памятных книжек Витебской, Гродненской, Минской губерний)» (Минск, 2015).

В XXI в. активно велась работа по изучению языка текстов художественной литературы и СМИ⁴. В число проблем, интересующих сотрудников кафедры, входил вопрос о функционально-прагматической

³Ратникова И. Э. Имена собственные как «смыслы в масках»: степени образности // Слово – сознание – культура : юбилейн. сб. науч. тр. к 60-летию д-ра филол. наук, проф. Николая Федоровича Алефиренко / сост. Л. Г. Золотых. М. : Флинта : Наука, 2006. С. 176–185 ; Ратникова И. Э., Хоанг Тхи Бен. Национальная специфика метафорической номинации (на материале белорусских и вьетнамских коммерческих названий) // Язык, мышление, цифровизация: к 160-летию журнала «Филологические записки» : сб. ст. Междунар. науч.-практ. конф. / под ред. А. И. Лазарева. Воронеж : Науч. кн., 2021. С. 240–248 ; Ратникова И. Э. Теоретические вопросы ономастики в лингводидактическом аспекте // Сучасныя праблемы анамастыкі : зб. навук. арт. Вып. 1 / пад рэд. І. Л. Капылова. Мінск : Беларус. навука, 2022. С. 249–255.

⁴Вольнец Т. Н. О функционировании слов категории состояния в поэтическом тексте // Acta Polono-Ruthenica. Т. 8 / red.: Н. Witkowska-Zabińska, А. Bartoszewicz. Olszt. : Wyż. Szk. Pedagogiczna, 2007. S. 145–153 ; Она же. Языковая ситуация в Беларуси и ее отражение в современном газетном тексте // Rozpr. Kom. Językowej ŁTN. 2018. № 55. С. 247–262 ; Вольнец Т. Н., Голубева В. К. Наречие в поэтическом тексте: лексико-грамматическое своеобразие и художественно-изобразительные возможности : монография. Минск : Респ. ин-т высш. шк., 2021. 280 с.

роли слов категории состояния в структуре поэтического текста. Так, было выявлено, что данные лексемы принимают непосредственное участие в формировании такой текстовой категории, как модальность, и на уровне текста выступают ее маркерами. Отбор лексических единиц из слов категории состояния осуществлялся в зависимости от авторских целевых установок. Выяснено, что в каждой поэтической системе есть центральные (ключевые) и периферийные лексемы. В первых в концентрированном виде отражается авторское восприятие мира, они передают наиболее актуальные для автора оценки и смыслы. Вторые дополняют и расширяют семантическое пространство текста, с их помощью раскрывается многогранность жизни и состояния человеческого духа. Доказано, что авторы умело используют как семантическое, так и грамматическое своеобразие слов категории состояния и сознательно акцентируют их присутствие в структуре поэтического текста: располагают в сильной позиции (в начале или конце стихотворения либо строфы), повторяют и вводят в конструкции, идущие рефреном, включают в простые и развернутые (на уровне строфы или всего текста) смысловые противопоставления, оксюморонные сочетания слов, актуализируя тем самым текстообразующие свойства лексем – их способность организовывать смысловой центр стихотворения, участвовать в развитии темы и выражении основной мысли автора.

Изучался также информативный потенциал адвербиальных лексем. Установлено, как он реализуется в лирике К. Бальмонта. Доказано, что подбор наречий осуществляется автором в соответствии с поэтическим методом и эстетическими предпочтениями. Наречия дают возможность определить: количественные параметры признаков лексем; качественные характеристики действия; настроение и внутренний мир лирического героя, его жизненное пространство; временные рамки действия или состояния лирического героя. Результаты исследования могут послужить теоретической основой для дальнейшей научной работы в области интерпретации и анализа поэтического текста на русском и белорусском языках.

Исследовались и поэтические тексты В. Маяковского, что позволило получить новые научные знания, в частности установить, что наречия в этих произведениях: часто являются ключевыми лексемами и активно используются для образования категорий пространства и времени; вводятся в текст преимущественно для характеристики глаголов движения, зрительного и слухового восприятия; активно употребляются изолированно (в конструкциях с опущенным глаголом); часто вводятся в контексты, создающие условия для проявления лексико-грамматического или лексико-синтаксического синкретизма адвербиальных лексем. Установлено, что метафорическое употребление наречий и включение их в нестандартные сочетания более характерны для раннего творчества В. Маяковского.

Собран также языковой материал по проблемам лексико-семантической трансформации при переводе русских поэтических текстов на белорусский язык. Обработаны поэтические тексты В. Высоцкого и их переводы на белорусский язык, выделены все случаи лексико-семантической трансформации языковых единиц оригинального текста. Поэтические тексты В. Высоцкого и их переводы на белорусский язык интерпретировались и анализировались с точки зрения наличия или отсутствия лексико-семантических и грамматических преобразований языковых единиц, допустимых при переводе. Выявлены контексты с формально эквивалентными лексемами, благодаря которым обеспечивается сходство языковых форм при отсутствии семантического тождества между исходными лексемами и их переводными коррелятами. Кроме того, на фоне грамматически адаптированных переводных текстов выделены тексты с грамматическими трансформациями объективного (переводчик допускает грамматическое преобразование исходного текста согласно требованиям грамматической системы языка) и субъективного (переводчик произвольно, не опираясь на внутриязыковые системные соответствия, изменяет грамматический облик исходного текста) характера.

Заслуживали внимания кафедры и особенности использования белорусскоязычных фрагментов в текстах современных русских и двуязычных газет Беларуси. Определены тематическая направленность и семантико-стилистические функции языковых единиц, выделенных из газетных текстов. Факты сознательного включения белорусских элементов в русскоязычные тексты были исследованы на основе данных, зафиксированных в середине 1990-х гг., когда в языке белорусских газет стал активно формироваться своеобразный социокультурный конгломерат, состоящий из русских и белорусских языковых элементов. Установлено, что в русскоязычные тексты преимущественно включаются: этнокультурная символика (*бульба*), стереотипные национальные характеристики (*лагодны, рахманы, памяркоўны, паны сахі і касы, браткі-беларусы*), слова – маркеры белорусского социо- и этнокультурного пространства (*пралескі, снежань, прыгажуня, абяцанкі-цацанкі*). Выявлены прагматические функции белорусскоязычных вкраплений в русскоязычном тексте: ситуационное оформление функционирования языка в социуме, характеристика объекта речи и выражение авторской оценки, расширение смыслового пространства текста и актуализация затекстовой информации, установление контакта с читателем, маркировка белорусского социо- и этнокультурного пространства.

Язык напрямую связан с социальной реальностью. Он отражает любые, даже незначительные, на первый взгляд, изменения в менталитете того или иного народа, поскольку трансформация системы ценностей на уровне психических структур приводит к изменению выбора языковых единиц для описания фрагментов мира.

Исследование целенаправленного употребления единиц одного языка в тексте, созданном на другом языке, в условиях белорусско-русского двуязычия остается актуальным в наши дни, поскольку позволяет проследить масштаб (или, наоборот, ограниченность) интертекстуального взаимодействия двух государственных языков Беларуси, выявить основные характеристики процесса сознательного переключения с одного языкового кода на другой, а также установить круг белорусских языковых единиц, входящих в орбиту русскоязычных публицистических текстов.

Вопросы языковых контактов, особенностей русско-белорусского двуязычия всегда интересовали преподавателей кафедры⁵. Значительное место отводилось лексике, в частности семантической эквивалентности лексических единиц. Разработан метод выявления такой эквивалентности с помощью челночного перевода, позволяющего к тому же сформировать лексические микросистемы: синонимический ряд и лексико-семантическую группу⁶. Должное внимание было уделено внутренней форме коррелятивных слов русского и белорусского языков⁷, чему посвящена кандидатская диссертация преподавателя кафедры А. И. Ковалевой, защищенная в 2024 г.

Заклучение

Выше представлены основные направления научной работы кафедры русского языка, в значительной мере ограниченной рамками синхронного среза анализа. Отдельного внимания заслуживают исследования в области истории и исторической грамматики русского и белорусского языков. Ученицы профессора Е. И. Янович доценты О. В. Зуева и А. А. Матюнова – яркие представители этого направления. Их кандидатские диссертации и другие научные работы посвящены различным вопросам исторической грамматики. Интерес к таким исследованиям они прививают и студентам, магистрантам.

На протяжении своего существования кафедра готовила учебники, учебные пособия, методические разработки, словари по русскому и белорусскому языкам для школ Беларуси, по русскому языку для учреждений высшего образования страны. Таких изданий насчитывается несколько сотен. В этом направлении успешно работают профессор Е. Е. Долбик, доценты В. Л. Леонович, Г. В. Хомич, С. В. Махонь, Р. Г. Чет, В. А. Голубева, старшие преподаватели О. А. Облова, А. А. Занковец и все названные выше сотрудники кафедры. Мы благодарны всем поколениям преподавателей кафедры, внесшим значительный вклад в ее научное становление.

Своего рода зеркалом наших научных, научно-методических интересов является Международная научная конференция «Русский язык: система и функционирование», которую кафедра русского языка в 2024 г. будет проводить в десятый раз.

Библиографические ссылки

1. Шуба ПП, редактор. *Русский язык*. Минск: БГУ; 1981. 175 с.
2. Задворная ЕГ. *Субъект высказывания и дискурса: человек говорящий и человек мыслящий*. Минск: БГУ; 2000. 201 с.

References

1. Shuba PP, editor. *Russkii yazyk* [Russian language]. Minsk: Belarusian State University; 1981. 175 p. Russian.
2. Zadvornaya EG. *Sub'ekt vyskazyvaniya i diskursa: chelovek govoryashchii i chelovek mysl'yashchii* [Subject of utterance and discourse: a speaking person and a thinking person]. Minsk: Belarusian State University; 2000. 201 p. Russian.

Статья поступила в редакцию 27.05.2024.
Received by editorial board 27.05.2024.

⁵Ровдо И. С. Особенности русско-белорусского двуязычия в Беларуси // Мир русского слова и русское слово в мире : материалы XI Конгр. Междунар. ассоц. преподавателей рус. яз. и лит. (Варна, 17–23 сент. 2007 г.) : в 8 т. Т. 4. Язык. Сознание. Личность. Коммуникация на русском языке в межкультурной среде / под ред. К. Петровой, А. Пенчевой. София : Heron Press, 2007. С. 564–567.

⁶Ровдо И. С. Межязыковая омосемия в собственно лингвистическом и культурологическом аспектах исследования // Беларуска-руско-польскае супастаўляльнае мовазнаўства, літаратуразнаўства, культуралогія : дакл. V Міжнар. навук. канф. (Віцебск, 25–27 мая 2000 г.) / пад рэд. А. М. Мезенкі, Л. М. Вардамацкага. Віцебск : Віцеб. дзярж. ун-т імя П. М. Машэрава, 2000. С. 132–137 ; *Он же*. О тождестве и сходстве в близкородственных языках // Русский язык: система и функционирование (к 80-летию филологического факультета БГУ) : материалы VIII Междунар. науч. конф. (Минск, 16–17 окт. 2019 г.) / редкол.: И. С. Ровдо (отв. ред.) [и др.]. Минск : БГУ, 2019. С. 8–14 ; *Он же*. Челночный перевод как способ формирования лексических микросистем в сопоставляемых языках // Язык как ценность бытия : сб. науч. тр. в честь юбилея проф. Марии Иосифовны Конюшкевич / гл. ред. Т. А. Пивоварчик. Гродно : Гродн. гос. ун-т им. Янки Купалы, 2023. С. 179–185.

⁷Ковалева А. И. Проявления и причины различия внутренних форм семантических коррелятов русского и белорусского языков // Журн. Белорус. гос. ун-та. Филология. 2020. № 2. С. 84–93.

УДК 001.89:378.4

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ РАБОТА КАФЕДРЫ БЕЛОРУССКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ

Г. К. ЧЕХОВСКИЙ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Рассматривается научная деятельность кафедры белорусского языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета. Основное внимание обращается на разработку двух научных тем, связанных с изучением истории белорусского языка и его современного состояния, а также на сотрудничество с ведущими отечественными и зарубежными научными учреждениями. Излагается видение цели и перспективных направлений деятельности кафедры.

Ключевые слова: кафедра белорусского языкознания; научная работа; современный белорусский язык; история белорусского языка.

НАВУКОВА-ДАСЛЕДЧАЯ РАБОТА КАФЕДРЫ БЕЛАРУСКАГА МОВАЗНАЎСТВА

Г. К. ЧАХОЎСКИ^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анацыя. Разглядаецца навуковая дзейнасць кафедры беларускага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Асноўная ўвага звяртаецца на распрацоўку дзвюх навуковых тэм, звязаных з вывучэннем гісторыі беларускай мовы і яе сучаснага стану, а таксама на супрацоўніцтва з вядучымі айчыннымі і замежнымі навуковымі ўстановамі. Выкладаецца бачанне мэты і перспектывных напрамкаў дзейнасці кафедры.

Ключавыя словы: кафедра беларускага мовазнаўства; навуковая работа; сучасная беларуская мова; гісторыя беларускай мовы.

RESEARCH WORK OF THE DEPARTMENT OF BELARUSIAN LINGUISTICS

G. K. CHAHOUSKI^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The scientific activity of the department of Belarusian linguistics of the faculty of philology of the Belarusian State University is considered. The main attention is paid to the development of two scientific topics related to the study

Образец цитирования:

Чахоўскі Г.К. Навукова-даследчая работа кафедры беларускага мовазнаўства. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія.* 2024;3:62–66.
EDN: EVVSQX

For citation:

Chahouski GK. Research work of the department of Belarusian linguistics. *Journal of the Belarusian State University. Philology.* 2024;3:62–66. Belarusian.
EDN: EVVSQX

Автор:

Георгий Константинович Чеховский – кандидат филологических наук, доцент; заведующий кафедрой белорусского языкознания филологического факультета.

Author:

Georgy K. Chahouski, PhD (philology), docent; head of the department of Belarusian linguistics, faculty of philology.
chekhovskygk@bsu.by
<https://orcid.org/0000-0002-2756-0847>

of the history of the Belarusian language and its current state, cooperation with leading domestic and foreign scientific institutions. The vision of the purpose and promising areas of activity of the department is outlined.

Keywords: department of Belarusian linguistics; scientific work; modern Belarusian language; history of the Belarusian language.

Уводзіны

Прынцыпы навукова-педагагічнай дзейнасці кафедры беларускага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта вядуць пачатак ад традыцый выкладання беларускай мовы, якія фарміраваліся з моманту заснавання ўніверсітэта. Адным з першых спецыялістаў па беларускай мове і метадыцы яе выкладання (1923–1926) быў выдатны педагог, класік беларускай літаратуры Якуб Колас.

З 1943 па 1956 г. мовазнаўчая падрыхтоўка праводзілася ў межах кафедры беларускай мовы і літаратуры, якой загадваў дацэнт М. Р. Ларчанка. У гэты час у складзе кафедры пачала сваю навукова-педагагічную дзейнасць старшы выкладчык М. А. Жыдовіч, якая пазней стала доктарам філалагічных навук.

У 1956 г. як самастойная адзінка аформілася кафедра беларускай мовы, яе ўзначаліў былы франтавік дацэнт М. І. Жыркевіч. У 1967 г. на гэтай пасадзе яго змяніў доктар філалагічных навук, прафесар, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Л. М. Шакун, які загадваў кафедрай да 1992 г.

У 1993 г. адбылася рэарганізацыя кафедры беларускай мовы, у выніку чаго як самастойныя навукова-педагагічныя падраздзяленні сталі дзейнічаць кафедра сучаснай беларускай мовы і кафедра гісторыі беларускай мовы. Першую кафедру ў розныя гады ўзначальвалі прафесар Л. І. Бурак (1993–1996), дацэнт Л. І. Сямешка (1997–1999), прафесар А. Я. Міхневіч (2000–2001), дацэнт З. І. Бадзевіч (2002–2019). На чале другой кафедры знаходзіўся прафесар М. Р. Прыгодзіч (1993–2019). У 2019 г. кафедра сучаснай беларускай мовы і кафедра гісторыі беларускай мовы былі аб'яднаны ў кафедру беларускага мовазнаўства.

З красавіка 2019 г. па снежань 2020 г. наваствораная кафедра працавала над навукова-даследчымі тэмамі «Лексіка-семантычны, структурна-граматычны і камунікатыўны аспекты даследавання сучаснай беларускай мовы» (№ дзярж. рэгістрацыі 20162482) і «Структура і функцыі беларускай мовы ў XX стагоддзі: сінхронны і дыяхронны аспекты» (№ дзярж. рэгістрацыі 20162480) на 2016–2020 гг. У 2021–2025 гг. кафедра выконвае тэму «Беларуская мова на розных этапах яе гістарычнага развіцця: структурна-граматычны, семантыка-стылістычны і нарматыўна-камунікатыўны аспекты» (№ дзярж. рэгістрацыі 20212927).

Вынікі і іх абмеркаванне

Істотным дасягненнем кафедры стала абарона доктарскай дысертацыі Г. І. Кулеш «Фарміраванне і развіццё мовы беларускага заканадаўства XX – пачатку XXI ст. (на матэрыяле беларускамоўных заканадаўчых тэкстаў)» (Мінск, 2016). Вынікі даследавання маюць важнае значэнне для распрацоўкі тэарэтычных асноў функцыянальнай стылістыкі беларускай літаратурнай мовы і пытанняў літаратурнай нормы, даюць магчымасць сфармуляваць навукова абгрунтаваныя патрабаванні да мовы заканадаўчых актаў і вырашыць праблему перыядызацыі гісторыі беларускай літаратурнай мовы. Напрацоўкі Г. І. Кулеш выкарыстоўваюцца Нацыянальным цэнтрам прававой інфармацыі Рэспублікі Беларусь пры падрыхтоўцы беларускамоўнай часткі базы даных «Слоўнік юрыдычных тэрмінаў на беларускай, рускай і англійскай мовах», у метадычнай рабоце па паляпшэнні якасці прававых актаў, якую цэнтр праводзіць з дзяржаўнымі органамі.

Кафедра ажыццяўляе навукова-даследчую работу ў каардынацыі з Цэнтрам даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі. Так, М. Р. Прыгодзіч выступаў з паведамленнямі на круглым stole «Беларуская навуковая тэрміналогія: гісторыя і сучаснасць», які праходзіў у Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі 26 кастрычніка 2021 г., а таксама на круглым stole «Беларускія пераклады Бібліі», што адбыўся ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі 1 снежня 2021 г. У розных мерапрыемствах Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі прымалі ўдзел прафесар Г. І. Кулеш, дацэнты С. М. Запрудскі, Г. К. Ціванова, М. І. Свістунова, С. М. Якуба, Г. К. Чахоўскі, Т. Л. Чахоўская.

Упершыню ў беларусістыцы супрацоўнікі кафедры падрыхтавалі пераклад Псалтыра на сучасную беларускую літаратурную мову¹ згодна з патрабаваннямі Закона Рэспублікі Беларусь ад 23 ліпеня 2008 г. № 420-З «Аб Правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», уведзенага ў дзеянне 1 верасня 2010 г. Выданне адрасавана вернікам розных канфесій і рэлігійных плыняў, святарам, навукоўцам, выкладчыкам, студэнтам і ўсім, хто цікавіцца гісторыяй рэлігіі і царквы Беларусі. Гэты праект з'яўляецца важным крокам

¹Псалтыр : юбіл. выд. памяці Францыска Скарыны, 500-годдзю выд. яго першай друкава. кн. Бібліі на беларус. мове, 6 жн., 1517–2017 / склад.: У. М. Завальнюк, М. Р. Прыгодзіч, В. К. Раманцэвіч ; пад рэд. М. Р. Прыгодзіча, У. М. Завальнюка. Мінск : Рым.-катал. прыход св. Сымона і св. Алены : БДУ, 2018. 395 с.

да яднання перакладчыцкіх калектываў для выпрацоўкі і выкарыстання ў хрысціянскім набажэнстве адзіных лексічных, правапісных і марфалагічных норм сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Акрамя таго, у практыку выкладання філалагічных дысцыплін упершыню быў уключаны вучэбны дапаможнік Г. І. Кулеш, М. Р. Прыгодзіча, С. М. Запрудскага, М. І. Свістуновой «Лексікалогія беларускай мовы ў даследаваннях і каментарыях» (Мінск, 2018). У ім аналізуецца найбольш значныя дасягненні лінгвістычнай думкі па актуальных напрамках развіцця беларускай мовы, а таксама прыводзяцца асобныя арыгінальныя работы даследчыкаў ХХ ст.

Супрацоўнікі кафедры падтрымліваюць кантакты з навукоўцамі Расіі, Украіны, Польшчы, Аўстрыі, Германіі, Венгрыі і Кітая. У прыватнасці, М. Р. Прыгодзіч удзельнічаў у выкананні міжнароднага праекта «Германізмы ў славянскіх мовах» пад кіраўніцтвам прафесара Альдэнбургскага ўніверсітэта імя Карла фон Асецкага Г. Генчэля. С. М. Запрудскі з’яўляецца членам Камісіі па славянскіх літаратурных мовах пры Міжнародным камітэце славістаў, сфарміраванай з прадстаўнікоў універсітэтаў розных славянскіх і неславянскіх краін. Іншамоўныя запазычаныя сталі тэмай навуковага даклада М. Р. Прыгодзіча «Германізмы ў старабеларускай мове на фоне старапольскай мовы» на XVI Міжнародным з’ездзе славістаў (Бялград, 19–27 жніўня 2018 г.) у межах тэматычнага блока, прысвечанага германізмам ва ўсходнеславянскіх мовах².

У пачатку ХХІ ст. праблемы нормы і пытанні функцыянавання беларускай літаратурнай мовы набылі асаблівую актуальнасць, што абумоўлена ў першую чаргу звужэннем сферы выкарыстання нацыянальнай мовы ў грамадстве і, адпаведна, пашырэннем сферы ўжывання рускай мовы як адной з дзяржаўных моў. Паміж літаратурнай нормай і фактамі рэальнага выкарыстання мовы заўсёды існуюць разыходжанні: падчас моўнай эвалюцыі норма рухаецца і дапускае ў сваіх межах варыянты, галоўным чынам у вуснай форме маўлення. Вывучэнне сучаснай беларускай літаратурнай мовы на ўсіх узроўнях мае вялікае грамадска-практычнае значэнне, у тым ліку для станаўлення і засваення яе норм. Паняцце нормы з’яўляецца дамінантным у вызначэнні літаратурнай мовы, аднак норму нельга разумець як нязменнае правіла. Беларуская літаратурная мова не выключае ў асобных выпадках варыянтаў, якія адлюстроўваюць змены, што адбываюцца ў ёй як у сродку чалавечых зносін.

У працэсе выканання навукова-даследчай тэмы «Лексіка-семантычны, структурна-граматычны і камунікатыўны аспекты даследавання сучаснай беларускай мовы» былі прааналізаваны праблемы кадыфікацыі лексічнага саставу сучаснай беларускай літаратурнай мовы з пункту гледжання яе нарматыўнасці на ўзроўнях фанетыкі, арфаэпіі, графікі і арфаграфіі³, марфемікі і словаўтварэння⁴, марфалогіі⁵ і сінтаксісу⁶, вызначаны прыярытэтныя напрамкі далейшага развіцця беларускай мовы ва ўмовах сусветнай глабалізацыі⁷. У лінгвістыцы назіраецца вялікая колькасць фундаментальных апісанняў беларускай мовы (акадэмічныя граматыкі і асобныя раздзелы, энцыклапедычныя даведнікі, дысертацыі па прыватных праблемах айчыннага мовазнаўства, мноства навуковых артыкулаў). Супрацоўнікамі кафедры зроблена дастаткова для таго, каб абагульніць сабраныя даныя на падставе адзінай канцэпцыі і падрыхтаваць курс сучаснай беларускай літаратурнай мовы, даступны па змесце ў першую чаргу студэнту-філолагу, а таксама ўсім, хто мае дачыненне да беларускай мовы і яе тэарэтычнага асэнсавання. Так, праведзена вывучэнне фактычнага матэрыялу па тэме даследавання, а таксама аналіз найноўшай навуковай літаратуры па праблемах лексічнага саставу і функцыянальных стыляў беларускай мовы на працягу яе гісторыі, падрыхтаваны рэестр навуковых публікацый па пытаннях станаўлення і развіцця беларускай мовы ў пачатку – сярэдзіне ХХ ст., апрацавана картатэка індывідуальна-аўтарскіх неалагізмаў з твораў беларускіх пісьменнікаў ХХ–ХХІ стст.

Выканаўцамі навукова-даследчай тэмы «Структура і функцыі беларускай мовы ў ХХ стагоддзі: сінхронны і дыяхронны аспекты» былі складзены выданні, прысвечаныя функцыянальнаму статусу германізмаў⁸ і паланізмаў⁹ у старабеларускай і сучаснай беларускай мовах, аўтарскай неалагізацыі

²Падрабязней гл.: Прыгодзіч М. Р. Германізмы ў старабеларускай мове на фоне старапольскай мовы і іх адлюстраванне ў стараўкраінскай і старарускай мовах // Часоп. Беларус. дзярж. ун-та. Філалогія. 2022. № 1. С. 30–39.

³Чахоўская Т. Л., Чахоўскі Г. К. Сучасная беларуская мова. Фанетыка. Фаналогія. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія : вучэб.-метад. дапам. Мінск : БДУ, 2017. 247 с.

⁴Бадзевіч З. І., Русак В. П. Сучасная беларуская мова. Марфеміка. Марфаналогія. Словаўтварэнне : вучэб.-метад. дапам. Мінск : БДУ, 2017. 227 с.

⁵Сучасная беларуская мова. Марфалогія : дапаможнік / З. І. Бадзевіч [і інш.]. Мінск : БДУ, 2018. 323 с.

⁶Рамза Т. Р. Сучасная беларуская мова. Сінтаксіс : вучэб. дапам. Мінск : БДУ, 2020. 199 с.

⁷Рамза Т. Р. Городские белорусскоязычные: новый путь от «точки невозврата»? // Philologica Slavica Vindobonensia. Bd. 5. Berlin : Peter Lang, 2019. S. 193–204.

⁸Германізмы ў беларускай мове / склад.: А. А. Прыгодзіч, М. Р. Прыгодзіч, Г. Генчэль ; пад рэд. М. Р. Прыгодзіча. Мінск : БДУ, 2015. 303 с.

⁹Свістунова М. І. Вывучэнне паланізмаў у беларускім мовазнаўстве і стаўленне да іх (XIX ст. – 1930-я гг.) // Часоп. Беларус. дзярж. ун-та. Філалогія. 2017. № 2. С. 39–49 ; Прыгодзіч М. Р. Жылі ў адным доме // Беларуско-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі : зб. арт. / пад рэд. І. Э. Багдановіч, М. І. Свістуновой. Мінск : БДУ, 2016. С. 168–172 (Беларусіка = Albaruthenica ; кн. 37) ; Ён жа. Польская мова як пасярэдніца запазычвання слоў нямецкага паходжання ў помніках старабеларускага пісьменства (папярэднія заўвагі) // Там жа. Мінск : БДУ, 2016. С. 25–26 (Беларусіка = Albaruthenica ; кн. 37).

як спосабу папаўнення лексічнага саставу сучаснай беларускай літаратурнай мовы¹⁰. Яны разглядалі запазычаную лексіку пачатку ХХІ ст., вызначалі асаблівасці адаптацыі англаамерыканізмаў у беларускай мове¹¹, даследавалі вядомыя на сённяшні дзень беларускамоўныя тэксты ХVІІІ ст., напісаныя кірыліцай, шукалі новыя тэксты і сістэматызавалі іх, збіралі і вывучалі адпаведную інфармацыю. На падставе аналізу навуковай літаратуры, лексікаграфічнай апрацоўкі тэрмінаў была сфарміравана стратэгія перакладу лексічных адзінак для стварэння беларускамоўнай часткі руска-беларускага слоўніка тэрміналогіі выбарчага права. Зараз завяршаецца падрыхтоўка рукапісу гэтага слоўніка.

Сёння выканаўцы названых вышэй навукова-даследчых тэм працягваюць работу па збору матэрыялу для слоўніка наватвораў Цішкі Гартнага (укладаюць рэестр, публікуюць фрагменты слоўніка), перыядыцы гісторыі беларускай літаратурнай мовы і вырашэнні праблемы пераемнасці паміж старым і новым перыядамі, кагнітыўнай арыентацыі даследаванняў лексічнага, фразеалагічнага і парэміялагічнага фондаў, лексічнай і фразеалагічнай семантыкі (аналізуюць кагнітыўны аспект формы моўнага знака, нацыянальна-спецыфічныя кагнітыўныя дамінанты ў лексіцы і фразеалогіі беларускай мовы, кагнітыўны патэнцыял беларускай лексікі, фразеалогіі і парэміялогіі розных семантычных палёў, лексіка-семантычных і тэматычных груп), апісанні марфалагічных асаблівасцей сучаснай беларускай мовы зыходзячы з функцыянальна-семантычнага падыходу, актуалізацыі лексічных і граматычных адметнасцей, якія выклікаюць найбольшую цяжкасць пры навучанні беларускай мове іншафонаў і яе засваенні, а таксама па падрыхтоўцы рукапісаў слоўніка старабеларускай мовы, глумачальнага энцыклапедычнага слоўніка беларускага мовазнаўства і інш. У іх публікацыях знайшлі адлюстраванне пытанні першапачатковага фарміравання заканадаўчага стылю беларускай мовы на працягу ХХ – пачатку ХХІ ст.¹² і выпрацоўкі адметных для яго структурных і найперш лексіка-граматычных сродкаў, праблемы адэкватнай перадачы правазнаўчых тэрмінаў з рускай мовы на беларускую і наадварот¹³. Супрацоўнікамі кафедры створаны новыя вучэбна-метадычныя дапаможнікі па гістарычнай фанетыцы¹⁴ і марфалогіі¹⁵ беларускай мовы, а таксама па гісторыі беларускага мовазнаўства¹⁶, хрэстаматыі па гісторыі беларускай мовы¹⁷ і сучаснай беларускай мовы¹⁸, зборнікі выбраных навуковых прац вядомых лінгвістаў у межах серыі «Замежная беларусістыка»¹⁹.

Дацэнтам А. Л. Садоўскай распрацавана метадыка вывучэння фразеалогіі як каштоўнага элемента гісторыка-культурнай спадчыны беларускага народа, які мае высокі лінгвакраіназнаўчы патэнцыял і рэпрэзентуе непарыўную сувязь мовы, культуры і грамадства. Праведзена этналінгвістычнае даследаванне вылучанага корпуса фразеалагізмаў і прыказак, якія сваім зместам, лексіка-семантычным складам або прататыпамі адлюстроўваюць факты і падзеі айчынай гісторыі і культуры. У выніку выяўлены атрыбутыўны каларатыўны код у беларускай фразеалогіі і прасочана яго сувязь з этнакультурай народа, вызначаны і апісаны асаблівасці функцыянавання лексем-каларонімаў у фразеалагічным кантэксце і іх нацыянальна-культурныя канатацыі, устаноўлена спецыфіка кампаратыўных каларатыўных словазлучэнняў як моўнага сродку канцэптуалізацыі і катэгарызацыі рэчаіснасці²⁰.

Асноўныя вынікі навукова-даследчай тэмы «Беларуская мова на розных этапах яе гістарычнага развіцця: структура-граматычны, семантыка-стылістычны і нарматыўна-камунікатыўны аспекты» адлюстраваны ў 198 навуковых і навукова-метадычных публікацыях, у тым ліку ў 6 асобных выданнях. Па праблематыцы тэмы былі праведзены ІХ Міжнародная навуковая канферэнцыя «Мова – літаратура –

¹⁰Прыгодзіч М. Р. Аўтарская неалагізацыя ў беларускай мове : дапаможнік. Мінск : БДУ, 2021. 175 с.

¹¹Савасцюк М. Л. Англіцызмы беларускай мовы : дапаможнік. Мінск : БДУ, 2019. 391 с.

¹²Кулеш Г. І. Нацыянальныя адметнасці мовы заканадаўчых тэкстаў // Беларуская-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі : зб. арт. / пад рэд. І. Э. Багдановіч, М. І. Свістуновой. Мінск : БДУ, 2016. С. 134–142 (Беларусіка = Albaruthenica ; кн. 37) ; Яна ж. Выкарыстанне беларускай мовы ў юрыдычнай сферы ва ўмовах білінгвізму // Мова – літаратура – культура : матэрыялы VIII Міжнар. навук. канф. (Мінск, 15–16 вер. 2016 г.) : у 2 ч. Ч. 1. Мінск : Рэсп. ін-т выш. шк., 2016. С. 153–158.

¹³Кулеш Г. І. Культура прафесійнага маўлення юрыста : вучэб.-метадыч. дапам. Мінск : БДУ, 2019. 183 с.

¹⁴Свістунова М. І., Ціванова Г. К. Гістарычная фанетыка беларускай мовы : вучэб. дапам. Мінск : БДУ, 2016. 159 с.

¹⁵Свістунова М. І., Ціванова Г. К. Гістарычная марфалогія беларускай мовы : вучэб. дапам. Мінск : БДУ, 2018. 199 с.

¹⁶Запрудскі С. М. Гісторыя беларускага мовазнаўства (1918–1941) : дапаможнік. Мінск : БДУ, 2015. 191 с.

¹⁷Кулеш Г. І., Свістунова М. І. Гісторыя беларускай мовы. Хрэстаматыя : вучэб. дапам. Мінск : БДУ, 2022. 231 с.

¹⁸Сучасная беларуская мова. Хрэстаматыя : дапаможнік : у 2 ч. Ч. 1. Фанетыка. Фаналогія. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія. Лексікалогія. Лексікаграфія. Фразеалогія. Марфеміка. Марфаналогія. Словаўтварэнне. Марфалогія / склад.: А. Л. Садоўская [і інш.]. Мінск : БДУ, 2022. 319 с.

¹⁹Бідэр Г. Выбраныя працы па беларускім мовазнаўстве / склад.: А. А. Прыгодзіч, М. Р. Прыгодзіч ; пад агул. рэд. М. Р. Прыгодзіча, Г. Генчэля. Мінск : БДУ, 2021. 223 с. (Замежная беларусістыка) ; Колер Г.-Б. Выбраныя працы па беларускім літаратурназнаўстве / склад. П. І. Навуменка ; пад агул. рэд. П. І. Навуменкі. Мінск : БДУ, 2021. 418 с. (Замежная беларусістыка) ; Піўтарак Р. Выбраныя працы па беларускім мовазнаўстве / склад.: І. І. Караткевіч, М. Р. Прыгодзіч, А. І. Скапенка ; пад агул. рэд. М. Р. Прыгодзіча. Мінск : БДУ, 2022. 221 с. (Замежная беларусістыка).

²⁰Садоўская А. Л., Садоўская Г. Д., Жызнеўская В. М. Беларуская этналінгвістыка: аспекты даследаванняў : дапаможнік. Мінск : БДУ, 2021. 159 с.

культура»²¹ і III Міжнародная навуковая канферэнцыя «Пісьменнік – мова – стыль»²², навуковыя чытанні, прысвечаныя прафесарам В. П. Краснею²³, Л. А. Антанюк²⁴ і Л. І. Бураку²⁵, дацэнта І. М. Шчарбакавай²⁶. Вынікі і назіранні навуковага даследавання былі выкарыстаны пры стварэнні манаграфій, падручнікаў, вучэбных дапаможнікаў пад грыфам вучэбна-метадычнага аб’яднання па гуманітарнай адукацыі і Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, а таксама пры распрацоўцы новых вучэбных праграм па актуальных праблемах беларускага і славянскага мовазнаўства, падручнікаў па беларускай мове для агульнаадукацыйных школ і спецыялізаваных устаноў гуманітарнага профілю.

Атрыманыя вынікі маюць значэнне для тэарэтычнага мовазнаўства, практыкі выкладання сучаснай беларускай мовы, стылістыкі і культуры маўлення, лінгвістыкі тэксту, мастацкага аналізу тэксту. Яны могуць быць карыснымі пры стварэнні базавых вучэбных дапаможнікаў па сучаснай беларускай мове для ўстаноў вышэйшай і агульнай сярэдняй адукацыі, распрацоўцы айчынай лексікаграфіі, аўтарскіх спецкурсаў і спецсемінараў. Акрамя таго, дадзеныя вынікі прадстаўляюць інтарэс для славістаў, замежных навучэнцаў, выкладчыкаў беларускай мовы, супрацоўнікаў інстытутаў павышэння кваліфікацыі, выдавецтваў, рэдакцый і г. д. На кафедры рэгулярна абмяркоўваецца стан навукова-даследчай работы, пры гэтым заслухоўваюцца справаздачы асобных выканаўцаў, ацэньваюцца дасягненні і перспектывы навуковай дзейнасці, рыхтуюцца дысертацыі, вучэбныя дапаможнікі і інш.

Заклучэнне

Праведзеныя супрацоўнікамі кафедры даследаванні дазволілі дэталёва прааналізаваць працэсы станаўлення і папаўнення лексічнага саставу сучаснай беларускай літаратурнай мовы на працягу XX – пачатку XXI ст., вызначыць месца і ролю індывідуальна-аўтарскай неалагізацыі ў словаўтваральнай сістэме беларускай мовы, ахарактарызаваць структурна-граматычныя, марфалагічныя і семантыка-стылістычныя змены ў беларускай мове на мяжы тысячагоддзяў. Упершыню ў гісторыі айчыннага мовазнаўства адбылося ўсебаковае вывучэнне працэсаў станаўлення заканадаўча-прававога стылю беларускай мовы ад пачатковага этапу яго фарміравання (1920-я гг.) да сённяшняга часу.

Гэтыя назіранні знойдуць выкарыстанне ў межах тэарэтычнага мовазнаўства, практыкі выкладання розных вучэбных дысцыплін, а таксама пры стварэнні базавых вучэбных дапаможнікаў для ўстаноў вышэйшай і агульнай сярэдняй адукацыі, распрацоўцы айчынай лексікаграфіі, аўтарскіх спецкурсаў і спецсемінараў. Яны могуць быць карыснымі для славістаў і замежных навучэнцаў, выкладчыкаў беларускай мовы, супрацоўнікаў інстытутаў павышэння кваліфікацыі, выдавецтваў, рэдакцый і г. д.

Высокі навуковы патэнцыял кафедры дазваляе праводзіць даследчую работу на адпаведным узроўні. Перспектыўнымі напрамкамі навуковай працы кафедры ў бліжэйшы час стануць даследаванні асаблівасцей сінтаксісу і марфалагічнага ладу асобных помнікаў пісьменства, вывучэнне спецыфікі станаўлення і развіцця беларускай навуковай тэрміналогіі на працягу XX – пачатку XXI ст., аналіз лексічных інавацый у мове сучаснай мастацкай літаратуры, разгляд іншамойных запазычанняў у беларускай мове на мяжы тысячагоддзяў і падрыхтоўка спецыялістаў у галіне беларускага кітабзнаўства.

*Артыкул наступіў у рэдкалегію 27.05.2024.
Received by editorial board 27.05.2024.*

²¹Мова – літаратура – культура : матэрыялы IX Міжнар. навук. канф. памяці праф. А. Я. Міхневіча (Мінск, 15–16 кастр. 2020 г.) / рэдкал.: А. А. Радзевіч (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск : БДУ, 2020. 297 с.

²²Пісьменнік – мова – стыль : матэрыялы III Міжнар. навук. канф., прысвеч. праф. Ц. П. Ломцеву (Мінск, 21–22 верас. 2023 г.) / рэдкал.: М. І. Свістунова (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск : БДУ, 2023. 565 с.

²³Беларускае слова: тэрмін і вобраз : зб. арт. па матэрыялах навук. чытанняў, прысвеч. памяці праф. В. П. Краснея (Мінск, 27 снеж. 2017 г.) / рэдкал.: М. І. Свістунова (адк. рэд.) [і інш.] ; пад рэд. М. Р. Прыгодзіча. Мінск : БДУ, 2018. 214 с.

²⁴Беларускае слова: тэрміналогія і тэрміназнаўства : зб. арт. па матэрыялах навук. чытанняў, прысвеч. 70-годдзю з дня нараджэння праф. Л. А. Антанюк (Мінск, 26 крас. 2019 г.) / рэдкал.: М. І. Свістунова (адк. рэд.) [і інш.] ; пад рэд. М. Р. Прыгодзіча. Мінск : БДУ, 2019. 276 с.

²⁵Беларускае слова: марфалогія і сінтаксіс : зб. арт. па матэрыялах Рэсп. навук. чытанняў, прысвеч. 90-годдзю з дня нараджэння праф. Л. І. Бурака (Мінск, 25 лют. 2020 г.) / рэдкал.: А. А. Радзевіч, М. І. Свістунова (адк. рэд.) [і інш.] ; пад рэд. М. Р. Прыгодзіча. Мінск : Рэсп. ін-т выш. шк., 2023. 172 с.

²⁶Беларускае слова: на хвалях часу : матэрыялы навук. чытанняў, прысвеч. памяці дац. І. М. Шчарбакавай (Мінск, 23 лют. 2022 г.) / рэдкал.: М. І. Свістунова (адк. рэд.) [і інш.]. Мінск : БДУ, 2022. 137 с.

КАФЕДРА ПРИКЛАДНОЙ ЛИНГВИСТИКИ: НАСЛЕДИЕ И СОВРЕМЕННОСТЬ

О. М. ДОРОГОКУПЕЦ-НОВИЦКАЯ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Освещается вопрос становления и развития прикладной лингвистики на филологическом факультете Белорусского государственного университета. Характеризуется деятельность кафедры прикладной лингвистики на современном этапе. Указываются направления учебно-методической, научной, культурно-воспитательной деятельности сотрудников кафедры. Показывается значимость разработки теоретических основ и практического применения инновационных методов преподавания русского языка как иностранного с учетом целей и задач межкультурной коммуникации. Называются главные достижения кафедры за последнее время. Отмечается важность международного сотрудничества в сфере науки и образования, которому на кафедре уделяется особое внимание.

Ключевые слова: Белорусский государственный университет; прикладная лингвистика; русский язык как иностранный; компьютерная лингвистика; образовательные технологии; международные языковые связи.

КАФЕДРА ПРЫКЛАДНОЙ ЛІНГВІСТЫКІ: СПАДЧЫНА І СУЧАСНАСЦЬ

А. М. ДАРАГАКУПЕЦ-НАВІЦКАЯ^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анотацыя. Асвятляецца пытанне станаўлення і развіцця прыкладной лінгвістыкі на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Характарызуецца дзейнасць кафедры прыкладной лінгвістыкі на сучасным этапе. Указваюцца напрамкі вучэбна-метадычнай, навуковай, культурна-выхаваўчай дзейнасці супрацоўнікаў кафедры. Паказваюцца значнасць распрацоўкі тэарэтычных асноў і практычнага прымянення інавацыйных метадаў выкладання рускай мовы як замежнай з улікам мэт і задач міжкультурнай камунікацыі. Называюцца галоўныя дасягненні работы кафедры за апошні час. Адзначаецца важнасць міжнароднага супрацоўніцтва ў сферы навукі і адукацыі, якому на кафедре надаецца асабліва ўвага.

Ключавыя словы: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт; прыкладная лінгвістыка; руская мова як замежная; камп'ютарная лінгвістыка; навучальныя тэхналогіі; міжнародныя моўныя сувязі.

Образец цитирования:

Дорогокупец-Новицкая ОМ. Кафедра прикладной лингвистики: наследие и современность. *Журнал Белорусского государственного университета. Филология.* 2024;3:67–72. EDN: DTHUOM

For citation:

Darahakupets-Navitskaya AM. Department of applied linguistics: heritage and modernity. *Journal of the Belarusian State University. Philology.* 2024;3:67–72. Russian. EDN: DTHUOM

Автор:

Оксана Михайловна Дорогокупец-Новицкая – кандидат филологических наук; заведующий кафедрой прикладной лингвистики филологического факультета.

Author:

Aksana M. Darahakupets-Navitskaya, PhD (philology); head of the department of applied linguistics, faculty of philology. dorogokupetz@mail.ru

DEPARTMENT OF APPLIED LINGUISTICS: HERITAGE AND MODERNITY

A. M. DARAHAKUPETS-NAVITSKAYA^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The issue of the formation and development of applied linguistics at the faculty of philology of the Belarusian State University is covered. The activities of the department of applied linguistics at the present stage are characterised. The directions of educational, methodological, scientific, cultural and educational activities of the department's staff are identified. The importance of developing theoretical foundations and practical application of innovative methods of teaching Russian as a foreign language is shown, taking into account the goals and objectives of intercultural communication. The main achievements of the department over the recent period are mentioned. The importance of international cooperation in the field of science and education which is given special attention at the department is noted.

Keywords: Belarusian State University; applied linguistics; Russian as a foreign language; computational linguistics; educational technology; international language connections.

Введение

В современном мире происходят глобальные изменения в образовательном процессе. Приоритетным становится использование информационно-коммуникационных и междисциплинарных технологий, развиваются актуальные направления современной прикладной лингвистики.

Кафедра прикладной лингвистики филологического факультета Белорусского государственного университета, которой в 2023 г. исполнилось 35 лет, имеет богатую историю, связанную с жизнью факультета. В сентябре 1988 г. на базе секции преподавателей русского языка как иностранного кафедры русского языка было организовано новое подразделение – кафедра русского языка как иностранного. Главной объективной причиной создания кафедры выступило значительное увеличение количества обучаемых иностранных студентов-филологов и стажеров, что вызвало потребность в подготовке квалифицированных преподавателей русского языка как иностранного для учреждений высшего образования страны¹.

В 1994 г. структурное подразделение переименовали в кафедру прикладной лингвистики по причине присоединения к нему научно-исследовательской лаборатории теоретической и прикладной лингвистики. Учреждение кафедры прикладной лингвистики было продиктовано необходимостью расширения спектра научно-образовательных направлений, связанных с изучением русского языка как иностранного и компьютерных технологий в филологии, которые являлись приоритетными в то время.

Результаты и их обсуждение

Направление «компьютерная лингвистика» на филологическом факультете начал развивать Владимир Александрович Карпов. С 1988 по 2003 г. В. А. Карпов заведовал единственной в республике научно-исследовательской лабораторией теоретической и прикладной лингвистики. Именно он разработал универсальный математический подход к изучению и представлению языка и тем самым внес вклад в развитие белорусской компьютерной лингвистики.

В. А. Карпов стал основателем системологии (системной генетики, системной физики) в языкознании – одной из серьезных научных школ кафедры прикладной лингвистики, профессором которой он являлся с 1995 г. Под его руководством были созданы первые компьютерные учебники по русскому, белорусскому и английскому языкам, русскому языку как иностранному, частотный дифференциальный словарь учебников на белорусском языке, базы данных по лингвистической изомерии и лингвистическим гомологическим рядам.

Разработкой поднятых В. А. Карповым вопросов продолжала заниматься кафедра прикладной лингвистики в рамках ежегодных Карповских научных чтений. Всего было проведено 11 научных чтений. В 2020 г. состоялись научные чтения «Прикладная лингвистика: наследие и современность», посвященные 80-летию профессора В. А. Карпова и 70-летию профессора Л. Н. Чумак.

Помимо научной школы системологии, на кафедре сформировались научные школы русского языка как иностранного (Л. Н. Чумак) и когнитивной лингвистики (С. М. Прохорова). Людмила Николаевна

¹Чумак Л. Н. Кафедра прикладной лингвистики: история становления и перспективы развития // Весн. Беларус. дзярж. ун-та. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагагіка. 2006. № 2. С. 33.

Чумак в более чем 200 научных работах исследовала проблемы синтаксиса современного русского литературного языка, социолингвистики, лингвистики текста, лингвокультурологии, методики преподавания русского и белорусского языков как иностранных. Под ее редакцией были изданы материалы семи международных научных конференций «Язык и социум» (1996–2009). С 1994 по 2008 г. Л. Н. Чумак возглавляла кафедру прикладной лингвистики и развивала ее основные научные направления.

Профессор Светлана Михайловна Прохорова, автор более 200 научных работ, в рамках прикладной лингвистики изучала диалектологию, типологию, анализ текстов, ареалологию и когнитивную лингвистику. Она дважды была избрана членом президиума Международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы, которая входит в состав ЮНЕСКО.

На сегодняшний день на кафедре разрабатываются два востребованных в стране направления: 1) преподавание русского языка как иностранного; 2) компьютерное обеспечение филологической деятельности. Они носят прикладной характер.

В первую очередь кафедра является одним из ведущих структурных подразделений филологического факультета в частности и университета в целом по подготовке русистов из зарубежных стран. Иностранные граждане получают на базе кафедры высшее образование (1-я и 2-я ступени) по специальностям 6-05-0232-02 «Русская филология» (профилизация «Русский язык как иностранный»), 7-06-0232-01 «Языкознание» (профилизация «Русский язык как иностранный (для иностранных граждан)»). Они обучаются по разным программам (полное и включенное обучение, стажировка (семестровое или двухсеместровое обучение студентов-филологов бакалавриата зарубежных университетов), магистратура, аспирантура).

Русский язык на филологическом факультете преподается для учащихся из многих стран мира, учебные группы часто являются многонациональными. К данному моменту кафедрой накоплен опыт сотрудничества с университетами Австрии, Венгрии, Вьетнама, Германии, Ирана, Камеруна, Китая, Польши, Сербии, Словакии, США, Туркменистана, Турции, Финляндии, Франции, Чехии, Южной и Северной Кореи, Японии и других стран. На сегодняшний день основной контингент иностранных студентов составляют граждане Китая и Туркменистана. Ежегодно специальность «русская филология» приобретают более 450 иностранных учащихся, что выступает одним из важнейших показателей успешности БГУ на международном рынке услуг, эффективности выполняемой преподавателями работы.

Подготовка иностранных студентов по данной специальности призвана решить ряд важных задач: 1) установить партнерские отношения с зарубежными странами; 2) расширить сотрудничество с учреждениями высшего образования ближнего и дальнего зарубежья; 3) реализовать международные проекты в сфере науки и образования. Эти задачи являются приоритетными в работе кафедры, коллектив которой составляют высокопрофессиональные креативные профессора, доценты, преподаватели, использующие в своей педагогической деятельности современные методы обучения иностранных учащихся филологических специальностей и применяющие на практике наиболее эффективные технологии.

Обучение по специальности «русская филология» на кафедре осуществляется с учетом основных направлений прикладной лингвистики. Преподавание дисциплин, позволяющих студентам глубже изучить русский язык как иностранный («Фонетика», «Лексикология. Фразеология», «Словообразование», «Морфология», «Синтаксис», «Практика русской устной и письменной речи» (для иностранных студентов), «Русский язык как иностранный», «Функционально-коммуникативная грамматика в аспекте русского языка как иностранного», «Введение в лингвокультурологию», «Теория и практика межкультурной коммуникации», «Методика преподавания русского языка как иностранного», «Видеокурс русского языка», «Чтение и аудирование текстов», «Информационные технологии в филологии», «Компьютерные технологии в преподавании русского языка как иностранного», «Обучение языкам как иностранным в различных коммуникативных средах» (магистратура), «Аспектное обучение языкам как иностранным» (магистратура), «Основы научной коммуникации» (магистратура), «Лингвострановедение» (магистратура), «Интернет в обучении языкам как иностранным» (магистратура) и др.), носит практико-ориентированный характер, что способствует обеспечению качественного образования и успешной подготовке квалифицированных филологов. На кафедре читаются также авторские спецкурсы, проводятся спецсеминары по актуальным проблемам прикладной лингвистики, разрабатываются и внедряются в учебный процесс дистанционные курсы по дисциплинам кафедры.

О высоком уровне языковой подготовки иностранных студентов-филологов по специальности «русская филология» свидетельствует ежегодное участие учащихся в различных региональных, республиканских и международных мероприятиях на русском языке: конференциях, конкурсах (конкурсах выразительного чтения, конкурсах сочинений, конкурсах видеороликов и др.), республиканских и международных олимпиадах по русскому языку. Студенты филологического факультета БГУ традиционно занимают на них призовые места.

Помимо учебной деятельности, на кафедре осуществляется большая работа по адаптации иностранных обучающихся к жизни в Беларуси, проводятся разнообразные мероприятия, направленные на формирование

межнациональной, религиозной и инокультурной толерантности. Традиционным стало кафедральное мероприятие «Весенний фестиваль русского языка», в рамках которого иностранные студенты демонстрируют знание русского языка во время исполнения любимых песен и чтения стихотворений. Сотрудники кафедры приняли участие в организации и проведении серии интеллектуальных игр для иностранных студентов в формате шоу «Своя игра», способствующих популяризации русского языка и литературы, русской и белорусской культур, укреплению культурных связей между Беларусью и Китаем.

Одни из основных задач учреждения высшего образования заключаются в формировании у учащихся общечеловеческих ценностей, развитии навыков межкультурной коммуникации. В связи с этим профессорско-преподавательский состав кафедры работает над выполнением комплексной научно-исследовательской работы «Современные технологии преподавания русского языка как иностранного в контексте межкультурной парадигмы иноязычного образования».

Специфика преподавания русского языка как иностранного в современном мире обусловлена тем, что изменились роль и место обучаемого в образовательном процессе. Сейчас учащийся выступает как субъект учебной деятельности и как субъект межкультурной коммуникации. По этой причине актуальной задачей лингвистов является внедрение в обучение инновационных технологий, методов, форм и средств обучения. В их число входят проектная и проблемная технологии, кейс-технология, учение в сотрудничестве, дебаты, пролонгированная деловая игра, дистанционные курсы изучения языка и др.

В процессе выполнения указанной темы сотрудники кафедры уделяют большое внимание разработке теоретических и прикладных аспектов преподавания русского языка как иностранного с учетом целей и задач межкультурной коммуникации, исследуют проблемы эффективного и методически обусловленного использования современных педагогических технологий в обучении русскому языку иностранных студентов филологических специальностей на разных уровнях образования (бакалавриат, магистратура, аспирантура). Преподаватели провели анализ научной литературы, выявили и описали актуальные стратегии, методы и приемы обучения русскому языку как иностранному в контексте межкультурной методической парадигмы.

Главными задачами коллектива кафедры являются подготовка и внедрение качественно новых практико-ориентированных дидактических материалов по учебным дисциплинам для иностранных студентов и магистрантов с учетом межкультурного подхода к иноязычному образованию, создание учебников и учебных пособий нового поколения. Разработанные технологии активно апробируются в учебном процессе на кафедре, применяются при выполнении международных проектов в России, Китае и Сербии, демонстрируются на мастер-классах, проводимых преподавателями на филологическом факультете БГУ.

Проблемное поле научных исследований профессорско-преподавательского состава кафедры характеризуется как достаточно широкое. Оно затрагивает направления «состояние и перспективы развития современного русского языка», «состояние и перспективы развития прикладной лингвистики», «русский язык как иностранный», «проблемы преподавания русского языка как иностранного», «язык средств массовой информации и рекламы», «социокультурные аспекты в обучении языкам», «лингвокультурология», «когнитивная лингвистика», «теория речевого воздействия», «теория аргументации», «обучение языкам в различных коммуникативных средах», «использование современных информационных технологий в обучении языкам», «компьютерная лингвистика» и др. Большое внимание уделяется изучению возможностей применения национальных языковых корпусов в процессе обучения инофонов, исследованию национально-культурных компонентов семантики в русских, китайских, туркменских, турецких и иных паремиях, сравнительно-сопоставительному анализу национальных лингвокультурных концептов в русском и китайском (туркменском, турецком и др.) языках, рассмотрению типов речевых стандартов в русскоязычных публицистических текстах и т. д.

На сегодняшний день на кафедре развивается актуальное научное направление «теория аргументации», которое представляет доктор филологических наук, профессор Татьяна Николаевна Савчук. За последние годы она издала монографию², защитила докторскую диссертацию³, опубликовала многочисленные работы по этой теме, в том числе статьи, входящие в базу данных «Скопус»⁴.

Результаты научных исследований преподавателей кафедры представлены на международных конференциях в Беларуси и за рубежом. Они вошли в сборники научных статей и научно-практических конференций, были опубликованы в различных научных периодических изданиях, журналах, рекомен-

² Савчук Т. Н. Аргументация в русско- и белорусскоязычном научно-гуманитарном дискурсе. Минск : БГУ, 2018. 279 с.

³ Савчук Т. Н. Аргументация в дискурсе гуманитарных наук (на материале русско- и белорусскоязычных текстов) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19. Минск, 2019. 46 с.

⁴ Савчук Т. Н. Аргументативный потенциал аналогии в дискурсе гуманитарных наук // Вестн. Волгоград. гос. ун-та. Сер. 2, Языкознание. 2022. Т. 21, № 2. С. 46–57 ; Она же. Тактика эмоционального усиления аргументации в письменном научно-гуманитарном дискурсе // Вестн. Том. гос. ун-та. 2022. № 478. С. 30–43 ; Она же. Аргументативная стратегия подтверждения в гуманитарной научной коммуникации // Весн. Беларус. дзярж. пед. ун-та. Сер. 1, Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. 2021. № 4. С. 87–93 ; Она же. Способы рационального усиления аргументации в письменном дискурсе гуманитарных наук (описание и оценка) // Журн. Белорус. гос. ун-та. Филология. 2022. № 1. С. 16–29.

дованных Высшей аттестационной комиссией Республики Беларусь, размещены в информационно-аналитической системе «Российский индекс научного цитирования», а также внедрены в образовательный процесс, о чем свидетельствуют соответствующие акты⁵.

Основные научные достижения кафедры – разработка теоретических основ и практическое применение инновационных методов преподавания русского языка как иностранного. Данный факт нашел отражение в научных статьях⁶, учебно-методических комплексах по русскому языку, практике устной и письменной русской речи для иностранных студентов, магистрантов, стажеров, обучающихся в Беларуси⁷, а также по подготовке преподавателей русского языка как иностранного⁸.

В 2024 г. на базе кафедры была организована и проведена II Международная научно-практическая конференция «Прикладная лингвистика: наследие и современность», посвященная 85-летию филологического факультета БГУ. Участие в ней приняли ученые, преподаватели из Беларуси, России, Китая, Казахстана, США (всего более 100 человек). На пленарном заседании, а также на секционных заседаниях «Язык в социокультурном измерении и коммуникативно-прагматическом измерении», «Компьютерная и корпусная лингвистика», «Проблемы дискурс-анализа и лингвистической экспертизы текста», «Лексикография и переводоведение», «Проблемные вопросы обучения иностранным языкам» обсуждались современные проблемы в области прикладной лингвистики. Подведенные итоги конференции подтвердили актуальность развития лингвистических методов исследования и первоначальность их внедрения в теорию и практику преподавания иностранных языков.

Кафедра активно участвует в подготовке специалистов высокой квалификации. Проблемы прикладной лингвистики находят отражение в проводимых студентами, магистрантами, аспирантами и докторантами научных исследованиях. Тематика и методология выполненных выпускных квалификационных работ соответствуют приоритетным направлениям науки и образования на современном этапе. На кафедре регулярно проходят подготовку магистранты и аспиранты из Китая.

За последние годы были защищены кандидатские диссертации в области сопоставительного языкознания, компьютерной лингвистики и теории языкознания. Так, под руководством Т. Н. Савчук была защищена кандидатская диссертация Чжао Наньнань «Лексико-грамматические средства реализации категории акцентности в русском и китайском политическом дискурсе» (Минск, 2020), под руководством доктора технических наук, профессора И. В. Совпелья – кандидатская диссертация Ю. Д. Голяк «Предикативное автодополнение запросов пользователей в системах информационного поиска (на материале русского языка)» (Минск, 2022), под руководством кандидата филологических наук, доцента Л. Ф. Гербик – кандидатская диссертация Ху Цзядун «Реализация коммуникативной стратегии презентации страны на сайте белорусского посольства в Китайской Народной Республике» (Минск, 2023).

Сотрудниками кафедры на постоянной основе поддерживаются плодотворные контакты с учеными ближнего и дальнего зарубежья (России, Китая, Сербии, Туркменистана, Казахстана и др.) в целях реализации совместных научных проектов. В рамках межвузовских соглашений между БГУ и Даляньским

⁵Савчук Т. Н. Аргументативная стратегия подтверждения... С. 87–93 ; Она же. Способы рационального усиления аргументации... С. 16–29 ; Голяк Ю. Д., Совпелья И. В. Автоматическое дополнение русскоязычных пользовательских запросов, формулируемых в виде именных групп // Вестн. Мин. гос. лингв. ун-та. Сер. 1, Филология. 2021. № 3. С. 101–109 ; Гербик Л. Ф., Ху Цзядун. Лингвистические исследования дипломатической коммуникации: проблемы терминологии // Рус. яз. и лит. 2021. № 5. С. 47–56 ; Сковрцова Н. Н. Развитие критического мышления обучающихся на начальном этапе квалификационной подготовки по специальности «русский язык как иностранный» // Проф. образование. 2021. № 3. С. 43–48 ; Сковрцова Н. Н., Касюк Н. С. Национальные и универсальные прецедентные феномены как объект практического усвоения иностранными студентами и магистрантами филологических специальностей // Рус. яз. и лит. 2022. № 5. С. 58–64 ; Сковрцова Н. Н. Профессиональный тезаурус педагога: тематический библиографический указатель по теории и практике преподавания русского языка как иностранного // Рус. яз. за рубежом. Спец. вып. «Русистика в Белоруссии». 2022. С. 96–104.

⁶Голяк Ю. Д., Совпелья И. В. Автоматическое дополнение русскоязычных пользовательских запросов... С. 101–109 ; Гербик Л. Ф., Ху Цзядун. Лингвистические исследования дипломатической коммуникации... С. 47–56 ; Сковрцова Н. Н. Развитие критического мышления обучающихся... С. 43–48 ; Сковрцова Н. Н., Касюк Н. С. Национальные и универсальные прецедентные феномены... С. 58–64 ; Сковрцова Н. Н. Актуализация языковых аспектов в ситуациях межкультурной коммуникации (по материалам рефлексивных высказываний китайских студентов) // Русский язык в поликультурном мире: коммуникация, понимание, обучение : коллектив. моногр. / под ред. Л. Г. Громоной, Е. А. Гасконь, А. Б. Гурина. Тверь : Твер. гос. ун-т, 2023. С. 97–107.

⁷Воронцова Е. А., Гербик Л. Ф. О Беларуси и белорусах : учеб. пособие. Минск : Витпостер, 2018. 157 с. ; Гербик Л. Ф., Карань О. Б. Активная лексика иностранного студента: от слова к тексту : учеб.-метод. пособие : в 3 ч. Ч. 1. А – В. Минск : Колорград, 2016. 149 с. ; Лавренко А. В., Шуба-Зимянина Т. П., Халили-Квасова С. В. Современный русский язык. Синтаксис словосочетания и простого предложения. Практикум : учеб.-метод. пособие. Минск : БГУ, 2022. 103 с.

⁸Сковрцова Н. Н. Профессиональный тезаурус педагога... С. 96–104 ; Теория и практика преподавания русского языка как иностранного (с электронным приложением) : учеб. пособие / под ред. Н. Н. Сковрцовой. Минск : БГУ, 2017. 327 с. ; Сковрцова Н. Н. Методическое обеспечение образовательной программы переподготовки по специальности «русский язык как иностранный» в Республике Беларусь // Обучение русскому языку как неродному/иностранному в специальных целях: теория и практика : коллектив. моногр. / под ред. Т. М. Балыхиной. М. : Рос. ун-т дружбы народов, 2018. С. 586–600 ; Теория и практика преподавания русского языка как иностранного: методические рекомендации для самостоятельной подготовки : пособие / под ред. Н. Н. Сковрцовой. Минск : БГУ, 2019. 155 с.

политехническим университетом, а также между БГУ и Белградским университетом преподаватели кафедры стажировались в учреждения высшего образования Китая и Сербии, что способствует расширению и укреплению международных связей.

Заключение

Кафедра прикладной лингвистики, как структурное подразделение филологического факультета БГУ, имеет свою историю, традиции и богатый, проверенный временем опыт подготовки высококвалифицированных кадров. Русский язык как иностранный является особым, весьма перспективным научным направлением, о чем свидетельствуют существование национальных ассоциаций преподавателей русского языка и литературы, наличие возможности получения образования иностранными гражданами в белорусских учреждениях высшего образования в рамках соглашения между Беларусью и другими странами.

Приоритетные направления деятельности кафедры носят в основном прикладной характер. Ведется подготовка высококвалифицированных специалистов по преподаванию русского языка как иностранного (в том числе из зарубежных стран), а также специалистов в области компьютерной лингвистики, что особенно актуально в современном мире развивающихся информационных технологий.

*Статья поступила в редколлегию 05.07.2024.
Received by editorial board 05.07.2024.*

УДК 378.4(476-25):001.89(092)

СЛЕДУЯ ТРАДИЦИЯМ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ НАУК: НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАФЕДРЫ РОМАНСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ

А. В. ТУЧИНСКИЙ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Статья посвящена 85-летию филологического факультета Белорусского государственного университета, подготовившего тысячи учителей, писателей, научных сотрудников, работников власти и управления. Описаны основные направления деятельности кафедры романского языкознания. Представлены особенности учебной, учебно-методической и научно-методической работы, взаимодействия с организациями – заказчиками кадров, студенческими научными кружками и объединениями, действующими на базе кафедры. Охарактеризован информационно-исследовательский проект «Холокост – трагическая страница истории Беларуси».

Ключевые слова: высшее образование; филологический факультет; кафедра романского языкознания; образовательный процесс; методы и приемы обучения; информационно-исследовательский проект.

ПРЫТРЫМЛІВАЮЧЫСЯ ТРАДЫЦЫЙ ФІЛАЛАГІЧНЫХ НАВУК: НАВУКОВА-ДАСЛЕДЧАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ КАФЕДРЫ РАМАНСКАГА МОВАЗНАЎСТВА

А. В. ТУЧЫНСКІ^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анотацыя. Артыкул прысвечаны 85-гадоваму юбілею філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, які падрыхтаваў тысячы настаўнікаў, пісьменнікаў, навуковых супрацоўнікаў, работнікаў улады і кіравання. Апісаны асноўныя напрамкі дзейнасці кафедры раманскага мовазнаўства. Прадстаўлены асаблівасці вучэбнай, вучэбна-метадычнай і навукова-метадычнай работы, узаемадзеяння з арганізацыямі – заказчыкамі кадраў, студэнцкімі навуковымі гурткамі і аб'яднаннямі, якія дзейнічаюць на базе кафедры. Ахарактарызаваны інфармацыйна-даследчы праект «Халакост – трагічная старонка гісторыі Беларусі».

Ключавыя словы: вышэйшая адукацыя; філалагічны факультэт; кафедра раманскага мовазнаўства; адукацыйны працэс; метады і прыёмы навучання; інфармацыйна-даследчы праект.

Образец цитирования:

Тучынскі АВ. Прытрымліваючыся традыцый філалагічных навук: навукова-даследчая дзейнасць кафедры раманскага мовазнаўства. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2024;3:73–80.
EDN: AREPOC

For citation:

Tuchynski AV. Following the traditions of philological sciences: research activities of the department of Romance linguistics. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2024;3: 73–80. Belarusian.
EDN: AREPOC

Автор:

Алексей Викторович Тучинский – кандидат филологических наук, доцент; заведующий кафедрой романского языкознания филологического факультета.

Author:

Aliaksei V. Tuchynski, PhD (philology), docent; head of the department of Romance linguistics, faculty of philology.
prof.1968@list.ru

FOLLOWING THE TRADITIONS OF PHILOLOGICAL SCIENCES: RESEARCH ACTIVITIES OF THE DEPARTMENT OF ROMANCE LINGUISTICS

A. V. TUCHYNSKI^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The article is dedicated to the 85th anniversary of the faculty of philology of the Belarusian State University, which trained thousands of teachers, writers, researchers and government officials. The main areas of activity of the department of Romance linguistics are described. The features of the organisation of educational, educational-methodological and scientific-methodological activities, interaction with organisations – customers of personnel, student scientific circles and associations operating on the basis of the department are presented. The information and research project «Holocaust is a tragic page in the history of Belarus» is characterised.

Keywords: higher education; faculty of philology; department of Romance linguistics; educational process; teaching methods and techniques; information and research project.

Языки романской группы,
Юность древняя Земли!
Ставить памятник вам глупо –
Вы со сцены не сошли.
Наум Коржавин

Уводзіны

Кафедра раманскага мовазнаўства была заснавана на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў 2002 г. і стала першай у краіне кафедрай раманістыкі філалагічнага профілю. Ужо больш за два дзесяцігоддзі яна з'яўляецца выпускаючай па спецыяльнасцях «рамана-германская (італьянская) філалогія» і «рамана-германская (французская) філалогія». Студэнты, якія абралі дадзены напрамак універсітэцкай адукацыі, атрымліваюць сур'ёзную шматузроўневую падрыхтоўку па практыцы замежнай мовы, вывучаюць яе тэарэтычныя, культуралагічныя і гістарычныя аспекты (фанетыку, лексікалогію, граматыку, стылістыку, гісторыю), методыку выкладання, а таксама набываюць навыкі вуснага і пісьмовага перакладу. Акрамя наведвання лекцыйных і практычных заняткаў, навучальны план прадугледжвае праходжанне педагагічнай і перакладчыцкай практык з мэтай засваення навыкаў, неабходных для будучай прафесійнай дзейнасці.

Вялікая заслуга ў стварэнні кафедры належыць прафесару Л. А. Мурынай, якая імкнулася заснаваць на філалагічным факультэце кафедру рамана-германскіх моў, каб забяспечыць паўнацэнны вучэбны працэс не толькі на аддзяленнях беларускай і рускай моў і літаратур, але і на замежным аддзяленні па спецыяльнасцях «англійская мова і літаратура», «нямецкая мова і літаратура», «французская мова і літаратура», «італьянская мова і літаратура». Падборам выкладчыцкага саставу займалася прафесар Н. М. Ніжнёва. У той час на кафедры працавалі 50 вопытных спецыялістаў у галіне выкладання замежных моў, сярод іх былі і педагогі, запрошаныя з іншых устаноў вышэйшай адукацыі рэспублікі, і супрацоўнікі ўніверсітэта.

Сёння, атрымаўшы кваліфікацыю «Філолаг. Выкладчык французскай мовы. Перакладчык» ці «Філолаг. Выкладчык італьянскай мовы. Перакладчык», выпускнікі дадзенага профілю філалагічнай падрыхтоўкі паспяхова інтэгруюцца ў прафесійную супольнасць у якасці выкладчыкаў устаноў сярэдняй і вышэйшай адукацыі, рэдактараў, перакладчыкаў тэхнічнай, мастацкай літаратуры і супрацоўнікаў ІТ-праектаў, іншымі словамі, у разнастайныя сферы гуманітарнай і тэхнічнай дзейнасці, у якіх неабходны глыбокія і трывалыя веды замежных моў. За час існавання кафедры яе выпускнікамі сталі больш за 700 студэнтаў, якія падрыхтавалі дыпломныя і магістарскія праекты па розных аспектах раманскага мовазнаўства, параўнальнага мовазнаўства, мастацкага перакладу, а таксама методыкі выкладання раманскіх моў.

Зараз на кафедры навучаюцца больш за 170 студэнтаў 1-й і 2-й ступеней вышэйшай адукацыі. За кафедрай замацаваны дысцыпліны дзяржаўнага кампанента «Асноўная замежная мова», «Тэарэтычная граматыка», «Тэарэтычная фанетыка», «Лексікалогія вывучаемай мовы», «Методыка выкладання замежнай мовы», «Гісторыя вывучаемай мовы», «Стылістыка замежнай мовы» (у дачыненні да французскай і італьянскай моў), а таксама «Тэорыя і практыка перакладу».

Вынікі і іх абмеркаванне

Вучэбная, вучэбна-метадычная і навукова-метадычная работа кафедры рэалізуецца ў адпаведнасці са стратэгічнымі прыярытэтамі дзейнасці БДУ. Яна накіравана на актыўнае інтэграванне ў сусветную адукацыйную прастору, удзел у еўрапейскім працэсе гарманізацыі архітэктуры вышэйшай адукацыі праз забяспечванне якаснага навучання замежным мовам як сродку зносінаў у розных сферах грамадскай і прафесійнай дзейнасці ва ўмовах міжкультурнай камунікацыі.

Прафесійна арыентаванае навучанне, закладзенае ў адукацыйным стандарце вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь, прадугледжвае падрыхтоўку высокакваліфікаваных спецыялістаў, здольных адаптавацца да ўмоў жыцця, якія хутка змяняюцца, выпрацоўваць і прымаць аптымальныя рашэнні ў складаных сацыякультурных сітуацыях. На сучасным этапе развіцця беларускага грамадства, у перыяд імклівага пашырэння міжкультурных кантактаў замежная мова становіцца незаменным сродкам прафесійных зносінаў. У сённяшнім глабалізаваным свеце ўзаемаразуменне, якое дасягаецца падчас грамадска-выбудаванай камунікацыі, з'яўляецца першараднай задачай у рэалізацыі паспяховага міжкультурнага ўзаемадзеяння.

Змест планаў і праграм кафедры накіраваны на гуманізацыю навучання студэнтаў. У сувязі з гэтым асабліва ўвага надаецца пытанню перабудовы адукацыйнага працэсу на аснове культуралагічнага падыходу да навучання мове. Выкладчыкі кафедры пастаянна працуюць над удасканаленнем метадаў і форм дыферэнцыраванага і інтэграванага навучання, павышэннем цікавасці да вывучэння раманскіх моў праз творчы падыход да правядзення навучальных заняткаў і пазаўдзгорных творчых мерапрыемстваў. Яны імкнучы зрабіць студэнтаў актыўнымі ўдзельнікамі адукацыйнага працэсу, навучыць іх самастойна працаваць і думаць.

Для прафесійна арыентаванага навучання замежнай мове, на думку выкладчыкаў кафедры, характэрны наступныя асаблівасці:

- прафесійная моўная прывязка (навучальны матэрыял (тэрміналогія, спецыяльныя тэксты) адлюстроўвае спецыфіку пэўнай сферы дзейнасці);
- практыка-арыентаваны падыход (навучанне замежнай мове нацэлена на вырашэнне канкрэтных практычных задач, выкананне функцыянальных абавязкаў работнікаў той ці іншай сферы);
- інтэграцыя замежнай мовы ў агульны комплекс дысцыплін спецыяльнасці, цесная ўзаемасувязь прафіляваных дысцыплін;
- накіраванасць адукацыйнага працэсу на сітуацыйнасць, праблемнасць, пошук рашэння практычных задач з дапамогай моўных і прафесійных уменняў і навыкаў;
- развіццё самастойнасці і крэатыўнасці навучэнцаў у працэсе асваення мовы, гатоўнасці да бесперапыннай адукацыі і самаадукацыі ў мэтах міжкультурнага ўзаемадзеяння ў розных сферах;
- выкарыстанне адукацыйных тэхналогій, якія нацэлены на прадуктыўную навучальную работу, ужыванне актыўных метадаў навучання, калі студэнт не пасіўна засвойвае прапанаваны яму навучальны матэрыял, а выступае актыўным удзельнікам адукацыйнага працэсу (акцэнт робіцца не на навучальную ролю выкладчыка, а на пазнавальную дзейнасць студэнта).

Інтэнсіўная вучэбна-метадычная работа кафедры сфакусіравана на распрацоўку і ўкараненні ў адукацыйны працэс эфектыўных метадаў і прыёмаў навучання на аснове:

- стварэння праблема-пастановачых, праблема-пошукавых задач;
- арыентацыі на актывізацыю творчага мыслення;
- удасканалення розных тыпаў самастойнай работы (пазнавальнай, творчай, камунікатыўнай);
- фарміравання прафесійнай кампетэнцыі;
- ажыццяўлення самакантролю.

Выкладчыкі кафедры распрацавалі тэарэтыка-метадалагічныя ўмовы выкарыстання сучасных тэхналогій у развіцці міжкультурнай камунікатыўнай кампетэнцыі студэнтаў. Яны актыўна засвойваюць сацыяльныя тэхналогіі, характарыстыкі якіх адпавядаюць патрабаванням асобна арыентаванага і камунікатыўнага падыходаў да навучання замежным мовам. Сярод іх вылучаюцца наступныя тэхналогіі:

- з'яўляюцца тэхналогіі, якія прадугледжваюць арганізацыю прадуктыўнай дзейнасці, прымяненне заданняў, накіраваных на самастойны пошук новай інфармацыі на вывучаемай мове і спосабаў прыняцця рашэнняў;
- інфармацыйна-камунікатыўныя тэхналогіі, нацэленыя на ужыванне праграмных сродкаў у навучанні (напрыклад, элементаў дыстанцыйнага навучання на адукацыйнай платформе *Moodle*);
- асобна арыентаваныя тэхналогіі, накіраваныя на развіццё індывідуальнасці навучэнца, здольнага да хуткай адаптацыі ў сітуацыях прафесійнай дзейнасці, якія пастаянна змяняюцца, самастойнага набывання ведаў, прымянення іх на практыцы (групавыя дыскусіі, аналіз сацыяльна-прафесійных сітуацый, дыялагічныя лекцыі);

- тэхналогія практнага навучання, якая садзейнічае самаматывацыі да набыцця ведаў, уменняў і навыкаў у ходзе самастойнага планавання і выканання практычных заданняў на замежнай мове, а таксама фарміруе прафесійныя і асобныя кампетэнцыі праз работу ў камандзе;
- інтэрактыўныя тэхналогіі, настроеныя на ўзаемадзеянне выкладчыка і студэнтаў у рэжыме дыялогу на замежнай мове і арыентаваныя на шырокае супрацоўніцтва студэнтаў;
- гульнявыя тэхналогіі, якія прадстаўляюць сабой шырокую групу метадаў і прыёмаў арганізацыі адукацыйнага працэсу ў форме розных педагагічных гульняў (напрыклад, дыдактычных, дзелавых, ролевых).

На думку педагогаў кафедры, названыя тэхналогіі паспяхова вырашаюць задачу па інтэнсіфікацыі працэсу вывучэння іншамовных сацыякультурных і лінгвістычных рэалій. Да асноўнай умовы прымянення сучасных тэхналогій мы адносім разумнае спалучэнне традыцыйных метадаў і прыёмаў з найноўшымі тэхналогіямі і сродкамі, якія актывізуюць вучэбна-пазнавальную дзейнасць студэнтаў. Выкананне гэтай умовы з’яўляецца фундаментальным напрамкам дыдактыкі, эфектыўным спосабам атрымання якаснай адукацыі і прафесійнай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў.

Зараз працэс іншамовнай прафесійна арыентаванай адукацыі грунтуецца на шырокай міждyscyплінарнай базе і прадугледжвае мадэляванне ва ўмовах адукацыйнага асяроддзя кантэкстаў будучай прафесійнай дзейнасці. Актуальнай бачыцца задача па ўзнаўленні ў адукацыйным працэсе канкрэтных сітуацый прафесійных зносін, што садзейнічае павышэнню матывацыі да кантэкстнага навучання замежным мовам. Прыцягненне аўтэнтчных актуальных матэрыялаў (асабліва на старшых курсах) спрыяе развіццю крытычнага стаўлення да даных праз супастаўленне новай інфармацыі з раней вывучаным матэрыялам, стварэнню ў студэнтаў уласнага меркавання па тых ці іншых пытаннях. Пры абмеркаванні праблемных аспектаў студэнты вучацца лагічна абгрунтоўваць свой пункт гледжання, весці дыскусію на замежнай мове.

Выкарыстанне разнастайных метадаў, наглядных сродкаў навучання забяспечвае трываласць засваення ведаў. Іх актыўнае прымяненне вядзе да фарміравання ўменняў і навыкаў, якія садзейнічаюць раскрыццю творчага патэнцыялу асобы. Карэктнае ўжыванне выкладчыкамі кафедры сучасных прафесійна арыентаваных тэхналогій у навучанні замежным мовам абумоўлівае высокі ўзровень міжкультурнай камунікатыўнай кампетэнцыі студэнтаў. Акрамя гэтага, выкарыстанне названых тэхналогій развівае ў навучэнцаў здольнасць аўтаномна ацэньваць працэс вывучэння мовы, умець вызначаць і ставіць уласныя мэты, задачы, а таксама выяўляць асабістыя патрэбы ў галіне іншамовнай адукацыі для розных сацыяльных кантэкстаў.

У межах работы па прымяненні праграмных сродкаў у навучанні калектыў кафедры актыўна выкарыстоўвае рэсурсы адукацыйнага партала БДУ Moodle. Так, выкладчыкамі гэтай кафедры былі створаны аўтарскія курсы на платформе дыстанцыйнага навучання па дзвюх мовах. Выкладчыкі секцый французскай і італьянскай моў працуюць над падрыхтоўкай электроннай базы з’яўшчых заданняў і метадычных рэкамендацый.

У арсенале выкладчыкаў ёсць наступныя сродкі інфармацыйна-камунікатыўных тэхналогій: электронныя навучальныя дапаможнікі, слоўнікі, даведнікі, адукацыйныя інтэрнэт-рэсурсы, мультымедычныя прэзентацыі і інш. Шырыня выкарыстання названых тэхналогій тлумачыцца тым, што яны з’яўляюцца найважнейшым аспектам аптымізацыі адукацыйнага працэсу. Указаныя тэхналогіі дазваляюць максімальна актывізаваць пазнавальную дзейнасць студэнтаў, забяспечыць станоўчую матывацыю і высокую ступень дыферэнцыяцыі ў навучанні замежным мовам.

Кафедрай абгрунтавана мэтазгоднасць прымянення асобных відаў адукацыйных тэхналогій для забеспячэння якаснага выкладання замежных моў, а таксама іх выкарыстання ў навукова-даследчай і практыка-арыентаванай дзейнасці. Станоўча зарэкамендавалі сябе такія аўтарскія тэхналогіі, як мадэляванне з крэатыўным кампанентам (дацэнт Г. В. Квачак), музейна-педагагічныя заняткі на базе Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь па тэмах «Заходнееўрапейскі жывапіс. Жывапіс Францыі», «Беларускія мастакі Парыжскай школы. Марк Шагал» (старшы выкладчык Н. А. Цыбульская). Перавага гэтых тэхналогій заключаецца ў тым, што яны стымулююць актывізацыю раней атрыманых ведаў і творчага мыслення, індывідуалізацыю і дыферэнцыяцыю вучэбна-пазнавальнай дзейнасці.

Важным складнікам работы кафедры з’яўляюцца навуковыя даследаванні ў галіне раманскага мовазнаўства, супастаўляльнага мовазнаўства, лінгвакультуралогіі, інавацыйных метадык у выкладанні раманскіх моў (адказны за арганізацыю навуковай працы – дацэнт В. У. Лапунова). Навукова-даследчая работа праводзілася па тэмах «Замежная мова як сродак пазнання культуры: тэарэтычны і практычны аспекты (на матэрыяле французскай і італьянскай моў)» (2003–2007), «Раманскія мовы ў кантэксце дыялогу еўрапейскіх культур (на матэрыяле французскай і італьянскай моў)» (2008–2013), «Раманскія мовы на мяжы XX–XXI стст.: сістэма і функцыянаванне (на матэрыяле французскай і італьянскай моў)» (2013–2015), «Раманскія мовы ў славянскім моўным арэале: праблемы ўзаемадзеяння (на матэрыяле французскай і італьянскай моў)» (2016–2020).

З 2021 г. калектыў кафедры выконвае навуковую тэму «Моўная і культурная спадчына Раманіі: традыцыі і перспектывы даследавання». У выніку былі вывучаны і сістэматызаваны работы, прысвечаныя пытанням і метадам апісання нацыянальнага характару раманамоўных народаў (аналізаваліся тэарэтыка-метадалагічныя і навукова-даследчыя напрамкі ў галіне мовазнаўства, перакладу і міжкультурнай камунікацыі), разгледжаны лінгвістычныя аспекты міжкультурнай камунікацыі, лексіка-стылістычныя і функцыянальныя асаблівасці беларускамоўных, італамоўных і франкамоўных тэкстаў сродкаў масавай інфармацыі, праблемы іх жанрава-стылістычнай дыферэнцыяцыі, а таксама распрацавана бібліяграфічная база лінгвістычных і літаратуразнаўчых выданняў па праблематыцы беларуска-французскіх, беларуска-італьянскіх кантактаў. Бібліяграфічная база ўключае навуковыя артыкулы, публікацыі ў энцыклапедыях, аглядныя матэрыялы ў навуковых, літаратурных і мастацкіх выданнях, СМІ і інш.

Усяго ў межах выкананых навуковых тэм было падрыхтавана больш за 650 публікацый, выкладчыкі кафедры прынялі ўдзел у больш за 150 навуковых канферэнцый у Беларусі і за яе межамі. Да актыўнай навуковай дзейнасці далучаюцца студэнты і магістранты, якія выконваюць курсавыя, дыпломныя і магістарскія даследаванні, а таксама штогод удзельнічаюць у навуковых канферэнцыях.

Акрамя таго, на базе кафедры традыцыйна праводзіцца міжнародная навуковая канферэнцыя «Раманія: моўная і культурная спадчына», у якой прымаюць удзел філолагі Беларусі, Італіі, Францыі, Расіі, Украіны, Літвы і іншых краін. Вынікі даследаванняў размяшчаюцца на спецыяльна створаным сайце «Беларусь – Італія – Францыя: дыялог культур» для папулярызацыі навуковай дзейнасці кафедры.

Улічваючы, што асновай дзейнасці кафедры з'яўляецца выкладанне дысцыплін філалагічнага цыкла, найбольш істотным яе вынікам выступае падрыхтоўка навучальных і вучэбна-метадычных дапаможнікаў, якія адлюстроўваюць розныя аспекты выкладання раманскіх моў. У апошнія гады выйшлі дапаможнікі, што атрымалі грыф вучэбна-метадычнага аб'яднання па гуманітарнай адукацыі, у тым ліку вучэбна-метадычныя дапаможнікі дацэнта С. В. Логіша «Страноведение Италии» (Мінск, 2018), Н. А. Цыбульскай і дацэнта Л. А. Шабашавай «Реферирование текста на французском языке» (Мінск, 2012), старшага выкладчыка І. М. Аўдзей «Итальянский язык: конъюнктив в придаточных предложениях. Сборник упражнений» (Мінск, 2023), І. М. Аўдзей і старшага выкладчыка К. А. Івановіч «Итальянский язык: условный период. Практикум» (Мінск, 2024), а таксама вучэбна-метадычныя дапаможнікі старшага выкладчыка М. В. Берастоўскай «Французский язык для журналистов» (Мінск, 2009), «Французский язык для политологов» (Мінск, 2020) і «Французский язык для студентов-заочников» (Мінск, 2010), прафесара Т. А. Мальцавай і старшых выкладчыкаў І. В. Паўлавай, Г. А. Гулезавай «Французский язык для психологов, философов, социологов» (Мінск, 2016), дацэнта А. А. Панцялеенка, старшага выкладчыка Н. І. Бруцкай і К. А. Івановіч «Итальянский язык для начинающих» (Мінск, 2020), старшага выкладчыка В. С. Ігнатоўскай «Итальянский язык: времена изъявительного наклонения. Практикум» (Мінск, 2022), Г. В. Квачак «Креативный перевод: на материале французского и русского языков» (Мінск, 2023), вучэбныя матэрыялы дацэнта А. В. Тучынскага «Деловая переписка» (Мінск, 2017) і яго практыкум «Практика перевода и реферирования специального текста на французском языке» (Мінск, 2022). Таксама на кафедры ёсць шырокі бібліятэчны фонд выданняў на італьянскай і французскай мовах. Ён уключае найноўшыя навучальныя і вучэбна-метадычныя дапаможнікі, якія выйшлі ў краінах вывучаемай мовы, мастацкія тэксты.

Разам з навукова-даследчай работай выкладчыкаў развіваецца і ўдасканалваецца навукова-даследчая работа студэнтаў (адказны – старшы выкладчык Т. А. Мейкшане). Пад кіраўніцтвам супрацоўнікаў кафедры студэнты становяцца пераможцамі розных міжнародных конкурсаў, друкуюць навуковыя артыкулы, удзельнічаюць у канферэнцыях, выконваюць курсавыя і дыпломныя даследаванні. У межах навукова-даследчай работы студэнты для ўзбагачэння даследчага вопыту, асобаснага і прафесійнага самавызначэння вырашаюць сістэму задач, якія паступова ўскладняюцца.

Выкладчыкі арганізуюць навукова-даследчую дзейнасць студэнтаў у працэсе кіраўніцтва курсавымі і дыпломнымі праектамі, чытання спецсемінараў і спецкурсаў з мэтай сфарміраваць у іх уменні і навыкі крытычна перапрацоўваць і аналізаваць атрыманую інфармацыю з рознымі ўстаноўкамі на асэнсаванне канкрэтнай высновы; класіфікаваць, сістэматызаваць, абагульняць даныя; фармуляваць гіпотэзы даследавання; удасканалваць уменні, вырашаць навукова-даследчыя задачы ў прафесійнай галіне на аснове авалодання эўрыстычнымі метадамі ў выніку ажыццяўлення ўзаемасувязі паміж тэарэтычнымі і практычнымі ведамі з выкарыстаннем сучасных камп'ютарных метадаў збору, апрацоўкі і захавання інфармацыі. Так, у 2024 г. магістарскай дысертацыі А. Ю. Лабковіч «Репрезентация эмоций в аудиодескрипции и в субтитрах SDH к художественным кинофильмам на материале русского и французского языков» (Мінск, 2023), выкананай пад кіраўніцтвам дацэнта М. В. Саўко, быў прысуджаны дыплом другой катэгорыі ў Рэспубліканскім конкурсе навуковых прац студэнтаў у межах секцыі «Замежная мова і літаратура. Методыка і псіхалогія выкладання замежных моў».

На кафедры створана студэнцкая навукова-даследчая лабараторыя «Творчая майстэрня перакладчыка» (кіраўнік – А. В. Тучынскі), мэты якой – садзейнічанне павышэнню эфектыўнасці навуковай і адукацыйнай сфер кафедры шляхам далучэння навучэнцаў да актыўнай навукова-даследчай і інавацыйнай дзейнасці, паліпшэнне якасці падрыхтоўкі спецыялістаў і навукова-педагагічных кадраў вышэйшай кваліфікацыі, інтэграцыі адукацыйнага працэсу з навуковай і практычнай працай. Дзейнасць лабараторыі накіравана на вывучэнне і аналіз асноўных тэндэнцый развіцця тэорыі і практыкі перакладу, лінгвакультуралогіі, парэміялогіі і тэорыі міжкультурных камунікацый, распрацоўку тэарэтычных праблем кантрастыўнай лінгвістыкі, лінгвістычнай тыпалогіі і этналінгвістыкі, вырашэнне пытанняў лексікаграфічнай практыкі. Лабараторыя служыць паглыбленню ведаў навучэнцаў у галіне абранай спецыяльнасці і сумежных галінах у адпаведнасці з апошнімі дасягненнямі навукова-тэхнічнага прагрэсу; развіццю ў студэнтаў метадалогіі навуковых даследаванняў і навыкаў самастойнай арганізацыі навуковай працы; стварэнню навуковай базы для паспяховага навучання ў магістратуры, аспірантуры і дактарантуры; азнаямленню навучэнцаў з канцэптуальнымі асновамі тэорыі і практыкі перакладу як сучаснай комплекснай навукі інтэгратаўнага характару; узнікненню ў іх базавых ведаў аб узаемазалежнасці мовы і культуры, разгледжаных праз прызму *homo loquens* як галоўнага суб'екта мовы, культуры і камунікацыі; фарміраванню ў студэнтаў уяўлення аб тым, што, вывучаючы мову, мы пазнаём культуру і набываем умённе наладжваць зносіны на гэтай мове ў кантэксце міжкультурнай камунікацыі; выхаванню навыкаў узаемадзеяння з улікам маральных і этычных норм, заснаваных на ідэях узаемапавагі і талерантнасці, імкненні да супрацоўніцтва, умацаванні ўзаемаразумення паміж членамі розных сацыяльных груп, носбітамі рознастайных светапоглядных пазіцый, прадстаўнікамі некалькіх нацыянальных культур. У рабоце лабараторыі прымаюць удзел студэнты, магістранты і аспіранты, якія паспяхова выконваюць вучэбную праграму, карыстаюцца творчым падыходам да вырашэння пастаўленых перад імі задач, праяўляюць схільнасць да навуковай і практычнай дзейнасці.

З 2020 г. на кафедры функцыянуе студэнцкі навуковы гурток «Літара» (арганізатар і кіраўнік – В. У. Лапунова), мэты якога – павышэнне ўзроўню тэарэтычнай, навукова-практычнай і метадычнай падрыхтоўкі студэнтаў, развіццё ў іх творчага мыслення, а таксама навыкаў арганізацыі і выканання навукова-даследчай працы. Работа гуртка ажыццяўляецца па некалькіх напрамках і ахоплівае пытанні сучаснай парадыгмы лінгвістычных даследаванняў, лінгвакультуралагічныя аспекты перакладу, праблемы французскай літаратуры. Іншыя задачы і кірункі гуртка заключаюцца ў тым, каб навучыць студэнтаў сістэматызаваць, абагульняць і прадстаўляць свае назіранні над практычным матэрыялам; узброіць іх ведамі аб аб'ектыўным характары заканамернасцей лінгвістычнага аналізу розных тыпаў дыскурсу, спецыфіцы актуальных тэорый дыскурсіўнага аналізу і тэорыі перакладу; даць навучэнцам магчымасць выкарыстоўваць лекцыйны матэрыял, які ілюструецца шматлікімі прыкладамі з сучаснай французскай прозы і драматургіі, у курсавых і дыпломных работах па лінгвістыцы; сфарміраваць у іх міждысцыплінарны падыход да вырашэння навукова-даследчых задач; падрыхтаваць студэнцкія даклады да ўдзелу ў міжнародных, рэспубліканскіх, міжуніверсітэцкіх і ўнутрыўніверсітэцкіх навукова-практычных канферэнцыях; апублікаваць іх у зборніках па выніках удзелу ў гэтых канферэнцыях; прадставіць студэнцкія работы на конкурсах рэспубліканскага і міжнароднага ўзроўню. Навуковыя ідэі, інавацыі і асобныя дакументы гуртка маюць эканамічную і сацыяльную значнасць, паколькі яны былі апрабаваны ў працэсе апрацоўкі тэхнічнай дакументацыі па профілі некаторых прамысловых прадпрыемстваў Беларусі ў кантэксце лакалізацыі і адаптацыі тэрміналагічнага апарату кіраўніцтваў па эксплуатацыі прылад, якія ўводзяцца ў вытворчасць. Трэба адзначыць, што ў студзені 2023 г. В. У. Лапунова ўдзельнічала ў конкурсе на лепшага кіраўніка і арганізатара навукова-даследчай работы студэнтаў і аспірантаў БДУ і заняла III месца ў намінацыі «Арганізацыя і кіраўніцтва маладзёжным навуковым аб'яднаннем».

Удзельнікі студэнцкага навуковага гуртка «Перакладчыцкая майстэрня» (кіраўнік – дацэнт М. В. Салеева) завяршылі пераклад сучаснага італьянскага рамана Э. Брыцы «Джэк Фрушантэ выйшаў з групы». Да гэтага часу раман не быў перакладзены на рускую мову.

Заняткі дыскусійнага клуба «Мая Італія» (кіраўнік – І. М. Аўдзей) уключаюць пэўны творчы кампанент і прадугледжваюць самастойную працу студэнтаў. Члены клуба актыўна ўдзельнічаюць у дэбатах, дзеляцца ідэямі, ствараюць прэзентацыі, віктарыны, крыжаванкі. Так, для абмеркавання тэмы «Вобраз Італіі на старонках апавяданняў Т. Буэна» яны падрыхтавалі прэзентацыі з адлюстраваннем рэгіёнаў Італіі, якія згадваюцца ў прачытаных апавяданнях, крыжаванкі з новымі словамі, што былі вывучаны дзякуючы гэтым творам, віктарыну, накіраваную на пазнаванне элементаў тэксту, і іншыя цікавыя заданні. Пасля прагляду фільма Ф. Азпетэка «Акно насупраць» студэнты падзяліліся сваімі думкамі аб праблемах выбару і асобнага росту ў творчых эсэ. Тэма «*Cantando si impara*», акрамя гульнявога аспекту, мела сваёй мэтай навучанне методыцы, паколькі будучым выкладчыкам важна ведаць, як з дапамогай песні можна зрабіць заняткі больш разнастайнымі, замацаваць атрыманая веда або праверыць іх. Стэрэатыпы аб італьянцах таксама аказаліся тэмай, якая выклікала шырокую дыскусію. Студэнтам было цікава шукаць

іх абвяржэнне, параўноўваць стэрэатыпы аб італьянцах і беларусах, у тым ліку аб іх нацыянальнай кухні, ладзе жыцця, нацыянальным характары, усеагульным захапленні пэўным відам спорту.

Першае выступленне студэнцкай капэлы «Belcogo» (кіраўнік – старшы выкладчык Л. С. Мельнікава) адбылося 13 снежня 2011 г. на сцэне філалагічнага факультэта падчас традыцыйнага кафедральнага вечара «Bell'Italia». Сёння ў рэпертуары калектыву прысутнічаюць музычныя творы, розныя як па стылістыцы і характары, так і па змесце. Найважнейшым складнікам дзейнасці капэлы з'яўляецца адукацыйны аспект, накіраваны на далучэнне яе ўдзельнікаў да непасрэднага засваення вывучаемай мовы, а таксама да навукова-даследчай працы. Праз харавыя спевы студэнты не толькі развіваюць вакальныя даныя, слых і памяць, паляпшаюць вымаўленне, узбагачаюць слоўніковы запас і павышаюць культурны ўзровень, але і назіраюць за разнастайнымі моўнымі фактамі і аналізуюць іх, што часта вызначае выбар імі аб'екта і прадмета даследавання ў межах выканання курсавых і дыпломных праектаў.

Прафарыентацыйныя мерапрыемствы – частка ідэалагічнай і выхаваўчай работы кафедры (адказны – старшы выкладчык К. Я. Злоціна), якая арганізуецца ў кантэксце Праграмы бесперапыннага выхавання дзяцей і студэнцкай моладзі на 2021–2025 гг. Адным з напрамкаў праграмы выступае полікультурнае выхаванне навучэнцаў. Актыўна развіваецца супрацоўніцтва з арганізацыямі – заказчыкамі кадраў, на базе якіх праходзяць перадыпломная педагагічная практыка, вучэбныя заняткі, адукацыйныя праекты, конкурсы.

Важным аспектам, які дапаўняе ўласна адукацыйны працэс, сталі міжнародныя кантакты кафедры. Дзякуючы плённым сувязям з культурнымі і адукацыйнымі ўстановамі Расіі, Італіі і Францыі, удзелу ў праграмах міжнароднага абмену многія студэнты і выкладчыкі кафедры змаглі прайсці курсы навучання і павышэння прафесійнай кваліфікацыі ва ўніверсітэтах гэтых краін.

Спецыялісты кафедры ўдзельнічаюць ва Усерасійскім конкурсе для работнікаў адукацыйных устаноў «Педагагічны пошук», які праводзіцца Бійскім філіялам імя В. М. Шукшына Алтайскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта, міжнародным конкурсе педагагічных праектаў «Залатая формула», конкурсе літаратурнай творчасці «Студэнцкая ліра». Кафедра наладзіла цеснае супрацоўніцтва з Расійскай акадэміяй народнай гаспадаркі і дзяржаўнай службы пры Прэзідэнце Расійскай Федэрацыі, Даследчым цэнтрам імя І. Тургенева пры Монскім універсітэце ў Бельгіі. Студэнты спецыяльнасці «рамана-германская (французская) філалогія» штогод прымаюць удзел у міжуніверсітэцкай студэнцкай алімпіядзе па дзелавой і эканамічнай французскай мове, якая праводзіцца ў межах універсітэцкай дэкады студэнцкай навукі «Моладзь у навучы і бізнесе», а таксама ў Міжнароднай студэнцкай алімпіядзе па замежных мовах «Logos».

Сёння філалагічны факультэт БДУ з'яўляецца пляцоўкай для правядзення беларускай сесіі Міжнароднай студэнцкай універсіяды па італьянскай мове. Піянеры ў гэтым напрамку – выкладчыкі кафедры раманскага мовазнаўства, у прыватнасці А. А. Панцялеенка (загадчык кафедры з 2018 па 2022 г.). Менавіта па яе ініцыятыве ў 2018 г. была праведзена першая міжуніверсітэцкая алімпіяда сярод студэнтаў-італьяністаў. Дзякуючы актыўнай падтрымцы замежных калег гэта мерапрыемства ператварылася ў маштабнае спаборніцтва, якое ўзначальвае Нацыянальная асацыяцыя выкладчыкаў замежных моў.

Кафедра паспяхова рэалізуе інфармацыйна-даследчы праект «Халакост – трагічная старонка гісторыі Беларусі», накіраваны на прыцягненне грамадскай увагі да гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, адлюстраванне лёсу ахвяр халакоста ў Беларусі, Італіі і Францыі. Задачы праекта – стварэнне сістэмы вучэбнай, выхаваўчай, грамадскай дзейнасці з мэтай фарміравання ініцыятыўнасці і грамадзянскай адказнасці навучэнцаў, прывівання маральнасці, духоўнасці на аснове культурна-гістарычнай спадчыны роднага краю; наладжванне і ўмацаванне супрацоўніцтва з архівамі і музеямі, звязанымі з гісторыяй халакоста; падрыхтоўка партфолія студэнцкіх работ для ўвекавечвання памяці бязвінна загінуўшага насельніцтва. Праект арыентаваны на даведзенне да навучэнцаў аб'ектыўнай інфармацыі аб мэтанакіраваным знішчэнні насельніцтва Беларусі, зверствах, учыненых нямецка-фашысцкімі акупантамі і іх памагатымі на тэрыторыі краіны ў гады вайны; асэнсаванне і разуменне студэнтамі паняцця «генацыд беларускага народа»; фарміраванне ў моладзі калектывнай гістарычнай памяці; развіццё ўмення супрацьстаяць спробам фальсіфікацыі падзей Вялікай Айчыннай вайны і рэабілітацыі нацызму; усведамленне маладымі людзьмі сваёй адказнасці як грамадзян за прадухіленне распаўсюджвання ідэй нацызму.

Заклучэнне

Сімвалічна, што юбілей філалагічнага факультэта БДУ прыпадае на год, аб'яўлены кіраўніком дзяржавы А. Р. Лукашэнкам годам якасці ў мэтах далейшага павышэння якасці жыцця беларускага народа, забеспячэння канкурэнтаздольнасці нацыянальнай эканомікі на сусветнай арэне, стымулявання ініцыятывы, фарміравання ў грамадстве адказнасці за вынікі сваёй працы і пачуцця дачынення да будучыні краіны. Самаадданая і стваральная праца педагогаў кафедры раманскага мовазнаўства з'яўляецца гарантам

дасягнення мэт сучаснай педагагічнай адукацыі. Сёння кафедра мае шырокія навуковыя перспектывы дзякуючы кваліфікаванаму калектыву, у якім працуюць як вопытныя дацэнты, так і маладыя педагогі, якія імкнуцца да высокага ўзроўню метадычнага майстэрства і ўдасканалення сваіх кампетэнцый у навукова-даследчай рабоце.

У кароткатэрміновай перспектыве плануецца ўключэнне ў адукацыйны працэс праграмы магістратуры «Пераклад і сучасныя тэхналогіі ў лінгвістыцы», якая інтэгруе лепшыя кампаненты праграмы магістратуры па мовазнаўстве і міжкультурнай камунікацыі і новыя, лічбавыя, элементы. Яе актуальнасць абумоўлена неабходнасцю падрыхтоўкі лінгвістаў-перакладчыкаў і лінгвістаў-экспертаў, якія забяспечваюць непасрэдную і дыстанцыйную міжкультурную камунікацыю з дапамогай сучасных лічбавых інструментаў і тэхналогій. Зразумела, што толькі лінгвіст можа паставіць задачу для інжынера, даць заданне для праграмы памяці перакладаў або анлайн-прылады, якая стварае і апрацоўвае карпусы тэкстаў. І толькі ён можа адэкватна прааналізаваць атрыманы вынік і паспяхова выкарыстаць яго як для інтэрпрэтацыі даных сацыяльных сетак і сродкаў масавай камунікацыі, ацэнкі інфармацыйных «укідаў» і дакладнасці паведамленняў, так і для ўздзеяння на мэтавую аўдыторыю ў медыяпрасторы ці прафесійнай супольнасці. Менавіта такія спецыялісты могуць быць гнуткімі і кампетэнтнымі ў нестандартных сітуацыях анлайн-камунікацыі. Таму менавіта лінгвістаў прафесіяналы ў ІТ-сферы прыцягваюць да сумеснай распрацоўкі электронных суразмоўцаў, удакладнення семантызацыі пры падрыхтоўцы анлайн-слоўнікаў. Такія спецыялісты – нашы магістранты – атрымаюць магчымасць на практыцы адтачыць падобныя кампетэнцыі ў вядучых карпарацыях ІТ-індустрыі, індустрыі перакладу і медыяіндустрыі.

Мяркуюцца, што на 1-м курсе будуць вывучацца дысцыпліны «Актуальныя праблемы сучаснай лінгвістыкі», «Лінгвакультуралогія» і «Лінгвакраіназнаўства» (для разгляду безэквівалентнай лексікі, тэрміналогіі і слоў з культурным кампанентам значэння, якія ўяўляюць асаблівую складанасць пры перакладзе), «Тэорыя і практыка міжкультурнай камунікацыі» і інш. На 2-м курсе прадугледжваюцца паглыбленае вывучэнне дысцыпліны «Пераклад і сучасныя тэхналогіі перакладу», развіццё навыкаў стварэння тэкставых анлайн-карпусоў і гласарыяў, працы з канкардансамі і інструментамі ацэнкі якасці перакладу, выкананага штучным інтэлектам, і г. д. Перакладчыцкая практыка і напісанне даследчага праекта – магістарскай дысертацыі – стануць лагічным завяршэннем фарміравання кампетэнцый будучага канкурэнтаздольнага эксперта.

Карыстаючыся магчымасцю, віншую ўсіх калег з юбілеем філалагічнага факультэта БДУ! Жадаю новых творчых дасягненняў, яркіх і таленавітых вучняў, пакарэння новых вышынь!

*Артыкул настуніў у рэдкалегію 05.07.2024.
Received by editorial board 05.07.2024.*

УДК 811.112.2 + 378:811

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ И ИХ ОТРАЖЕНИЕ В РАМКАХ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАФЕДРЫ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ

С. С. КОТОВСКАЯ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Рассмотрены некоторые актуальные явления в развитии немецкого языка, касающиеся его грамматического строя и лексического состава. Описаны функциональные особенности анализируемых языковых единиц, приемы их перевода на русский и белорусский языки. Представлены результаты изучения форм выражения гендерной корректности, интернациональной лексики, аббревиатур, разделенного вопроса в немецком языке. Установлена роль полученных результатов для подготовки специалистов по немецкой филологии. Определен вклад сотрудников, магистрантов и студентов кафедры немецкого языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета в решение данной научной проблемы, а также перспективы ее исследования.

Ключевые слова: немецкий язык; белорусский язык; интернациональная лексика; аббревиатуры; разделенный вопрос; прагматика; перевод; гендерная корректность.

СУЧАСНЫЯ ТЭНДЭНЦЫЎ ІНЯМЕЦКАЙ МОВЕ І ІХ АДЛЮСТРАВАННЕ ІН РАМКАХ ПАДРЫХТОЎКІ СПЕЦЫЯЛІСТАЎ ВА ЎСТАНОВАХ ВЫШЭЙШАЙ АДУКАЦЫЎ: НАВУКОВА-ДАСЛЕДЧАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ КАФЕДРЫ НЯМЕЦКАГА МОВАЗНАЎСТВА

С. С. КАТОЎСКАЯ^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анацыя. Разгледжаны некаторыя актуальныя з'явы ў развіцці нямецкай мовы, якія тычацца яе граматычнага ладу і лексічнага складу. Апісаны функцыянальныя асаблівасці моўных адзінак, што падлягаюць аналізу, прыёмы іх перакладу на рускую і беларускую мовы. Прадстаўлены вынікі вывучэння форм гендарнай карэктнасці, інтэрнацыянальнай лексікі, абрэвіятур, падзеленага пытання ў нямецкай мове. Устаноўлена роля атрыманых вынікаў у падрыхтоўцы спецыялістаў па нямецкай філалогіі. Вызначаны ўнёсак супрацоўнікаў, магістрантаў і студэнтаў кафедры нямецкага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў вырашэнне дадзенай навуковай праблемы, а таксама перспектывы яе даследавання.

Ключавыя словы: нямецкая мова; беларуская мова; інтэрнацыянальная лексіка; абрэвіятуры; падзеленае пытанне; прагматыка; пераклад; гендарная карэктнасць.

Образец цитирования:

Котовская СС. Современные тенденции в немецком языке и их отражение в рамках подготовки специалистов в учреждениях высшего образования: научно-исследовательская деятельность кафедры немецкого языкознания. *Журнал Белорусского государственного университета. Филология*. 2024; 3:81–86.
EDN: ИТМАО

For citation:

Kotovskaya SS. Current trends in the German language and their reflection in the training of specialists in higher education institutions: research activities of the department of German linguistics. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2024;3:81–86. Russian.
EDN: ИТМАО

Автор:

Светлана Станиславовна Котовская – кандидат филологических наук, доцент; заведующий кафедрой немецкого языкознания филологического факультета.

Author:

Svetlana S. Kotovskaya, PhD (philology), docent; head of the department of German linguistics, faculty of philology.
kotovskajass@bsu.by

CURRENT TRENDS IN THE GERMAN LANGUAGE AND THEIR REFLECTION IN THE TRAINING OF SPECIALISTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: RESEARCH ACTIVITIES OF THE DEPARTMENT OF GERMAN LINGUISTICS

S. S. KOTOVSKAYA^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. Some current problems in the development of the German language, concerning its grammatical structure and lexical composition are considered. The functional features of the analysed language units, methods of their translation into Russian and Belarusian languages are described. The results of a study of forms of gender correctness expression in German language, international vocabulary, abbreviations, tag-question are presented. The role of the results obtained for the training of specialists in German philology is outlined. The contribution to the development of this scientific problem by the staff, master degree students and students of the department of German linguistics of the faculty of philology of the Belarusian State University as well as the prospects of its research are defined.

Keywords: German language; Belarusian language; international vocabulary; abbreviations; tag-question; pragmatics; translation; gender correctness.

Введение

За все годы существования Беларуси как независимого государства немецкий язык, несмотря на то что он не является официальным языком в республике, играл важную роль в различных сферах ее жизни. Данный факт обусловлен несколькими обстоятельствами. Во-первых, территория современной Беларуси в разные периоды своей истории находилась под влиянием германских государств, что оставило определенный след в культуре, традициях и языке белорусского народа. Значительное число заимствований из немецкого языка прочно вошло в белорусский лексикон. Во-вторых, Германия всегда была одним из ключевых торгово-экономических партнеров Беларуси. Многие отечественные предприятия сотрудничали с немецкими компаниями, что требовало от специалистов знания немецкого языка.

В связи с этим немецкий язык занял прочную нишу в сфере образования и науки: он преподается в белорусских школах и университетах. Знание немецкого языка открывает доступ к передовым научным разработкам и публикациям. По этой причине специалисты в области немецкого языка остаются востребованными на рынке труда, что ставит перед профильными учреждениями высшего образования задачу по постоянному содержательному совершенствованию. Развитие немецкого языка как продукта социума должно находить отражение в преподаваемых лингвистических дисциплинах. Базой для духовного обогащения студентов-германистов и основой для межкультурного общения должна служить немецкоязычная литература.

Для решения данной задачи сотрудниками кафедры немецкого языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета на протяжении последних лет велась работа над научными темами «Новейшие направления исследований в области германистики и их отражение в практико-ориентированном вузовском образовании в Беларуси и за рубежом» (2016–2020) и «Немецкий язык и литература в контексте вузовской подготовки специалистов» (2021–2025). Одним из этапов этой работы являлось изучение лингвистических основ обучения немецкому языку как специальности в целях выявления современных тенденций в немецком языке как средстве межкультурной коммуникации. Результатом стал ряд публикаций, посвященных морфологическим и синтаксическим особенностям языковых структур современного немецкого языка [1–4], процессам, происходящим в его лексическом составе [1; 5; 6], семантике и прагматике языковых единиц [4; 6; 7], специфике перевода [1; 6; 8; 9]. Главные результаты проведенных исследований были внедрены в содержание преподаваемых дисциплин.

Результаты и их обсуждение

Грамматика. Рассматривая актуальные вопросы, касающиеся морфологического уровня немецкого языка, следует упомянуть направление лингвистических исследований, получившее с 1970-х гг. бурное развитие, – феминистскую критику. В результате почти повсеместных нововведений и, как следствие, разработки большого количества директивных документов по гендерно корректному использованию языка на территории немецкоязычных стран гендерно равный язык в настоящий момент является популярной

и широко обсуждаемой темой, отношение к которой характеризуется как весьма неоднозначное. Феминистские исследователи языка придерживаются точки зрения, согласно которой господствующее положение мужчин в обществе отражается в структуре и словарном составе языка. Они находят в последнем фундаментальную асимметрию, отмечая неравную степень представленности наименований лиц женского и мужского пола, и обозначают немецкий язык как сексистский и андроцентристский. Примером может служить так называемый общий мужской род (*generisches Maskulinum, generalisierendes Maskulinum*).

В связи с данным фактом одно из исследований, проведенных на кафедре, было посвящено выявлению способов достижения гендерной корректности в языке текстов публичных выступлений, а также механизмов влияния гендерно корректных высказываний на восприятие информации [1]. Материалом для него стали тексты публичных выступлений федерального президента Германии Р. фон Вайцзеккера 1984–1986 гг. по разным поводам. Значимость данного исследования для подготовки студентов-германистов обусловлена необходимостью овладения ими эффективными, но в то же время корректными с точки зрения социокультурных факторов средствами коммуникации. В результате были разработаны парные гендерно корректные формы женского и мужского рода. В ходе анализа установлено, что при выборе того или иного способа достижения гендерной корректности в языке необходимо учитывать тип текста и его содержание. Как показало исследование, обращение к гендерному словарю (*geschichtgendern.de*) не всегда является эффективным. Языковая корректность достигается самыми распространенными способами гендерной нейтрализации – заменой наименования общего мужского рода гендерно нейтральными наименованиями, а также обозначениями, образованными от причастия I. Гендерно корректные высказывания с использованием парных форм в полной мере соответствуют критерию понятности, тем не менее такие предложения не всегда удачно сформулированы, в связи с чем они могут затруднять прочтение текста. Гендерно нейтральные формулировки не вредят качеству и когнитивной обработке информации, они понятны, «читабельны» и хороши с точки зрения языковой эстетики.

Подготовка специалистов по немецкому языку традиционно включает в себя углубленное рассмотрение синтаксического строя языка. Несмотря на долгую историю исследований в области синтаксиса, в языке до конца не изучены структуры, которые достаточно часто употребляются в речи, особенно в ее диалогической форме. В то же время актуальной проблемой современной лингвистики предстает изучение функциональной и коммуникативной сторон языковых явлений. Одним из таких явлений, ставших предметом анализа в рамках научно-исследовательской работы кафедры, выступает вопросительное предложение [2–4; 9]. В немецком языке эта сложная языковая единица все еще представляет значительный интерес, так как обладает большим прагматическим и коммуникативным потенциалом. Особое внимание было уделено разделенному вопросу, который «позволяет говорящему апеллировать к собеседнику, выражая свою точку зрения, предположение, и ожидать согласия от собеседника» [3, с. 14]. В целях ознакомления студентов с ним и формирования у них практического навыка использования разделенного вопроса в коммуникации виделось целесообразным описать структуру предложений данного вида.

Н. В. Угринович проведено исследование на материале 900 высказываний, отобранных из произведений немецкоязычной художественной литературы. В ходе анализа установлено, что «в качестве присоединенных элементов могут выступать 11 различных лексических единиц (*ja* ‘да’, *nicht* ‘не’, *nicht wahr* ‘не правда ли’, *oder* ‘или’, *oder nicht* ‘или нет’, *also* ‘итак’, *wie* ‘как’, *was* ‘что’, *he* ‘эй’, *klar* ‘ясно’, *verstanden* ‘понятно’), относящихся к разным частям речи» [4, с. 94]. Данное исследование позволило также определить, как посредством разделенного вопроса говорящий может максимально свернуть содержание высказывания, сохранив при этом модальность предположения. Результаты показали, что первая часть разделенного вопроса, выражающая пропозицию, по поводу которой далее с помощью восходящей мелодии и вопросительного элемента выдвигается предположение, может быть представлена полным предложением лишь в 50 % случаев. В 40 % примеров используются эллипсисы, сохраняющие пропозицию. Виды эллипсисов отличаются разнообразием, но доминируют среди них опущения двух главных членов предложения. Ознакомление с ними, как и с синтаксическими структурами разделенного вопроса низкой частотности (простым полным предложением с глаголом в инициальной позиции (1 %), сложноподчиненным (4 %) и сложносочиненным (1 %) предложениями, самостоятельным предложением (2 %), императивным предложением (2 %) [3, с. 16]), позволяет расширить представления обучаемых о морфологическом и синтаксическом строе немецкого языка, разнообразить в процессе его преподавания упражнения, направленные на отработку коммуникативных навыков.

Полученные результаты нашли отражение в практических курсах основного языка (аспекты фонетики и грамматики).

Лексика. Изменения языка быстрее всего проявляются в трансформации его лексического состава. Неологизация словаря немецкого языка осуществляется как за счет словообразовательных процессов, так и за счет активных заимствований, в первую очередь заимствований из английского языка. Часть таких лексических единиц переходит в статус интернационализмов, которые приобретают функциональную специфику в каждом из языков-рецепторов.

Данный факт потребовал изучения особенностей интернационализмов в неблизкородственных языках на материале немецко- и белорусскоязычных средств массовой информации [5; 7; 8]. Источниками материала послужили статьи немецких онлайн-журналов (*welt.de*, *zeit.de*, *spiegel.de*) и белорусских новостных агентств (*blr.belta.by*, *bel.sputnik.by*, *zviazda.by*). Материалом анализа выступили 224 немецких слова и 285 белорусских слов, отобранных из 48 публицистических текстов. Проведенное исследование позволило выделить сходства и различия в количественном составе интернациональной лексики в немецких и белорусских публицистических текстах. В частности, определено, что в белорусскоязычных СМИ интернациональные слова являются более частотными, чем в немецкоязычных, при этом в немецкоязычных СМИ встречается намного больше «ложных друзей переводчика». В обоих языках преобладают простые интернационализмы, однако их доля в немецком языке существенно ниже за счет большего, чем в белорусском, количества гибридных слов [5].

Другая тенденция в развитии словарного состава современного немецкого языка выражается в упрощении языка и, как следствие, в массовом образовании аббревиатур. Данной проблеме посвящен ряд курсовых и дипломных исследований, выполняемых под руководством сотрудников кафедры. Одной из сфер, в которых процессы сокращения слов происходят наиболее интенсивно, выступает молодежный сленг [6]. Материалом исследования послужили 140 лексических единиц, отобранных из социальных сетей (*TikTok*, *Instagram*), а также из электронного словаря (*netzwelt.de*). Проведенный анализ позволил установить самый распространенный вид аббревиатур в указанной сфере общения – графические аббревиатуры.

Выводы, полученные относительно функционирования интернациональной лексики в СМИ, действия процессов аббревиации и использования гендерно корректной лексики, включены в соответствующие разделы курса «Лексикология немецкого языка».

Семантика и прагматика. Актуальная проблема современной лингвистики состоит в изучении функциональной и коммуникативной сторон языковых явлений. Анализ прагматики стал неотъемлемой составляющей рассмотрения единиц всех языковых уровней. На уровне слова проведенные исследования позволили сделать заключения по поводу заимствованной в немецкий язык на разных этапах его развития и претерпевшей фонетические и морфологические изменения согласно его нормам интернациональной лексики, которая приобрела семантические и прагматические отличия от своих соответствий, например, в белорусском языке. В текстах белорусских СМИ установлена намного большая доля интернациональных слов, выполняющих функцию упрощения восприятия информации, чем в текстах немецких СМИ, хотя данная функция является наиболее распространенной в обоих языках. В то же время специфичной для немецкого языка оказалась часто встречающаяся функция следования языковой моде, которая в белорусском языке не была обнаружена. Различаются функции, которые в текстах СМИ фиксировались реже всего: в немецком языке наименее распространена функция экономии языковых средств, в белорусском – экспрессивно-стилистическая функция¹.

Вопрос о разграничении семантики и прагматики остается одним из наиболее дискуссионных и сложных для лингвистов. В связи с этим актуальными представляются исследования, направленные на установление корреляции между семантическим и прагматическим компонентами в значении языковых единиц. Одним из таковых стало выявление связи словарных помет интернациональных слов с их функциями в текстах СМИ [7]. В результате сделан важный вывод о том, что в большинстве случаев интернациональная лексика в значениях, соответствующих контексту, не имеет помет в словаре. Исключение составили такие слова в белорусском языке, которые выполняют в текстах СМИ экспрессивно-стилистическую функцию: все подобные интернационализмы имеют словарные пометы². Полученные данные обуславливают необходимость рассмотрения интернационального слова в контексте для полного понимания его значения.

Ознакомление студентов с сокращенными словами в немецком языке представляется целесообразным дополнить сведениями о том, что их самыми частыми функциями (после функции экономии языковых средств) являются номинативная и эмотивная функции [6].

Рассмотрение языковых феноменов на уровне синтаксиса с точки зрения семантико-прагматических характеристик позволило, в частности, выявить в немецком языке три группы присоединенных элементов в разделенном вопросе: 1) элементы, подчеркивающие ожидание согласия с высказанным предположением; 2) элементы, усиливающие настоятельность говорящего в получении ответной реакции; 3) элементы, используемые говорящим в целях проверки коммуникативной успешности [4]. Таким образом, с помощью присоединенного элемента говорящий выполняет несколько прагматических задач: апеллирует к адресату, снижает категоричность высказывания и маркирует ожидание подтверждения [4, с. 99].

¹Малашкова Д. Н. Интернационализмы в немецком и белорусском языках: специфика функционирования в СМИ : магист. дис. Минск, 2024. С. 66.

²Там же.

Полученные данные нашли отражение в курсах лексикологии немецкого языка, межкультурной коммуникации и прагматики.

Проблемы перевода. Присваиваемая выпускникам специальности «немецкая филология» квалификация «Филолог-переводчик. Преподаватель» предполагает изучение ряда специальных дисциплин, обеспечивающих формирование и развитие у них переводческой компетенции. Указанная компетенция строится на основе языковой компетенции, соответственно, содержание переводоведческих дисциплин постоянно меняется по мере появления новых данных о языке. Осуществленные кафедрой исследования языковых феноменов позволили описать ряд особенностей, касающихся их перевода.

Так, разработанные парные гендерно корректные формы женского и мужского рода являются специфическими для немецкого и русского языков, что стало основанием для их использования в учебном процессе [1].

В ходе исследования Д. Н. Малашковой предложен механизм перевода интернациональных слов с немецкого языка на русский [8, с. 317]. При сопоставлении данного пласта лексики в белорусском и немецком языках также было выявлено, что с обоих языков на русский такие слова чаще переводятся с сохранением интернациональной формы, нежели заменяются синонимичными эквивалентами или эквивалентами, уместными в определенном контексте.

Переводческий аспект был рассмотрен и в отношении аббревиатур в молодежном немецком сленге. Самыми распространенными способами их перевода оказались заимствование сокращения и передача сокращения эквивалентным русским сокращением. Значительно реже используются транслитерация, транскрипция и описательный перевод [6, с. 291]. При переводе аббревиатур на другие языки необходимо принимать во внимание семантический и прагматический аспекты, так как существует опасность смещения некоторых значений слов или изменения их функций. Оптимальный вариант перевода должен подбираться переводчиком с учетом всех языковых особенностей, при этом следует сохранять смысл выражения и в идеале графическое оформление и стилистическую окраску.

Выявлены также переводческие трансформации, применяемые при переводе разделенных вопросов. Анализ перевода романа Э. М. Ремарка «Три товарища» с немецкого языка на белорусский показал, что чаще всего в качестве присоединенного элемента в немецком языке выступает вопросительное местоимение *was* (65 %), в белорусском языке эту роль обычно играет частица *праўда* (47 %) [9, с. 15]. В результате была создана классификация переводческих трансформаций, характеризующая восемь групп изменений в структуре разделенного вопроса при его переводе на белорусский язык [9, с. 14].

Полученные результаты внедрены в курс теории и практики перевода.

Заклучение

Изучение основных тенденций в развитии немецкого языка позволяет решить ряд задач, связанных с качеством подготовки специалистов по немецкой филологии. Исследование языковых феноменов на разных уровнях обеспечивает развитие межпредметных связей преподаваемых дисциплин, способствует расширению лингвистического кругозора студентов. Полученные данные открывают перспективы для поисковой деятельности обучаемых. Углубленный анализ известных языковых единиц содействует совершенствованию их языковой и коммуникативной компетенции, что в результате повышает конкурентоспособность и востребованность выпускников филологического факультета БГУ на рынке труда.

Библиографические ссылки

1. Хамулева ВВ. Гендерная корректность немецкой публичной речи. У: Тананушка КА, рэдактар. *Мова і літаратура. Матэрыялы 76-й навуковай канферэнцыі студэнтаў і аспірантаў філалагічнага факультэта БДУ; 24 красавіка 2019 г.*; Мінск, Беларусь. Мінск: БДУ; 2019. с. 180–183.
2. Дубойская АА. Структурно-морфологические характеристики вопроса в немецкоязычной рекламе. У: Навумава ГУ, рэдактар. *Мова і літаратура. Матэрыялы 80-й навуковай канферэнцыі студэнтаў і аспірантаў філалагічнага факультэта БДУ; 27 красавіка 2023 г.*; Мінск, Беларусь. Мінск: БДУ; 2023. с. 44–47.
3. Угринович НВ. Структурные характеристики невопросительной части разделенного вопроса в немецком языке. В: Кавинкина ИН, редактор. *Альфа-2021. Материалы V Международной научно-практической интернет-конференции молодых исследователей; 11 февраля 2021 г.*; Гродно, Беларусь. Гродно: Гродненский государственный университет имени Янки Купалы; 2021. с. 14–16.
4. Угринович НВ. Сочетаемость характеристики присоединенного элемента в немецком разделенном вопросе. *Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А, Гуманитарные науки.* 2021;2:94–99. EDN: LLLQWD.
5. Малашкова ДН. Интернационализмы в немецких СМИ. В: Коржевская МС, редактор. *Juventus in litteratura. Материалы 78-й научной конференции студентов, магистрантов и аспирантов БГУ; 22 апреля 2021 г.*; Минск, Беларусь. Минск: БГУ; 2021. с. 121–127.
6. Ермакович ЕЕ. Способы перевода аббревиатур в немецком молодежном сленге. В: Сафонов ВГ, редактор. *Материалы 79-й научной конференции студентов и аспирантов Белорусского государственного университета; 10–21 мая 2022 г.*; Минск, Беларусь. Часть 3. Минск: БГУ; 2023. с. 288–291.

7. Малашкова ДН. Прагматический аспект интернационализмов в немецкоязычных СМИ. У: Зуева ВУ, редактор. *Мова і літаратура ў XXI стагоддзі: актуальныя аспекты даследавання. Матэрыялы VII Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі маладых вучоных; 3 сакавіка 2023 г.*; Мінск, Беларусь. Мінск: БДУ; 2023. с. 158–163.

8. Малашкова ДН. Переводческий аспект интернационализмов в публицистическом тексте. В: Сафонов ВГ, редактор. *Материалы 79-й научной конференции студентов и аспирантов Белорусского государственного университета; 10–21 мая 2022 г.*; Минск, Беларусь. Часть 3. Минск: БГУ; 2023. с. 316–319.

9. Боровик МА. Переводческие трансформации при переводе немецкого разделенного вопроса на белорусский язык. У: Навумова ГУ, редактор. *Мова і літаратура. Матэрыялы 80-й навуковай канферэнцыі студэнтаў і аспірантаў філалагічнага факультэта БДУ; 27 красавіка 2023 г.*; Мінск, Беларусь. Мінск: БДУ; 2023. с. 12–15.

References

1. Khamuleva VV. [Gender correctness in German public speaking]. In: Tananushka KA, editor. *Mova i litaratura. Matjeryjaly 76-j navukovaj kanferjencyi studjentaŭ i aspirantaŭ filalagichnaga fakul'tjeta BDU; 24 krasavika 2019 g.*; Minsk, Belarus' [Language and literature. Proceedings of the 76th scientific conference of students and postgraduate students of the faculty of philology of BSU; 2019 April 24; Minsk, Belarus]. Minsk: Belarusian State University; 2019. p. 180–183. Russian.

2. Duboiskaya AA. [Structural and morphological characteristics of the question in German-language advertising]. In: Navumava GU, editor. *Mova i litaratura. Matjeryjaly 80-j navukovaj kanferjencyi studjentaŭ i aspirantaŭ filalagichnaga fakul'tjeta BDU; 27 krasavika 2023 g.*; Minsk, Belarus' [Language and literature. Proceedings of the 80th scientific conference of students and postgraduate students of the faculty of philology of BSU; 2023 April 27; Minsk, Belarus]. Minsk: Belarusian State University; 2023. p. 44–47. Russian.

3. Ugrinovich NV. [Structural characteristics of the non-interrogative part of the tag-question in German language]. In: Kavinkina IN, editor. *Al'fa-2021. Materialy V Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi internet-konferentsii molodykh issledovatelei; 11 fevralya 2021 g.*; Grodna, Belarus' [Alpha-2021. Proceedings of the 5th International scientific and practical Internet conference of young researchers; 2021 February 11; Grodna, Belarus]. Grodna: Yanka Kupala State University of Grodna; 2021. p. 14–16. Russian.

4. Ugrinovich NV. Selectional characteristic of a tag in the German tag-question. *Herald of Polotsk State University. Series A, Humanity Science*. 2021;2:94–99. Russian. EDN: LLLQWD.

5. Malashkova DN. [Internationalisms in German media]. In: Korzhevskaya MS, editor. *Juventus in litteratura. Materialy 78-i nauchnoi konferentsii studentov, magistrantov i aspirantov BGU; 22 aprelya 2021 g.*; Minsk, Belarus' [Juventus in litteratura. Proceedings of the 78th scientific conference of students, master degree and postgraduate students of BSU; 2021 April 22; Minsk, Belarus]. Minsk: Belarusian State University; 2021. p. 121–127. Russian.

6. Ermakovich EE. [The ways of translating abbreviations in German youth slang]. In: Safonov VG, editor. *Materialy 79-i nauchnoi konferentsii studentov i aspirantov Belorusskogo gosudarstvennogo universiteta; 10–21 maya 2022 g.*; Minsk, Belarus'. *Chast' 3* [Proceedings of the 79th scientific conference of students and postgraduate students of the Belarusian State University; 2022 May 10–21; Minsk, Belarus. Part 3]. Minsk: Belarusian State University; 2023. p. 288–291. Russian.

7. Malashkova DN. [The pragmatic aspect of internationalisms in German-language media]. In: Zueva VU, editor. *Mova i litaratura w XXI stagoddzi: aktual'nyja aspekty dasledavannja. Matjeryjaly VII Rjespublikanskaj navukova-praktychnaj kanferjencyi maladyh vuchonyh; 3 sakavika 2023 g.*; Minsk, Belarus' [Language and literature in the 21st century: current aspects of research. Proceedings of the 7th Republican scientific and practical conference of young scientists; 2023 March 3; Minsk, Belarus]. Minsk: Belarusian State University; 2023. p. 158–163. Russian.

8. Malashkova DN. [The translation aspect of internationalisms in a journalistic text]. In: Safonov VG, editor. *Materialy 79-i nauchnoi konferentsii studentov i aspirantov Belorusskogo gosudarstvennogo universiteta; 10–21 maya 2022 g.*; Minsk, Belarus'. *Chast' 3* [Proceedings of the 79th scientific conference of students and postgraduate students of the Belarusian State University; 2022 May 10–21; Minsk, Belarus. Part 3]. Minsk: Belarusian State University; 2023. p. 316–319. Russian.

9. Borovik MA. [Translation transformations when translating German tag-question into Belarusian language]. In: Navumava GU, editor. *Mova i litaratura. Matjeryjaly 80-j navukovaj kanferjencyi studjentaŭ i aspirantaŭ filalagichnaga fakul'tjeta BDU; 27 krasavika 2023 g.*; Minsk, Belarus' [Language and literature. Proceedings of the 80th scientific conference of students and postgraduate students of the faculty of philology of BSU; 2023 April 27; Minsk, Belarus]. Minsk: Belarusian State University; 2023. p. 12–15. Russian.

Статья поступила в редколлегию 08.07.2024.
Received by editorial board 08.07.2024.

УДК 811.111

НАУЧНАЯ РАБОТА КАФЕДРЫ ТЕОРЕТИЧЕСКОГО И СЛАВЯНСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ

А. А. БАРКОВИЧ¹⁾, Л. А. КОЗЛОВСКАЯ¹⁾, Т. В. БОБКО¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Обобщены научные достижения кафедры теоретического и славянского языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета. Показано, что уже более 50 лет кафедра является одним из ведущих структурных подразделений университета, а ее коллектив на высоком профессиональном уровне обеспечивает изучение теоретических аспектов лингвистики и славистики. Подтверждено, что сегодня, следуя богатым традициям, закрепленным в достижениях собственной школы, кафедра активно работает в перспективных интердисциплинарных научных направлениях, в том числе в области цифровой филологии.

Ключевые слова: Белорусский государственный университет; филологический факультет; кафедра теоретического и славянского языкознания; научная работа; научная школа.

НАВУКОВАЯ ПРАЦА КАФЕДРЫ ТЭАРЭТЫЧНАГА І СЛАВЯНСКАГА МОВАЗНАЎСТВА

А. А. БАРКОВІЧ^{1*}, Л. А. КАЗЛОЎСКАЯ^{1*}, Т. В. БАБКО^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анацыя. Абагульнены навуковыя дасягненні кафедры тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Паказана, што ўжо больш за 50 год кафедра з'яўляецца адным з вядучых структурных падраздзяленняў універсітэта, а яе калектыў на высокім прафесійным узроўні забяспечвае вывучэнне тэарэтычных аспектаў лінгвістыкі і славістыкі. Пацверджана, што сёння, прытрымліваючыся багатых традыцый, замацаваных у дасягненнях уласнай школы, кафедра актыўна працуе ў перспектывных і інтэрдyscyплінарных навуковых напрамках, у тым ліку ў галіне лічбавай філалогіі.

Ключавыя словы: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт; філалагічны факультэт; кафедра тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства; навуковая праца; навуковая школа.

Образец цитирования:

Баркович АА, Козловская ЛА, Бобко ТВ. Научная работа кафедры теоретического и славянского языкознания. *Журнал Белорусского государственного университета. Филология.* 2024;3:87–91.
EDN: INPRLA

For citation:

Barkovich AA, Kozlovskaya LA, Bobko TV. Scientific work of the department of theoretical and Slavic linguistics. *Journal of the Belarusian State University. Philology.* 2024;3:87–91. Russian.
EDN: INPRLA

Авторы:

Александр Аркадьевич Баркович – доктор филологических наук, доцент; заведующий кафедрой теоретического и славянского языкознания филологического факультета.

Людмила Аркадьевна Козловская – кандидат филологических наук, доцент; доцент кафедры теоретического и славянского языкознания филологического факультета.

Татьяна Викторовна Бобко – кандидат филологических наук, доцент; доцент кафедры теоретического и славянского языкознания филологического факультета.

Authors:

Aliaksandr A. Barkovich, doctor of science (philology), docent; head of the department of theoretical and Slavic linguistics, faculty of philology.

barkovichaa@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8469-8431>

Lyudmila A. Kozlovskaya, PhD (philology), docent; associate professor at the department of theoretical and Slavic linguistics, faculty of philology.

tpzkozl@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0441-8239>

Tatyana V. Bobko, PhD (philology), docent; associate professor at the department of theoretical and Slavic linguistics, faculty of philology.

tatyana1973@tut.by
<https://orcid.org/0000-0002-4763-0515>

SCIENTIFIC WORK OF THE DEPARTMENT OF THEORETICAL AND SLAVIC LINGUISTICS

A. A. BARKOVICH^a, L. A. KOZLOVSKAYA^a, T. V. BOBKO^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Corresponding author: A. A. Barkovich (barkovichaa@gmail.com)

Abstract. The scientific achievements of the department of theoretical and Slavic linguistics of the faculty of philology of the Belarusian State University are summarised. It has been proven that for more than 50 years the department has been one of the leading structural units of the university, and its staff conducts the study of theoretical aspects of linguistics and Slavic studies at a high professional level. It is confirmed that nowadays, following the rich traditions enshrined in the achievements of its own school, the department is actively working in prospective interdisciplinary scientific areas, including the field of digital philology.

Keywords: Belarusian State University; faculty of philology; department of theoretical and Slavic linguistics; scientific work; scientific school.

Кафедра теоретического и славянского языкознания (первоначально кафедра общего и славянского языкознания) была создана на филологическом факультете Белорусского государственного университета летом 1966 г. По рекомендациям выдающихся лингвистов Н. И. Толстого и В. В. Мартынова из Киргизского государственного университета на должность заведующего кафедрой был приглашен А. Е. Супрун, незадолго до того защитивший докторскую диссертацию «Славянские числительные (становление числительных как особой части речи)» (Л., 1965). Известный ученый-славист с широким кругом интересов занимался, в частности, исследованием лексики и грамматики славянских языков, полабским языком, этимологией, психолингвистикой, методикой преподавания русского и белорусского языков, текстологией и др. Опубликованное наследие ученого составило более 600 работ. После смерти заслуженного деятеля науки БССР А. Е. Супруна в 1999 г. кафедру возглавил профессор Б. Ю. Норман, а затем эту должность заняла доцент Л. А. Козловская. В настоящее время заведующим кафедрой является доктор филологических наук А. А. Баркович. На сегодняшний день на кафедре работают два профессора, девять доцентов, три старших преподавателя и два преподавателя.

Первоначально кафедра обеспечивала преподавание общелингвистических и славистических дисциплин на отделениях русской и белорусской филологии. Постепенно, по мере создания кадровой и материальной базы, перед коллективом была поставлена амбициозная задача по подготовке в республике квалифицированных специалистов по иностранным славянским языкам и литературам. С 1993 г. кафедра осуществляет профилирование по специальностям «польская филология», «чешская филология», «болгарская филология», «сербская филология», «украинская филология» и «словацкая филология». Ежегодно филологический факультет БГУ проводит набор на одну-две славянские специальности. Всего сотрудники кафедры преподают более 50 дисциплин.

Коллективом кафедры организуется научно-методическое обеспечение учебного процесса: создаются образовательные стандарты, примерные учебные планы, учебные планы БГУ, типовые учебные программы, учебные пособия и учебно-методические комплексы, разрабатываются учебно-методические материалы по закрепленным за кафедрой дисциплинам. Осуществляется руководство курсовыми и дипломными работами, магистерскими и кандидатскими диссертационными исследованиями, в том числе работами иностранных студентов и аспирантов. Выполняется рецензирование научных работ.

За более чем полвека своего существования кафедра стала центром подготовки высококвалифицированных специалистов по лингвистике. Только под руководством профессора А. Е. Супруна были защищены более 60 кандидатских и докторских диссертаций. Весом вклад в подготовку специалистов высшей квалификации профессоров Н. Б. Мечковской, Б. Ю. Нормана, Е. Н. Руденко и А. А. Кожиневой. Сотрудниками кафедры издан ряд монографий¹, подготовлены десятки аспирантов и докторантов (в том числе из зарубежных стран), опубликована серия оригинальных учебных пособий по славянским языкам (польскому, чешскому, болгарскому, сербскому, словенскому, старославянскому, полабскому и др.). По этим языкам были выпущены различные словари и методические пособия. Имеются также

¹См., например: Норман Б. Ю. Грамматика говорящего: от замысла к высказыванию. М.: УРСС, 2018. 232 с.; Норман Б. Ю., Куссе Х. Лингвистика в саду. Введение в теорию семантической инвариантности. Екатеринбург; М.: Кабинет. ученый, 2018. 196 с.; Норман Б. Ю. Прагматический потенциал русской лексики и грамматики = Pragmatic potential of Russian lexis and grammar. Екатеринбург; М.: Кабинет. ученый, 2018. 464 с.; Barkovich A. A. Informational linguistics: the new communicational reality. Newtcle upon Tyne : Camb. Scholars Publ., 2020. 271 p.

учебники по общелингвистическим дисциплинам. Так, широкую известность приобрело учебное пособие А. Е. Супруна «Введение в славянскую филологию» (Минск, 1981). Коллективный учебник «Общее языкознание» (Минск, 1980) под редакцией А. Е. Супруна был переиздан в двух книгах в 1993–1995 гг. Учебные пособия А. А. Барковича, Н. Б. Мечковской, Б. Ю. Нормана, Е. Н. Руденко и А. А. Кожиновой являются востребованными не только в Беларуси, но и за ее пределами². Значимы достижения в области лингвистики доцентов Н. В. Ивашиной, К. И. Иванова, А. М. Калюты и Л. А. Козловской.

Сегодня круг научных интересов сотрудников кафедры составляют грамматика, лексика, фразеология, стилистика современных и древнеславянских языков, старославянский язык, социалингвистика, психолингвистика, дискурс-анализ, коммуникативистика и прикладные направления языкознания. Частотные и ассоциативные словари белорусского языка относятся к числу важнейших опубликованных работ кафедры. Также ее сотрудники участвовали в создании этимологического словаря белорусского языка. Совместно с лингвистами Рурского университета (Германия) они подготовили и издали три крупных тома функциональной грамматики, посвященных категориям модальности и наклонения (1994), персональности и лица (1999), а также количественности и градуальности (2001). Другими известными коллективными трудами являются сборники «Методы изучения лексики» (Минск, 1975), «Число. Язык. Текст» (Минск, 1998) и т. д. Всего кафедрой выпущено более 100 монографий, учебников, учебных пособий и свыше 1,5 тыс. статей, сделаны доклады на крупнейших международных научных форумах, в том числе на международных съездах славистов. Сотрудники кафедры неоднократно получали международные и национальные гранты на проведение научных исследований и публикацию своих работ.

Начиная с 1966 г. кафедра организовала и провела ряд представительных международных научных конференций, в том числе Всесоюзную научную конференцию «Актуальные проблемы лексикологии» (1970), пять республиканских конференций по сравнительному изучению славянских языков, шесть белорусско-болгарских лингвистических симпозиумов, симпозиум по лексическим тюркизмам в славянских языках и др. По тематике научно-практической конференции «Супруновские чтения», проводимой кафедрой около 20 лет и приуроченной ко дню рождения профессора А. Е. Супруна, издано уже 12 сборников научных статей. Мероприятие организуется силами ведущих лингвистов страны. В нем принимали участие многие известные отечественные и зарубежные ученые. С 2023 г. кафедрой в сотрудничестве с НАН Беларуси проводится научная конференция по этнолингвистике. В рамках ежегодной научной конференции студентов и аспирантов БГУ преподаватели кафедры организуют работу секций «Теория языка» и «Славянские языки».

С момента становления под руководством А. Е. Супруна научной школы «Теория языка и славистики» ее участниками подготовлен ряд общетеоретических работ в области лингвистики (славистики, социалингвистики, когнитивной лингвистики, прикладной лингвистики, лингвистической прагматики, риторики и стилистики, переводоведения), педагогики, журналистики, семиотики; написаны учебники и учебные пособия; разработаны и внедрены в учебный процесс новые курсы, спецкурсы, научные спецсеминары; составлены типовые учебные программы по теоретическим курсам, славянским языкам и др. Получили системно-контрастное описание славянские языки, для чего был ощутимо расширен методологический и теоретический аппарат, применены разнообразные теоретико-практические платформы (прагматическая, корпусно-лингвистическая, дискурсная, компьютерная и др.). Исследование аспектов славянских языков в сопоставлении с другими языками позволило выявить важные закономерности их существования, что значимо для развития гуманитарного знания в целом и лингвистики в частности, а также для преподавания славянских и неславянских языков. Результаты работы научной школы реализуются в преподавании языков в высшей школе и улучшении программ по преподаванию родных и иностранных языков в учреждениях среднего образования, применяются в прикладных областях (автоматизированный перевод, обучающие языковые программы, параллельные и одноязычные корпуса текстов и др.), используются в развитии сопоставительных и теоретических лингвистических исследований, моделировании языка, совершенствовании публичного дискурса (политического, публицистического, дискуссионного) и метаязыка учебной литературы. Участники школы прочитали лекции и научные доклады в университетах Белграда, Брно, Варшавы, Вены, Вильнюса, Йены, Катовице, Люблины, Москвы, Праги, Гранады и т. д. Активно велось научное сотрудничество с лингвистами университетов Брно,

²См., например: Баркович А. А., Зыгмантович Н. В., Жданович А. Е. Python. Алгоритмизация и программирование. Решение лингвистических задач : учеб. пособие. М. : Флинта, 2024. 101 с. ; Мечковская Н. Б. Практикум по общему языкознанию, методологии лингвистики и философии языка. М. : Флинта, 2019. 288 с. ; Норман Б. Ю. Когнитивный синтаксис русского языка : учеб. пособие. М. : Флинта, 2018. 254 с. ; Он же. Лингвистические задачи : учеб. пособие. М. : Флинта, 2018. 272 с. ; Руденко Е. Н. Введение в германскую филологию : курс лекций. Минск : БГУ, 2008. 167 с. ; Руденко Е. Н., Кожинова А. А., Задворная Е. Г. Профессиональная лексика : учеб. пособие. Минск : ТетраСистемс, 2005. 384 с.

Варшавы, Люблина, Праги и иных учреждений высшего образования Австрии, Болгарии, Германии, Италии, Испании, России, Сербии, Словакии и других стран.

Кафедра постоянно осуществляет широкий спектр научных исследований. Среди недавних научных разработок необходимо упомянуть проект «Славянские языки среди других языков: эволюция и коммуникация». Тема проекта соответствует приоритетным направлениям научной и инновационной деятельности Республики Беларусь на 2021–2025 гг. Системно-коммуникативное исследование славянских языков, в том числе белорусского, в эволюции и коммуникации – актуальная лингвистическая задача, о чем свидетельствуют публикации последних лет. В современной лингвистике до сих пор отсутствуют работы, выявляющие диахроническое и коммуникативное своеобразие славянских языков в сравнении с другими языками. Комплексное изыскание, базирующееся на привлечении новейших областей исследования, таких как лингвистическая прагматика, теория коммуникации, межсемиотический перевод, значимо как для развития теории языкознания, так и для успешного решения прикладных задач. Цель данной научно-исследовательской работы – систематическое описание историко-эволюционных и коммуникативных особенностей славянских языков в контакте с другими языками. При этом планируется решить следующие задачи:

- провести диахронно-коммуникативный анализ семантики (лексической, грамматической, лексико-грамматической) славянских и других языков;
- изучить славянские и неславянские языки в эволюционном и коммуникативном аспектах;
- исследовать языковые ситуации у славян и социально-коммуникативную типологию языков;
- определить специфику истории литературных славянских языков и письменностей;
- сравнить коммуникативные стратегии славян.

Новизна данного проекта состоит в том, что, во-первых, славянские языки, в том числе белорусский, получают системно-контрастное, а потому более адекватное и дифференцированное описание, во-вторых, существенно расширится методологический и теоретический аппарат исследования славянских языков в силу того, что к изучению других языков применяются гораздо более разнообразные теоретико-методологические платформы (диахроническая, коммуникативная, прагматическая и др.). Анализ названных аспектов славянских языков в контакте с другими языками позволит выявить закономерности их существования, что важно для развития гуманитарного знания в целом и славистики в частности, а также для преподавания славянских и неславянских языков. Конкретным результатом планируемой научно-исследовательской работы выступит издание научных монографий и пособий, используемых в процессе преподавания, и цикла научно-проблемных статей. Проект отличается направленностью на установление специфики славянских языков именно в контакте с другими языками. Помимо этого, предполагается уделить внимание новейшим явлениям в развитии лингвистической науки, таким как информационно-коммуникационные технологии и коррекция лингвистических конфликтов.

Среди результатов деятельности в рамках данной научной темы можно упомянуть, в частности, разработку доцентов Т. В. Бобко, Н. В. Ивашиной, А. В. Наумовой и Н. А. Снигир. Так, с участием Т. В. Бобко проводится сопоставление русско- и белорусскоязычных метакомментариев в интернете, направленных на организацию диалогического взаимодействия, показывается существенное сходство эксплицитно выраженных знаний, говорящих о нормах и ориентирах коммуникативного поведения. Установлено, что специфика прагматических знаний и речевого поведения коммуникативной личности в роли субъекта и позиции объекта метакоммуникативной рефлексии демонстрирует любопытные тенденции и заслуживает дальнейшего изучения, особенно анализа на материале разных языков. С участием Н. В. Ивашиной продолжается работа над составлением сопоставительного семантико-синтаксического словаря валентности глаголов чешского языка. В результате словарные статьи были дополнены материалом, фиксирующим тип управления наиболее частотных глаголов чешского, белорусского и русского языков и отражающим их семантические отличия. С участием лауреата премии В. И. Пичеты за 2023 г. А. В. Наумовой ведутся изыскания, посвященные иным аспектам славистики, в частности югославистики. Тем самым контекст исследований был расширен за счет междисциплинарного рассмотрения важных для филологии вопросов. С участием Н. А. Снигир на материале данных ассоциативного словаря сербского языка проанализированы реакции респондентов и их значение в процессе изучения сербского языка как иностранного в Беларуси, выделены основные типы возможных упражнений для включения в процесс обучения, предложены примеры заданий для выполнения с использованием ассоциативных словарей родного и иностранного языков.

По проблематике проекта защищаются кандидатские диссертации, выполненные сотрудниками кафедры, а также соискателями под научным руководством сотрудников кафедры. Результаты теоретических, сопоставительных и прикладных исследований в рамках проекта отражены в многочисленных публикациях профессорско-преподавательского состава кафедры, среди которых монографии и коллективные моно-

графии, статьи в белорусских и зарубежных рецензируемых научных журналах и сборниках статей, представлены на научных конференциях. Научные разработки находят применение в исследованиях студентов, магистрантов и аспирантов. В данном контексте доцент М. В. Савко осуществляет руководство студенческим научным кружком «Лаборатория аудиовизуального перевода». Также кафедра активно участвует в работе школ юного филолога.

Среди значимых проектов необходимо отметить подготовку силами заведующего кафедрой А. А. Барковича учебно-методической документации по профилизациям «цифровая филология» для 1-й степени образования и «компьютерно-опосредованная коммуникация» для магистратуры. Данные направления начнут функционировать с 2025 г. Но уже сегодня компьютеризация учебного процесса и его информационная составляющая обеспечены опытными и компетентными в информационных технологиях преподавателями Д. А. Сьяновым и И. В. Никитенко. Проявляемая студентами БГУ и абитуриентами заинтересованность в изучении прикладных аспектов языкознания свидетельствует о несомненных перспективах дальнейшего развития кафедры и новых научных свершений.

*Статья поступила в редколлегию 08.07.2024.
Received by editorial board 08.07.2024.*

УДК 378.4

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАФЕДРЫ РИТОРИКИ И МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА УНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

О. В. ПРОСКАЛОВИЧ¹⁾, А. А. АКУШЕВИЧ¹⁾, И. М. САНИКОВИЧ¹⁾, И. В. ТАЯНОВСКАЯ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Рассматриваются вопросы качества научно-исследовательской работы кафедры риторики и методики преподавания языка и литературы филологического факультета Белорусского государственного университета. Излагается видение цели, общих задач, направлений и перспектив научной и инновационной деятельности кафедры. Подчеркивается роль кафедры в обеспечении высокого уровня университетского образования.

Ключевые слова: научно-исследовательская деятельность; кафедра риторики и методики преподавания языка и литературы; качество образования; университетское образование.

НАВУКОВА-ДАСЛЕДЧАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ КАФЕДРЫ РЫТОРЫКІ І МЕТОДЫКІ ВЫКЛАДАННЯ МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ ЯК ФАКТАР ПАВЫШЭННЯ ЯКАСЦІ ЎНІВЕРСІТЭЦКАЙ АДУКАЦЫІ

В. У. ПРАСКАЛОВІЧ^{1*}, А. А. АКУШЭВІЧ^{1*}, І. М. САЊКОВІЧ^{1*}, І. У. ТАЯНОЎСКАЯ^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анотацыя. Разглядаюцца пытанні якасці навукова-даследчай работы кафедры рыторыкі і методыкі выкладання мовы і літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Тлумачыцца бачанне мэты,

Образец цитирования:

Проскалович ОВ, Акушевич АА, Саникович ИМ, Таяновская ИВ. Научно-исследовательская деятельность кафедры риторики и методики преподавания языка и литературы как фактор повышения качества университетского образования. *Журнал Белорусского государственного университета. Филология.* 2024;3:92–97.
EDN: KIRSPF

For citation:

Proskalovich OV, Akushevich AA, Sanikovich IM, Tayanovskaya IV. Research activity of the department of rhetoric and methods of teaching language and literature as a factor of improving the quality of university education. *Journal of the Belarusian State University. Philology.* 2024;3:92–97. Russian.
EDN: KIRSPF

Авторы:

Ольга Владимировна Проскалович – доктор педагогических наук, доцент; профессор кафедры риторики и методики преподавания языка и литературы филологического факультета.
Андрей Александрович Акушевич – кандидат филологических наук; заведующий кафедрой риторики и методики преподавания языка и литературы филологического факультета.
Ирина Михайловна Саникович – кандидат педагогических наук, доцент; доцент кафедры риторики и методики преподавания языка и литературы филологического факультета.
Ирина Владимировна Таяновская – доктор педагогических наук, доцент; профессор кафедры риторики и методики преподавания языка и литературы филологического факультета.

Authors:

Olga V. Proskalovich, doctor of science (pedagogy), docent; professor at the department of rhetoric and methods of teaching language and literature, faculty of philology.
pras@bsu.by
Andrei A. Akushevich, PhD (philology); head of the department of rhetoric and methods of teaching language and literature, faculty of philology.
akushevichaa@bsu.by
Irina M. Sanikovich, PhD (pedagogy), docent; associate professor at the department of rhetoric and methods of teaching language and literature, faculty of philology.
sanikovich@bsu.by
Irina V. Tayanovskaya, doctor of science (pedagogy), docent; professor at the department of rhetoric and methods of teaching language and literature, faculty of philology.
tayanovskayaiv@bsu.by

агульных задач, напрамаў і перспектывы навукавай і інавацыйнай дзейнасці кафедры. Падкрэсліваецца роля кафедры ў забеспячэнні высокага ўзроўню ўніверсітэцкай адукацыі.

Ключавыя словы: навукова-даследчая дзейнасць; кафедра рыторыкі і методыкі выкладання мовы і літаратуры; якасць адукацыі; ўніверсітэцкая адукацыя.

RESEARCH ACTIVITY OF THE DEPARTMENT OF RHETORIC AND METHODS OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE AS A FACTOR OF IMPROVING THE QUALITY OF UNIVERSITY EDUCATION

O. V. PROSKALOVICH^a, A. A. AKUSHEVICH^a, I. M. SANIKOVICH^a, I. V. TAYANOVSKAYA^a

^a*Belarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus*

Corresponding author: A. A. Akushevich (akushevichaa@bsu.by)

Abstract. This article discusses the quality of research activities of the department of rhetoric and methods of teaching language and literature of the faculty of philology of the Belarusian State University. The vision of the goal, general objectives, directions and prospects for the scientific and innovative activities of the department is outlined. The role of the department in ensuring high level of university education is emphasised.

Keywords: research activities; department of rhetoric and methods of teaching language and literature; the quality of education; university education.

Введение

В Беларуси 2024 год объявлен Годом качества. Сегодня качество становится одной из главных целей развития образования. В Кодексе Республики Беларусь об образовании особое внимание сосредоточено на проблемах качества образования, которое определяется как соответствие требованиям образовательного стандарта, учебно-программной документации той или иной образовательной программы¹.

Цель любой образовательной программы университета состоит в том, чтобы «...подготовить студента к самостоятельной профессиональной деятельности. Эта цель не изменяется на протяжении десятилетий, однако изменяются содержание и условия профессиональной деятельности. Следовательно, должна изменяться система подготовки к ней, поскольку самыми ценными для работодателей будут выпускники, которые смогут сочетать гибкость, коммуникабельность, креативность, критичность и умение быстро решать проблемы в условиях постоянно меняющейся внешней среды» [1, с. 10]. В связи с этим изучение основных качеств университетского образования, т. е. его детерминант, является актуальным.

Основная часть

Качество университетского образования раскрывается в таких понятиях, как качество образовательных программ, качество преподавания, качество научно-педагогических кадров, качество студентов, качество управления образованием, качество материально-технической базы и информационно-образовательной среды, качество научно-исследовательской составляющей и ее результатов и др. Цель настоящей статьи – представление результатов научно-исследовательской деятельности кафедры риторики и методики преподавания языка и литературы филологического факультета Белорусского государственного университета с позиции повышения качества университетского образования.

Под качеством научно-исследовательской деятельности кафедры понимается соответствие ее работы стандарту или норме, которая определяется как выявленная общепринятая система требований к аспектам деятельности². Приоритетным направлением научно-исследовательской деятельности кафедры выступает изменение смыслов, целей и содержания научной и инновационной работы. По этой причине кафедра ориентирована на разработку теоретических основ образовательной инноватики и учебно-методического

¹Кодекс Республики Беларусь об образовании от 13 января 2011 г. № 243-3 // Нац. правовой интернет-портал Респ. Беларусь. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3961&p0=hk1100243> (дата обращения: 10.05.2024).

²Коноплина Н. В., Глушков И. Г. Качество образования в Сургутском государственном педагогическом институте : проект ВНИК. Сургут : Изд-во Сургут. гос. пед. ун-та, 2002. С. 3.

сопровождения процесса преподавания риторико-методических дисциплин, обеспечивающих коммуникативно-личностное развитие студентов-филологов и направленных, по словам ректора БГУ А. Д. Короля, «на подготовку креативного специалиста, способного администрировать свою профессиональную деятельность, принимать и реализовывать нестандартные решения» [2, с. 56].

Научно-исследовательская деятельность кафедры осуществляется в рамках темы «Инновации в преподавании риторики, языка и литературы в образовательных учреждениях разных типов» (руководители – О. В. Проскалович, И. М. Саникович). В работе над темой участвуют высококвалифицированные специалисты в области теории и методики обучения и воспитания (в том числе 2 доктора педагогических наук и 9 кандидатов педагогических наук, а также 1 кандидат филологических наук).

С момента основания кафедры в 1988 г. на ней работали ученые, внесшие значительный вклад в развитие приоритетных направлений белорусской методической науки. Организатором кафедры и ее первым заведующим была доктор педагогических наук, профессор, заслуженный деятель науки Республики Беларусь Л. А. Мурина. Вопросами образовательной инноватики занимались уже бывшие сотрудники кафедры: доктор педагогических наук, профессор Ф. М. Литвинко (развитие языковой и коммуникативно-речевой компетенции учащихся), доктор педагогических наук, профессор В. У. Протченко (разработка личностно ориентированного подхода к преподаванию белорусского языка в начальной и средней школе), доктор педагогических наук, доцент Л. Н. Гамезо (обогащение словарного запаса языковой личности).

Особый интерес представляют квалификационные научные работы ученых нового поколения. Так, в исследовании И. В. Таяновской³, выполненном при научном консультировании доктора педагогических наук, профессора А. Д. Короля, рассмотрена значимая научно-методическая проблема развития коммуникативно-речевых (в том числе эвристических) качеств обучающихся. О. В. Проскалович обосновала необходимость нового целеполагания обучения и воспитания в сфере литературного образования, разработала теоретико-методическую систему средств культуротворческого развития учащихся⁴.

В соответствии с приоритетными направлениями развития отечественного гуманитарного образования наиболее перспективными представляются следующие векторы научной деятельности кафедры: 1) модернизация филологической подготовки учащихся и студенческой молодежи, а также методической подготовки учителей посредством трансфера инновационных образцов педагогической деятельности, технологий и форм организации процесса преподавания риторики, языка и литературы в образовательных учреждениях разных типов; 2) разработка инновационных компонентов учебно-методического сопровождения путем создания комплексного ресурсного образовательного обеспечения в условиях цифровизации среднего и высшего образования.

Среди применяемых на кафедре инновационных технологий, стратегий и моделей обучения можно назвать технологию развития критического мышления, модульную технологию обучения (Т. В. Мальцевич, И. М. Саникович), технологию эвристического обучения, стратегию построения эвристического диалога (И. В. Таяновская), технологию медиаобразования (А. А. Акушевич), технологию смешанного обучения (О. В. Проскалович), технологию коммуникативного обучения (В. Ю. Дылевская, С. А. Шантарович), технологию разноуровневого обучения (И. Э. Савко), аксиологические стратегии педагогического дискурса (Т. В. Рубаник), технологию проектного обучения (И. Н. Саматыя, И. М. Саникович и др.), технологию портфолио как способа реализации практико-ориентированного подхода к преподаванию (О. И. Царёва), технологию развития профессиональной креативности педагога (Н. Л. Нижнева-Ксенофонтова) и др. Таким образом, научно-исследовательская и преподавательская деятельность сотрудников кафедры носит инновационный, часто опережающий свое время характер.

На кафедре постоянно ведется подготовка кадров высшей научной квалификации в аспирантуре и докторантуре. В текущем году на ней обучаются 1 аспирант заочной формы получения образования и 6 соискателей (в том числе из Китая). Они принимают активное участие в разработке научно-исследовательской темы кафедры.

Успешное функционирование этих форм послевузовского образования стало возможным благодаря деятельности научных школ БГУ и реальным научным достижениям кафедрального научного сообщества. Так, становление научно-методической школы «Теория и практика преподавания языка, литературы и риторики» связано с именем выдающегося ученого-педагога Л. А. Муриной. Идейный стержень школы – доктора педагогических наук Ф. М. Литвинко, Г. И. Николаенко, О. В. Проскалович, И. В. Таяновская, Л. Н. Гамезо. В настоящее время в организациях комплекса БГУ работают

³Таяновская И. В. Эвристически ориентированная лингвометодическая система развития учебно-коммуникативной текстообразующей компетенции учащихся (5–11 классы) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Минск, 2020. 319 с.

⁴Проскалович В. У. Тэарэтыка-метадычная сістэма сродкаў культуратворчага развіцця вучняў V–XI класаў у працэсе навучання беларускай літаратуры : дыс. ... д-ра пед. навук : 13.00.02. Мінск, 2015. 285 с.

9 представителей научного сообщества: доценты В. Ю. Дылевская, Т. В. Мальцевич, Т. В. Рубаник, И. М. Санникович, О. И. Царёва, С. А. Шантарович, И. А. Сокольчик (Бируля), Г. В. Хомич, С. М. Якуба. Школа объединяет ученых, педагогов-исследователей, аспирантов и других педагогических работников, транслирующих свои новации на международных и республиканских научных конференциях, в научных публикациях и проектах. Ее представители осуществляют поиск новых оригинальных путей решения проблем современного филологического образования и педагогической науки в Беларуси и Китае (Т. В. Игнатович в настоящее время является доцентом кафедры русского языка Политехнического института Хэнаньского университета науки и техники и Национального исследовательского университета «МЭИ»). Руководитель школы на современном этапе – профессор О. В. Проскалович. Университетская научно-методическая школа в перспективе должна воспитать новое поколение преподавателей, ученых и методистов⁵.

Важным и ответственным направлением деятельности кафедры является участие в подготовке государственных документов (стандартов, концепций и др.), учебных программ, учебников и учебных пособий, методических рекомендаций, дидактических и диагностических материалов, тестовых заданий, электронных образовательных ресурсов и других компонентов учебно-методических комплексов для учреждений общего среднего и высшего образования. В университетское филологическое образование внедрены инновационные компоненты нормативного, научно-методического обеспечения, учебно-методических комплексов, средств обучения и воспитания (в том числе электронных). Так, учебно-методическое пособие И. В. Таяновской под общей редакцией А. Д. Короля «Современная риторика. Основы искусства речи: мысль – молчание – слово. Эвристический курс-полилог» (Минск, 2020) базируется на актуальном креативном подходе к обучению студентов. Результаты научной и инновационной деятельности кафедры нашли отражение в учебно-методическом пособии О. В. Проскалович «Методыка выкладання беларускай літаратуры. Практыкум» (Минск, 2023). Данный практикум с электронным и эвристическим компонентами по соответствующей учебной дисциплине является коммерческим продуктом и активно используется в образовательном процессе студентами филологических специальностей учреждений высшего образования Беларуси.

Научно-исследовательская работа кафедры находится в тесной взаимосвязи с научной проблематикой Академии образования и других научно-образовательных учреждений страны. При координирующей деятельности Академии образования функционируют сформированные с участием сотрудников кафедры научные коллективы по созданию новых учебных и методических пособий и электронных средств обучения по учебным предметам «Белорусский язык» (И. Н. Саматья), «Белорусская литература» (О. В. Проскалович, А. А. Акушевич), «Русский язык» (И. В. Таяновская, И. М. Санникович), «Русская литература» (О. И. Царёва, С. Н. Захарова).

Члены кафедры сотрудничают с научно-образовательными учреждениями и методическими центрами путем организации экспертизы и рецензирования представленных научно-методических разработок, коллективного участия в научно-практических мероприятиях, работе президиума (секции) Научно-методического совета при Министерстве образования Республики Беларусь по дошкольному, общему среднему, специальному образованию, советов по защите диссертаций и др. Доказательством качества кафедральной науки может служить и включение ее сотрудников (О. В. Проскалович, И. В. Таяновской, И. Э. Савко, О. И. Царёвой и др.), как признанных специалистов в области теории и методики обучения и воспитания, в редакционные коллегии и советы издаваемых в Беларуси научно-методических, научно-педагогических, общественно-политических и литературно-художественных журналов, сборников научных трудов.

К числу наиболее значимых для системы образования инициатив относятся реализуемые в течение нескольких прошлых лет инновационные проекты «Внедрение модели формирования читательской грамотности у учащихся второй ступени общего среднего образования» (научный консультант – О. В. Проскалович), «Внедрение модели семантизации духовно-нравственных понятий и категорий на основе традиционных ценностей белорусского народа» (И. В. Таяновская). На Международной выставке-ярмарке инновационных образовательных проектов «Территория генерации новых идей – 2023» (Ульяновск, Россия) последний был удостоен диплома I степени.

Кафедра ежегодно принимает участие в организации и проведении научных и научно-практических мероприятий (конференций, круглых столов, семинаров, вебинаров и др.). Так, ставшая уже традиционной Международная научно-практическая конференция «Аксиология филологического образования в контексте подготовки педагога будущего» проводится один раз в два-три года. Первая конференция (2021) была приурочена к 100-летию образования БГУ и 85-летию со дня рождения Л. А. Муриной, отдавшей много плодотворных лет созданному ей структурному подразделению. Вторая конференция (2023) ознаменовала 35-летие кафедры. Материалы конференций отражены в научных электронных изданиях.

⁵См., например: *Проскалович О. В.* «Глаголом жечь сердца людей»: научно-методическая школа Л. А. Муриной // Научные школы БГУ в воспоминаниях и размышлениях профессоров / под ред. С. В. Абламейко, А. И. Зеленкова. Минск : БГУ, 2023. С. 241–245.

Методические идеи и инновационные разработки, представленные в рамках секций, находят применение в практике преподавания дисциплин лингвометодического и риторического цикла университета и других учебных заведений, как отечественных, так и зарубежных. В рамках Недели белорусской науки в БГУ проводится Международный научно-практический семинар «Инновации в преподавании филологических дисциплин» (модераторы – И. В. Таяновская, А. А. Акушевич) с участием профессорско-преподавательского состава кафедры, студентов, магистрантов и аспирантов, а также ученых и педагогов-новаторов из учреждений общего среднего и высшего образования (в том числе из зарубежных стран).

Актуальные проблемы теории изучения риторики и методики преподавания языка и литературы регулярно освещаются в выпусках сборника научных статей «Коммуникативная компетенция: принципы, методы, приемы формирования», являющегося итогом постоянно действующего при кафедре научно-методического семинара. Так, в 2020 г. был проведен семинар «Научно-методическое и учебно-методическое сопровождение для преподавания филологических дисциплин, обеспечивающего коммуникативно-личностное развитие учащихся и педагогов», посвященный памяти Л. А. Муриной. Особое внимание уделялось учебно-методическому обеспечению процесса эвристического обучения учащихся общего среднего и высшего образования, повышению воспитательного потенциала риторико-методических дисциплин в университете.

Усилия сотрудников кафедры направлены на привлечение талантливых студентов и магистрантов к участию в научно-исследовательской деятельности. Данная работа имеет следующие направления:

1. Руководство написанием курсовых, дипломных и магистерских работ, тематика которых регулярно пересматривается, уточняется и дополняется согласно актуальным проблемам изучения риторики, методики преподавания языка и литературы. На кафедре распространена практика написания студентами и магистрантами, гражданами Беларуси, дипломных и магистерских исследований по заказу учреждений среднего и высшего образования, что обеспечивает возможность проведения экспериментальной работы на базе соответствующего учреждения образования и последующего внедрения результатов исследования в процесс преподавания той или иной дисциплины.

2. Стимулирование участия обучаемых как в ежегодных научных конференциях студентов и аспирантов БГУ, проводимых на филологическом факультете (за кафедрой закреплены секции «Методика преподавания русского языка и литературы», «Методика выкладки белорусской мовы і літаратуры, замежнай мовы і літаратуры», «Риторика и методика преподавания русского языка как иностранного», «Художественный текст на занятиях по РКИ»), так и в других конференциях республиканского и международного уровня.

3. Обеспечение возможности публикации результатов исследовательской и экспериментальной деятельности в научных сборниках и журналах. Лучшие исследования студентов и магистрантов кафедры, оформленные в виде статей, публикуются как в факультетском и университетском сборниках ежегодных научных конференций студентов и аспирантов БГУ, так и в кафедральных изданиях.

Для совершенствования системы научно-исследовательской работы студентов планируется более широкое участие обучаемых в деятельности научной школы кафедры путем проведения научно-методических чтений и круглых столов с участием студентов, магистрантов, соискателей и аспирантов, а также учащихся Лицея имени Ф. Э. Дзержинского БГУ и других образовательных учреждений.

Дальнейшее выполнение темы научно-исследовательской работы кафедры будет способствовать совершенствованию преподавания риторико-методических дисциплин. Поддержание баланса между традициями и инновациями, развитие подтвердивших свою эффективность идей и практическая разработка новейших направлений в сфере педагогики помогают постоянно повышать качество университетского образования. Такие актуальные явления, как цифровизация управления и обучающей среды, внедрение нейронных сетей в образовательный процесс университета, использование цифровой риторики в подготовке будущего специалиста, смешанное обучение, уже находят отражение в исследованиях кафедры. Перспективным ресурсом может стать открытие центра риторики и культуры речи, который усилит педагогическую, воспитательную, профориентационную и научную деятельность, связанную с проблемами изучения современной коммуникации, продвижения риторического мастерства. Налаживание взаимовыгодных международных связей также создаст дополнительные возможности для роста научно-го потенциала кафедры.

Заключение

Высокое качество обучения в БГУ является одним из брендов высшего образования в Беларуси. В Год качества, по словам А. Д. Короля, приоритетной задачей становится работа по сохранению и улучшению качества образования, которое определяется фундаментальностью, глубиной знаний выпускников университета и их востребованностью⁶.

⁶В Беларуси 2024 год объявлен Годом качества // Белорус. гос. ун-т : сайт. URL: <https://bsu.by/news/v-belarusi-2024-god-obyavlen-godom-kachestva-d/> (дата обращения: 10.05.2024).

В связи с этим научная и инновационная деятельность кафедры риторики и методики преподавания языка и литературы направлена на обеспечение высокого качества образования будущих специалистов-филологов за счет выполнения кафедральных научно-исследовательских работ и организации научно-исследовательской деятельности студентов. На кафедре созданы оптимальные условия для научной, профессиональной и личностной самореализации сотрудников, способных решать актуальные задачи по обеспечению успешности каждого студента, магистранта и аспиранта, что является высшим знаком качества университетского образования.

Высокое качество научной и инновационной деятельности кафедры, основанное на соблюдении обязательного минимума требований к качеству высшего образования, свидетельствует о конкурентоспособности и эффективности функционирования этого структурного подразделения филологического факультета БГУ, а также о больших перспективах дальнейшего развития кафедральной и студенческой науки.

Библиографические ссылки

1. Король АД, Морозова НИ. Изменение смыслов, целей и содержания образования в современном университете. В: Республиканский институт высшей школы. *Высшая школа: проблемы и перспективы. Материалы XIV Международной научно-методической конференции; 29 ноября 2019 г.; Минск, Беларусь*. Минск: Академия управления при Президенте Республики Беларусь; 2019. с. 8–10. EDN: ZWGEXB.

2. Король АД, Бозиев РС, Бровка НВ, Жук ОЛ, Здрок ОН, Медведев ДГ и др. Креативное образование в рамках концепции «Университет 3.0»: от методологии к опыту реализации. Круглый стол научно-теоретического журнала Российской академии образования «Педагогика» в Белорусском государственном университете. *Педагогика*. 2019;11:52–92. EDN: JJUOBC.

References

1. Korol AD, Morozova NI. Change of meanings, goals and content of education at a modern university. In: National Institute for Higher Education. *Vysshaya shkola: problemy i perspektivy. Materialy XIV Mezhdunarodnoi nauchno-metodicheskoi konferentsii; 29 noyabrya 2019 g.; Minsk, Belarus* [Higher school: problems and prospects. Proceedings of the 14th International scientific and methodological conference; 2019 November 29; Minsk, Belarus]. Minsk: Academy of Public Administration under the President of the Republic of Belarus; 2019. p. 8–10. Russian. EDN: ZWGEXB.

2. Korol AD, Bozиеv RS, Brovka NV, Zhuk OL, Zdrok ON, Medvedev DG, et al. Creative education according to the concept «University 3.0»: from methodology to practice. Round-table discussion held in Belarusian State University by the journal of the Russian academy of education «Pedagogics». *Pedagogika*. 2019;11:52–92. Russian. EDN: JJUOBC.

*Статья поступила в редколлегию 26.06.2024.
Received by editorial board 26.06.2024.*

УДК 811.161.1'243(072)

СТРАТЕГИЧЕСКАЯ ПСИХОЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВОДИДАКТИКА: ВКЛАД КАФЕДРЫ ТЕОРИИ И МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО В РАЗВИТИЕ НОВЫХ НАУЧНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ

С. И. ЛЕБЕДИНСКИЙ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Статья посвящена 80-летию филологического факультета Белорусского государственного университета. Дан краткий обзор научных работ, выполненных сотрудниками кафедры теории и методики преподавания русского языка как иностранного в русле двух новых научных направлений – стратегической психолингвистики и стратегической лингводидактики. Подчеркнуто, что стимулами для создания этих направлений стали отсутствие в современной лингводидактике научно обоснованной теории усвоения языков, в том числе русского языка как иностранного, и попытка ее построения в рамках стратегической парадигмы. Показано, что в публикациях ученых кафедры подтверждается научный фундамент стратегической теории овладения русским языком как иностранным, анализируется типология стратегий овладения русским языком иностранцами и демонстрируется вариативность этих стратегий, экспериментально исследуются когнитивные стили переработки информации иностранцами при освоении русского языка, характеризуются некоторые стратегии обучения русскому языку как иностранному на уровне аспектов языка и видов речевой деятельности. Доказано, что стратегический подход к усвоению иностранного языка и овладению иноязычной речью позволяет описать процессы усвоения языка и овладения речью в единой системе координат, в рамках которой планируется развить теорию пошагового усвоения иностранных языков. В ходе проведенных исследований установлено, что при стратегическом подходе к анализу речевых процессов уникальность, вариативность, многовекторность и многоуровневость формирования языковой и коммуникативной компетенции сводятся к относительно небольшому перечню общих (универсальных) и индивидуальных стратегий, которыми пользуются инофоны при овладении русским языком. Выяснено, что общим в стратегиях усвоения иностранного языка и овладения иноязычной речью является принцип реализации речемыслительных операций, а индивидуальными выступают способы достижения цели, отличающиеся уникальностью и вариативностью и во многом зависящие от интеллектуальных и когнитивно-стилевых способностей обучаемых.

Ключевые слова: стратегическая психолингвистика; стратегическая лингводидактика; стратегическая теория усвоения языка и овладения речью; стратегии овладения языком; стратегии пользования языком; стратегии обучения; стратегии продуцирования, репродуцирования и понимания речи.

Образец цитирования:

Лебединский СИ. Стратегическая психолингвистика и лингводидактика: вклад кафедры теории и методики преподавания русского языка как иностранного в развитие новых научных направлений. *Журнал Белорусского государственного университета. Филология.* 2024;3:98–105.
EDN: HWDТАА

For citation:

Lebedinskiy SI. Strategic psycholinguistics and linguodidactics: contribution of the department of theory and methods of teaching Russian as a foreign language in the development of new scientific directions. *Journal of the Belarusian State University. Philology.* 2024;3:98–105. Russian.
EDN: HWDТАА

Автор:

Сергей Иванович Лебединский – доктор филологических наук, доцент; заведующий кафедрой теории и методики преподавания русского языка как иностранного филологического факультета.

Author:

Sergey I. Lebedinskiy, doctor of science (philology), docent; head of the department of theory and methods of teaching Russian as a foreign language, faculty of philology.
lebedinskiy@bsu.by

СТРАТЭГІЧНАЯ ПСІХАЛІНГВІСТЫКА І ЛІНГВАДЫДАКТЫКА: УНЁСАК КАФЕДРЫ ТЭОРЫІ І МЕТОДЫКІ ВЫКЛАДАННЯ РУСКАЙ МОВЫ ЯК ЗАМЕЖНАЙ У РАЗВІЦЦЁ НОВЫХ НАВУКОВЫХ НАПРАМКАЎ

С. І. ЛЕБЯДЗІНСКІ^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анотацыя. Артыкул прысвечаны 80-годдзю філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Дадзены кароткі агляд навуковых работ, выкананых супрацоўнікамі кафедры тэорыі і методыкі выкладання рускай мовы як замежнай у рэчышчы двух новых навуковых напрамкаў – стратэгічнай псіхалінгвістыкі і стратэгічнай лінгвадыдактыкі. Падкрэслена, што стымуламі для стварэння гэтых напрамкаў сталі адсутнасць у сучаснай лінгвадыдактыцы навукова абгрунтаванай тэорыі засваення моў, у тым ліку рускай мовы як замежнай, і спроба яе пабудовы ў рамках стратэгічнай парадыгмы. Паказана, што ў публікацыях вучоных кафедры пацвярджаецца навуковы падмурак стратэгічнай тэорыі авалодання рускай мовай як замежнай, аналізуецца тыпалогія стратэгіі авалодання рускай мовай іншаземцамі і дэманструецца варыятыўнасць гэтых стратэгіі, эксперыментальна даследуюцца кагнітыўныя стылі перапрацоўкі інфармацыі іншаземцамі пры засваенні рускай мовы, характарызуюцца некаторыя стратэгіі навучання рускай мове як замежнай на ўзроўні аспектаў мовы і відаў маўленчай дзейнасці. Даказана, што стратэгічны падыход да засваення замежнай мовы і авалодання іншамоўным маўленнем дазваляе апісаць працэсы засваення мовы і авалодання маўленнем у адзінай сістэме каардынат, у межах якой плануецца распрацаваць тэорыю засваення замежных моў па кроках. У ходзе праведзеных даследаванняў устаноўлена, што пры стратэгічным падыходзе да аналізу маўленчых працэсаў унікальнасць, варыятыўнасць, шматвектарнасць і шматузроўненасць фарміравання моўнай і камунікатыўнай кампетэнцыі зводзяцца да адносна невялікага пераліку агульных (універсальных) і індывідуальных стратэгіі, якімі карыстаюцца іншафоны пры авалоданні рускай мовай. Высветлена, што агульным у стратэгіях засваення замежнай мовы і авалодання іншамоўным маўленнем з'яўляецца прынцып рэалізацыі моўных і разумовых аперацый, а індывідуальнымі выступаюць спосабы дасягнення мэты, якія адрозніваюцца ўнікальнасцю і варыятыўнасцю і шмат у чым залежаць ад інтэлектуальных і кагнітыўна-стылістычных здольнасцей навучэнцаў.

Ключавыя словы: стратэгічная псіхалінгвістыка; стратэгічная лінгвадыдактыка; стратэгічная тэорыя засваення мовы і авалодання маўленнем; стратэгіі авалодання мовай; стратэгіі карыстання мовай; стратэгіі навучання; стратэгіі прадудцыравання, рэпрадудцыравання і разумення маўлення.

STRATEGIC PSYCHOLINGUISTICS AND LINGUODIDACTICS: CONTRIBUTION OF THE DEPARTMENT OF THEORY AND METHODS OF TEACHING RUSSIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN THE DEVELOPMENT OF NEW SCIENTIFIC DIRECTIONS

S. I. LEBEDINSKIY^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The article is dedicated to the 80th anniversary of the faculty of philology of the Belarusian State University. A brief overview of scientific work carried out by employees of the department of theory and methods of teaching Russian as a foreign language in line with two new scientific directions – strategic psycholinguistics and strategic linguodidactics is given. It is emphasised that the incentives for the creation of these directions were the absence in modern linguodidactics of a scientifically based theory of the acquisition of languages, including Russian as a foreign language, and the attempt to build it within the framework of a strategic paradigm. It is shown that the publications of scientists of the department confirm the scientific foundation of the strategic theory of mastering Russian as a foreign language, analyse the typology of strategies for mastering the Russian language by foreigners and demonstrate their variability, experimentally study the cognitive styles of information processing by foreigners when mastering the Russian language, and characterise some strategies for teaching Russian as a foreign language at the level of aspects of language and types of speech activity. It has been proven that a strategic approach to the acquisition of a foreign language and mastery of foreign language speech makes it possible to describe the processes of language acquisition and speech acquisition in a single coordinate system, within the framework of which it is planned to develop the theory of step-by-step acquisition of foreign languages. In the course of the conducted research, it was established that with a strategic approach to the analysis of speech processes, the uniqueness, variability, multi-vector and multi-level formation of linguistic and communicative competence can be reduced

to a relatively small list of general (universal) and individual strategies that foreign speakers use when mastering Russian language. It was found that what is common in the strategies for acquiring a foreign language and mastering foreign language speech is the principle of implementing speech-mental operations, and individual methods of achieving the goal are distinguished by uniqueness and variability and largely depend on the intellectual and cognitive-style abilities of the students.

Keywords: strategic psycholinguistics; strategic linguodidactics; strategic theory of language and speech acquisition; language acquisition strategies; language use strategies; learning strategies; strategies for producing, reproducing and understanding speech.

Введение

В последние годы в научной среде все чаще слышатся критические замечания в адрес традиционной методики преподавания русского языка как иностранного (далее – РКИ) в связи с отсутствием в ней прочного научного фундамента и теории усвоения языка, умозрительностью многих положений, долгое время считавшихся незыблемыми. Прежде всего критика касается методов обучения, а также вопросов, на которые традиционная лингводидактика так и не смогла дать ответы. Суть этих вопросов заключается в следующем: одинаково или по-разному овладевают иностранным языком учащиеся, которых обучают одним и тем же методом; целесообразно ли варьировать методы обучения в зависимости от контингента учащихся, целей и условий обучения; почему у учащихся, которых обучают разными методами, в принципе не наблюдается особых качественных различий в овладении видами речевой деятельности? Противоречия традиционных подходов к обучению РКИ состоят в том, что многочисленные модели обучения, разработанные в современной методике преподавания РКИ и активно используемые в педагогической практике, не прошли экспериментальной апробации, они часто «принимаются на веру», исходя из статусной роли и авторитетности их создателей, и не имеют научной связи с реальными процессами овладения языком. Абстрактность отдельных методических догм, принятых в отечественной и зарубежной лингводидактике, и их теоретическая и экспериментальная несостоятельность усугубляют и без того сложную ситуацию в области преподавания РКИ, когда главная роль отводится не теории обучения, а педагогической интуиции, которая носит не столько научный, сколько умозрительный характер. Перечисленное в значительной степени снижает потенциал традиционной методики преподавания РКИ и превращает научную отрасль в исключительно прикладную дисциплину, лишенную прочного и научно обоснованного теоретического фундамента. Очевидно, что ответы на поставленные вопросы можно получить лишь в том случае, если современная теория обучения будет иметь единое и полное представление о процессе овладения иностранным языком, а также об индивидуальных стратегиях овладения и пользования языком при речепорождении и речевосприятии. Решение этих вопросов возможно только в рамках нового научного направления, получившего название «стратегическая лингводидактика».

Основная часть

В разработке стратегической лингводидактики уже более 20 лет принимает участие коллектив кафедры теории и методики преподавания русского языка как иностранного филологического факультета Белорусского государственного университета. В отличие от традиционной методики обучения РКИ, которая базируется на искусственно созданных методах обучения, построенных на определенных лингводидактических принципах и умозрительных догмах с четко заданной установкой на конкретные условия обучения, национальный состав учебных групп и целевой характер освоения учебного материала, диктуемый применяемым методом обучения, стратегическая методика более естественна и универсальна. Она опирается на знание стратегий овладения языком, которыми пользуются все иностранцы, независимо от национальности и методов обучения. Создание такой методики позволит преодолеть кризисные явления в современной теории преподавания РКИ и вывести лингводидактику на качественно новый уровень, когда акцент будет сделан не на умозрительных методах и принципах обучения, а на экспериментально установленных и теоретически обоснованных общих и индивидуальных стратегиях овладения языком.

Название «стратегическая лингводидактика» было заимствовано из трудов американских исследователей, которые в 1970–80-х гг. анализировали стратегии изучения иностранного языка¹. Позже их интерес сместился в сторону рассмотрения стратегий, которыми пользуются при изучении языка наиболее успешные учащиеся. Параллельно развивалась стратегическая психолингвистика, импульс к становлению которой в России был задан в конце 1990-х гг. А. А. Залевской и ее учениками².

¹Rubin J. What the «good language learner» can teach us // TESOL Q. 1975. Vol. 9, № 1. P. 41–51.

²Залевская А. А. Введение в психолингвистику : учебник. М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 1999. 382 с.

В стратегической психолингвистике основной упор был сделан не на стратегии изучения языка, а на стратегии усвоения языка и овладения речью. Так возникли предпосылки для создания теории усвоения иностранных языков. Начиная с 2000-х гг. к разработке лингвостратегической теории присоединился коллектив кафедры теории и методики преподавания русского языка как иностранного филологического факультета БГУ, который поставил перед собой широкомасштабную задачу по построению стратегической теории усвоения русского языка инофонами, на основе которой планировалось создать стратегическую теорию обучения РКИ. Почти все научные конференции, проводимые кафедрой в течение следующих 20 лет, были посвящены этой проблематике, причем исследования велись сразу в двух областях – в области стратегической психолингвистики и в области стратегической лингводидактики. В 2001 г. была опубликована первая работа по данной теме, содержащая примерную типологию стратегий овладения языком³. Затем была издана вторая работа⁴. В 2004 г. вышла в свет третья работа, в которой была дана примерная классификация общих и индивидуальных стратегий овладения РКИ⁵. Одновременно с теоретическими исследованиями по проблемам стратегической психолингвистики и лингводидактики на кафедре проводились экспериментальные исследования стратегий понимания научной речи. Результаты последних были представлены в 30 научных статьях, посвященных анализу стратегий понимания устной научной речи на уровне изолированных высказываний, стратегии понимания высказываний с незнакомыми или нечеткими терминами, стратегий понимания высказываний со значением обусловленности и сравнительно-сопоставительной семантикой, стратегий уплотнения и сепарации информационных потоков, стратегии насыщения и детализации контекста, стратегии опережающей активации контекста, стратегий категоризации и рубрикации понятийной лексики при переработке научной информации, стратегии смыслоформулирования и конструирования ментальных репрезентаций, стратегии конструирования репрезентаций через детализацию схем, стратегии пошагового конструирования концептуальной структуры текста, стратегии конструирования репрезентаций по аналогии, стратегии понимания новой информации, индивидуальных стратегий переработки научной информации и др. С 2008 по 2018 г. С. И. Лебединский опубликовал монографии «Восприятие устной научной речи: стратегии сегментации звучащей речи и идентификации терминов» (Минск, 2008), «Восприятие устной научной речи: стратегии понимания смысловой информации на уровне микро- и макротекстов» (Минск, 2009), «Стратегии смыслового восприятия и интерпретации устной иноязычной научной речи» (Минск, 2014), «Стратегии понимания устной научной речи: экспериментальное исследование» (Минск, 2017) и защитил докторскую диссертацию «Контекстуально-смысловые стратегии понимания устной речи» (Минск, 2018), в которой нашла отражение разработанная им стратегическая контекстуально-тезаурусная теория понимания устной научной речи. Результаты экспериментальных психолингвистических исследований стратегий овладения РКИ легли в основу стратегической теории усвоения РКИ и стратегической теории обучения русскому языку инофонов.

В монографии «Стратегическая теория овладения русским языком как иностранным и стратегии обучения» (Минск, 2019) детально описана вариативность стратегий овладения языком и пользования им по 12 параметрам в зависимости от степени анализируемости языковых явлений и автоматизированности речевых действий, коммуникативной активности или пассивности учащихся, склонности учащихся к контекстозависимости или контекстнезависимости, детализации или генерализации, спецификации или унификации понятий, когнитивной ригидности или гибкости, узости или широты сканирования воспринимаемой информации, когнитивному сглаживанию или заострению, когнитивной импульсивности или рефлексивности, конкретной или абстрактной концептуализации, когнитивной упрощенности или усложненности познавательных процессов и выполняемых действий, а также в зависимости от интеллектуальных и эпистемологических стилей учащихся. В данной монографии представлена также типология стратегий усвоения русского языка инофонами (метакогнитивные, когнитивные, аффективно-прагматические стратегии, стратегии восприятия и понимания речи, стратегии порождения, продуцирования и репродуцирования речи, компенсаторные, коммуникативные стратегии, стратегии овладения готовыми и частично модифицируемыми речевыми моделями и др.), перечислены стратегии овладения русским произношением (аналитические, конструктивные, комбинаторные и аналитико-имитативные),

³Лебединский С. И. Стратегии овладения языком и их психолингвистическая интерпретация // Традиционные и новаторские технологии в обучении русскому языку как иностранному : тез. докл. Междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 24–26 мая 2001 г.). Минск : Белорус. гос. экон. ун-т, 2001. С. 29–32.

⁴Лебединский С. И., Гончар Г. Г. Типы нарушений в системе речепорождения и речепроизводства на иностранном языке // Вестн. БООПРЯИ. 2003. № 1. С. 29–38.

⁵Лебединский С. И. Общие и индивидуальные стратегии овладения иностранным языком // Актуальные проблемы обучения русскому языку иностранных студентов в вузах Республики Беларусь : сб. науч. ст. / редкол.: С. И. Лебединский (отв. ред.) [и др.]. Минск : БГУ, 2004. С. 27–33.

стратегии усвоения грамматических форм и синтаксических конструкций (стратегии межъязыкового и внутриязыкового переноса, корректирующие стратегии), стратегии усвоения лексики русского языка (стратегии запоминания слов, стратегии словообразовательного анализа, стратегии группировки слов, фреймовые и скриптовые стратегии, стратегии группировки слов по бинарным и поликомпонентным ассоциативным файлам, стратегии глубинной переработки лексики, стратегии конструирования дефиниций понятийной лексики), стратегии пользования языком при порождении и продуцировании речи (стратегии конструирования высказываний по аналогии, стратегии преобразования схем, стратегии семантического и языкового упрощения высказываний, компенсаторные, алгоритмические и стохастические стратегии), стратегии пользования языком при восприятии и понимании речи (экспериментальным путем выявлено более 80 стратегий, функционирующих на различных уровнях, начиная с понимания слов и кончая пониманием текстов), а также виды конструируемых репрезентаций (буквальные, частично модифицированные, частично преобразованные, свободные, логические, трансформационные с элементами свободной или логической репрезентации, свободные с элементами логической репрезентации). В указанной монографии достаточно полно представлен материал, относящийся к стратегической лингводидактике. В частности, подробно охарактеризованы стратегии обучения русскому произношению с учетом деления инофонов на «имитаторов», «дифференциаторов» и «аналитиков», стратегии обучения русской грамматике с учетом деления инофонов на «переводчиков», «сверхгенерализаторов» и «корректировщиков», стратегии обучения русской лексике, стратегии обучения продуцированию, репродуцированию и восприятию речи.

Таким образом, если западная стратегическая лингводидактика в основном ориентировалась на рассмотрение стратегий изучения иностранного языка наиболее успешными обучаемыми, то белорусская стратегическая психолингвистика и лингводидактика изначально были нацелены на выявление и описание стратегий овладения и пользования изучаемым языком, разработку их классификаций и экспериментальную верификацию, а также на создание стратегической теории овладения языком в целях построения эффективной стратегической теории обучения. В ходе проведенных исследований установлено, что при стратегическом подходе к анализу речевых процессов уникальность, вариативность, многовекторность и многоуровневость формирования языковой и коммуникативной компетенции можно свести к относительно небольшому перечню общих (универсальных) и индивидуальных стратегий, которыми пользуются инофоны при овладении русским языком. Общим в стратегиях усвоения иностранного языка и овладения иноязычной речью является принцип реализации речемыслительных операций, а индивидуальными выступают способы достижения цели, отличающиеся уникальностью и вариативностью и во многом зависящие от интеллектуальных способностей обучаемых.

Развитие стратегической психолингвистики и лингводидактики в Беларуси совпало по времени с началом интенсивных психолингвистических исследований, посвященных рассмотрению проблем определения речевых механизмов языковой личности, описанию видов знаний и особенностей их функционирования, установлению содержания ментального лексикона и понятийного тезауруса человека, изучающего иностранный язык, моделированию процессов речепроизводства и речевосприятия, анализу стратегий овладения языком и т. д. За короткий срок были выявлены компоненты, входящие в структуру общения, продемонстрирован механизм их взаимодействия, выделена и достаточно исчерпывающе охарактеризована базовая единица коммуникации – речевое действие. Эти изыскания показали, что общение так же системно, как и грамматика языка, и что оно всегда регулируется социальными правилами. В результате у исследователей языка и специалистов по лингводидактике возникла реальная возможность определить понятие «владение языком» адекватно природе общения посредством введения и раскрытия термина «коммуникативная компетенция». Развивая представления о коммуникативной компетенции, ученые избрали самый простой путь – описание ее компонентного состава. Однако такой путь оптимален с точки зрения архитектоники коммуникативной компетенции, но не с точки зрения стратегий, которые избирает учащийся при овладении языком. Эти стратегии имеют разную природу: одни из них формируются под влиянием стратегии обучения, т. е. насаждаются сверху, другие избираются самими учащимися, причем часто данный процесс происходит неосознанно. Овладение и пользование языком требуют от учащихся принятия множества решений относительно воспринимаемого и используемого языкового материала и совершаемых действий (членение речевого потока на значимые элементы; идентификация их формы, функции, значения и смысла при восприятии речи; выбор слов, грамматических конструкций; комбинирование и конструирование фраз при речепроизводстве).

Становление языковой компетенции создает необходимый базис для формирования коммуникативной компетенции, которая наиболее рельефно проявляется при порождении иноязычной речи. В работах зарубежных исследователей (например, Р. Эллиса) выделяются группы учащихся, придерживающихся

разных стратегий порождения речи на иностранном языке. Одна из таких стратегий связана с общим ходом этого процесса, который обычно выглядит более упрощенным по сравнению с процессом выражения мыслей носителями языка, а другая включает различные способы поиска иностранцами выхода из трудного положения, когда они не располагают нужными коммуникативными средствами и ищут им замену⁶. Первую группу составляют «планировщики», которые тщательно планируют каждый компонент высказывания до перехода к программе артикулирования, поэтому они действуют медленно, но правильно. Как показывают исследования И. Н. Горелова, при внешней реализации высказываний «планировщики» чаще корректируют и исправляют не фразы и не синтаксические структуры, а отдельные лексические единицы (до 70 %), что свидетельствует о первичности программирования синтаксических структур и вторичности наполнения их лексическими единицами, которое вызывает у иностранных учащихся значительные когнитивные и языковые трудности. Выявленные в речи «планировщиков» лексические ошибки связаны с построением целого высказывания, а звуковые ошибки – с построением отдельных фраз и слов⁷. Регистрация речевых ошибок в обычных, а также в специально созданных (экспериментальных) условиях с участием иностранцев позволяет диагностировать качество реализации равноуровневых процедур и операций, обеспечивающих порождение речевых высказываний⁸. К этим процедурам и операциям относятся:

- 1) актуализация мотива высказывания (например, говорящему захотелось перекусить; для достижения этой цели, используя различные дискурсивные стратегии, он может обратиться к своему товарищу с одним из следующих предложений: *Пойдем в кафе, перекусим; Ты не хочешь перекусить? Может быть, сходим в кафе?; Давай сходим в кафе, съедим что-нибудь. Нам еще долго работать*);
- 2) формирование замысла высказывания (о чем и что сказать);
- 3) первичная семантическая запись в виде симультанной схемы, включающей:
 - смысловые элементы;
 - бинарные смысловые файлы (*идти → перекусить*);
- 4) перераспределение семантических отношений в линейную последовательность в зависимости от контекста и используемой дискурсивной стратегии – синтаксическое прогнозирование;
- 5) программирование высказывания во внутренней речи, в том числе отдельных слов и их потенциальных связей (*идти → (в) кафе, идти → перекусить*);
- б) разверстка речевого высказывания, предполагающая несколько условий:
 - предметную отнесенность (применительно к указанной ситуации необходимы наличие у говорящего желания перекусить, наличие поблизости места (кафе), где можно это сделать, а также наличие у говорящего и собеседника свободного времени);
 - учет социального контекста (обращение к другу, товарищу или приятелю);
 - последовательность развития темы.

Во вторую группу входят «корректировщики», которые пользуются принципиально иными стратегиями порождения речи и планируют речь частично, поэлементно переходя к артикулированию. По этой причине они действуют быстро, с меньшими паузами, но им приходится больше контролировать себя и свою речь и часто обращаться к компенсаторным стратегиям⁹. Термин «корректировщик» в контексте речепорождения имеет по меньшей мере два значения. Например, так можно назвать говорящего, осознающего по ходу порождения речи ошибки, речевые сбои и старающегося устранить их. Однако автор настоящей статьи понимает под «корректировщиками» таких иностранцев, которые, в силу склонности к когнитивной и коммуникативной импульсивности, принимают решение о порождаемом высказывании сразу, без предварительной подготовки. Различие между когнитивной импульсивностью и рефлексивностью наиболее отчетливо проявляется в условиях неопределенности, когда говорящему необходимо принять решение о порождаемом высказывании и выбрать форму для него из множества вариантов. Когнитивная импульсивность – это психологическая предрасположенность некоторых говорящих к быстрому принятию решений без тщательной проверки выдвигаемых гипотез и без учета альтернативных решений. В свою очередь, когнитивная рефлексивность – это психологическая черта «планировщиков», которые предпочитают медленный темп принятия решений и многократное уточнение выдвигаемых гипотез путем проверки всех имеющихся в их распоряжении вариантов¹⁰. Семантическая запись будущего

⁶Залевская А. А. Введение в психолингвистику... 382 с.; Ellis R. Understanding second language acquisition. Oxford; New York: Oxf. Univ. Press, 1986. 327 p.

⁷Горелов И. Н. Избранные труды по психолингвистике. М.: Лабиринт, 2003. 320 с.

⁸Лурия А. Р. Язык и сознание / под ред. Е. Д. Хомской. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. 320 с.

⁹Залевская А. А. Введение в психолингвистику... С. 336.

¹⁰Лебединский С. И. Стратегии понимания устной научной речи: экспериментальное исследование: монография. Минск: БГУ, 2017. 328 с.

высказывания у «корректировщиков» по количеству и качеству отобранных единиц ментального лексикона и понятийного тезауруса беднее семантического конспекта «планировщиков». В ней содержатся преимущественно те актуализированные единицы памяти, которые обслуживают порождение текущих фрагментов высказывания. В то же время, чтобы не сбиться при речепланировании, они должны в качестве смыслового «якоря» держать в зоне актуализированного языкового сознания ядерный денотат, глубинный пропозициональный смысл высказывания, который служит своеобразным ориентиром того, в какую сторону следует двигаться. Особенно интересные результаты «корректировщики» демонстрируют при подборе грамматических конструкций, нужных для порождения высказываний. Как показывают наблюдения, несмотря на импульсивность, «корректировщики» имеют некоторый минимум собственных правил усвоения грамматики и использования грамматических форм в речи. Они ориентированы на работу с готовыми системами, которые, по их мнению, можно и нужно модифицировать. При порождении речи «корректировщики» не только исправляют высказывания и их части, но и структурируют их заново, даже если они были построены верно. Они склонны совершенствовать грамматические правила, подгоняя их под грамматические конструкции, созданные по моделям родного языка, что приводит к возникновению ошибок. «Корректировщики» часто прибегают к словотворчеству, используя словообразовательные модели, неприменимые для данных слов. В то же время, несмотря на их ненормативность, многие из таких новообразований доступны для понимания слушателями. «Корректировщики» тяготеют к употреблению в речи готовых моделей, однообразных схем высказываний, речевых клише и шаблонных фраз даже в тех ситуациях, когда это неуместно.

В свою очередь, третью группу составляют «переводчики», строящие свои речевые программы с опорой на родной язык, что существенно замедляет процесс порождения речи, который сопровождается большим количеством речевых и языковых ошибок, смысловых неточностей и речевых сбоев, вызванных влиянием родного языка на изучаемый. При этом не следует думать, что к «переводчикам» относятся исключительно те иностранцы, которые находятся на низших уровнях речевого развития и в силу этого испытывают серьезные трудности при осуществлении речевой деятельности на иностранном языке. Как показывают наблюдения, среди «переводчиков» насчитывается достаточно большое число иностранцев, владеющих русским языком на приемлемом уровне. Тем не менее из-за боязни вступить в коммуникацию на изучаемом языке, неуверенности или склонности подвергать межъязыковой проверке все используемые иноязычные речевые модели и языковые средства они часто пользуются переводческими стратегиями речепорождения, что не только замедляет процесс текстопостроения на иностранном языке, но и отрицательно отражается на его результатах. При порождении высказываний и выборе грамматических форм «переводчики» стремятся максимально задействовать потенциал родного языка. Для них в психологическом плане более пригодна грамматико-переводная модель обучения, которая основана на сопоставлении контактирующих языков и поисках переводческих эквивалентов на лексическом и грамматическом уровнях. Как правило, среди них встречается большое количество китайских студентов, которые, даже достигнув приемлемого уровня владения русским языком, при порождении высказываний продолжают использовать переводческие стратегии и межъязыковые переводческие трансформации. Проведенные эксперименты, а также опыт практической работы в иностранной аудитории показывают, что актуализация этих стратегий у иностранцев, находящихся на нижних уровнях становления речевых способностей, происходит при порождении любых видов высказываний, независимо от уровня их структурной сложности. У учащихся других категорий, владеющих русским языком на приемлемом уровне, переводческие стратегии доминируют при порождении усложненных высказываний, а при порождении структурно упрощенных высказываний эти стратегии используются эпизодично.

В четвертую группу входят «когнитивные упростили», при порождении речи пользующиеся преимущественно короткими, стереотипными и емкими схемами высказываний. Они так же, как и «планировщики», строят внутренний план порождаемого текста, но этот план отражает содержание будущего текста в крайне редуцированном виде с потерей многих важных деталей, которые, видимо, считаются излишними. Построение такого плана инициируется речевой интенцией говорящего сообщить слушателю о некотором факте, событии, предмете, процессе или простимулировать слушателя совершить определенный речевой или неречевой поступок. Однако в результате эти высказывания выглядят крайне бедными, поскольку на этапе грамматического структурирования порождаемого высказывания и отбора подходящих по смыслу лексических единиц «когнитивные упростили» в большей мере склонны подгонять под новые правила уже известные.

Заключение

В настоящее время можно с уверенностью утверждать, что в Беларуси создана научная школа стратегической психолингвистики и лингводидактики. В последние годы к разработке этих научных направ-

лений присоединились ученые из разных учреждений высшего образования. На современном этапе коллектив кафедры теории и методики преподавания русского языка как иностранного филологического факультета БГУ исследует стратегии продуцирования и репродуцирования речи, а также изучает компенсаторные стратегии, которыми пользуются инофоны при возникновении языковых, речевых и коммуникативных затруднений. В этом плане достигнуты весомые результаты. Так, за последние 5 лет преподавателями кафедры опубликован ряд интересных работ¹¹.

Статья поступила в редколлегию 04.07.2024.
Received by editorial board 04.07.2024.

¹¹Лебединский С. И., Шифрон-Борейко И., Храмченко Т. А. Стратегический подход к порождению иноязычной речи в контексте когнитивно-стилевой типологии учащихся // Вестн. БООПРЯИ. 2020. № 1. С. 49–68 ; Лебединский С. И. Репродуцирование речи в контексте стратегической теории исследования речевой деятельности // Технологии обучения русскому языку как иностранному и диагностика речевого развития : материалы XXII Междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 19 окт. 2023 г.) / под ред. Т. Н. Мельниковой (отв. ред.) [и др.]. Минск : Белорус. гос. мед. ун-т, 2021. С. 6–13 ; *Он же*. Стратегии порождения речи: типология и проблемное поле исследования // Лингводидактика : материалы VIII Респ. науч.-практ. семинара (Минск, 22 окт. 2021 г.) / редкол.: С. И. Лебединский (гл. ред.) [и др.]. Минск : БГУ, 2021. С. 6–20 ; Лебединский С. И., Росолько Е. А. Когнитивно-стилевая типология учащихся в контексте стратегического подхода к порождению иноязычной речи // Лингводидактика : материалы VII Респ. науч.-практ. семинара (Минск, 23 окт. 2020 г.) / редкол.: С. И. Лебединский (гл. ред.) [и др.]. Минск : БГУ, 2020. С. 5–20 ; Шифрон-Борейко И. Сценарные реализации построения текстов в зависимости от индивидуальных подходов к репродуцированию иноязычной речи // Вес. БДПУ. Сер. 1, Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. 2023. № 3. С. 124–129 ; *Она же*. Структура репродуцирования речи в лингвостратегической парадигме исследований // Международный педагогический форум «Русский язык без границ: новые возможности развития диалога культур» : сб. ст. Междунар. науч.-метод. конф. «Русский язык и русская литература в современном научном пространстве» (Беларусь – Россия, 21–24 нояб. 2022 г.) / редкол.: И. Ю. Абрамова (отв. ред.) [и др.]. Н. Новгород : ИП Маркин А. О., 2022. С. 405–411 ; *Она же*. Вариативный потенциал метакогнитивных и компенсаторных стратегий иностранцев при репродуцировании русской речи на разных этапах формирования коммуникативной компетенции // Актуальные проблемы лингвистики и литературоведения : сб. материалов Междунар. науч. конф., посвящ. памяти проф. Л. А. Араевой (М., 3–4 февр. 2022 г.) / отв. ред. Э. М. Афанасьева. М. : Гос. ин-т рус. яз. им. А. С. Пушкина, 2022. С. 115–120 ; *Она же*. Компенсаторные стратегии: сущность и место в стратегической парадигме обучения // Вестн. БООПРЯИ. 2020. № 1. С. 44–49 ; *Она же*. Метакогниции как базовый актуализатор компенсаторных стратегий при репродуцировании иноязычной речи // Преподавание языков в поликультурном мире: традиции, инновации, перспективы : сб. ст. III Междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 25 марта 2021 г.) / редкол.: О. Ю. Шиманская (отв. ред.) [и др.]. Минск : Белорус. гос. пед. ун-т им. М. Танка, 2021. С. 200–203 ; *Она же*. К вопросу о психолингвистической основе стратегий овладения языком // The Eur. J. of Humanit. and Soc. Sci. 2020. № 5. P. 92–96 ; *Она же*. Стратегическая теория обучения языкам как альтернатива традиционной и постмодернистской лингводидактики // Межкультурная коммуникация и профессионально ориентированное обучение иностранным языкам : материалы XV Междунар. науч. конф., посвящ. 100-летию образования Белорус. гос. ун-та (Минск, 29 окт. 2021 г.) / редкол.: Е. А. Достанко (отв. ред.) [и др.]. Минск : Изд. центр БГУ, 2021. С. 403–408 ; *Она же*. Генезис исследовательских подходов к изучению стратегий овладения иностранным языком в рамках стратегической психолингвистики и лингводидактики // Вестн. Полоц. гос. ун-та. Сер. Е, Пед. науки. 2022. № 7. С. 30–34.

КОЛОНКА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

КАЛОНКА ГАЛОЎНАГА РЭДАКТАРА

EDITORIAL-IN-CHIEF COLUMN

РОЖДЕСТВО ИЛИ... ХРИСТОРОЖДЕНИЕ?

РАЖДЖАСТВО ЦІ... ХРЫСТАНАРАДЖЭННЕ?

CHRISTMAS OR... BIRTH OF CHRIST?

Навукова-тэрміналагічная дыскусія, распачатая маім калегам прафесарам І. Чаротам на старонках штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» 19 студзеня 2024 г., стала працягам і спробай вырашэння тэрміналагічнага пытання аб прыняцці адзінай правільнай намінацыі важнейшага хрысціянскага свята. Міжканфесійная праблема існавання адрозных найменняў (намінацыйных традыцый у праваслаўных і католікаў) налічвае не адно стагоддзе. Яна пачалася яшчэ з выдзяленнем у 1054 г. усходняй (праваслаўнай) і заходняй (каталіцкай) цэркваў. І калі першыя часы на гэты факт амаль не звярталася ўвага, то на мяжы 2–3-га тысячагоддзяў узніклі дастаткова істотныя праблемы граматычнай уніфікацыі і адпаведныя лексіка-стылістычныя праблемы. Вырашэнню іх у пэўнай ступені быў прызначаны новы (апошні) Закон Рэспублікі Беларусь № 420-3 «Аб Правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», падпісаны Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь 23 ліпеня 2008 г. і ўведзены ў дзеянне з 1 верасня 2010 г. Паводле арт. 2 гэтага закона «дзяржаўныя органы, іншыя арганізацыі, грамадзяне Рэспублікі Беларусь, а таксама замежныя грамадзяне і асобы без грамадзянства, якія пастаянна ці часова пражываюць або часова знаходзяцца на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, павінны кіравацца Правіламі беларускай арфаграфіі і пунктуацыі, зацверджанымі гэтым законам, *ва ўсіх сферах і выпадках* (выдзелена намі. – М. П.) выкарыстання пісьмовай беларускай мовы». У пераважнай большасці сфер функцыянавання беларускай літаратурнай мовы патрабаванні закона сталі аператыўна выконвацца, аднак у галіне рэлігійнай літаратуры гэтага пакуль не адбылося. І калі ў беларускіх праваслаўных дадзены працэс быў дастаткова хутка здзейснены ў адпаведнасці са згаданым законам, то ў католікаў і па сённяшні дзень афіцыйна выкарыстоўваецца, са слоў ксяндза У. Завальнюка з ліста пробашча Чырвонага касцёла да старшыні Канферэнцыі каталіцкіх біскупаў у Беларусі кардынала К. Свёнтака ад 25 лістапада 2002 г., «прапольскі накірунак літургічнай камісіі перакладаў»¹.

Зразумела, з часу напісання згаданага ліста прайшло шмат год і многае змянілася. Нагадаю, што кіраўніком групы перакладчыкаў рэлігійнай літаратуры пры Чырвоным касцёле У. Завальнюком 13 снежня 2008 г. была арганізавана навукова-практычная канферэнцыя «Святое Евангелле і праблемы перакладу на беларускую мову», у якой дзейсны ўдзел прынялі вядомыя вучоныя-філолагі з НАН Беларусі і айчынных універсітэтаў, святары розных канфесій, прадстаўнікі грамадскасці, пісьменнікі. Нагодай для правядзення такой канферэнцыі стала кніга-роздум У. Завальнюка «Родная мова ў духоўным жыцці Беларусі» (Мінск, 2008), у якой аўтар (а ён з 1989 г. стаяў ля вытокаў перакладаў і выданняў на беларускай мове рэлігійных тэкстаў, малітваў, святых кніг і нёс за іх поўную адказнасць, як маральную, так і духоўную) прапанаваў

¹Святое Евангелле і праблемы перакладу на беларускую мову : матэрыялы навук.-практ. канф. па абмеркаванні пер. Св. Евангелля на сучас. беларус. літ. мову (Мінск, 13 снеж. 2008 г.) / пад рэд. У. М. Завальнюка, М. Р. Прыгодзіча. Мінск : Рым.-каталіц. парафія св. Сымона і св. Алены, 2011. С. 9.

сваё бачанне праблем беларускамоўных перакладаў, даючы гісторыка-этымалагічны і рэлігіязнаўчы аналіз тых ці іншых хрысціянскіх тэрмінаў, спрабуючы адшукаць найбольш аптымальныя варыянты. У кнізе значнае месца займаюць развагі шаноўнага ксяндза і адносна слоў *Каляда* і *Свята Божага нараджэння*.

Слова *Каляда*, якое сустракаецца ў розных графічных варыянтах фактычна ва ўсіх славянскіх мовах, «...запазычана з лацінскай мовы, дзе *koleda* азначае першы дзень месяца; першапачаткова, відаць, свята было звязана з пачаткам года, паколькі даўнія рымскія святы *календы* адзначалі з 1 па 5 студзеня. Далей у сувязі з прыняццем хрысціянства аднесена да свята нараджэння Хрыста.

Таму можна сказаць так: **Са Святам Божага нараджэння і Калядамі!**

Толькі пры гэтым трэба памятаць, што **Каляды – гэта ўсё-такі перыяд, а Божае нараджэнне – гэта гістарычны факт, дзень, Свята Хрыстовага нараджэння. Вера ў Ісуса Хрыста, Сына Божага, які нарадзіўся, жыў, пакутаваў на Галгофе і ўваскрэс.**

Тады трэба пісаць:

Са Святам Божага нараджэння!

З Божым нараджэннем і Калядамі!

З Нараджэннем Хрыстовым і Калядамі!

З Раством Хрыстовым і Калядамі!

Не трэба, на наш погляд, баяцца ўжываць і слова **Раство**. Яно сустракаецца ў навукова-папулярнай літаратуры, энцыклапедычных даведніках.

Прачытаем уважліва, што сказана пра слова **Раство** ў “Этымалагічным слоўніку беларускай мовы” (т. 11):

Раство (с. 137) – свята нараджэння Хрыста, старабеларускае **разтво**. Я. Ф. Карскі выводзіць яго праз стадыю асіміляцыі **росство** з **рожство**. Гл. **раздво**, **ражаство**.

Раздво (с. 53), **ражджаство**, **рожство**, **роздво**, **ражство**, **рождво** параўнаем з украінскім **різдво**, рускім **рождество**. Далей прачытаем і заўважым, што слова **ражаство** ёсць у сербскай, харвацкай, балгарскай, стараславянскай мовах. Утворана ад **радзіць**. Ва ўсходніх славян – беларусаў, украінцаў, рускіх – у XI–XII стст. свята мела назву **рожство**, пазней **рожство**, старабеларускае **раство**, **розтво** (1387), апошняе з **рожство**, што адпавядала зыходнай стараславянскай форме гэтага слова са значэннем **нараджэнне, дзень нараджэння**.

У польскай мове свята нараджэння Хрыстова называецца **Boże Narodzenie**, у чэхаў – **Narození Páně**.

Такім чынам, свята нараджэння Ісуса Хрыста можа мець дзве назвы:

Божае нараджэнне і Раство,

хоць перавагу аддадзім першаму варыянту.

Слова **Раство** звязана і з нараджэннем Маці Божай. У гэтым мы можам пераканацца з подпісаў, напр.: “Беларуская энцыклапедыя” ў 18 т.: *Царква Раства Багародзіцы ў Салігорску* (т. 18, кн. 2, с. 709).

Энцыклапедыя ў двух тамах “Вялікае Княства Літоўскае”:

Касцёл Раства Дзевы Марыі ў Шылуве (т. 1, с. 133).

Гарадзенскі манастыр Раства Багародзіцы (т. 1, с. 504).

Мураванкаўская царква Раства Багародзіцы (т. 2, с. 325).

У кнізе Лакоткі А. І. “Нацыянальныя рысы беларускай архітэктуры” таксама чытаем подпіс: *Касцёл Раства Багародзіцы ў Трабах* (с. 180)².

Адзначым, што ў 2009 г. калектыў перакладчыкаў Чырвонага касцёла ў складзе У. Завальнюка, выкладчыка-метадыста В. Раманцэвіч і аўтара гэтых радкоў ці не ўпершыню афіцыйна ўжыў слова *Раство* ў выданні «Слоўнік сучаснай беларускай мовы»³. Аднак пазней яно не было зафіксавана ні ў новых выданнях тлумачальнага (2016, 2022) і арфаграфічнага (2009) слоўнікаў, ні ў двухмоўных перакладных слоўніках 2012 г. і іншых гадоў. Зрэшты, у адзначаных слоўніках не згадваецца і слова *Ражджаство*.

Не магу не прывесці дасведчанаму чытачу яшчэ адзін факт, звязаны з правядзеннем 21 лютага 2018 г. у НАН Беларусі міжнароднай навуковай канферэнцыі «Беларуская мова ў сферы SACRUM: гісторыя і сучаснасць». З адкрытым лістом на адрас удзельнікаў гэтай канферэнцыі, прысвечанай лінгвістычнай сітуацыі ў рэлігійнай сферы жыцця беларускага грамадства, звярнулася беларусавед В. Раманцэвіч. Яна нагадала пра знакавыя мерапрыемствы і важныя гістарычныя падзеі, якія адбываліся ў краіне ў 2017 г. Да іх адносяцца і святкаванне 500-годдзя з дня выхаду Псалтыра і пачатку беларускага і ўсходнеславянскага кнігадрукавання, і прэзентацыі Новага Запавету, выдадзенага праваслаўнай і каталіцкай цэрквамі на беларускай мове.

Зацікаўленыя філолагі, педагогі з хваляваннем успрымаюць тое, што ў нашай краіне існуюць розныя правапісныя сістэмы: праваслаўная царква мае сваю традыцыю, каталіцкая царква – сваю. Адны развіваюць перакладчыцкую дзейнасць пад уплывам рускай мовы, другія – пад уплывам польскай. Яркім

²Святое Евангелле і праблемы перакладу на беларускую мову... С. 143–144.

³Завальнюк У. М., Прыгодзіч М. Р., Раманцэвіч В. К. Слоўнік сучаснай беларускай мовы. Мінск : Нар. асвета, 2009. С. 258.

прыкладам можа служыць гасподня малітва «Ойча наш», якая ў асяроддзі праваслаўных, католікаў і грэкакатолікаў на беларускай мове гучыць па-рознаму. Тэксты не маюць падабенства ў асобных сінтаксічных канструкцыях. Больш за тое, нават імя Сына Божага вымаўляецца і пішацца неаднолькава: *Ісус – Езус – Ісус**, *Баранак – Агнец (Ягнец)*. Існуюць таксама некалькі варыянтаў звароту: *Ісусе Хрысце – Езу Хрыстэ – Ісусе Хрысце**, *Госпадзі – Пане*. (Знакам * у прыведзеных прыкладах пазначаны варыянты, прапанаваныя У. Завальнюком, М. Прыгодзічам і В. Раманцэвіч у згаданым вышэй «Слоўніку сучаснай беларускай мовы».) Па-рознаму называюцца і важнейшыя хрысціянскія цэнтры Святой зямлі: *Іерусалім – Ерузалем, Ізраіль – Ізраэль, Віфлеем – Бэтлеем* і інш.

Прыклад парашэння граматычных норм: *Збаўца нарадзіўся з Панны Марыі*. Або звернем увагу на некаторыя фактычныя памылкі: *Мудрацы прынеслі немаўляці міра, золата і кадзіла* (пасудзіну?); *Ніхто не накладае латкі з тканіны суровай на адзежыну старую* (з тканіны суровай – прасякнутай сур’ёзнасцю, вельмі строгай ці суровай – грубай, нябеленай?).

Валянтціна Карлаўна нагадвае, што ў Беларусі існуе свая сучасная літаратурная мова, мова навукі, навучання, культуры, перыядычнага друку і інш. Наша мова прайшла праз многія выпрабаванні, выжыла, выстаяла ў розных неспрыяльных умовах...

Напрыканцы свайго ліста В. Раманцэвіч ад імя беларусістаў выказала прапанову стварыць незалежную камісію ў складзе вучоных-мовазнаўцаў з наступнымі мэтамі:

- 1) выпрацаваць адзіны хрысціянскі іменаслоў і тэрміналогію для перакладу Святога Пісьма для ўсіх канфесій, іншай канфесійнай літаратуры, зыходзячы з асаблівасцей і гісторыі беларускай мовы;
- 2) падрыхтаваць патрабаванні да адзінага канфесійнага стылю;
- 3) прапанаваць Міністэрству адукацыі Рэспублікі Беларусь увесці тэму паняцця канфесійнага стылю ў праграмы розных адукацыйных устаноў краіны;
- 4) рэкамендаваць выкладчыкам гісторыі і літаратуры ў працэсе навучання выкарыстоўваць хрысціянскія выданні, якія цалкам адпавядаюць патрабаванням сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Гэта ж прапанова неаднойчы агучвалася і прадстаўнікамі іншых хрысціянскіх напрамкаў, у тым ліку яна прагучала 25 кастрычніка 2019 г. падчас навуковых чытанняў «Мова – рэлігія – культура», прысвечаных 70-годдзю з дня нараджэння і 30-годдзю беларусазнаўчай дзейнасці У. Завальнюка. Аднак рэальнага вырашэння ўсё яшчэ няма. Хочацца запытаць: хто або што перашкаджае?

Што тычыцца назвы свята Божага нараджэння, то прапаную свой варыянт – *Хрыстанараджэнне*. Ёсць жа ў прадмове да ўсёй Бібліі Францыска Скарыны *Богъ Вседержитель, Сынъ Единородный*.

*М. Р. Прыгодзіч*⁴

⁴Николай Григорьевич Пригодич – доктор филологических наук, профессор; профессор кафедры белорусского языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета.

Мікалай Рыгоравіч Прыгодзіч – доктар філалагічных навук, прафесар; прафесар кафедры беларускага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Mikalai R. Pryhodzich, doctor of science (philology), full professor; professor at the department of Belarusian linguistics, faculty of philology, Belarusian State University.

E-mail: prigidichNG@bsu.by

УДК 811.161.3'255.2=112.2 + 811.112.2'255.2=161.3 + 811.161.3'373.611 + 811.112.2'373.611

КОМПОЗИТЫ БЕЛОРУССКОГО ЯЗЫКА И ИХ ЭКВИВАЛЕНТЫ В ПЕРЕВОДАХ НА НЕМЕЦКИЙ ЯЗЫК

И. Е. КОВАЛЁВА¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Изучаются композиты, отобранные из произведений белорусской художественной литературы XX – начала XXI в., и их эквиваленты в текстах переводов на немецкий язык. Рассматриваются структурно-семантические особенности отобранных единиц, выявляются совпадения и различия в структурно-семантическом плане, на основании которых выделяются типы переводных эквивалентов и устанавливается степень их совпадения. Проводится анализ сложных слов в белорусском языке и их коррелятов-компонитов с учетом разграничения узуальных (словарных) и окказиональных (внесловарных) лексических единиц как в языке оригинала, так и в языке перевода. Отмечаются наиболее характерные случаи переводных трансформаций, демонстрируется количественное распределение структурно-семантических эквивалентов среди выделенных типов с учетом их принадлежности к узуальным или окказиональным образованиям.

Ключевые слова: сложное слово; компонент сложного слова; узуальная (словарная) единица; окказиональная (внесловарная) единица; структурно-семантический эквивалент; полный эквивалент; частичный эквивалент; структурная модель; значение слова.

Образец цитирования:

Ковалёва И.Е. Композиты беларускай мовы і іх адпаведнікі ў перакладах на нямецкую мову. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія.* 2024;3:109–122.
EDN: HYOP0Y

For citation:

Kavalyova IY. Belarusian compound words and their equivalents in the translations into the German language. *Journal of the Belarusian State University. Philology.* 2024;3:109–122. Belarusian.
EDN: HYOP0Y

Автор:

Инна Евгеньевна Ковалёва – старший преподаватель кафедры немецкого языка факультета социокультурных коммуникаций.

Author:

Ina Y. Kavalyova, senior lecturer at the department of the German language, faculty of social and cultural communications.
rudenkova@bsu.by
<https://orcid.org/0009-0007-5426-4908>

КАМПАЗИТЫ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ І ІХ АДПАВЕДНІКІ Ў ПЕРАКЛАДАХ НА НЯМЕЦКУЮ МОВУ

І. Я. КАВАЛЁВА^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анацыя. Даследуюцца кампазіты, выбраныя з твораў беларускай мастацкай літаратуры XX – пачатку XXI ст., і іх адпаведнікі, ужытыя ў тэкстах перакладаў на нямецкую мову. Разглядаюцца структурна-семантычныя асаблівасці выбраных адзінак, выяўляюцца супадзенні і адрозненні ў структурна-семантычным плане, паводле якіх вызначаюцца тыпы перакладных адпаведнікаў і ўстанаўліваецца ступень адэкватнасці іх выкарыстання. Праводзіцца аналіз складаных слоў у беларускай мове і іх адпаведнікаў-кампазітаў з улікам размежавання ўзуальных (слоўнікавых) і аказіянальных (пазаслоўнікавых) лексічных адзінак як у мове арыгінала, так і ў мове перакладу. Адзначаюцца найбольш характэрныя выпадкі трансфармацый у перакладзе, дэманструецца колькаснае размеркаванне структурна-семантычных адпаведнікаў у складзе вылучаных тыпаў з улікам іх аднесенасці да ўзуальных або аказіянальных утварэнняў.

Ключавыя словы: складанае слова; кампанент складанага слова; узуальная (слоўнікавая) адзінка; аказіянальная (пазаслоўнікавая) адзінка; структурна-семантычны адпаведнік; поўны адпаведнік; частковы адпаведнік; структурная мадэль; значэнне слова.

BELARUSIAN COMPOUND WORDS AND THEIR EQUIVALENTS IN THE TRANSLATIONS INTO THE GERMAN LANGUAGE

I. Y. KAVALYOVA^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The article deals with the compound words selected from the works of Belarusian fiction of the 20th – early 21st centuries and their equivalents found in the texts translated into the German language. The main focus is placed on their structural and semantic features. Overlaps and differences between structural and semantic features are identified, as well as the types of translation patterns are outlined and the degree of their overlap is established. Belarusian compound words and their compound equivalents in German are analysed in view of dividing lexical units into usual (dictionary) and occasional (non-dictionary), both in the source language and in the target language. Translation solutions and quantitative data on structural and semantic translation equivalents are given based on their belonging to usual or occasional units within the identified types.

Keywords: compound word; element of a compound word; usual (dictionary) unit; occasional (non-dictionary) unit; structural and semantic equivalent; complete equivalent; partial equivalent; structural pattern; word meaning.

Уводзіны

Сучасны этап развіцця грамадства характарызуецца пашырэннем узаемасувязей і ўзрастаннем узаемазалежнасцей паміж рознымі краінамі, народамі і культурамі. У такой сітуацыі важнае значэнне набыла міжмоўная камунікацыя, адным з важнейшых элементаў якой з'яўляецца пераклад як «від моўнага пасрэдніцтва, пры якім змест іншамоўнага тэксту арыгінала перадаецца на другую мову шляхам стварэння на гэтай мове камунікатыўна раўназначнага тэксту»¹ [1, с. 411].

Імкненне краін, народаў і культур да ўзаемадзейнення і ўзаемаабмену абумоўлена як самім ходам грамадскага жыцця, так і асаблівасцямі развіцця пэўных моў. З аднаго боку, пераклад аллюструе стан нацыянальнай мовы ў канкрэтны момант, з другога боку, ён садзейнічае разуменню культурнай ідэнтычнасці суб'ектаў камунікацыі. Істотнае значэнне пераклад набыла ў абмене культурнымі каштоўнасцямі, у прыватнасці ў распаўсюджванні літаратурных твораў па-за межамі краіны. Творы мастацкай літаратуры з'яўляюцца неад'емнай крыніцай атрымання інфармацыі аб нацыянальнай мове, звычаях і традыцыях, нацыянальным менталітэце, светаўспрыманні народа, які карыстаецца гэтай мовай. У сваю чаргу, перакладныя творы мастацкай літаратуры ўяўляюць сабой каштоўны матэрыял для вывучэння магчымасцей

¹Тут і далей пераклад наш. – І. К.

перадачы лексічных адзінак з адной мовы на другую, спосабаў і прыёмаў перакладу, што, безумоўна, спрыяе развіццю і ўзбагачэнню практыкі перакладу мастацкіх твораў. В. Камісараў адзначае, што пераклад з'яўляецца важнай крыніцай інфармацыі аб мовах, якія ўдзельнічаюць у гэтым працэсе [1, с. 15].

Тэарэтычныя пытанні, гісторыю і стан сучаснага перакладу ў Беларусі вывучалі С. Александровіч, Н. Борсук, А. Бразгуноў, А. Верабей, І. Гаравая, А. Гардзіцкі, Н. Дзянісава, Л. Казыра, М. Кенька, П. Копанеў, І. Кур'ян, Н. Лапідус, І. Лапцёнак, Ц. Ліякумовіч, А. Лойка, Э. Мартынава, С. Мінскевіч, У. Мархель, Д. Палітыка, М. Патрэба, В. Рагойша, С. Скамарохава, Н. Старавойтава, А. Таболіч, І. Чарота, У. Чарота, А. Яскевіч і інш. [2, с. 64].

Творы беларускай мастацкай літаратуры сталі вядомымі ў нямецкамоўных краінах дзякуючы перакладчыцкай дзейнасці Уладзіміра і Гундулы Чапегаў, Х.-І. Грыма, Н. Рандау, Г. Бярэзкі, Э. Эрб, О. Анзула і інш. Нягледзячы на дастаткова вялікую колькасць перакладзеных на нямецкую мову твораў беларускіх аўтараў, пераклады, якія выкананы непасрэдна з мовы арыгінала, з'яўляюцца нешматлікімі. Такая акалічнасць абумоўлена «ўласцівым Беларусі полілінгвізмам: наяўнасцю рускай мовы як дамінуючай» [2, с. 28]. Даследчыкі беларускага перакладазнаўства, сярод якіх В. Рагойша [3, с. 47] і І. Чарота [2, с. 45], неаднойчы звярталі ўвагу на ажыццяўленне перакладу беларускіх мастацкіх твораў праз пасрэдніцтва рускай мовы (пераклад з варыянтаў на рускай мове). Тым не менш пераклады тэкстаў беларускай мастацкай літаратуры маюць вялікую каштоўнасць, паколькі супастаўляльны аналіз арыгінальных і перакладных тэкстаў дазваляе выявіць, наколькі ўдаецца «перадаць сродкамі мовы перакладу тое, што ўжо перададзена сродкамі мовы-крыніцы» [4, с. 5].

Супастаўляльнае вывучэнне беларускай і нямецкай моў на сучасным этапе знаходзіцца ў стане паступальнага развіцця і ўдасканалення. Вывучэнне беларуска-нямецкіх моўных узаемазвязей мае даўнюю традыцыю ў айчыннай лінгвістыцы. Першыя спробы супастаўляльнага вывучэння беларускіх і нямецкіх моўных адзінак сустракаюцца ў манаграфіі Я. Карскага «Беларусы», які «прывёў значны спіс слоў, што прыйшлі ў беларускую мову з іншых моў пераважна праз польскае пасрэдніцтва» [5, с. 3]. У канцы 1950-х – пачатку 1960-х гг. пачынаецца грунтоўнае вывучэнне А. Жураўскім іншамоўных запазычанняў [5, с. 4]. Значная колькасць навуковых прац прысвечаны асаблівасцям функцыянавання германізмаў у старабеларускай мове² [6–8], сучаснай літаратурнай мове [9], а таксама ў беларускіх дыялектах³ [10; 11]. Бібліяграфічныя звесткі аб даследаванні германізмаў у беларускай мове падрабязна прыводзяцца ў выданні [5]. Праблематыка даследаванняў разглядаемай тэмы пашыраецца за кошт вывучэння фанетычнага⁴ [12], лексічнага⁵ [13–15] і стылістычнага⁶ аспектаў мовы ў супастаўляльным плане. У нешматлікіх навуковых артыкулах словаўтварэнне на матэрыяле беларускай і нямецкай моў вывучаецца, як правіла, у рамках прыватных аспектаў праблемы⁷ [16–18]. На сучасным этапе развіцця беларускага мовазнаўства адсутнічаюць грунтоўныя працы, дзе праводзіцца супастаўленне складаных слоў у няроднасных мовах, а таксама даследуюцца праблемы перакладу беларускіх кампазітаў на няроднасную (у прыватнасці, нямецкую) мову, што сведчыць аб актуальнасці гэтага напрамку навуковага пошуку. Супастаўляльнае даследаванне складаных слоў абумоўлена вялікай колькасцю такіх адзінак у беларускай і нямецкай словаўтваральных сістэмах, хаця ў нямецкай мове існуе больш магчымасцей для ўтварэння складаных слоў. Акрамя таго, вывучэнне дадзенага пытання з'яўляецца актуальным у сувязі з неабходнасцю адекватнай перадачы разглядаемых адзінак з адной мовы на другую для ажыццяўлення паўнаўартаснага міжкультурнага ўзаемадзеяння. Важнымі аспектамі названай праблемы выступаюць вызначэнне ступені структурна-семантычнага супадзення беларускіх кампазітаў і іх перакладных

²Чертко И. И. Лексика немецкого происхождения в старобелорусском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 661. Минск : Акад. наук Беларус. ССР, 1967. 24 с. ; Галай О. М. Бытовая лексика немецкого происхождения в старобелорусском языке: на материале письменных источников XV–XVII вв. : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02. Минск : Акад. наук Беларус. ССР, 1977. 23 с.

³Станкевіч А. А. Лексіка іншамоўнага паходжання ў беларускіх народных гаворках : дыс. ... д-ра філал. навук : 10.02.01. Гомель, 1997. 321 с.

⁴Лапицкая И. А. Фонетическая ассимиляция немецких заимствований в белорусском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Минск : Мин. гос. лингв. ун-т, 2019. 24 с.

⁵Супринович О. Е. Типологизация межъязыковых лексических параллелей (на материале белорусско- и немецкоязычных лексикографических источников) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Минск, 2019. 200 с. ; Пригодзіч А. А. Назвы географічных аб'ектаў ландшафтнай семантыкі ў беларускай і нямецкай тапаніміцы // Иностранные языки: инновации, перспективы исследования и преподавания : материалы VI Междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 23–24 марта 2023 г.) / ред. Е. А. Пригодич. Минск : БГУ, 2023. С. 82–85.

⁶Сіняк В. Д. Моўная эксплікацыя тэмпаральнасці ў арганізацыйнай камунікацыі (на матэрыяле тэкстаў гадавых справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў) : дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.20. Минск, 2013. 198 л.

⁷Пригодзіч А. А. Да пытання аб складаных тапонімах // Иностранные языки: инновации, перспективы исследования и преподавания : материалы IV Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 100-летию Беларус. гос. ун-та (Минск, 26–27 марта 2021 г.) / ред. Е. А. Пригодич. Минск : БГУ, 2021. С. 127–130.

карэлятаў у нямецкай мове, выяўленне рэальных і патэнцыяльных магчымасцей адэкватнай перадачы моўнага матэрыялу беларускай мовы сродкамі нямецкай мовы.

Мэтай артыкула з’яўляюцца ўстанаўленне супадзенняў і разыходжанняў у структурна-семантычным плане беларускіх складаных слоў, ужытых у творах мастацкай літаратуры, і іх адпаведнікаў у нямецкай мове з улікам узуальнага або аказіянальнага характару, вызначэнне тыпаў супадзенняў у перакладзе.

Матэрыялы і метады даследавання

Крыніцазнаўчай асновай даследавання стаў корпус беларускіх кампазітаў – складаных слоў, выбраных з твораў беларускай мастацкай літаратуры ХХ – пачатку ХХІ ст., у склад якіх уваходзяць не менш за два кампаненты (карані), і іх адпаведнікаў – кампазітаў, ужытых у тэкстах перакладу на нямецкую мову. Вызначальным крытэрыем адбору беларускіх літаратурных твораў з’яўлялася наяўнасць іх перакладаў на нямецкую мову без пасрэдняства рускай мовы. Выбар крыніц тлумачыцца наступнымі акалічнасцямі. Па-першае, у даследаванні праводзіцца аналіз лексічных адзінак, якія былі ўжыты або створаны ў ХХ – пачатку ХХІ ст. знаўцамі беларускага слова, у тым ліку маладымі аўтарамі. Па-другое, выбраныя адзінкі адносяцца не толькі да моўнай сістэмы, але і непасрэдна да сферы маўлення. Па-трэцяе, мастацкія творы паводле храналогіі стварэння з’яўляюцца ўвасабленнем мовы пэўнага часовага адрэзка і адлюстраваннем стану мовы ў грамадстве.

Крыніцамі семантычнай інфармацыі ў даследаванні выступаюць тлумачальныя слоўнікі беларускай і нямецкай моў (ТСБМ, ТСБЛМ, «Duden»), у тым ліку электронныя («Акадэмік», «Скарнік», «Slounik.org», «DudenOnline»), двухмоўны «Беларуска-нямецкі слоўнік» (БНС), а таксама (у асобных выпадках) этымалагічны і фразеалагічны слоўнікі, некаторыя энцыклапедычныя даведнікі (ЭСБМ, ЭСФ, СФБМ, ЭСРЯ, БЭ). Для больш дакладнай інтэрпрэтацыі семантычнай інфармацыі аўтар артыкула звяртаўся да аналізу кантэкстуальнага акружэння (як мікра-, так і макракантэксту) складаных слоў. Адзначым, што паняцці «складанае слова» і «кампазіт» ужываюцца намі як сінанімічныя.

У працэсе параўнальнага аналізу беларускіх кампазітаў і іх адпаведнікаў было ўстаноўлена, што некаторым выпадкам словаўжывання адпавядаюць адны і тыя ж карэляты ў мове перакладу. Гэта абумоўлена перш за ўсё высокай частотнасцю выкарыстання аўтарамі пэўных лексічных адзінак (*аднавясковец, водарасць, дабрадушны, стагоддзе, штогод* і інш.), што, у сваю чаргу, уплывае на выбар перакладчыкамі аднолькавых карэлятаў для іх. Акрамя таго, адной і той жа лексічнай адзінцы могуць адпавядаць перакладныя карэляты розных тыпаў: складанні, простыя словы, сінтаксічныя канструкцыі, лакуны і інш. (напрыклад, *векавечная мудрасць – jahrhundertalte Weisheit*, *векавечныя тайны – ewige Geheimnisse*, дзе *jahrhundertalt* ‘шматвекавы’ – складанае слова, а *ewig* ‘векавы’ – простае). Прыведзеныя выпадкі сведчаць аб узаемадзеянні разнастайных узроўняў дзвюх разглядаемых моў пры перакладзе.

Для зручнасці работы з фактычным матэрыялам у адпаведнасці з пастаўленай мэтай у даследаванні не разглядаліся словаўжыванні, якія маюць аднолькавыя карэляты і карэляты-некампазіты. Такім чынам, корпус адзінак для аналізу склаў 1491 словаўжыванне (43,44 %) ад агульнай колькасці 3427 адзінак.

Ступень супадзення беларускіх складаных слоў і іх адпаведнікаў-кампазітаў на нямецкай мове ў структурна-семантычным плане вызначалася паводле такіх крытэрыяў, як супадзенне па прыналежнасці кампанентаў да пэўнай часціны мовы і супадзенне кампанентаў складанага слова па значэнні (матыываванасці).

Перакладныя адпаведнікі вылучаліся на аснове адлюстравання семантычнага аб’ёму кампазітаў беларускай мовы ў суадносных карэлятах увогуле, без падрабязнага разгляду лексічнага значэння кампанентаў кампазітаў абедзвюх моў. Затым праводзіўся больш дэталёвы структурна-семантычны аналіз карэлятаў на падставе адлюстравання ў іх лексічнага значэння суадносных кампанентаў. Захаванне кампанентамі складанага слова сваіх першасных значэнняў сведчыць аб ступені матываванасці кампазіта. Даследчыкі неаднаразова звярталіся да праблемы матываванасці пры аналізе семантыкі складанага слова [19, с. 65; 20, S. 15; 21; 22]. Матыываванасць кампазітаў падрабязна аналізавалася і аўтарам дадзенага даследавання⁸ (параўн. [23]). Пры гэтым крытэрыі матываванасці з’яўляецца адным з асноўных, паколькі выбар перакладнога адпаведніка ў першую чаргу залежыць ад значэння кампанентаў кампазіта.

Адметнай асаблівасцю твораў мастацкай літаратуры выступае аўтарская словатворчасць. Значную частку індывідуальна-аўтарскіх наватвораў рэпрэзентуюць складаныя словы, прыклады якіх прыводзяцца ў работах беларускіх даследчыкаў Г. Басавай, В. Зразікавай, І. Казейкі, М. Прыгодзіча, Н. Чарнаброўкінай, М. Шабоўіча і інш. Такія адзінкі выклікаюць асаблівую цікавасць у аспекце перакладу, паколькі яны не ўтрымліваюцца ў агульналітаратурных слоўніках і патрабуюць асобных рашэнняў. Можна меркаваць, што адпаведнікамі для іх могуць быць адзінкі, таксама не зафіксаваныя ў лексікаграфічных крыніцах. Перадача значэння складаных слоў як аказіянальных аўтарскіх утварэнняў уяўляе сабой, на нашу думку,

⁸Кавалёва І. Я. Матыываванасць і ідыяматычнасць як уласцівасці складанага слова // *Иностранные языки: инновации, перспективы исследования и преподавания : материалы VI Междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 23–24 марта 2023 г.)* / ред. Е. А. Пригодич. Минск : БГУ, 2023. С. 60–67.

адзін з прыватных аспектаў перакладазнаўства і патрабуе асобнага вывучэння. У дадзеным даследаванні кампазіты беларускай мовы і іх адпаведнікі ў перакладах на нямецкую мову прааналізаваны з улікам іх узуальнага або аказіянальнага характару. Вынікі згаданага аналізу ўлічваліся пры характарыстыцы тыпаў перакладных адпаведнікаў.

Вынікі і іх абмеркаванне

Нягледзячы на даволі высокую прадуктыўнасць спосабу словаскладання ў нямецкай мове і шырокую распаўсюджанасць кампазітаў, а таксама іх лёгкае ўтварэнне ў маўленні, толькі 43,44 % беларускіх кампазітаў перакладзены на нямецкую мову пры дапамозе складанага слова. Дадзеная група беларускіх кампазітаў прадстаўляе для аўтара даследавання найбольшую цікавасць. Аналіз такіх адзінак дазваляе выявіць, якія ўласцівасці беларускіх складаных слоў захоўваюцца пры іх перакладзе на няроднасную нямецкую мову.

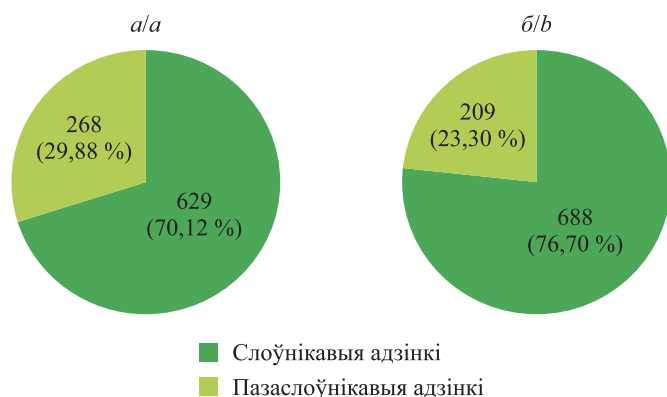
Вынікі падрабязнага аналізу перакладных адпаведнікаў, што перадаюцца таксама кампазітамі, даюць падставы сцвярджаць, што ў нямецкай мове адпаведнік можа выступаць карэлятам і да цэлага беларускага кампазіта, і да аднаго з кампанентаў беларускага кампазіта. Адпаведна карэлят можа ўяўляць сабой кампазіт або адзін з кампанентаў кампазіта. Такім чынам, мы можам вылучыць чатыры тыпы перакладных адпаведнікаў унутры разглядаанай групы: 1) кампазіт БМ – кампазіт НМ⁹; 2) кампазіт БМ – кампанент кампазіта НМ; 3) кампанент кампазіта БМ – кампазіт НМ; 4) кампанент кампазіта БМ – кампанент кампазіта НМ. Колькасныя паказчыкі адлюстраваны на дыяграме (мал. 1).

Мал. 1. Тыпы перакладных адпаведнікаў, колькасць адзінак (доля)

Fig. 1. Translation patterns, quantity of units (share)

Спынімся больш падрабязна на тыпе перакладных адпаведнікаў *кампазіт БМ – кампазіт НМ*. Як сведчаць атрыманыя даныя, больш паловы адзінак разглядаемага тыпу (897, або 60,16 %) перадаюць структурна-семантычную будову адзінкі-арыгінала, гэта значыць кампазіту-арыгіналу адпавядае кампазіт-карэлят як у структурным, так і ў семантычным плане. Матэрыял, узяты з беларускай мовы, утрымлівае 629 (70,12 %) слоўнікавых і 268 (29,88 %) пазаслоўнікавых адзінак. Пры перакладзе на нямецкую мову ім адпавядаюць 688 (76,70 %) узуальных і 209 (23,30 %) аказіянальных адзінак. Суадносіны слоўнікавых і пазаслоўнікавых адзінак з беларускай мовы і іх адпаведнікаў з нямецкай мовы прадстаўлены на мал. 2.

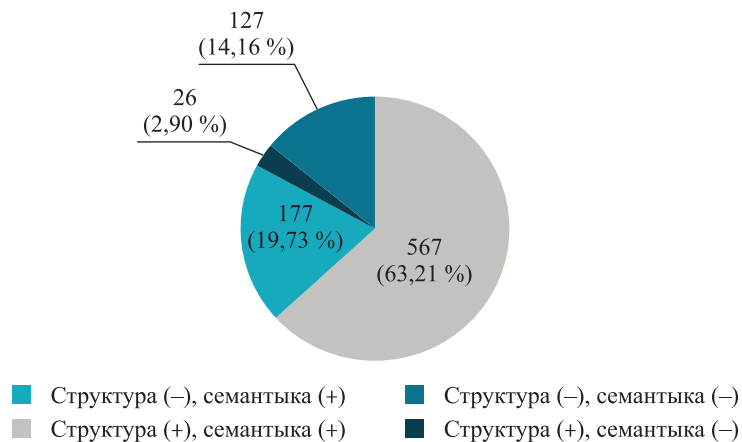

Мал. 2. Суадносіны слоўнікавых і пазаслоўнікавых адзінак беларускай мовы (a) і нямецкай мовы (b), колькасць адзінак (доля)

Fig. 2. Ratio between dictionary and non-dictionary units in Belarusian language (a) and German language (b), quantity of units (share)

⁹Тут і далей пры разглядзе перакладных адпаведнікаў будуць выкарыстоўвацца наступныя скарачэнні: БМ – беларуская мова, НМ – нямецкая мова.

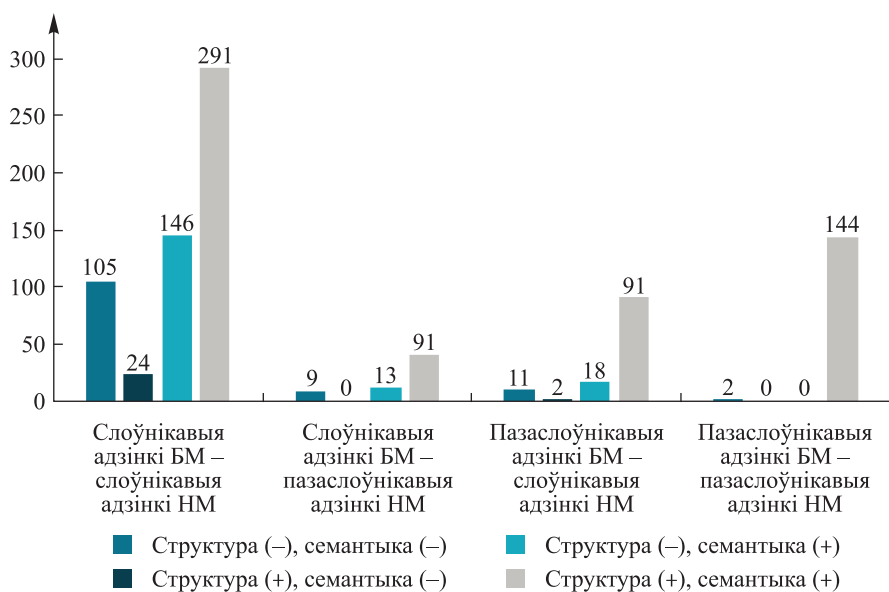
Праведзены структурна-семантычны аналіз беларускіх складаных слоў і іх адпаведнікаў-кампазітаў дазволіў выявіць як супадзенні, так і адрозненні ў марфалагічнай будове (структуры) і значэнні (семантыцы) кампанентаў прааналізаваных адзінак. Перакладныя адпаведнікі могуць супадаць з адзінкамі арыгінала па наступных крытэрыях: 1) структуры і семантыцы; 2) структуры; 3) семантыцы. Акрамя таго, згаданыя адзінкі могуць не супадаць па структуры і семантыцы. Колькасныя паказчыкі структурна-семантычных адпаведнікаў прадстаўлены на мал. 3.

Мал. 3. Колькасныя паказчыкі структурна-семантычных адпаведнікаў, колькасць адзінак (доля). Знакам «плюс» абазначана наяўнасць супадзенняў па адзначаным крытэрыі, знакам «мінус» – адсутнасць такіх супадзенняў

Fig. 3. Quantitative data on structural and semantic translation equivalents, quantity of units (share). Sign «plus» marks the presence of matches by designated criterion, sign «minus» marks the absence of such matches

Размеркаванне структурна-семантычных адпаведнікаў сярод слоўнікавых (узуальных) і пазаслоўнікавых (аказіянальных) лексічных адзінак як у беларускай, так і нямецкай мове адлюстравана на мал. 4.

Мал. 4. Колькасць структурна-семантычных адпаведнікаў сярод слоўнікавых або пазаслоўнікавых лексічных адзінак. Знакам «плюс» абазначана наяўнасць супадзенняў па адзначаным крытэрыі, знакам «мінус» – адсутнасць такіх супадзенняў

Fig. 4. Quantity structural and semantic translation equivalents according to their their classification into dictionary and non-dictionary units. Sign «plus» marks the presence of matches by designated criterion, sign «minus» marks the absence of such matches

Як сведчаць прадстаўленыя ў дыяграме даныя, да найбольш распаўсюджаных адпаведнікаў адносяцца складаныя словы, якія супадаюць па структурнай мадэлі (часцінамоўнай прыналежнасці кампанентаў)

і па значэнні (матываванаці) кампанентаў, іх колькасць складае 567 адзінак (63,21 %). Такія кампазіты ўяўляюць сабой поўныя адпаведнікі, якія ўключаюць наступныя віды:

- калькі – карэляты, якія перадаюцца з дапамогай транслітарацыі і такім чынам захоўваюць структурную будову і семантыку перакладаемай адзінкі. Як правіла, гэта геаграфічныя назвы, імёны, словы-рэаліі і іншыя лексічныя адзінкі, а таксама вытворныя ад іх прыметнікі і прыслоўі: *Белаазёрск – Belasjorsk*¹⁰, *Белавежа – Belawesha*, *белавежскі – Belaweshaer*, *беларус – Belarusse*, *Давід-Гарадок – Davyd-Haradok*, *камсамол – Komsomol*, *камсамольскі – Komsomolski*, *Ленінград – Leningrad*, *Наваградак – Nawahrudak*, *па-беларуску – belorussisch*, *самавар – Samowar*, *саўгас – Sowchos*, *Саўінфармбюро – Sowinformbüro*, *Уладзіслаў – Wladislaw*, *Усяслаў – Wseslaw*;

- карэляты, у склад якіх уваходзяць іншамоўныя кампаненты – звязаныя асновы [24, с. 288–290]: *аграноміа – Agronomin*, *агрэхніка – Agrotechnik*, *археалагічны – archäologisch*, *біёлаг – Biologe*, *біятокі – Bioströme*, *геаграфічны – geographisch*, *геаметрычны – geometrisch*, *кілават – Kilowatt*, *кілаграм – Kilogramm*, *псіхалогія – Psychologie*, *тэлеграма – Telegramm*, *фатаграфавачь – fotografieren*, *этнаграфічны – ethnographisch*;

- карэляты, у якіх першы кампанент – лічэбнік, а другі кампанент – назоўнік, утвораныя па мадэлі *Num + S*¹¹: *аднавокі – Einäugiger*, *аднарукі – einarmig*, *двухколка – zweirädrig*, *двухмоўны – zweisprachig*, *першакласны – erstklassig*, *пяцісотгадовы – fünfhundertjährig*, *трохкутнік – Dreieck*, *чатырохтомны – vierbändig*, *шасцімесячны – sechsmonatig*. Пры выбары перакладчыкам пазаслоўнікавага адпаведніка лічэбнік можа перадавацца лічбай, што з’яўляецца спецыфічнай асаблівасцю нямецкай мовы: *дзевяностагадовы – 90-jährig*, *трохсотгадовы – 300-jährig*, *тысячагоддзе – 1000-jährig*, *чатырохсотгадовы – 400-jährig*;

- карэляты-каляронімы з кампанентамі-прыметнікамі, утвораныя па мадэлі *A + A*: *блакітна-шэры – blau-grau*, *жоўта-чырвоны – gelb-rot*, *светла-карычневы – hellbraun*, *цёмна-зялёны – dunkelgrün*, *чорна-белы – schwarz-weiß*, *ярка-чырвоны – grellrot*. Семантычны аб’ём цалкам захоўваецца і пры перакладзе аналагічных пазаслоўнікавых адзінак беларускай мовы. У дадзеным выпадку перакладчык карыстаецца як слоўнікавымі, так і пазаслоўнікавымі адпаведнікамі: *агніста-зялёны – feuriggrün*, *бледна-зялёны – blaßgrün*, *брудна-белы – schmutzigweiß*, *бялява-малады – weißlich-jung*, *карычнева-празрысты – bräunlichklar*, *лілова-чорны – lilaschwarz*, *масліста-чорны – öligschwarz*, *чорна-пярэсты – schwarzbunt*;

- карэляты з кампанентам-займеннікам, які адпавядае беларускім кампанентам *сама-*, *што-*, *усе-* (*уся-*): *самаадукацыя – Selbststudium*, *самаахвярнасць – Selbstaufopferung*, *самазадаволены – selbstzufrieden*, *самакрутка – Selbstgedrehte*, *самакрытыка – Selbstkritik*, *самаробны – selbstgemacht (selbstgefertigt)*, *усебакова – allseitig*, *усядны – Allesfresser*, *усязнайка – Alleswisseur*, *штогод – alljährlich*, *штодзённы – alltäglich*, *штораз – jedesmal*, *шторанку – allmorgendlich*;

- карэляты з кампанентамі-назоўнікамі, утвораныя па мадэлі *S + S*: *арэхі-свістуны – Pfeifernüsse*, *горад-герой – Heldenstadt*, *льнозавод – Leinenfabrik*, *марксізм-ленінізм – Marxismus-Leninismus*, *матка-зямля – Mutterland*, *насарог – Nashorn*, *небакрай – Himmelsrand*. Многія адзінкі дадзенай групы ў якасці другога (апорнага) кампанента маюць аддзяслёны назоўнік (мадэль *S + S_v*): *вершаскладанне – Versbau*, *зернясховішча – Getreidespeicher*, *кругазварот – Kreislauf*, *машынабудаванне – Maschinenbau*, *светапогляд – Weltanschauung*, *сэрцабіццё – Herzklopfen*. Пры перакладзе пазаслоўнікавых адзінак беларускай мовы ў слоўнікавых адпаведніках можа назірацца інверсія кампанентаў: *вучоны-атамчык – Atomwissenschaftler*, *дом-мураванка – Ziegelhaus*, *інжынер-планавік – Planungsingenieur*, *ластаўка-бэражанка – Uferschwalbe*, *словы-імёны – Namen-Wörter*, *хлопец-настух – Hirtenjunge*, *хмары-баранчыкі – Schäfchenwolke*, *ягада-рабіна – Ebereschenbeere*. Фактычны матэрыял сведчыць, што выбар перакладчыкам пазаслоўнікавых адзінак у якасці адпаведніка для аўтарскіх утварэнняў назіраецца пры перакладзе складанасастаўных назоўнікаў тыпу *слова + слова (S + S)*: *вочкі-шыбы – Glasscheibenaugen*, *вусікі-крылцы – Schnauzbartflügelchen*, *драпежнік-арол – Räuberadler*, *завод-гігант – Werkriese*, *крэпасць-герой – Heldenfestung*, *лета-несня – Sommerlied*, *рака-казка – Märchenfluß*, *сады-акіяны – Ozeangarten*, *талерка-ліст – Blatteller*, *цар-дуб – Königseiche*. У некаторых з іх пры перакладзе захоўваецца нават нетыповое для нямецкіх складанняў графічнае афармленне праз дэфіс: *асілка-хлопцы – Recken-Burschen*, *Князь-возера – Fürsten-See*;

- карэляты, дзе першым кампанентам выступае прыметнік, а апорным кампанентам – назоўнік, утвораныя па мадэлі *A + S*: *басаногі – barfüßig*, *басанож – barfuß*, *белатвары – weißgesichtig*, *быстрыногі – schnellfüßig*, *вальнадумец – Freidenker*, *глыбакадумны – tiefsinnig*, *даўгагрывыя – Langmähniige*, *каравокі – braunäugig*, *легкадумства – Leichtsinnsinn*, *праваруч – rechterhand*, *раўнавага – Gleichgewicht*,

¹⁰Тут і далей прыклады прыводзяцца з захаваннем моўных асаблівасцей арыгінальных і перакладных тэкстаў.

¹¹Умоўныя абазначэнні для часцін мовы (элементаў) у вылучаных намі структурных мадэлях наступныя: *A* – прыметнік, *A_S* – адназоўнікавы прыметнік, *Adv* – прыслоўе, *K* – іншамоўны (звязаны) кампанент, *Num* – лічэбнік, *Pgr* – прыназоўнік, *Pron* – займеннік, *S* – назоўнік, *S_v* – аддзяслёны назоўнік, *V* – дзеяслоў, *Satz* – сказ.

сивабароды – *graubärtig*, *сінякрылы* – *blauflügelig*, *уласнаручна* – *eigenhändig*, *чырвананёрка* – *Rotfeder*, *чырвонаармеец* – *Rotarmist*, *шыракаплечы* – *breitschultrig*. Як правіла, карэляты ўяўляюць сабой узуальныя адзінкі, зафіксаваныя ў слоўніках. Па аналогіі перакладаюцца і пазаслоўнікавыя адзінкі: *зеленакосы* – *grünzörfig*, *Крывароты* – *Schiefmund*, *маларосы* – *Kleinrussen*, *снецперасяленец* – *Sonderumsiedler*.

Да падгрупы поўных адпаведнікаў у семантычным плане мы адносілі адзінкі, якія могуць адрознівацца некаторымі кампанентамі семантыкі, эмацыянальна-экспрэсіўнай і стылістычнай афарбоўкай: *сама-робны* – *selbstgemacht* < *selbst* ‘сам’ + *gemacht* < *machen* ‘рабіць’ – *selbstgefertigt* < *selbst* ‘сам’ + *fertigen* ‘вырабляць’; *доўгачаканы* – *langersehnt* < *lang* ‘доўгі, доўга’ + *ersehen* ‘высока’. Вельмі жадаць, чакаць з нецярпеннем’; *хлопец-смаркач* – *Rotzjunge* < *Rotz* ‘груб. Соплі’ + *Junge* ‘хлопец’ і інш.

Менш паловы карэлятаў тыпу *кампазіт БМ* – *кампазіт НМ* уяўляюць сабой частковыя адпаведнікі (330 адзінак, або 36,79 %). Да частковых адпаведнікаў адносяцца карэляты, кампаненты якіх характарызуюцца наступнымі прыметамі: супадзеннем у структурным плане (па крытэрыі часцінамоўнай прыналежнасці кампанентаў) і несупадзеннем па семантычным аб’ёме (значэнні); супадзеннем у семантычным плане і наяўнасцю разыходжанняў у структуры; несупадзеннем у структурным і семантычным планах. Пры гэтым агульнае лексічнае значэнне суадносных адзінак супадае.

У ходзе праведзенага даследавання былі выяўлены наступныя частковыя структурна-семантычныя адпаведнікі тыпу *кампазіт БМ* – *кампазіт НМ*.

Першай вылучым групу, дзе беларускім кампазітам адпавядаюць нямецкія кампазіты, якія не супадаюць па структурнай мадэлі, але супадаюць па значэнні (матываванаасці) кампанентаў (177 адзінак, або 19,73 %): *водарасць* (мадэль *S + V*) – *Wasserpflanze* (*S + S*) < *Wasser* ‘вада’ + *Pflanze* ‘расліна’; *дзесяцігоддзе* (*Num + S*) – *Jahrzehnt* (*S + S*) < *Jahr* ‘год’ + *Zehnt* ‘дзясятка’; *райком* (*A + S*) – *Kreiskomitee* (*S + S*) < *Kreis* ‘раён’ + *Komitee* ‘камітэт’; *суднаходства* (*S + V*) – *Schiffahrt* (*S + S*) < *Schiff* ‘судна, карабель’ + *Fahrt* ‘езда, плаванне’; *чаconic* (*S + V*) – *Zeitschrift* (*S + S*) < *Zeit* ‘час’ + *Schrift* ‘сачыненне, твор, праца, напісанне’ < *schreiben* ‘пісаць’; *наўвостраў* (*S + S*) – *Halbinsel* (*A + S*) < *halb* ‘палавінны’ + *Insel* ‘востраў’; *сельсавет* (*A + S*) – *Dorfsowjet* (*S + S*) < *Dorf* ‘вёска, сяло’ + *Sowjet* ‘савет’; *крыгаход* (*S + V*) – *Eisgang* (*S + S_v*) < *Eis* ‘лёд’ + *Gang* ‘ход’; *шматгалосы* (*Adv + S*) – *vieltimmig* (*Pron + S*) < *viele Stimmen* ‘шмат галасоў’; *шматкаляровы* (*Adv + S*) – *vielfarbig* (*Pron + S*) < *viele Farben* ‘шмат колераў’; *беласнежны* (*A + S*) – *schneeweiß* (*S + A*) < *Schnee* ‘снег’ + *weiß* ‘белы’; *усёмагутны* (*Pron + V*) – *allmächtig* (*Pron + S*) < *alle Macht* ‘уся моц’. Варта адзначыць, што як перакладаемыя адзінкі, так і іх карэляты ў большай ступені прадстаўлены слоўнікавымі адзінкамі. Разыходжанні ў плане структуры можна растлумачыць спецыфічнымі характарыстыкамі моўных сістэм разглядаемых моў. Так, словаўтваральная сістэма нямецкай мовы характарызуецца тэндэнцыяй да наміналізацыі (утварэння назоўнікаў ад дзеяслоўных асноў і выкарыстання іх у якасці самастойных слоў і кампанентаў кампазітаў). У беларускай мове аддзяслёўныя асновы ўжываюцца як кампанент кампазіта і не ўжываюцца як самастойныя адзінкі: *дабрачыннасць* (*S + V*) < *добро* + **чыннасць* < *чыніць* – *Wohltätigkeit* (*A + S*) < *wohl* ‘добры’ + *Tätigkeit* ‘дзеяннасць’; *легкадумства* (*A + V*) < *лёгка* + **думства* < *думаць* – *Leichtsinn* (*A + S*) < *leicht* ‘лёгка’ + *Sinn* ‘разуменне, думка’; *навасёл* (*A + V*) < *новы* + **сёл* < *сяліць* – *Neusiedler* (*A + S*) < *neu* ‘новы’ + *Siedler* ‘пасяленец, перасяленец’; *земляробства* (*S + V*) < *зямля* + **робства* < *рабіць* – *Ackerbau* (*S + S_v*) < *Acker* ‘поле, ралля’ + *Bau* ‘апрацоўка, вырошчванне’; *ледакол* (*S + V*) < *лёд* + **кол* < *калоць* – *Eisbrecher* (*S + S_v*) < *Eis* ‘лёд’ + *Brecher* ‘драбілка’ < *brechen* ‘ламаць, прабіваць’; *мухалоўка* (*S + V*) < *муха* + **лоўка* < *лавіць* – *Fliegenfänger* (*S + S_v*) < *Fliege* ‘муха’ + *Fänger* ‘лавец; пастка’ < *fangen* ‘лавіць’.

Беларускім кампанентам-назоўнікам у кампазітах тыпу *слова + слова* адпавядае таксама аснова дзеяслова ў перакладных адпаведніках: *някучка-крапіва* (мадэль *S + S*) – *Brennessel* (*V + S*) < *brennen* ‘пячы’ + *Nessel* ‘крапіва’; *кол-падпора* (*S + S*) – *Stützpfeiler* (*V + S*) < *stützen* ‘падпіраць’ + *Pfeiler* ‘кол, слуп’.

Шырока прадстаўлены ў беларускай мове складанаскарочаныя словы, якія ўтвораны з пачатковых частак некалькіх зыходных слоў або з усечанай часткі першага слова (як правіла, прыметніка) і цэлага другога слова адпаведнага словапалучэння. Такія адзінкі дэманструюць у беларускай мове мадэль *A + S*, у якасці перакладных адпаведнікаў выступаюць адзінкі, утвораныя па мадэлі *S + S*. Першаму кампаненту – скарачанай аснове прыметніка – у нямецкай мове адпавядае назоўнік: *абком* – *Gebietskomitee* < *Gebiet* ‘вобласць’ + *Komitee* ‘камітэт’; *артмаістэрня* – *Artilleriewerkstatt* < *Artillerie* ‘артылерыя’ + *Werkstatt* ‘маістэрня’; *ваенкамат* – *Kriegskommissariat* < *Krieg* ‘вайна’ + *Kommissariat* ‘камісарыят’; *галоўурач* – *Chefarzt* < *Chef* ‘галоўны’ + *Arzt* ‘урач’; *гарком* – *Stadtkomitee* < *Stadt* ‘горад’ + *Komitee* ‘камітэт’; *дзеткад* – *Kindergarten* < *Kinder* ‘дзецці’ + *Garten* ‘сад’; *наўночна-заходні* – *nordwestlich* < *Nord* ‘поўнач’ + *West* ‘захад’; *райбальніца* – *Kreiskrankenhaus* < *Kreis* ‘раён’ + *Krankenhaus* ‘бальніца’; *сельмаг* – *Dorfladen* < *Dorf* ‘вёска, сяло’ + *Laden* ‘магазін, крама’; *сельскагаспадарчы* – *landwirtschaftlich* < *Land* ‘вёска, сяло’ + *Wirtschaft* ‘гаспадарка’; *усходнеславянскі* – *ostslawisch* < *Ost* ‘усход’ + *slawisch* ‘славянскі’.

Структурнымі мадэлямі адрозніваюцца беларускія кампазіты, у якіх першым кампанентам выступае адназоўнікавы прыметнік (*A_s + A*), і іх карэляты, дзе адпаведным кампанентам з’яўляецца назоўнік

(*S + A*). Нямецкай мове не ўласціва ўжыванне адназоўнікавых прыметнікаў як самастойных адзінак без афіксацыі, таму ў якасці асновы слова выступае аснова назоўніка: *медна-чырвоны* – *kupferrot* < *Kupfer* ‘медзь’ + *rot* ‘чырвоны’; *кывава-чырвоны* – *blutrot* < *Blut* ‘кроў’ + *rot* ‘чырвоны’. Сярод іх сустракаюцца і аналагічныя адпаведнікі-наватворы: *залаціста-шэры* – *goldgrau* < *Gold* ‘золата’ + *grau* ‘шэры’; *цёмна-ржава* – *Rostdunkel* < *Rost* ‘іржа’ + *dunkel* ‘цёмны’; *саснова-зялёны* – *kieferngrün* < *Kiefer* ‘сасна’ + *grün* ‘зялёны’; *сонечна-рыжы* – *sonnenrot* < *Sonne* ‘сонца’ + *rot* ‘чырвоны, рыжы’.

Адрозненні ў структурнай будове назіраюцца пры перакладзе адзінак з іншамоўным кампанентам (звязанай асновай). У такіх выпадках іншамоўны кампанент можа перадавацца нямецкім эквівалентам: *аўтапаптрэт* (мадэль *K + S*) – *Selbstporträt* (*Pron + S*) < *selbst* ‘сам, сама, само, самі’ + *Porträt* ‘партрэт’; *аэрапорт* (*K + S*) – *Flughafen* (*S + S*) < *Flug-* ‘авія. Паветраны, лётны’ + *Hafen* ‘порт’; *тэлеперадача* (*K + S*) – *Fernsehsendung* (*S + S*) < *Fernsehen* ‘тэлебачанне’ + *Sendung* ‘перадача’. Некаторыя іншамоўныя кампаненты, якія ў беларускай мове лічацца звязанымі кампанентамі, у нямецкай мове не адрозніваюцца ад самастойнай лексічнай адзінкі: *аўтамабільны завод* – *Autowerk* < *Auto* ‘аўтамабільны’ і *Auto* ‘(аўта)машына’ + *Werk* ‘завод’; *заатэхнік* – *Zootechniker* < *Zoo-* ‘заалагічны’ і *Zoo* ‘заалагічны сад, заапарк’ + *Techniker* ‘тэхнік’; *аўтобус* – *Autobus* < *Auto* ‘аўтаматычны’ і *Auto* ‘(аўта)машына’ + *Bus* ‘аўтобус’.

Несупадзенне структурных мадэлей назіраецца і пры перакладзе аказіянальных адзінак. Перакладчык утварае кампазіты-наватворы, выкарыстоўваючы слоўнікавыя адзінкі ў якасці кампанентаў, што сведчыць пра захаванне сэнсу, а не структуры: *жамчужна-гучны* (мадэль *A_S + A_S*) – *perlig-klingend* (*A_S + V*); *бадзёраваўнічы* (*A(Adv) + A_V*) – *aufmunternd-militant* (*V + A*); *іншасвет* (*Pron + S*) – *Jenseitswelt* (*Adv + S*). Часам пры перакладзе адбываецца замена часцін мовы: *вінавата-сарамяжы* (прыметнік) – *Schuldbewußt-Verlegenes* (назоўнік) < *schuldbewußt* ‘які ўсведамляе сваю віну’ + *verlegen* ‘сарамлівы, збянтэжаны, усхваляваны’.

Найменшую па колькасці групу (26 адзінак, або 2,9 %) утвараюць перакладныя адпаведнікі, якія супадаюць з беларускімі кампазітамі па структурнай мадэлі, але не супадаюць па значэнні абодвух кампанентаў¹². Перакладны адпаведнік у цэлым перадае значэнне слоўнай адзінкі беларускай мовы: *земнаводныя* (мадэль *S + S*) – *Lurchart* (*S + S*) ‘земнаводныя’ < *Lurch* ‘амфібія’ + *Art* ‘від, род, гатунак, парода’; *вадасховішча* (*S + S*) – *Staubecken* (*S + S*) ‘вадасховішча, басейн, вадаём’ < *Stau* ‘гідр. Падпор’ + *Becken* ‘рэзервуар; чан, чаша; басейн, міска, ракавіна (для сцёку вады)’ або *Stausee* ‘буйное вадасховішча, вялікі вадаём’ < *Stau* ‘гідр. Падпор’ + *See* ‘возера’; *высакародства* (*A + S*) – *Edelmut* (*A + S*) ‘высакародства, велікадушнасць’ < *edel* ‘высакародны, каштоўны’ + *Mut* ‘*ncixal*. Настрой; храбрасць’. Пры аналізе фактычнага матэрыялу былі выяўлены сінанімічныя перакладныя адпаведнікі: *прастадушна* (*A + S*) – *treuherzig* (*A + S*) ‘шчыра, чыстасардэчна’ < *treu* ‘верны, адданы’ + *Herz* ‘сэрца’; *шматкроць* (*Adv + S*) – *oftmals* (*Adv + S*) ‘часта, неаднаразава’ < *oft* ‘часта’ + *Mal* ‘раз’; *кінаэкспедыцыя* (*S + S*) – *Aufnahmegruppe* (*S + S*) ‘здымачная група’ < *Aufnahme* ‘здыманне, здымак, запіс’ + *Gruppe* ‘група’; *ноўсхілы* (*S + S*) – *Augenblick* (*S + S*) ‘міг, імгненне, момант’ < *Auge* ‘вока’ + *Blick* ‘позірк’; *ноўсхілы* (*S + S*) ‘старая мера сыпучых цел, 24 кг’ – *Kornmaß* (*S + S*) ‘мера зерня’ < *Korn* ‘зерневы хлеб, зерне, жыта’ + *Maß* ‘мера, ступень, велічыня’.

У прааналізаваных прыкладах былі выяўлены таксама лексічныя трансфармацыі, дзе назіраецца пераразмеркаванне зместу: *лапавухі* – *zwergartig* ‘карлікавы’ < *Zwerg* ‘карлік’ + *artig* < *Art* ‘від, род, гатунак, парода’; *дзяруга-перабіранка* – *Wandbespannung* ‘абіўка сцен тканінай’ < *Wand* ‘сцяна’ + *Bespannung* ‘абцягванне, абцяжка, абшыўка’. Разгледзім прыклады іх ужывання ў тэкстах (1), (2).

(1) *Вось яно – яшчэ свежае свежасцю тыдня, найбольш неадчэпнае. Малы, кываногі і лапавухі*¹³ *Вольф, ідыёт і «паэт»* [25, с. 321]. – *Eine noch frische, erst eine Woche alte Erinnerung, die mich nicht losläßt. An den krummbeinigen, zwergartigen Wolf, diesen Idioten und Möchtegernpoeten* [26, S. 390] ‘Яшчэ свежы ўспамін працягласцю ў адзін тыдзень. Пра кываногога, карлікавага Вольфа, гэтага ідыёта, які марыць стаць паэтам’.

Як бачым, у тэксце перакладу адсутнічаюць адпаведнікі для лексічных адзінак *малы* і *лапавухі*. Замест іх перакладчык ужывае лексічную адзінку *zwergartig* ‘карлікавы’, якая ўключае паняцце ‘малы’: *карлікавы* ‘вельмі малы’ (у назвах парод жывёл і відаў раслін, якія вызначаюцца сваімі малымі памерамі) (ТСБМ, т. 2, с. 643). Можна меркаваць, што ў некаторай ступені лексічная адзінка *карлікавы* ўтрымлівае і значэнне ‘лапавухі’ ‘разм. 1. З вялікімі адтапыранымі вушамі’ (ТСБМ, т. 3, с. 20), паколькі *карлік* – гэта не толькі ‘чалавек ненармальна малога росту’ (ТСБМ, т. 2, с. 643), але і казачная істота, якая характарызуецца пачварным выглядам. Таму значэнне ‘лапавухі’ можна разглядаць як адно з перыферыяных значэнняў лексемы *zwergartig*.

Правамерным з’яўляецца і выбар адпаведніка *Wandbespannung* ‘абіўка сцен тканінай’ для лексемы *дзяруга-перабіранка* < *дзяруга* ‘1. Тоўстая грубая тканіна. 2. Посцілка з такой тканіны’ + *перабіранка*

¹²Любы кампазіт, кампанент(ы) якога могуць таксама ўяўляць сабой складаныя адзінкі, мае бінарную структуру. Таму ў рабоце гаворка ідзе аб двух кампанентах.

¹³Паўтлусты курсіў у цытатах наш. – *I. К.*

‘посцілка, выкананая ў тэхніцы народнага ткацтва, саматканы выраб складанага ўзору’, паколькі семантычныя кампаненты пераразмяркоўваюцца ў іншых лексічных адзінках цэлага сказа (параўн. (2)).

(2) *Як гэта ўсё недарэчна, смешна і родна – дзяруга-перабіранка павешана на сцяне, а на баках яе, і над ёю, і над ёю відаць бявенне* [25, с. 136]. – *Wie lächerlich und doch vertraut ist die gemusterte Wandbespannung, die an allen vier Seiten von dicken Balken eingefasst wird* [26, S. 162] ‘Як смешна і разам з тым знаёма ўзорыстая абіўка сцен, абрамлёная з усіх чатырох бакоў бявеннямі’.

Наступная падгрупа адпаведнікаў тыпу *кампазіт БМ – кампазіт НМ* характарызуецца несупадзеннем як структурнай мадэлі, так і семантычнага значэння (матываванаасці) кампанентаў, у склад гэтай групы ўваходзяць 127 адзінак (14,16 %).

Шырокая распаўсюджанасць субстантыўных кампазітаў з асновамі-назоўнікамі ў нямецкай мове дазваляе перадаць розныя структурныя мадэлі кампазітаў, што існуюць у беларускай мове: *аднагодак* (мадэль *Num + S*) – *Altersgenosse* (*S + S*) < *Alter* ‘узрост’ + *Genosse* ‘таварыш’; *частакол* (*A + S*) – *Staketenzaun* (*S + S*) < *Staket* ‘штыкеціна’ + *Zaun* ‘плот’; *кулямёт* (*S + V*) – *Maschinengewehr* (*S + S*) < *Maschine* ‘механізм, зброя, прылада’ + *Gewehr* ‘вінтоўка, карабін, кулямёт’; *самадзейнасць* (*Pron + V*) – *Laienkunst* (*S + S*) < *Laie* ‘неспецыяліст, дылетант’ + *Kunst* ‘мастацтва’; *цеплаход* (*S + V*) – *Motordampfer* (*S + S*) < *Motor* ‘рухавік, матор’ + *Dampfer* ‘параход’; *начлежнік* (*S + V*) – *Pferdehirt* (*S + S*) < *Pferd* ‘конь’ + *Hirt* ‘пастух’.

У дадзенай падгрупе таксама прадстаўлена разнастайная палітра адпаведнікаў-кампазітаў, асновы якіх утвораны ад розных часцін мовы: *рукакрылья* (мадэль *S + S*) – *Flattertier* (*V + S*) ‘рукакрылья’ < *flattern* ‘развявацца; пырхаць, лётаць, лятаць’ + *Tier* ‘жывёла, звер’; *красамоўны* (*A + S*) – *inhaltsreich* (*S + A*) < *Inhalt* ‘змест’ + *reich* ‘багаты’; *дзе-нідзе* (*Adv + Adv*) – *stellenweise* (*S + S*) < *Stelle* ‘месца’ + *Weise* ‘спосаб, манера’; *сям-там* (*Adv + Adv*) – *stellenweise* (*S + S*) < *Stelle* ‘месца’ + *Weise* ‘спосаб, манера’; *аднаасобнік* (*Num + S*) – *Einzelbauer* (*A + S*) ‘*зісм.* Селянін-аднаасобнік’ < *einzel* ‘адзінкавы; асобны; адзінокі’ + *Bauer* ‘селянін’; *самавольства* (*Pron + S*) – *Eigenmächtigkeit* (*A + S*) < *eigene Macht* ‘уласная сіла, улада’; *усяночная* (*Pron + S*) – *Abendmesse* (*S + S*) < *Abend* ‘вечар’ + *Messe* ‘богаслужэнне, царкоўная служба’.

Пры параўнанні аналізуемых адзінак высветлілася, што несупадзенне па структурнай мадэлі і семантычным аб’ёме кампанентаў характэрна пры перакладзе ідыяматызаваных адзінак. Такая з’ява сведчыць аб імкненні перакладчыка перадаць значэнне ідыяматызаванай адзінкі: *зубаскал* (мадэль *S + V*) ‘разм. *неадабр.* Пра таго, хто любіць пасмяяцца, пажартаваць або панасміхацца з каго-, чаго-н.; перасмешнік’ (ТСБМ, т. 2, с. 517) – *Witzbold* (*S + S*) ‘дасціпнік, весялун, жартаўнік, які дазваляе сабе выхадкі, робіць глупства’ < *Witz* ‘жарт, досціп’ + *-bold* ‘асоба, якая з ахвотай або часта робіць што-небудзь’ < *Bold* ‘асоба мужчынскага полу’; *аблавуха* (*A + S*) ‘зімовая шапка; вушанка’ (ТСБМ, т. 1, с. 54) – *Pudelmütze* (*S + S*) ‘die [nach der Ähnlichkeit mit dem krausen Haar des Pudels]: rund um den Kopf anliegende, über die Ohren zu ziehende gestrickte, gehäkelte Wollmütze’ («DudenOnline») ‘[падабенства з валасамі пудзеля]: шарсцяная шапка, звязаная кручком, якая апранаецца на галаву і нацягваецца на вушы’; *галадранец* (*A + V*) ‘разм. *пагард.* Бядняк, абадранец’ (ТСБМ, т. 2, с. 17) – *Lausepack* (*S + S*) ‘вашывыя вырадкі, зброд, шпана’ < *Lause* ‘вош’ + *Pack* ‘зброд, свалата’; *сэрцаед* (*S + V*) ‘разм. *жарт.* Мужчына, які карыстаецца вялікім поспехам у жанчын; пакарыцель жаночых сэрцаў’ (ТСБМ, т. 5, кн. 1, с. 440) – *Schürzenjäger* (*S + S*) ‘бабнік, залётнік’ < *Schürze* ‘фартух’ + *Jäger* ‘паляўнічы’; *абібок* (*V + S*) ‘разм. *пагард.* Лежабок, гультай, лодар’ (ТСБМ, т. 1, с. 49) – *Tagedieb* (*S + S*) ‘гультай, лодар, дармаед’ < *Tag* ‘дзень’ + *Dieb* ‘зłodзей’; *нустабрэх* (*A + V*) ‘1. разм. Сабака, які брэша без патрэбы. 2. *перан.* Пра балбатлівага чалавека’ – *Quasselkopf* (*V + S*) < *Quassel* < *quasseln* ‘балбатаць, малоць, лапатаць’ + *Kopf* ‘галава’ або *Quatschkopf* (*S_v + S*) ‘балбатун, лапатун, пустаслоў’ < *Quatsch* ‘балбатня, пустаслоўе; глупства, лухта’ < *quatschen* ‘вярзі, плявузгаць, плесці лухту’ + *Kopf* ‘галава’; *галадранка* (*A + V*) – *Hungerleiderin* (*S + V*) ‘жабрачка, старчыха’ < *Hunger* ‘голад’ + *Leiderin* < *leiden* ‘пакутаваць, мучыцца’, або *Hunger leiden* ‘адчуваць голад, пакутаваць ад голаду’, або *Aschenputtel* (*S + S*) ‘папялушка’ < *Asche* ‘попел’ + *Puttel* ‘zu hessisch Pud(d)el = unordentliches, schmutziges Mädchen’ («DudenOnline»), або ‘*абл.* (*Гесен*) неакуратная, брудная дзяўчына’; *багадзельня* (*S + Präp*) ‘у дарэвалуючыны час – прытулак для бяздомных, інвалідаў, непрацаздольных’ (ТСБМ, т. 1, с. 321) – *Armenhaus* (*S + S*) ‘дом для бедных’ < *Armer* ‘бядняк’ + *Haus* ‘дом’.

Пры выбары некаторых перакладных карэлятаў захоўваецца стылістычная маркіраванасць: беларуская лексічная адзінка *зубаскал* ‘разм. *неадабр.* Пра таго, хто любіць пасмяяцца, пажартаваць або панасміхацца з каго-, чаго-н.; перасмешнік’ (ТСБМ, т. 2, с. 517) і нямецкі адпаведнік *Witzbold* ‘*abwertend männliche Person, die sich einen Scherz mit anderen erlaubt, etwas Dummes, absurd Erscheinendes, für andere Ärgerliches tut*’ («DudenOnline») ‘*прыніж.* Асоба, якая жартуе з іншымі, робіць нешта дурное, абсурднае ці злуе (раздражняе) іншых’ характарызуецца адмоўнай канатацыяй і маюць неадабральнае значэнне (параўн. (3)).

(3) Маладыя зубаскалы таксама, пэўна, здзекуюцца... <...> [27, с. 253]. – Die jungen **Witzbolde** machten sich offenbar auch über Sascha lustig. Sie sangen... <...> [28, S. 312].

Да фамільярна-размоўнага стылю належаць беларуская лексічная адзінка *галадранец* ‘разм. пагард. Бядняк, абадранец’ (ТСБМ, т. 2, с. 17) і нямецкае слова *Lausepack* ‘вашывыя вырадкі, зброд, шпана’ < *Lause* ‘вош’ + *Pack* ‘зброд, свалата’ (*salopp, abwertend. Gruppe von Menschen, die als minderwertig betrachtet und daher verachtet, abgelehnt wird*) («DudenOnline») – ‘прыніж. Група людзей, якіх лічаць непаўнацэннымі і таму ставяцца да іх з пагардай, не прымаюць і не прызнаюць іх). Параўнаем ужыванне згаданых слоў у тэксце (4).

(4) Нібы не ты, а яны – на тваім двары, на тваёй зямлі – гаспадары-валадары, **галадранцы** вашывыя!.. [29, с. 294]. – Als wärst nicht du auf deinem Hof der rechtliche Herr, sondern das **Lausepack** [30, S. 393].

У наступным сказе для кампазіта *галадранка* выбраны адпаведнік *Hungerleiderin* ‘weibliche Person, die nicht viel zum Leben hat, in ärmlichen Verhältnissen lebt’ («DudenOnline») ‘асоба, якая мае няшмат сродкаў для жыцця, жыве ў бедных умовах’ (параўн. (5)):

(5) ...Абкруціла! Узяла! **Галадранка**, а абкруціла як!.. [29, с. 237]. – «Umgarnt hat sie dich! Eingefangen hat sie dich! Diese **Hungerleiderin**, und wie sie dich umgarnt hat!» [30, S. 393].

У абодвух адпаведніках *Lausepack* і *Hungerleiderin* змяшчаюцца, як дэманструюць іх значэнні, розныя прыметы (непаўнацэннасць і беднасць), якія, напэўна, хацеў падкрэсліць перакладчык. Выбар адпаведніка *Lausepack*, што не мае формы множнага ліку ў нямецкай мове, лепш падыходзіць для перакладу назойніка *галадранцы*, паколькі мае зборнае значэнне.

Многія перакладныя адпаведнікі не з’яўляюцца слоўнікавымі адзінкамі, яны былі ўтвораны ў працэсе перакладу з мэтай захавання агульнага сэнсу і стылістычных асаблівасцей. Напрыклад, нямецкі адпаведнік *Heiligenbildmaler* < *Heiligenbild* ‘ікона, абраз’ + *Maler* ‘мастак’ для беларускага кампазіта *багамаз* ‘разм. устар. Іканапісец; разм. іран. Пра мастака; разм. жарт. Пра мурзатага, запэцканага чалавека’ (ТСБМ, т. 1, с. 321) адлюстроўвае значэнне ‘іканапісец’ (6):

(6) Сярод рынку стаялі гаршкі, міскі, збаны, лыжкі; тут жа дзе-небудзь раскладаў свой тавар **багамаз**, які тараваў абразкамі і кнігамі [31, с. 33]. – Mitten auf dem Markt gab es Töpfe, Schüsseln, Krüge und Löffel, und ganz in der Nähe bot ein primitiver **Heiligenbildmaler** Ikonen und Bücher feil [31, S. 24].

Аналагічным чынам утвораны наступныя адпаведнікі для беларускамоўных узуальных складаных слоў: *чыстаканне* (мадэль $A(Adv) + S_v$) – *Schönheitsaufgabe* ($S + S$) < *Schönheit* ‘хараство, прыгажосць’ + *Aufgabe* ‘заданне, практыкаванне’; *самавольчык* ($Pron + S$) – *Pflichtverletzte* ($S + V$) < *Pflicht* ‘доўг, абавязак’ + *verletzen* ‘пашкодзіць, сапсаваць, параніць; парушаць (закон, дагавор, мяжу)’; *другагоднік* ($Num + S$) – *Sitzengebliebene* ($V + V$) < *sitzenbleiben* ‘заставацца на другі год (у класе)’ < *sitzen* ‘сядзець’ + *bleiben* ‘заставацца’.

Пры перадачы беларускамоўных аўтарскіх утварэнняў ужываюцца лексемы дзвюх груп. Першую з іх складаюць слоўнікавыя адзінкі: *журботна-задушэўны* (мадэль $A_s + A_s$) – *gefühlvoll* ‘чулівы, працуючы, сардэчны, шчыры’ < *Gefühl* ($S + A$) ‘пачуццё’ + *voll* ‘поўны’; *хады-выхады* ($S + S$) – *Schlupflöcher* ($S + S$) < *Schlupf* ‘праход, пралаз’ + *Loch* ‘дзірка, адтуліна; пралом’; *неабдымна-прыгожы* ($A + A$) – *wohl lautend* ($A + V$) < *wohl* ‘добры’ + *lauten* ‘гучаць’. У другую групу ўваходзяць перакладныя наватворы: *пагрозліва-фантастычны* ($A_s + A_s$) – *erschreckend-unwirklich* ($V + A$) < *erschreckend* ‘жахлівы, страшэнны’, *unwirklich* ‘нерэальны’; *сонна-трывожны* ($A_s + A_s$) – *verträumt-unruhig* < *verträumt* ‘летуценны, пагружаны ў свае думкі’ + *unruhig* ($V + A$) ‘неспакойны, трывожны’; *самасеечка* ($Pron + V$) – *Wildgewachsene* ($Adv + V$) < *wild* ‘дзікі’ + *wachsen* ‘расці’; *іці-сплываць* ($V + V$) – *dahinstreichen* ($Adv + V$) < *dahin* ‘туды’ + *streichen* ‘хадзіць, блукаць; цягнуцца, плесціся, валачыся’. У прыведзеных прыкладах, як можна меркаваць, пры выбары або ўтварэнні перакладнага адпаведніка перавага аддаецца семантыцы з вылучэннем той ці іншай прыметы. У прыведзеным ніжэй прыкладзе (7) выбар адпаведніка *kreidebleich* ‘белы як крэйда’ < *Kreide* ‘крэйда’ + *bleich* ‘бледны, бясколерны’ для беларускага рэдупліката *белы-белы* бачыцца апраўданым з улікам імкнення перакладчыка да захавання ўзмацняльнага значэння ‘вельмі’.

(7) Іяна [Ганна] ж – **белая-белая**, толькі вочы агнём гараць! [29, с. 382]. – Und sie [Hanna] ist **kreidebleich**, nur ihre Augen brennen wie Feuer! [30, S. 511] ‘Іяна [Ганна] ж – белая як крэйда, толькі вочы гараць як агонь!’

Некаторыя прыметы, наадварот, губляюцца пры перакладзе. Так, страту прыметы мы назіраем пры перакладзе так называемых слоў-водгукаў: *спатканне-мілаванне* (мадэль $S + S$) – *Stelldichein* (*Satz*) ‘спатканне’ < *Stell dich ein* ‘Прыходзь! З’явіся!’ < *sich einstellen* ‘з’яўляцца, прыбываць, прыходзіць’; слоў-сінонімаў: *іці-сплываць* ($V + V$) – *dahinstreichen* ($Adv + V$) < *dahin* ‘туды’ + *streichen* ‘хадзіць, блукаць; цягнуцца, плесціся, валачыся’ і інш. (параўн. (8), (9)).

(8) *Выпраўляліся нібы кожны будзённай сваёй сцежкай, нібы і думаць не думалі аб нейкім спатканні-млаванні... <...> [29, с. 44]. – Nach außen hatte es den Anschein, als gehe jeder seiner Wege, als sei ihnen der Gedanke an ein **Stelldichein** völlig fern... <...> [30, S. 48] ‘Знешне здавалася, што кожны ідзе сваёй дарогай, нібы думкі пра спатканне былі недзе далёка... <...>’.*

(9) *Роўны лесавы шум **ішоў-сплываў** некуды верхам, амаль не дасягаючы долу... <...> [32, с. 390]. – Hoch oben **strich** ein eintöniges Waldesrauschen **dahin**, erreichte aber kaum den Boden... <...> [33, S. 57] ‘Высока плыў манатонны шум лесу, не дасягаючы долу... <...>’.*

Заклучэнне

Аналіз фактычнага матэрыялу сведчыць, што 63,21 % перакладных адпаведнікаў супадаюць з суадноснымі беларускімі складанымі словамі ў структурным і семантычным планах і ўяўляюць сабой поўныя адпаведнікі. Доля беларускіх узуальных (слоўнікавых) адзінак складае пры гэтым 58,55 %. Аўтарскімі ўтварэннямі (пазаслоўнікавымі адзінкамі), якія пры перакладзе на нямецкую мову перадаюцца кампазітамі, з’яўляюцца 41,45 % адзінак. Пры аналізе перакладных адпаведнікаў высветлілася, што сярод адпаведнікаў пераважаюць зафіксаваныя ў лексікаграфічных крыніцах адзінкі (67,37 %). Доля перакладных наватвораў складае 32,63 %. Такім чынам, большая частка слоў дадзенай падгрупы адносяцца да ўзуальных адзінак як у зыходнай мове, так і ў мове перакладу.

Супадзенне па структуры беларускіх кампазітаў і іх нямецкіх карэлятаў зафіксавана ў 66,11 % выпадкаў. Узуальныя адзінкі складаюць пры гэтым прыкладна дзве трэці часткі як у зыходнай мове (60,03 %), так і ў мове перакладу (68,80 %). Адметна, што ўзуальныя адзінкі пры перакладзе кампазітаў, якія не супадаюць па структурнай будове (33,89 %), складаюць адпаведна 89,80 і 92,11 % у мове арыгінала і мове перакладу, што сведчыць аб імкненні перакладчыка захаваць іх значэнне і выкарыстаць слоўнікавыя адпаведнікі.

Статыстычныя даныя, атрыманыя пры аналізе семантычнага аб’ёму перакладаемай адзінкі і яе адпаведніка, пацвярджаюць, што пры перакладзе перавага аддаецца захаванню семантыкі, а не структурнай мадэлі. У 82,94 % выпадкаў назіраецца супадзенне па семантыцы, гэта значыць кампаненты перакладзеных на нямецкую мову кампазітаў перадаюць значэнне кампанентаў кампазітаў зыходнай мовы. Пры гэтым адпаведнікі могуць быць як непасрэднымі, так і сінанімічнымі, мець як прамое, так і пераноснае значэнне. Дзве трэці адзінак беларускай мовы (65,99 %), якія супадаюць у семантычным плане, з’яўляюцца ўзуальнымі. Аднак і пры перакладзе аказіянальных адзінак назіраецца супадзенне ў 34,01 % выпадкаў. Нягледзячы на адсутнасць дадзеных адзінак у слоўніках, перакладчык перадае значэнне іх кампанентаў з максімальным захаваннем сэнсу.

Несупадзенне па значэнні суадносных кампанентаў у беларускай мове назіраецца ў 17,06 % выпадкаў. Пры гэтым абсалютная іх большасць (89,80 %) уяўляюць сабой узуальныя адзінкі і толькі 10,20 % дэманструюць аўтарскія ўтварэнні.

Выбіраючы адпаведнік, перакладчыкі аддавалі перавагу слоўнікавым адзінкам нямецкай мовы ў наступных суадносінах: 73,39 % ад колькасці адзінак, якія супадаюць па значэнні кампанентаў, і 92,81 %, якія не супадаюць па значэнні кампанентаў. Пазаслоўнікавыя адзінкі складаюць у мове перакладу 26,61 і 7,19 % адпаведна. Нягледзячы на лёгкасць утварэння складаных слоў у нямецкай мове, перакладчыкі ўсё ж аддаюць перавагу адзінкам, зафіксаваным у перакладных або тлумачальных слоўніках, нават калі яны не з’яўляюцца дакладнымі адпаведнікамі. Тым не менш дэталёвы аналіз значэнняў кампанентаў дазваляе знайсці семантычныя пункты перасячэння на перыферыі гэтых значэнняў, што дае магчымасць лічыць міжмоўныя карэляты адэкватнымі перакладнымі адзінкамі.

Праведзенае даследаванне дазволіла вызначыць, што 63,21 % ад агульнай колькасці прааналізаваных адзінак тыпу *кампазіт БМ – кампазіт НМ* з’яўляюцца поўнымі адпаведнікамі. Гэтыя даныя сведчаць аб высокай ступені супадзення беларускіх складаных слоў, ужытых у творах мастацкай літаратуры, і іх адпаведнікаў-кампазітаў з нямецкай мовы. У значнай колькасці выпадкаў (36,79 %) кампазіты ўяўляюць сабой частковыя адпаведнікі, якія дэманструюць разыходжанні ў структурна-семантычным плане, што звязана з адрозненнямі ў словаўтваральных сістэмах разглядаемых моў і семантычнай будове суадносных адзінак беларускай і нямецкай моў.

Скарачэнні

Duden – «Duden»: Deutsches Universalwörterbuch / K. Kunkel-Razum [et al.]. Mannheim : Dudenverlag, 2007. 2016 S.; **Duden-Online** – «Duden» [Elektronische Ressource]. URL: <https://www.duden.de/woerterbuch> (Datum der Bewerbung: 24.02.2024); **Slounik.org** – «Slounik.org» [Elektronny resurs]. URL: <https://slounik.org> (дата звароту: 28.02.2024); **Академик** – Словари и энциклопедии на «Академике» [Elektronny resurs]. URL: <http://dic.academic.ru> (дата обращения: 28.02.2024); **БНС** – *Кур’янка М.* Беларуская-нямецкі слоўнік. Мінск : Зміцер Колас, 2010. 608 с.; **БЭ** – Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / рэдкал.: Г. П. Пашкоў

(гал. рэд.) [і інш.]. Мінск : БелЭн, 1996–2004. 18 т.; **Скарнік** – «Skarnik» [Электронны рэсурс]. URL: <https://www.skarnik.by> (дата звароту: 28.02.2024); **СФБМ** – Слоўнік фразеалагізмаў беларускай мовы : у 2 т. / склад. І. Я. Лепешаў. Мінск : БелЭн, 2008. 2 т.; **ТСБЛМ** – Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / рэд.: М. Р. Суднік, М. Н. Крыўко. Мінск : БелЭн, 1996. 784 с.; **ТСБМ** – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / рэд. М. П. Лобан. Мінск : Беларус. сав. энцыкл., 1977–1984. 5 т.; **ЭСБМ** – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы : у 14 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовознаўства імя Я. Коласа. Мінск : Беларус. навука, 1978–2017. 14 т.; **ЭСРЯ** – *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка : в 4 т. М. : Прогресс, 1986–1987. 4 т.; **ЭСФ** – *Лепешаў І. Я.* Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. Мінск : БелЭн, 2004. 448 с.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Комиссаров ВН. *Современное переводоведение*. Москва: ЭТС; 2001. 424 с.
2. Чарота ІА. *Тэорыя і практыка мастацкага перакладу*. Мінск: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт; 2011. 124 с.
3. Рагойша ВП. *Проблемы перевода с близкородственных языков: белорусско-русско-украинский поэтический взаимоперевод*. Минск: Белорусский государственный университет; 1980. 184 с.
4. Гильченко НЛ. *Практикум по переводу научных и публицистических текстов с немецкого языка на русский*. Санкт-Петербург: КАРО; 2008. 352 с.
5. Прыгодзіч АА, Прыгодзіч МР, Генчэль Г, складальнікі. *Германізмы ў беларускай мове*. Прыгодзіч МР, рэдактар. Мінск: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт; 2015. 303 с.
6. Булыка АМ. *Лексічныя запазычанні ў беларускай мове XIV–XVIII стст.* Мінск: Навука і тэхніка; 1980. 256 с.
7. Прыгодзіч АА. Нямецкая мова як крыніца лексічных запазычанняў. *Человек в социокультурном измерении*. 2020;1:12–18.
8. Прыгодзіч МР. Германізмы ў старабеларускай мове на фоне старапольскай мовы і іх адлюстраванне ў стараўкраінскай і старарускай мовах. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2022;1:30–39.
9. Сцепанчук ЮА. *Лексіка інішамоўнага паходжання ў сучаснай беларускай паэзіі*. Мінск: Вышэйшая школа; 2002. 82 с.
10. Масленікава СС. *Германізмы ў дыялектнай мове Гродзенічыны*. Гродна: Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы; 2013. 130 с.
11. Пахірка ВУ. Германізмы ў мове фальклорна-дыялектных запісаў XIX – пачатку XX ст. *Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2023;2:125–133.
12. Казлянка ЛМ. Вакалізм беларускай і нямецкай моў і лексікаграфічная практыка (на матэрыяле слоўнікаў першай паловы XX ст.). *Вестнік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя філалагічных навук. Літаратуразнаўства. Мовознаўства*. 2008;2:127–133.
13. Выхота ВА. *Нямецка-беларускія моўныя паралелі*. Мінск: Энцыклапедыкс; 1999. 208 с.
14. Басавя ГІ. Лінгвістычныя і экстралінгвістычныя адрозненні эквівалентных беларускіх і нямецкіх прыказак. В: Коваль ВІ, рэдактар. *Славянская фразеология в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах. Материалы IV Международной научной конференции; 5–6 октября 2005 г.; Гомель, Беларусь*. Гомель: Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны; 2005. с. 85–88.
15. Романова НК, Иванов ЕЕ. Типы межъязыковых сходств и различий паремиологических единиц (на материале белорусского и немецкого языков). У: Мезенка ГМ, рэдактар. *Acta albaruthenica, rossica, polonica. Зборнік навуковых артыкулаў VII Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Беларуска-руська-польскае супастаўляльнае мовознаўства, літаратуразнаўства, культуралогія»; 11–13 лістапада 2006 г.; Віцебск, Беларусь*. Віцебск: Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава; 2006. с. 161–164.
16. Прыгодзіч АА. Кампаненты «колеравай семантыкі» састаўных і складаных тапонімаў Германіі. В: Важнік СА, рэдактар. *Актуальные проблемы гуманитарного образования. Материалы VII Международной научно-практической конференции; 22–23 октября 2020 г.; Минск, Беларусь*. Минск: БГУ; 2020. с. 212–217.
17. Кузняцова ММ. Дэвербальныя намінацыі асобы ў беларускай і нямецкай мовах: праблемы адэкватнасці / неадэкватнасці семантыкі дэрыватаў. *Вестнік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Серыя 1, Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія*. 2013;1:58–65.
18. Кузняцова ММ. Асаблівасці семантызацыі нямецкіх аддзеяслоўных найменняў асобі сродкамі беларускай мовы. *Вестнік Полоцкаго государственного университета. Серія А, Гуманитарные науки*. 2016;10:122–126.
19. Степанова МД. *Словообразование современного немецкого языка*. Строева ТВ, рэдактар. Москва: КомКнига; 2007. 376 с.
20. Fleischer W, Barz I. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin: De Gruyter; 2012. 484 S.
21. Schippan T. *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer; 1992. 306 S.
22. Мешков ОД. *Семантические аспекты словосложения английского языка*. Москва: Наука; 1986. 208 с.
23. Кавалёва ІА. Тыпалогія беларускіх кампазітаў-назоўнікаў паводле ступені іх матываванасці. *Slavica Nitriensia*. 2018; 7(2):61–77.
24. Бірыла МВ, Шуба ПП, рэдактары. *Беларуская граматыка. Частка 1, Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск*. Мінск: Навука і тэхніка; 1985. 431 с.
25. Брыль Я. *Птушкі і гнёзды*. Мінск: Мастацкая літаратура; 1989. 352 с.
26. Bryl Ja. *Vögel und Nester*. Berlin: Kultur und Fortschritt; 1968. 426 S.
27. Шамякін І. Снежныя зімы. У: Шамякін І. *Выбраныя творы. Том 2*. Мінск: Мастацкая літаратура; 1992. с. 5–350.
28. Schamjakin I. *Das Bekenntnis*. Berlin: Volk und Welt; 1972. 433 S.
29. Мележ І. *Людзі на балоце*. Мінск: Юнацтва; 1987. 388 с.
30. Melesh I. *Menschen im Sumpf*. Berlin: Volk und Welt; 1974. 519 S.
31. Сакалоўскі У, укладальнік. *Беларускія апавяданні*. Мінск: Беллітфонд; 2000. 256 с.
32. Быкаў ВУ. *Збор творцаў. Том 5, Кар’ер. У тумане. Аблава*. Мінск: Мастацкая літаратура; 1994. с. 365–423.
33. Вукан В. *Treibjagd*. Berlin: Aufbau Taschenbuchverlag; 1995. 141 S.

References

1. Komissarov VN. *Sovremennoe perevodovedenie* [Modern translation studies]. Moscow: ETS; 2001. 424 p. Russian.
2. Charota IA. *Tjeoryja i praktyka mastackaga perakladu* [Theory and practice of literary translation]. Minsk: Belarusian State University; 2011. 124 p. Belarusian.

3. Rahoisha VP. *Problemy perevoda s blizkorodstvennykh yazykov: belorussko-russko-ukrainskii poeticheskii vzaimoperevod* [Problems of translation from closely related languages: Belarusian-Russian-Ukrainian poetic mutual inter-translation]. Minsk: Belarusian State University; 1980. 184 p. Russian.
4. Gil'chenok NL. *Praktikum po perevodu nauchnykh i publitsisticheskikh tekstov s nemetskogo yazyka na russkii* [Workbook on translation of scientific and publicistic texts from German into Russian]. Saint Petersburg: KARO; 2008. 352 p. Russian.
5. Pryhodzich AA, Pryhodzich MR, Hentschel G, compilers. *Germanizmy w belaruskaj move* [Germanisms in the Russian language]. Pryhodzich MR, editor. Minsk: Belarusian State University; 2015. 303 p. Belarusian.
6. Bul'ka AM. *Leksichnyja zapazychanni w belaruskaj move XIV–XVIII stst.* [Lexical borrowings in the Belarusian language of the 14th–18th centuries]. Minsk: Navuka i tjehnika; 1980. 256 p. Belarusian.
7. Pryhodzich AA. German language as a source of lexical borrowings. *Human in the Socio-Cultural Dimension*. 2020;1:12–18. Belarusian.
8. Pryhodzich MR. Germanisms in the Old-Belarusian language against the background of the Old-Polish language and their reflection in the Old-Ukrainian and Old-Russian languages. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2022;1:30–39. Belarusian.
9. Scepanchuk JuA. *Leksika inshamownaga pahodzhanja w suchasnej belaruskaj pajezii* [Vocabulary of foreign language origin in contemporary Belarusian poetry]. Minsk: Vyshjeshaja shkola; 2002. 82 p. Belarusian.
10. Maslenikava SS. *Germanizmy w dyjalektnej move Grodzenshchyny* [Germanisms in the dialect language of Grogno region]. Grodna: Yanka Kupala State University of Grodna; 2013. 130 p. Belarusian.
11. Pakhirka VU. Germanisms in the language of 19th – early 20th century folklore and dialect records. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2023;2:125–133. Belarusian.
12. Kazljanka LM. [The vocalism of Belarusian and German languages and lexicographical practice (on the basis of the dictionaries of the first half of the 20th century)]. *Vesnik Brjesckaga universitjeta. Seryja filalogichnyh navuk. Litaraturaznavstva. Movaznavstva*. 2008;2:127–133. Belarusian.
13. Vyhota VA. *Njamecka-belaruskija mownyja paraleli* [German-Belarusian language parallels]. Minsk: Jencyklapedyks; 1999. 208 p. Belarusian.
14. Basava GI. [Linguistic and extralinguistic differences of equivalent Belarusian and German proverbs]. In: Koval' VI, editor. *Slavyanskaya frazeologija v areal'nom, istoricheskom i etnokul'turnom aspektakh. Materialy IV Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii: 5–6 oktyabrya 2005 g.: Gomel', Belarus'* [Slavic phraseology in areal, historical and ethnocultural aspects. Proceedings of the 4th International scientific conference; 2005 October 5–6; Gomieli, Belarus]. Gomieli: Francisk Skorina Gomel State University; 2005. p. 85–88. Belarusian.
15. Romanova NK, Ivanov EE. [Types of interlanguage similarities and differences of paremiological units (based on the material of the Belarusian and German languages)]. In: Mezenka GM, editor. *Acta albaruthenica, rossica, polonica. Zbornik navukovyh artykulaw VII Mizhnarodnaj navukovaj kanferjencyi «Belarуска-руська-польскае супаставляльнае movaznavstva, litaraturaznavstva, kul'turalogija»; 11–13 listapada 2006 g.: Viciebsk, Belarus'* [Acta albaruthenica, rossica, polonica. Collection of scientific articles of the 7th International scientific conference «Belarusian-Russian-Polish comparative linguistics, literary studies, cultural studies»; 2006 November 11–13; Viciebsk, Belarus]. Viciebsk: Vitebsk State University named after P. M. Masherov; 2006. c. 161–164. Russian.
16. Pryhodzich AA. [Components of «color semantics» of compound and complex toponyms of Germany]. In: Vazhnik SA, editor. *Aktual'nye problemy gumanitarnogo obrazovaniya. Materialy VII Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii: 22–23 oktyabrya 2020 g.: Minsk, Belarus'* [Actual problems of humanitarian education. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference; 2020 October 22–23; Minsk, Belarus]. Minsk: Belarusian State University; 2020. p. 212–217. Belarusian.
17. Kuznjatsova MM. [Deverbal names of persons in the Belarusian and German languages: the problem of adequacy/inadequacy of the derivatives semantic]. *Vesnik Grodzenskaga dzjarzhavnaga wnwrsitjeta imja Yanki Kupaly. Seryja 1, Filalogija. Pedagogika. Psihologija*. 2013;1:58–65. Belarusian.
18. Kuznjatsova MM. [Special aspects of semantiation of German deverbal names of person by means of the Belarusian language]. *Vestnik Polotskogo gosudarstvennogo universiteta. Seryja A, Gumanitarnye nauki*. 2016;10:122–126. Belarusian.
19. Stepanova MD. *Slovoobrazovanie sovremennogo nemetskogo yazyka* [Word formation of the modern German language]. Strocva TV, editor. Moscow: KomKniga; 2007. 376 p. Russian.
20. Fleischer W, Barz I. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin: De Gruyter; 2012. 484 S.
21. Schippan T. *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer; 1992. 306 S.
22. Meshkov OD. *Semanticheskie aspekty slovoslozheniya angliiskogo yazyka* [Semantic aspects of word formation of the English language]. Moscow: Nauka; 1986. 208 p. Russian.
23. Kavalyova IY. Typological classification of Belarusian nominal compounds in accordance with their motivation. *Slavica Nistriensia*. 2018;7(2):61–77. Belarusian.
24. Biryła MV, Shuba PP, editors. *Belaruskaja gramatyka. Chastka 1, Fanalogija. Arfajepija. Marfalogija. Slovawtvarjenne. Nacisk* [Belarusian grammar. Part 1, Phonology. Pronunciation. Morphology. Word formation. Accent]. Minsk: Navuka i tjehnika; 1985. 431 p. Belarusian.
25. Bryl Ja. *Ptushki i gnjozdy* [Birds and nests]. Minsk: Mastatskaja litaratura; 1989. 352 p. Belarusian.
26. Bryl Ja. *Vögel und Nester*. Berlin: Kultur und Fortschritt; 1968. 426 S.
27. Shamjakin I. [Snowy winters]. In: Shamjakin I. *Vybranyja tvory. Tom 2* [Selected works. Volume 2]. Minsk: Mastatskaja litaratura; 1992. p. 5–350. Belarusian.
28. Schamjakin I. *Das Bekenntnis*. Berlin: Volk und Welt; 1972. 433 S.
29. Melesh I. *Ljudzi na baloce* [People on the marsh]. Minsk: Junactva; 1987. 388 p. Belarusian.
30. Melesh I. *Menschen im Sumpf*. Berlin: Volk und Welt; 1974. 519 S.
31. Sakalowski U, compiler. *Belaruskija apavjadanni* [Belarusian stories]. Minsk: Bellifond; 2000. 256 p. Belarusian.
32. Bykau VU. *Zbor tvoraw. Tom 5, Kar'er. U tumanie. Ablava* [A collection of works. Volume 5, Open pit. In the fog. The manhunt]. Minsk: Mastatskaja litaratura; 1994. p. 365–423. Belarusian.
33. Bykau W. *Treibjagd*. Berlin: Aufbau Taschenbuchverlag; 1995. 141 S.

АННОТАЦИИ ДЕПОНИРОВАННЫХ В БГУ РАБОТ

АННОТАЦІЇ ДЭПАНІРАВАННЫХ У БДУ ПРАЦ

INDICATIVE ABSTRACTS OF THE PAPERS DEPOSITED IN BSU

УДК 811.111(075.8)

Иностранный язык (английский) [Электронный ресурс] : электрон. учеб.-метод. комплекс для спец. 7-07-1035-01 «Прикладная криптография» / БГУ ; сост.: С. К. Видишева, Т. В. Ситникова. Электрон. текстовые дан. Минск : БГУ, 2023. 42 с. : табл. Библиогр.: с. 36. Режим доступа: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/313833>. Загл. с экрана. Деп. в БГУ 17.06.2024, № 009817062024.

Электронный учебно-методический комплекс (ЭУМК) по учебной дисциплине «Иностранный язык (английский)» предназначен для студентов естественно-научных факультетов 1-й степени высшего образования. ЭУМК содержит пояснительную записку, теоретический раздел, практический раздел, раздел контроля знаний, образцы грамматических тестов, вспомогательный раздел, который состоит из учебно-методической карты, списка рекомендуемой литературы и электронных ресурсов.

УДК 811.111(075.8)

Иностранный язык (английский) [Электронный ресурс] : электрон. учеб.-метод. комплекс для спец.: 6-05-0531-01 «Химия», профилиаций «Зеленые химические технологии функциональных материалов и систем», «Химико-аналитическая и экспертная деятельность», «Фармацевтическая деятельность»; 6-05-0531-02 «Химия лекарственных соединений», профилиаций «Медицинская и биофармацевтическая химия», «Аналитическая биофармахимия»; 6-05-0531-04 «Химия (научно-педагогическая деятельность)»; 7-07-0531-01 «Фундаментальная химия», профилиации «Современная теоретическая и экспериментальная химия»; 7-07-0531-02 «Химия высоких энергий» / БГУ ; сост. И. В. Левкевич. Электрон. текстовые дан. Минск : БГУ, 2023. 44 с. : табл. Библиогр.: с. 42–44. Режим доступа: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/313834>. Загл. с экрана. Деп. в БГУ 17.06.2024, № 009917062024.

Электронный учебно-методический комплекс (ЭУМК) по учебной дисциплине «Иностранный язык (английский)» предназначен для студентов химического факультета 1-й степени высшего образования. ЭУМК содержит пояснительную записку, методические рекомендации для преподавателя, теоретический раздел, практический раздел, раздел контроля знаний, включающий формы диагностики компетенций, образцы грамматических тестов, требования к зачету и экзамену, вспомогательный раздел, который состоит из учебно-методической карты, методических рекомендаций по организации самостоятельной работы студентов и списка рекомендуемой литературы.

УДК 80(06)

Мова і літаратура [Электронны рэсурс] : матэрыялы 81-й навук. канф. студэнтаў і аспірантаў філал. фак. БДУ (Мінск, 24 крас. 2024 г.) / БДУ ; [рэдкал.: Г. У. Навумава (гал. рэд.) і інш.]. Электрон. тэкставыя дан. Мінск : БДУ, 2024. 356 с. : іл. Бібліягр. у тэксце. Рэжым доступу: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/315734>. Загал. з экрана. Дэп. у БДУ 04.07.2024, № 010804072024.

У зборнік увайшлі матэрыялы дакладаў 81-й навуковай канферэнцыі студэнтаў і аспірантаў філалагічнага факультэта БДУ па актуальных праблемах сучаснага мовазнаўства, літаратуразнаўства, педагогікі, метадыкі выкладання, класічнай філалогіі, міфалогіі, культуралогіі і фальклору. Прызначаецца для студэнтаў, аспірантаў і шырокага кола чытачоў.

УДК 811.111'36(075.8)

Практическая грамматика. Модуль «Практический курс первого иностранного языка 1» (английский язык) [Электронный ресурс] : электрон. учеб.-метод. комплекс для спец. 6-05-0231-02 «Переводческое дело (с указанием языков)» / БГУ ; сост.: Л. Н. Пышняк, Т. Л. Кондратенко. Электрон. текстовые дан. Минск : БГУ, 2024. 82 с. : табл. Библиогр.: с. 81–82. Режим доступа: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/315777>. Загл. с экрана. Деп. в БГУ 04.07.2024, № 011004072024.

Электронный учебно-методический комплекс (ЭУМК) предназначен для студентов специальности 6-05-0231-02 «Переводческое дело (с указанием языков)». Содержание ЭУМК предполагает изучение следующих вопросов практической грамматики: частей речи, их форм и функций; артикля; неличных форм глагола; страдательного залога; простого предложения и его классификации по цели высказывания и структуре; членов предложения; сложного предложения (его типов и средств связи); порядка слов в предложении; сослагательного наклонения и др.

УДК 81'25:3(075.8)

Общественно-политический перевод [Электронный ресурс] : электрон. учеб.-метод. комплекс для спец. 1-21 06 01-02 «Современные иностранные языки (перевод)» / БГУ ; сост. О. В. Занковец. Электрон. текстовые дан. Минск : БГУ, 2024. 91 с. : табл. Библиогр.: с. 87–91. Режим доступа: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/315809>. Загл. с экрана. Деп. в БГУ 04.07.2024, № 011104072024.

Электронный учебно-методический комплекс (ЭУМК) по учебной дисциплине «Общественно-политический перевод» предназначен для студентов специальности 1-21 06 01-02 «Современные иностранные языки (перевод)». Содержание ЭУМК предполагает изучение следующих вопросов: общественно-политического перевода в контексте общелингвистической теории перевода; жанрово-стилистических и языковых особенностей общественно-политического текста; приемов и стратегий перевода лексических, грамматических структур, типичных для общественно-политического текста; стилистической адаптации перевода общественно-политического текста; экстралингвистических аспектов перевода; прагматической адаптации перевода общественно-политического текста.

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕМАТИЧЕСКИЙ РАЗДЕЛ

К 85-летию филологического факультета БГУ

<i>Важник С. А.</i> На плечах гигантов: к вопросу о выделении научных школ на филологическом факультете Белорусского государственного университета	5
<i>Хмельницкий Н. Н.</i> Белорусско-китайские литературные связи: достижения и перспективы деятельности кафедры китайской филологии	20
<i>Авдейчик Л. Л.</i> Научная и проектная деятельность кафедры русской литературы	26
<i>Синькова Л. Д.</i> Белорусская литература XI–XXI вв.: становление и эволюция жанров	31
<i>Бутырчик А. М.</i> Художественная литература в процессе нациогенеза: основные направления научной деятельности кафедры зарубежной литературы в 2021–2025 гг.	37
<i>Кириченко А. В.</i> Классическая филология в Беларуси: основные направления исследований	45
<i>Гутовская М. С., Астапкина Е. С., Костюченко В. Ю., Кулиева О. Н., Нижнева Н. Н.</i> Научная работа кафедры английского языкознания	50
<i>Ровдо И. С.</i> Основные направления научно-исследовательской работы кафедры русского языка	56
<i>Чеховский Г. К.</i> Научно-исследовательская работа кафедры белорусского языкознания	62
<i>Дорогокупец-Новицкая О. М.</i> Кафедра прикладной лингвистики: наследие и современность ...	67
<i>Тучинский А. В.</i> Следуя традициям филологических наук: научно-исследовательская деятельность кафедры романского языкознания	73
<i>Котовская С. С.</i> Современные тенденции в немецком языке и их отражение в рамках подготовки специалистов в учреждениях высшего образования: научно-исследовательская деятельность кафедры немецкого языкознания.....	81
<i>Баркович А. А., Козловская Л. А., Бобко Т. В.</i> Научная работа кафедры теоретического и славянского языкознания	87
<i>Проскалович О. В., Акушевич А. А., Саникович И. М., Таяновская И. В.</i> Научно-исследовательская деятельность кафедры риторики и методики преподавания языка и литературы как фактор повышения качества университетского образования	92
<i>Лебединский С. И.</i> Стратегическая психолингвистика и лингводидактика: вклад кафедры теории и методики преподавания русского языка как иностранного в развитие новых научных направлений	98

КОЛОНКА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

<i>Пригодич Н. Г.</i> Рождество или... Христорождение?	106
--	-----

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

<i>Ковалёва И. Е.</i> Композиты белорусского языка и их эквиваленты в переводах на немецкий язык	109
Аннотации депонированных в БГУ работ.....	123

ЗМЕСТ

ТЭМАТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Да 85-годдзя філалагічнага факультэта БДУ

<i>Важнік С. А.</i> На плячах гігантаў: да пытання аб вылучэнні навуковых школ на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта	5
<i>Хмяльніцкі М. М.</i> Беларуска-кітайскія літаратурныя сувязі: дасягненні і перспектывы дзейнасці кафедры кітайскай філалогіі	20
<i>Аўдзейчык Л. Л.</i> Навуковая і праектная дзейнасць кафедры рускай літаратуры	26
<i>Сінькова Л. Д.</i> Беларуская літаратура XI–XXI стст.: станаўленне і эвалюцыя жанраў	31
<i>Бутырчык А. М.</i> Мастоцкая літаратура ў працэсе нацыягенезу: асноўныя напрамкі навуковай дзейнасці кафедры замежнай літаратуры ў 2021–2025 гг.	37
<i>Кірычэнка А. У.</i> Класічная філалогія ў Беларусі: асноўныя напрамкі даследаванняў	45
<i>Гутоўская М. С., Астапкіна К. С., Касцючэнка В. Ю., Куліева В. М., Ніжнёва Н. М.</i> Навуковая праца кафедры англійскага мовазнаўства	50
<i>Роўда І. С.</i> Асноўныя напрамкі навукова-даследчай працы кафедры рускай мовы	56
<i>Чахоўскі Г. К.</i> Навукова-даследчая работа кафедры беларускага мовазнаўства	62
<i>Дарагакупец-Навіцкая А. М.</i> Кафедра прыкладной лінгвістыкі: спадчына і сучаснасць	67
<i>Тучынскі А. В.</i> Прытрымліваючыся традыцый філалагічных навук: навукова-даследчая дзейнасць кафедры раманскага мовазнаўства	73
<i>Катоўская С. С.</i> Сучасныя тэндэнцыі ў нямецкай мове і іх адлюстраванне ў рамках падрыхтоўкі спецыялістаў ва ўстановах вышэйшай адукацыі: навукова-даследчая дзейнасць кафедры нямецкага мовазнаўства	81
<i>Барковіч А. А., Казлоўская Л. А., Бабко Т. В.</i> Навуковая праца кафедры тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства	87
<i>Праскаловіч В. У., Акушэвіч А. А., Саніковіч І. М., Таяноўская І. У.</i> Навукова-даследчая дзейнасць кафедры рыторыкі і методыкі выкладання мовы і літаратуры як фактар павышэння якасці ўніверсітэцкай адукацыі	92
<i>Лебядзінскі С. І.</i> Стратэгічная псіхалінгвістыка і лінгвадыдактыка: унёсак кафедры тэорыі і методыкі выкладання рускай мовы як замежнай у развіццё новых навуковых напрамкаў	98

КАЛОНКА ГАЛОЎНАГА РЭДАКТАРА

<i>Прыгодзіч М. Р.</i> Ражджаство ці... Хрыстанараджэнне?	106
---	-----

МОВАЗНАЎСТВА

<i>Кавалёва І. Я.</i> Кампазіты беларускай мовы і іх адпаведнікі ў перакладах на нямецкую мову	109
Анатацыі дэпаніраваных у БДУ прац	123

CONTENTS

SPECIAL TOPIC SECTION

To the 85th anniversary of the faculty of philology of BSU

<i>Vazhnik S. A.</i> On the shoulders of giants: on the issue of the allocation of scientific schools at the faculty of philology of the Belarusian State University	5
<i>Khmielnitski M. M.</i> Belarusian-Chinese literary relations: achievements and prospects of the activity of the department of Chinese philology	20
<i>Avdeychik L. L.</i> Scientific and project activities of the department of Russian literature	26
<i>Sinkova L. D.</i> Belarusian literature of 11 th –21 st centuries: establishment and evolution of genres	31
<i>Butyrchyk H. M.</i> Artistic literature and its role in the natiogenesis: the main vectors of the research of the department of foreign literature in 2021–2025	37
<i>Kirichenko A. V.</i> Classical philology in Belarus: main directions of research	45
<i>Gutovskaya M. S., Astapkina E. S., Kostyuchenko V. Yu., Kulieva O. N., Nizhneva N. N.</i> Scientific work of the department of English linguistics	50
<i>Rovdo I. S.</i> Main directions of research work of the department of Russian language	56
<i>Chahouski G. K.</i> Research work of the department of Belarusian linguistics	62
<i>Darahakupets-Navitskaya A. M.</i> Department of applied linguistics: heritage and modernity	67
<i>Tuchynski A. V.</i> Following the traditions of philological sciences: research activities of the department of Romance linguistics	73
<i>Kotovkaya S. S.</i> Current trends in the German language and their reflection in the training of specialists in higher education institutions: research activities of the department of German linguistics	81
<i>Barkovich A. A., Kozlovskaya L. A., Bobko T. V.</i> Scientific work of the department of theoretical and Slavic linguistics	87
<i>Proskalovich O. V., Akushevich A. A., Sanikovich I. M., Tayanovskaya I. V.</i> Research activity of the department of rhetoric and methods of teaching language and literature as a factor of improving the quality of university education	92
<i>Lebedinskiy S. I.</i> Strategic psycholinguistics and linguodidactics: contribution of the department of theory and methods of teaching Russian as a foreign language in the development of new scientific directions	98

EDITORIAL-IN-CHIEF COLUMN

<i>Pryhodzich M. R.</i> Christmas or... Birth of Christ?	106
--	-----

LINGUISTICS

<i>Kavalyova I. Y.</i> Belarusian compound words and their equivalents in the translations into the German language	109
Indicative abstracts of the papers deposited in BSU	123

Журнал включен Высшей аттестационной комиссией Республики Беларусь в Перечень научных изданий для опубликования результатов диссертационных исследований по филологическим и педагогическим наукам.

Журнал включен в библиографическую базу данных научных публикаций «Российский индекс научного цитирования» (РИНЦ).

**Журнал
Белорусского государственного университета.
Филология.
№ 3. 2024**

**Часопіс
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.
Філалогія.
№ 3. 2024**

Учредитель:
Белорусский государственный университет

Юридический адрес: пр. Независимости, 4,
220030, г. Минск, Республика Беларусь.
Почтовый адрес: пр. Независимости, 4,
220030, г. Минск, Республика Беларусь.
Тел. (017) 259-70-74, (017) 259-70-75.
E-mail: jphil@bsu.by
URL: <https://journals.bsu.by/index.php/philology>

«Журнал Белорусского государственного университета. Филология» издается с января 1969 г. До 2017 г. выходил под названием «Веснік БДУ. Серыя 4, Філалогія. Журналістыка. Педагагіка» (ISSN 2308-9180).

Редакторы *М. И. Дикун, А. С. Люкевич*
Технические редакторы *Н. Ю. Окуневец, М. М. Баулина*
Корректоры *М. Д. Баранова, Л. А. Меркуль*

Подписано в печать 31.07.2024.
Тираж 100 экз. Заказ 693.

Республиканское унитарное предприятие
«СтройМедиаПроект».
ЛП № 02330/71 от 23.01.2014.
Ул. В. Хоружей, 13/61, 220123,
г. Минск, Республика Беларусь.

© БГУ, 2024

**Journal
of the Belarusian State University.
Philology.
No. 3. 2024**

Founder:
Belarusian State University

Registered address: 4 Niezaliezhnasci Ave.,
Minsk 220030, Republic of Belarus.
Correspondence address: 4 Niezaliezhnasci Ave.,
Minsk 220030, Republic of Belarus.
Tel. (017) 259-70-74, (017) 259-70-75.
E-mail: jphil@bsu.by
URL: <https://journals.bsu.by/index.php/philology>

«Journal of the Belarusian State University. Philology» published since January, 1969. Until 2017 named «Vesnik BDU. Seryja 4, Filalogija. Zhurnalistyka. Pedagogika» (ISSN 2308-9180).

Editors *M. I. Dikun, A. S. Lyukevich*
Technical editors *N. Yu. Okunevets, M. M. Baulina*
Proofreaders *M. D. Baranova, L. A. Merkul'*

Signed print 31.07.2024.
Edition 100 copies. Order number 693.

Republic Unitary Enterprise
«StroiMediaProekt».
License for publishing No. 02330/71, 23 January, 2014.
13/61 V. Haruzhaj Str.,
Minsk 220123, Republic of Belarus.

© BSU, 2024